

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi

Yazışma Adresi / Correspondence

MSÜ Kara Harp Okulu Dekanlığı Dikmen Cad. 06654 Bakanlıklar / ANKARA

Telefon / Phone : +90 312 4175190 / 5311

E-Posta / E-Mail : savsad@kho.msu.edu.tr

Web : <https://savsad.kho.msu.edu.tr/>

ISSN : 2718-0301
E-ISSN : 2718-0700

YIL 2021

GİLT 32

SAYI 1

SAVSAD

Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

Cilt / Volume : 32
Sayı / Number : 1
Yıl / Year : 2022

MILLÎ SAVUNMA ÜNİVERSİTESİ
KARA HARP OKULU

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

Cilt/Volume: 32
Sayı/Issue : 1

HAZİRAN 2022
JUNE 2022

SAVSAD
SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES
ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

Dergi Sahibi - Baş Editör / Licensee - Editor-in-Chief
Prof. Dr. Gültekin YILDIZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Tamer KÖSEDAĞ

Alan Editörleri / Field Editors	Alanı / The Field
Prof. Dr. İbrahim Ethem ATNUR(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Tarih Editörü
Prof.Dr. Ayşe KAYAPINAR(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Tarih Editörü
Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	Savunma Yönetimi Editörü
Prof. Dr. Haldun YALÇINKAYA (<i>TOBB ETÜ Üniversitesi</i>)	Uluslararası İlişkiler Editörü
Doç. Dr. Memduh BEĞENİRBAŞ (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Savunma Araştırmaları Editörü
Doç. Dr. Kemal EROĞLUER(<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	Savunma Yönetimi Editörü

Türkçe Dil Editörleri / Turkish Language Editors
Ahmet Metehan ŞAHİN
Hava YEŞİLYURT
Murat YILDIZ

İngilizce Dil Editörleri / English Language Editors
Tamer KÖSEDAĞ
Senem Büşra YILDIZ

Türü / Journal Type
Yaygın Süreli Yayın / Vernacular Publication

Yayın Aralığı / Publication Schedule
Altı Ayda Bir (*Haziran-Aralık*) / Semi-Annually (*June-December*)

Yayın Dili / Journal Language
Türkçe, İngilizce / Turkish, English

Baskı / Printing
MSÜ Kara Harp Okulu Basımevi / TNDU Military Academy Printing House

Yayın İdare Adresi / Correspondence:
SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi
MSÜ Kara Harp Okulu Dekanlığı Dikmen Cad.
06654 Bakanlıklar - ANKARA
Tel : (0312) 417 51 90 / 5311
E-posta : savsad@kho.msu.edu.tr
Web : <https://savsad.kho.msu.edu.tr/>

Yayın ve Danışma Kurulu / Editorial and Advisory Board E-posta / E-mail

Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN (<i>Ankara Üniversitesi</i>)	baseren@politics.ankara.edu.tr
Prof. Dr. Türksel K. BENSGHIR (<i>Hacı Bayram Veli Üniversitesi</i>)	tbensghir@hbv.edu.tr
Prof. Dr. Serhat BURMAOĞLU (<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi</i>)	serhat.burmaoglu@ikc.edu.tr
Prof. Dr. Yavuz ERÇİL (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	ycil@baskent.edu.tr
Prof. Dr. Nevin Güngör ERGAN (<i>Hacettepe Üniversitesi</i>)	nevine@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Uğur GÜNGÖR (<i>Başkent Üniversitesi</i>)	ugungor@baskent.edu.tr
Prof. Dr. Bilçin MEYDAN (<i>Uludağ Üniversitesi</i>)	btak@uludag.edu.tr
Prof. Dr. Yalçın SARIKAYA (<i>Giresun Üniversitesi</i>)	yalcin.sarikaya@giresun.edu.tr
Prof. Jacob N. SHAPIRO (<i>Princeton School of Public and International Affairs</i>)	jns@princeton.edu
Prof. Dr. Akif TABAK (<i>İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi</i>)	akif.tabak@ikc.edu.tr
Prof. Dr. Mesut UYAR (<i>Antalya Üniversitesi</i>)	mesut.uyar@antalya.edu.tr
Prof. Dr. Azmi YALÇIN (<i>Çukurova Üniversitesi</i>)	azmiyalcin@mail.cu.edu.tr
Prof. Dr. Fatih YEŞİL (<i>Hacettepe Üniversitesi</i>)	fyesil@hacettepe.edu.tr
Prof. Dr. Uğur ZEL (<i>Welch College of Business and Technology</i>)	zelu@sacredheart.edu
Doç. Dr. Efdal AS (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	eas@kho.msu.edu.tr
Doç. Dr. Serkan YENAL (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	syenal@kho.msu.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi Sadık Emre KARAKUŞ (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	sekarakus@kho.msu.edu.tr
Assoc. Prof. Petar MARINOV (<i>Rakovski National Defence College</i>)	petyr.marinov@abv.bg
Assoc. Prof. Patricia J. SOHN (<i>University of Florida</i>)	pjsohn@ufl.edu
Dr. Barış ATEŞ (<i>Millî Savunma Bakanlığı</i>)	bates@msu.edu.tr
Dr. Nazım CAFEROV (<i>Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi</i>)	cafersoy@yahoo.com
Dr. Özgür KÖRPE (<i>Millî Savunma Üniversitesi</i>)	okorpe@msu.edu.tr
Dr. Cavid VELİYEV (<i>Azerbaycan Uluslararası İlişkiler Araştırma Merkezi</i>)	veliyevcaavid@gmail.com

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

DERGİ HAKKINDA

Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığı tarafından yayımlanan “SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi”, yılda iki kez yayımlanan (Haziran-Aralık), sosyal bilimlerle ilişkili bilimsel makalelere yer veren, ulusal ve hakemli bir dergidir. Dergi, ULAKBİM TR Dizin, ULAKBİM Dergipark ve Google Scholar bilimsel yayın dizinleri ve veri tabanlarında taranmaktadır. Dergide yayımlanan makalelerin bilim ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayımlanan makaleler yazarların bireysel görüşünü yansıtmaktadır; Millî Savunma Üniversitesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi’nde Türkçe ve İngilizce makaleler kabul edilmektedir. Strateji ve güvenlik, uluslararası ilişkiler ve bölgesel çalışmalar, savaş araştırmaları, askerî tarih, savunma yönetimi, istihbarat çalışmaları, harp ve silahlı çatışma hukuku ve askerî sosyoloji dallarındaki makaleler dergi editörlüğü tarafından değerlendirmeye alınmaktadır.

Açık Kaynak Beyanı: SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi açık erişime sahip bir dergidir. Dergide yayımlanan makalelerin tam metinlerine ücretsiz erişilebilir.

Derginin Tarihçesi: SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi 1991 yılında “Kara Harp Okulu Dergisi” adıyla yayın hayatına başlamıştır. 1995 yılında ismi “Kara Harp Okulu Bilim Dergisi” olarak değiştirilmiştir. 2006 yılından itibaren ulusal ve hakemli bir dergi statüsüne uygun biçimde yayın yapmaktadır. 2020 yılı Aralık sayısından itibaren “SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi” ismi ile yayın hayatına devam etmektedir.

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

ISSN: 2718-0301

E-ISSN: 2718-0700

ABOUT THE JOURNAL

The Journal of Defence and War Studies is a national, double-blind refereed journal published semiannually (June-December) by the Dean's Office of Turkish Military Academy. It accepts articles related to social sciences. The Journal is indexed/ abstracted by ULAKBİM TR Dizin, ULAKBİM Dergipark and Google Scholar Services. The scientific and linguistic content of the studies published in the Journal is under the authors' responsibility. The views expressed in the journal are solely of the authors and do not necessarily reflect the views of the Ministry of Defence or The Turkish Armed Forces.

The Journal accepts articles in Turkish and English. The articles related to strategy and security, international relations and regional studies, war studies, military history, defence management, intelligence studies, law of armed conflicts and military sociology are accepted.

Open Access Statement: All the articles published in this journal are free to access immediately from the date of publication. We do not charge any fees for any reader to download articles for their own scholarly use.

History of the Journal: The Journal of Defence and War Studies started its publishing life in **1991** named as "The Journal of Turkish Military Academy". It has changed its name as "The Science Journal of Turkish Military Academy" in **1995**. It has been being published as a national and double-blind refereed journal since **2006**. It has changed its name to "The Journal of Defence and War Studies" by its **2020** December issue and continues its publishing life.

SAVSAD

SAVUNMA VE SAVAŞ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

AMAÇ VE KAPSAM

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinin amacı, millî savunma ve güvenlikle ilgili sosyal bilimler alanlarında araştırmalara yer vermek; araştırmacılar ve ilgili uygulamacılar arasındaki etkileşimi destekleyerek bilimsel gelişime hizmet etmektir.

Dergimizin ana hedefi; bilimsel normlara ve bilim etiğine uygun, nitelikli ve özgün çalışmaları titizlikle değerlendirerek, öncelikli dergiler arasında yer almaktır.

Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanabilen makaleler, derginin son sayfasındaki ya da dergi internet adresindeki “Yazarlar İçin Rehber” bölümüne göre hazırlanıp gönderilmelidir.

THE JOURNAL OF DEFENCE AND WAR STUDIES

ISSN: 2718-0301 E-ISSN: 2718-0700

AIM AND SCOPE

The aim of the journal is to contribute to scientific development by providing a medium for researchers in military social sciences; and to strengthen the interaction among researchers and practitioners.

Our vision is to be cited among prestigious journals in military social sciences, by maintaining a high standard in evaluating original and qualified research in line with scientific norms and ethics.

Articles, written either in Turkish or English, must follow the formatting rules (Author Guidelines) of the journal, which is outlined at the end of the journal or the Journal’s web site.

İçindekiler/Table of Contents

Sayfa/Pages

ULUSLARARASI İLİŞKİLER / INTERNATIONAL RELATIONS

Avrupalı Aktörlerin Barış Pınarı Harekâtına Karşı Politikalarının Analizi
Enes BAYRAKLI, Aslıhan ALKANAT

1-36

ASKERİ SOSYOLOJİ / MILITARY SOCIOLOGY

Sosyal Ağ Bağlantılarının Bireysel Performans Üzerindeki Etkisi: Akademisyenler
Üzerine Bir Çalışma
Pınar FAYGANOĞLU, H. Cenk SÖZEN

37-66

Güvenlik Güçlerinin Performansında Duygusal Emeğin Etkisi: Kavram ve Literatür
Odaklı Bir İnceleme
Murat SAĞBAŞ, İbrahim YIKILMAZ

67-100

ASKERİ TARİH / MILITARY HISTORY

1853-56 Osmanlı-Rus Harbinde Osmanlı Ordusunda Bir İngiliz Subay: Yarbay
William Fenwick Williams'ın Askeri Raporları
Yahya YEŞİLYURT

101-138

SAVUNMA YÖNETİMİ / DEFENSE MANAGEMENT

İç Güvenlikte Yeraltı, Tünel ve Mağara Operasyonları ile Yönetimi
Tarık AK

139-158

Savunma Tedarik Konusunda Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi
Beste DESTİCİOĞLU, Merve ASİLOĞULLARI AYAN

159-196

YAYIN POLİTİKASI

Publication Principles

197-200

ETİK KURALLAR

Ethical Rules

201-208

YAZARLAR İÇİN REHBER

Author Guidelines

209-216

AVRUPALI AKTÖRLERİN BARIŞ PINARI HAREKÂTI'NA KARŞI POLİTİKALARININ ANALİZİ

Enes BAYRAKLI*, Aslıhan ALKANAT**

Öz

Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyini terörist unsurlardan temizleyerek güvenli bölge oluşturmak, mültecilerin geri dönüşünü kolaylaştırmak, bölgede DEAŞ'ın faaliyetlerini engellemek ve PKK/YPG'nin hareket alanını kısıtlamak amacıyla 9 Ekim 2019 tarihinde başlatılmış olduğu Barış Pınarı Harekâtı'na (BPH) Avrupalı aktörlerden birçok tepki gelmiştir. Bu tepkiler çoğunlukla Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu operasyonun uluslararası hukuka aykırı olduğu, DEAŞ ile mücadelede YPG'nin zayıflayacağı iddialarına ek olarak Yabancı Terörist Savaşçıların vatandaşları oldukları ülkelere geri dönmesi ile bu durumun siyasi, hukuki ve toplumsal sorunlara sebep olacağına ve Avrupa'ya yeni bir göç dalgasına sebep olabileceğine dair çekinceleri içermektedir. Çalışmada öncelikle Barış Pınarı Harekâtı uluslararası hukuk ve BM Anlaşması'nın 51. Maddesinde yer alan "meşru müdafaa" ilkesi kapsamında değerlendirilmekte, ardından AB ve AB'nin önde gelen aktörleri olan Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Barış Pınarı Harekâtı'na yönelik politikaları incelenmektedir.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Barış Pınarı Harekâtı, Uluslararası Hukuk, Meşru Müdafaa, YPG, Avrupalı Aktörler.

JEL Kodları: K33, F50, F51, F52, F53

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır.

AN ANALYSIS OF EUROPEAN ACTORS POLICIES TOWARDS OPERATION PEACE SPRING

Abstract

There were many reactions from European actors to Turkey's Operation Peace Spring (OPS), which was launched on October 9, 2019, in order to create a safe zone by cleansing the north of Syria from terrorist elements, facilitate the return of refugees, prevent DAESH activities in the region, and restrict the PKK/YPG's movements. These reactions mostly include claims that Turkey's operation violates international law, that the YPG will be weakened in the fight against DAESH, that the return of Foreign Terrorist Fighters to their countries of origin will cause political, legal and social problems in Europe, and that it will also lead to a new wave of migration to Europe. In this

* Doç. Dr., Türk-Alman Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
bayrakli@tau.edu.tr, ORCID:0000-0002-5039-3493

** Arş. Gör., İstanbul Medipol Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
aslihanalkanat@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8682-5569

article, Operation Peace Spring is evaluated within the scope of international law and the principle of “self-defense” of Article 51 of the UN Charter. Furthermore, the policies of the EU and the leading actors of the EU, i.e., Germany, France and England towards Operation Peace Spring are examined.

Article Type: Research Article

Keywords: Operation Peace Spring, international law, self-defense, YPG, European actors

JEL Codes: K33, F50, F51, F52, F53

Author’s Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study.

GİRİŞ

Türkiye’nin, Suriye’nin kuzeyinde terörden arındırılmış güvenli bölge oluşturmak, mültecilerin gönüllü olarak geri dönüşünü kolaylaştırmak, bölgede DEAŞ’ın faaliyetlerini ve benzeri terör örgütlerin ortaya çıkışını engellemek ve PKK/YPG’nin manevra alanını kısıtlamak amacıyla 9 Ekim 2019 tarihinde başlatmış olduğu Barış Pınarı Harekâtı’na (BPH) Batılı aktörlerden birçok tepki gelmiştir. Özellikle AB ülkelerinin gündeminde önemli ölçüde yer bulan BPH’ye yönelik verilen tepkiler genellikle; harekâtın uluslararası hukuka aykırı olduğu, DEAŞ ile mücadelede YPG’nin zayıflayacağı, hapisteki DEAŞ teröristlerinin serbest kalması dolayısıyla DEAŞ’ın yeniden hareket alanı bulabileceği ve Avrupa’ya yeni bir göç dalgası olabileceği iddialarına dayanmıştır.

Çalışmada öncelikle BPH’nin Türkiye tarafından dillendirilen gerekçeleri ve hukuki argümanları incelendikten sonra harekâtın uluslararası toplumdaki yansımalarına ve daha sonra da Avrupalı aktörlerin harekât kapsamındaki değerlendirme ve politikaları incelenmiştir. Avrupa Birliği’nin (AB) kurumsal olarak BPH’ye yönelik ortak bir dış politika belirleyememesi ve üye ülkelerin farklı gerçekleri öne çıkararak birbiri ile uyumsuz tutumlarda bulunması dolayısıyla AB’nin BPH yönelik tutumunun incelenmesinin ardından AB’nin önde gelen aktörleri olan Almanya, Fransa ve İngiltere’nin harekâta yönelik politikaları incelenmiştir.¹ Çalışmada BPH’ye yönelik Avrupalı aktörlerin göstermiş olduğu tepkiler ve politikalar, vaka ve dış politika analizi yöntemi kullanılarak ele alınmıştır. Söz konusu dış politika analizi, bu alanda akademik çalışmaların yeterli düzeyde olmaması nedeniyle çoğunlukla resmî ve kurumsal kaynaklara dayanmaktadır.

---

¹ Çalışmanın konusunu oluşturan Barış Pınarı Harekâtı döneminde İngiltere’nin, Avrupa Birliği (AB) üyesi olması dolayısıyla çalışmada İngiltere, üye ülkeler içerisinde tanımlanmıştır.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER (BM) ANTLAŞMASI'NDA MEŞRU MÜDAFAA İLKESİ VE BARIŞ PINARI HAREKÂTI

Kuvvet kullanımı, uluslararası hukuk açısından “müdahale” kapsamında değerlendirilmekte ve bu müdahaleler de devletlerin egemenlik haklarını ihlal eden eylemler olması sebebiyle sınırlandırılmaktadır. I. Dünya Savaşı sonrası uluslararası sistem için oldukça önemli bir adım olan, 1928 yılında imzalanan Briand-Kellog Paktı'nda çatışmaların çözümü için barışçıl yollar kullanılması şartı bulunmaktadır. Kuvvet kullanımının yasaklandığı Briand-Kellog Paktı'na 1929-1939 yılları arasında birçok devletin çekince koyması ve ardından II. Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi sebebiyle Paktın yerini daha geniş kapsamlı olan BM Antlaşması almıştır (Karadağ, 2016).

II. Dünya Savaşı'nın ardından 26 Haziran 1945'te San Francisco'da imzalanan ve 24 Ekim 1945'te yürürlüğe giren BM Antlaşması, Türkiye tarafından 26 Ağustos 1945'te onaylanmıştır (Resmî Gazete, 24 Ağustos 1945). II. Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası sistemde adaletin sağlanması ve her türlü çatışmanın çözümünün daha barışçıl yollara başvurularak çözümlenmesini hedefleyen antlaşmada “savaş” ifadesi yerine özellikle “kuvvet kullanma” ifadesi yer almış ve böylece savaşın olmadığı silahlı müdahalelerin de engellenmesi hedeflenmiştir. Ancak BM Antlaşması'nda kuvvet kullanma yasağı konusuna iki istisna getirilmiştir. Bunlardan ilki; BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında devletlerin meşru müdafaa hakkından doğan kuvvet kullanma yetkisi ve BM Antlaşması'nın VII. bölümünde yer alan uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olması halinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından askerî tedbirler alınmasına karar verilmesidir (Charter of United Nations).

BPH'nin hukuki olarak dayandırıldığı ve harekâtın meşruiyetini sağlayan BM Antlaşması'nın devletlere meşru müdafaa hakkı tanıyan 51. maddesi şu şekildedir:

“Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barışın ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.” (Charter of United Nations)

Antlaşmanın ilgili maddesinde de belirtildiği üzere meşru müdafaa devletlerin egemenlik hakkından doğan ve uluslararası teamül hukukundan kaynaklanan bir hak olarak tanımlanmıştır. Burada en mühim detaylardan biri; devletlerin meşru müdafaa hakkının BMGK kararına dayandırılmamasıdır (Balık, 2015). BM Antlaşması kapsamında meşru müdafaa hakkını tanımlayan ilgili madde kapsamında önemli birkaç durum söz konusudur. Öncelikle meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için söz konusu devletin silahlı bir saldırıya maruz kalması gerekmektedir. Böylece meşru müdafaa hakkı doğan devletin yapacağı silahlı müdahalenin içeriğini ve alınan önlemleri BMGK'ye bildirmesi gerekmektedir. BMGK tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması açısından gerekli önlemler alınmaya dek ilgili devlet meşru müdafaa hakkını kullanabilecektir. Ayrıca ilgili maddede silahlı saldırının bir devlet tarafından gelmesi konusunda hukuki bir netlik de bulunmamaktadır.

BM Antlaşması'nın 51. maddesi kapsamında öncelikle bir "silahlı saldırının" bulunması gerekmektedir. Türkiye BPH'yi, AB, BM ve NATO tarafından da terör örgütü olarak kabul edilen PKK'nın Suriye'deki yapılanması olan YPG'nin, her ne kadar YPG Batılı ülkeler için DEAŞ ile mücadelede önemli bir müttefik olarak görülse de terör faaliyetlerine yönelik başlattığını belirtmiştir. Türkiye'de birçok saldırı düzenleyerek sivil halkı hedef alan YPG, Çözüm Süreci olarak adlandırılan dönem sonrasında saldırılarını artırarak Şanlıurfa'da (BBC Türkçe, 27 Nisan 2017) ve Hatay'da (BBC Türkçe, 26 Nisan 2017) karakollara havan saldırıları, 2016'da Ankara'da bombalı saldırı (Duran, 2016) gibi birçok saldırı düzenlemiştir. YPG'nin 2019 yılında, BPH'nin gerçekleştirildiği bölgedeki saldırılarını harekâtın hemen öncesinde artırması, aynı zamanda harekâtın başlamasıyla birlikte Türkiye'nin sınır illerinde yapmış olduğu saldırılarda 21 sivilin öldürülüp 104 sivilin de yaralanması (Saban ve Özkızılcık 2020, s. 8-17) Türkiye'ye yönelik silahlı bir saldırının varlığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye'nin terör örgütü YPG'ye yönelik harekât gerçekleştirmesi de BM Antlaşması'nın 51. maddesinde "silahlı saldırının" bir devletten veya terör örgütlerinden gelip gelmemesi konusunda hukuki bir netliğin bulunmaması dolayısıyla meşru müdafaa ilkesine hanel getirmemektedir. Zira Türkiye'nin YPG'ye yönelik harekâtı için BMGK tarafından 11 Eylül saldırıları sonrası alınan ve terörle mücadeleyi silahlı saldırı kapsamında değerlendiren 13682 (UN Security Council, 12 Eylül 2001) ve 13733 (UN

---

² 1368 sayılı kararda; 11 Eylül saldırıları ile terör saldırılarının kınanmasından, yardım ve destek sağlayanların yargılanmasından bahsedilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. "Resolution 1368 (2001)", United Nations Security Council, 12 Eylül 2001, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2020).

Security Council, 28 Eylül 2001) sayılı kararlara atıf yapılabilir (Akgün, 2019).

BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan bir diğer önemli husus ise meşru müdafaa hakkını kullanmak isteyen devletin, uluslararası hukuktan doğan bu hakkını kullanabilmek için öncelikle harekâtın içeriğini BMGK'ye bildirmesi gerekliliğidir. Türkiye tarafından yapılacak harekâtın içeriği ve bu harekât esnasında alınacak önlemlere dair bilgilendirme ise 9 Ekim'de BMGK'ye yapılmıştır. Bu bildiriye Türkiye BPH'nin, Suriye sınırında güvenli bölge oluşturmayı hedeflediğinden, PKK'nın Suriye yapılanması YPG'ye yönelik bir harekât olduğundan, Suriye'nin toprak bütünlüğünü korumak ve DEAŞ gibi terör örgütlerinin manevra alanının kapanması için yapıldığından bahsetmektedir. Aynı zamanda Türkiye'nin daha önce Suriye'de yapmış olduğu Fırat Kalkanı Harekâtı gibi operasyonlarına da atıf yapılarak, bölgedeki sivillere zarar verilmeyeceği de belirtilmiştir (UN Security Council, 9 Ekim 2019).

Türkiye'nin BPH kapsamındaki hukuki dayanakları değerlendirildiğinde söz konusu harekâtın BM Antlaşmasının 51. maddesi çerçevesinde uluslararası hukuka uygun olarak yapıldığı görülmektedir. Avrupalı aktörler ve uluslararası toplum tarafından birçok olumsuz tepkiyle ve harekâtın meşruiyetini sorgulayan açıklamalarının ise hukuki temelden yoksun olduğu ve daha çok siyasi amaçlar taşıdığı görülmektedir. Aynı zamanda Türkiye, söz konusu harekâtı gerçekleştirerek yalnızca kendi ulusal güvenliğini sağlamamakta aynı zamanda bölgedeki sivil halkı da korumayı ve onların güvenliğini sağlamayı da amaçlamaktadır. Zira YPG'nin bölgede sivil halka yönelik baskı ve şiddet uyguladığı daha önceki yıllarda hazırlanan raporlarda da belirtilmiştir. Örneğin; Uluslararası Af Örgütü tarafından 2015 yılında yayınlanan raporda PYD/YPG tarafından Suriye'de köylerin yakılıp yıkıldığı ve sivil halkın zorla evlerinden çıkarılarak etnik temizlik yapıldığı belirtilmiştir. Bölge halkının ifadelerine dayanarak hazırlanan raporda, evlerinden çıkmak istemeyenlerin ise PYD/YPG tarafından hava saldırısına maruz bırakılacağına yönelik tehditlerin bulunduğu ifade edilmektedir (Amnesty International, 13 Ekim 2015). Benzer şekilde BPH süresince bölgede YPG tarafından en az 113 sivilin öldürülmesi ve 178 sivilin yaralanması (Saban ve Özkızılcık, 2020)

---

³ 1373 sayılı kararda; bütün devletlerin terörün finansmanının engellenmesi, terör eylemlerine katılanların cezalandırılması, teröristlerin kendi sınırlarında ve başka ülkelerin sınırlarında faaliyetlerinin engellenmesi konularında birlikte hareket etmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. "Resolution 1373 (2001)", United Nations Security Council, 28 Eylül 2001, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1373>, (Erişim Tarihi: 8 Nisan 2020).

Türkiye'nin yapmış olduğu operasyonun yalnızca sınır güvenliği için değil, bölgede sivillerin korunmasını da hedeflediğini göstermektedir.

ULUSLARARASI TOPLUMDA HAREKÂTIN YANSIMALARI

9 Ekim 2019 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) Suriye'nin kuzeydoğusuna yönelik başlatmış olduğu BPH, uluslararası toplumun gündeminde önemli bir yer bulmuştur. Öncelikle; Avrupalı aktörlerin etkisiyle operasyonun uluslararası hukuka aykırı olduğu iddialarıyla BMGK, operasyonun durdurulması için devreye sokulmak istenmiştir. Bu kapsamda İngiltere, Almanya, Fransa, Polonya ve Belçika'nın talebiyle acil bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Türkiye'nin operasyonu durdurması çağrısında bulunmak için karar alınmak istenmiştir. Fakat bu çağrı, BMGK daimî üyesi Rusya'nın vetosuyla karşılaşmış ve BMGK nezdinde bir karar alınmamıştır (UN Security Council, 24 Ekim 2019).

Aynı zamanda BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (UNHCR) ise alelacele, herhangi bir maddi kanıtı dayanmadan BPH'nin sivil kayıplara sebep olduğunu ve bölgede yaşayan sivillerin evlerini terk etmek zorunda kaldığını iddia ederek Türkiye'yi kınamıştır (UN News, 11 Ekim 2019). Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından ise hem siyasilerin hem de uluslararası kuruluşların BPH'ye yönelik eleştirel yorumlarına dair açıklama yapılarak harekât ile AB, BM ve NATO tarafından terör örgütü olarak kabul edilen PKK'nın Suriye yapılanması YPG'ye ait mevzilerin ve sığınakların hedef alındığı ve bölgede sivillere yönelik herhangi bir saldırının yapılmadığı ifade edilmiştir. Nitekim YPG'nin bölgedeki Kürtler çoğunlukta olmak üzere sivillere karşı baskı politikası uyguladığı ve Türkiye'nin de uluslararası hukuka uygun bir şekilde BM Antlaşması'nın 51. maddesi çerçevesinde doğan meşru müdafaa hakkını kullandığı belirtilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 11 Ekim 2019).

BPH kapsamında Türkiye'nin maruz kaldığı sistemli dezenformasyon kampanyasının önemli bir ayağını ise Batılı medya kuruluşları oluşturmuştur. Bu kapsamda bazı Batılı medya organlarında hiçbir maddi kanıtı dayanmadan Türkiye'nin bölgede kimyasal silah kullandığına dair yalan haberler yayımlanmıştır (Sabbagh, 2019). Bu konuda Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada ise TSK'nın silah envanterinde kimyasal silah bulunmadığı, Türkiye'nin 1997 yılından beri Kimyasal Silahların Geliştirilmesi, Üretilmesi, Depolanması ve Kullanımının Yasaklanması ile İmhasına İlişkin Sözleşmeye (KSS) taraf olduğu ve ilgili sözleşme gereğince yükümlülüklerini yerine getirdiği belirtilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 18 Ekim 2019). Ardından Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW) tarafından da Türkiye'nin BPH

kapsamında Suriye’de uluslararası hukuka aykırı bir şekilde kimyasal silah kullandığı iddiaları reddedilmiş ve bu iddiaların gerçek dışı olduğu ifade edilmiştir (Sputnik, 7 Kasım 2019). Türkiye’ye yönelik uygulanan bu dezenformasyon kampanyasının gerçeklikten tamamen uzak ve harekâtın meşruiyetinin ortadan kaldırılması amacıyla yapıldığı görülmektedir.

Avrupa Birliği’nin Barış Pınarı Harekâtı’na Yönelik Tutumu

AB ülkelerinin Suriye’ye yönelik temel güvenlik endişelerini; DEAŞ ile mücadele, bununla ilişkili olarak yabancı terörist savaşçılar (YTS) ve Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. DEAŞ, Avrupa’daki terör saldırıları sonrasında AB ülkelerinin gündeminde önemli bir güvenlik meselesi hâline gelmiş ve bununla ilişkili olarak da bölgedeki YTS’lerin vatandaşları oldukları ülkelere geri dönüşü ve yargılanması da bir başka güvenlik meselesi olmuştur. Bunların haricinde AB için mevcut güvenlik sorunları içerisinde en önemli meselelerden biri ise Suriyeli mültecilerin Avrupa’ya geçişidir. Birliğin sorgulanmasına ve birlik içerisinde aşırı sağın yükselmesiyle siyasi krizin derinleşmesine sebep olan mülteci krizinin, gerçekçi ve ortak bir göç politikası belirlenememesi dolayısıyla siyasi sonuçlarının yanı sıra ekonomik ve toplumsal olarak da birçok olumsuz sonucunun bulunduğu görülmektedir.

AB’nin söz konusu güvenlik endişelerini giderebilmesi için Suriye’deki savaş açısından stratejik öneme sahip olan Türkiye ile hareket etmesi gerektiği su götürmez bir gerçektir. AB için temel güvenlik endişelerinden birini oluşturan YTS’lerin, genellikle Avrupa ülkelerinden Türkiye’ye turizm adı altında yasal yollarla giriş yaptığı ancak yasal olmayan şekilde Suriye’ye geçiş yaparak savaş eğitimleri aldıkları bilinmektedir. Bu noktada Türkiye’nin sınır girişlerinde kurduğu “Risk Analiz Merkezleri” ile YTS olması muhtemel kişilerin Türkiye’ye girmesini engellemek adına elinden geleni yaptığı görülmektedir. Nitekim Türkiye Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılan açıklamalara göre; 2011 yılından Şubat 2020’ye kadar toplamda 102 farklı ülke vatandaşı olan 7 bin 989 YTS, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında Türkiye tarafından sınır dışı edilmiştir (Global Haber, 18 Şubat 2020). Bu noktada asıl sorun; AB üyesi ülkelerin kendi vatandaşları olan YTS’lerin ülkeyi terk etmelerini engelleyememeleridir. Zira radikal grupları güçlü takip altında bulduran ve radikalleşmeyi engelleme programlarına ev sahipliği yapan bu ülkelerin kendi topraklarında bulunan muhtemel YTS’ler hakkında Türkiye’den daha fazla bilgiye sahip olmasından daha doğal bir durum söz konusu olamaz. Buna rağmen ilgili ülkelerin, binlerce YTS’nin ülkelerinden ayrılarak Türkiye üzerinden Suriye’ye geçmesine adeta göz yumduğu anlaşılmaktadır.

YTS'lerin yargılanması ve iade edilmesi konusunda BMGK tarafından belirlenen net bir hukuki prosedür olmaması dolayısıyla yargılama ve iade durumu her ülkenin iç hukukuna ve diğer ülkelerle yapmış olduğu ikili antlaşmalara dayanmaktadır. Türkiye'nin başarılı bir şekilde YTS sürecini yönetebilmesi dolayısıyla YTS'lerin iadesi ve yargılanması gibi konularda AB ve Türkiye arasında iş birliği yapılması, tarafların YTS'ler konusunda başarılı bir strateji izleyebilmesini de kolaylaştıracaktır.

AB'nin bir diğer endişesi olan Suriyeli mülteciler meselesi ise yine Türkiye ile iş birliği yapmadan çözülemeyecek bir konudur. Zira Türkiye ve AB arasında 2016 yılında AB'ye mültecilerin geçişinin sınırlandırılması konusunda Geri Kabul Antlaşması imzalanmış olsa da AB'nin Suriyeli mülteciler için 6 milyar avro mali yardımda bulunma konusunda vermiş olduğu sözlere uymaması sonucunda Türkiye, antlaşmanın gerekliliklerini zamanında ve tam olarak yerine getiremeyerek Suriyeli mültecilerin mali yükünün büyük kısmını karşılamak durumunda kalmıştır. Bu konuda Türkiye AB'ye, verilen sözlerin yerine getirilmesi konusunda çağrıda bulunmuştur. Ancak AB tarafından ise Suriyeli mültecilerin Suriye'ye geri dönüşünü hızlandıracak olan BPH'ye yönelik yersiz eleştiriler yapılmıştır. Suriyeli mültecileri temel güvenlik endişesi olarak gören AB'nin BPH'ye yönelik olumsuz tepki göstermesi de AB'nin bu süreçte çelişkili bir politika izlediğini ortaya koymaktadır.

Suriye'deki savaşın başlangıcında etkili ve somut politikalar belirlemekten uzak duran AB tarafından BPH kapsamında verilen ilk tepki, dönemin AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından harekâtın sonlandırılması yönündeki çağrısı olmuştur. Türkiye'nin Suriye'de AB için mühim bir müttefik ve bölgede de önemli bir aktör olduğunu dile getiren Mogherini, Türkiye'nin terör konusundaki endişesinin askerî araçlar kullanılarak değil, diplomatik yollarla çözülmesi gerektiğini iddia etmiştir (Council of the European Union, 9 Ekim 2019). Söz konusu çağrı Macaristan tarafından reddedilmiş ve Macaristan Devlet Bakanı Gelgery Gulyas tarafından AB'nin öncelikli güvenlik meselesi olarak gördüğü Suriyeli mülteciler konusunda Türkiye ile diyalog hâlinde olması gerektiğini dile getirmiştir. Suriyeli mültecilerin Suriye'ye dönüşünü kolaylaştırmayı hedefleyen BPH'nin Macaristan tarafından "şartlı olarak" desteklediği ifade edilmiştir (Anadolu Ajansı, 11 Ekim 2019). Aynı zamanda Macaristan Dışişleri Bakanı Peter Szijjarto, AB Dışişleri Konseyi toplantısına katılmak yerine aynı gün Bakü'de düzenlenen Türk Konseyi Dışişleri Bakanları toplantısına katılarak da BPH'ye yönelik tutumunu göstermiştir (Hürriyet, 15 Ekim 2019). AB üye ülkesi olan

Macaristan'ın BPH'ye tepki niteliğindeki bildiriye reddetmesi ve benzer şekilde İngiltere'nin de bildiriye çekince koyması AB içerisindeki siyasi krizin ve kronik ortak bir dış politika oluşturamama sorununun söz konusu harekât kapsamında da ortaya çıktığını göstermektedir.

Kurumsal olarak derinleşen siyasi kriz nedeniyle dış politikada ortak bir karar almakta güçlük çeken AB'nin, harekât kapsamında Türkiye'ye yönelik ortak bir silah ambargosu kararı alamadığı da görülmüştür. Macaristan Dışişleri Bakanı'nın katılmadığı ve Lüksemburg'da gerçekleşen AB Dış İlişkiler Konseyi Toplantısında İngiltere'nin tutumu ise diğer ülkelere görece daha yumuşak olmuş ve böylece AB üye ülkeleri içerisinde harekâta yönelik zıt fikirlerin bulunması nedeniyle ortak bir silah ambargosu kararı alınamamıştır. Ancak silah ambargosu uygulanması ülkelerin inisiyatifine bırakılmıştır (Council of the European Union, 14 Ekim 2019). Ortak silah ambargosu kararı çıkmamasının ardından başta Fransa ve Almanya olmak üzere Finlandiya, Norveç, Çekya, İtalya, İspanya, Belçika, Hollanda ve İngiltere BPH kapsamında Türkiye ile yapmış oldukları silah anlaşmalarını askıya aldıklarını açıklamışlardır. Almanya, Fransa ve İngiltere, Suriye'de kullanılacak silahlar için silah satışını askıya alırken diğer ülkeler ise genel olarak Türkiye'ye yeni silah satış izni vermeyeceğini açıklamıştır (Euronews, 15 Ekim 2019). Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI) tarafından yayınlanan 2018 ve 2019 yıllarına ait veriler incelendiğinde Türkiye'nin ülke bazında silah ithalatında söz konusu ülkelerin silah ambargosu uygulamasının harekât kapsamında çok mühim sonuçları olduğunu söylemek güçtür.

Tablo 1: 2018 ve 2019 Yılları Ülke Bazında Türkiye'nin Silah İthalatı

Ülkeler	2018 (milyon dolar)	2019 (milyon dolar)
Kanada	1	8
Almanya	28	28
İtalya	151	221
Hollanda	30	17
Rusya	-	280
Güney Kore	6	6
İspanya	146	146
ABD	229	128
Fransa ⁴	-	1
İngiltere ⁵	6	2

⁴ “Fransa: Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2018-2019”, TÜİK, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-04-2020-01:34:49-13416885048165499151379881115.html?>, (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020).

“TIV of Arms Exports to Turkey, 2018-2019”, Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php, (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020).

2018 ve 2019 yıllarına ait veriler incelendiğinde İngiltere, Fransa ve Almanya'nın Türkiye'ye yönelik uygulamış oldukları silah ambargosunun Türkiye'nin askerî harekât yapma kapasitesini önemli ölçüde etkileyemeyeceği görülmektedir. Türkiye'nin silah ithalatında en büyük paya sahip olan ülke yüzde 38 ile ABD iken, ikinci sırada yüzde 24 ile İtalya ve üçüncü sırada yüzde 19 ile İspanya yer almaktadır (SIPRI 2020, s. 6). Türkiye'nin silah ithalatında AB'nin toplam payı ise yüzde 23,86'dır (Habertürk, 13 Aralık 2019). Bu payın büyük çoğunluğunu İtalya ve İspanya'nın oluşturuyor olması da söz konusu ülkelerin uygulamış olduğu silah ambargosunun etkili olmadığını kanıtlar niteliktedir. Aynı zamanda Türkiye'nin yerli savunma sanayi alanındaki adımları Türkiye'nin iç üretim kapasitesini oldukça artırmış, akıllı mühimmat ve geliştirdiği silah sistemleri sayesinde bu ülkelere yönelik bağımlılığını yıllar içinde büyük oranda ortadan kaldırmasını sağlamıştır. Zira SIPRI tarafından yapılan araştırmaya göre; Türkiye'nin 2015-2019 yılları arasında silah ithalatı yüzde 48 oranında azalırken, 2009-2018 yılları arasında ihracatı ise %170 oranında artış göstermiştir (SIPRI, 2019). Ayrıca İngiltere, Fransa ve Almanya tarafından Suriye'de kullanılacak silahların satışının askıya alınması büyük bir muğlaklık yaratırken, diğer devletlerin ise mevcut anlaşmaları iptal etmeyip yalnızca yeni silah satışına yönelik anlaşma yapılmayacağını belirtmesi ve aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığının harekâta kullanılan silah ve askerî araçlar içerisinde önemli oranda yerli araçların yer aldığı yönündeki açıklaması da (T.C. Savunma Sanayi Başkanlığı, 16 Ekim 2019) söz konusu ambargonun etkili bir yaptırım gücü olmadığını göstermektedir. Nitekim söz konusu ülkelerin almış oldukları silah ambargosu kararının caydırıcılıktan uzak, siyaseten alınmış ve iç kamuoyundaki baskıyı azaltmaya yönelik sembolik bir karar olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye'nin hem ABD hem de Rusya ile BPH'ye dair yapmış olduğu anlaşmaların ardından Avrupa Parlamentosu (AP) 24 Ekim'de Türkiye'ye yönelik kınama kararı almıştır. Türkiye'nin hem AB için hem de NATO için önemli bir müttefik olması ve Türkiye'nin güvenlik endişeleri göz ardı edilerek, YPG'ye yönelik yapılan operasyon “işgal” olarak nitelendirilmiş ve uluslararası hukuka aykırı olduğu iddia edilmiştir. AB'den ortak bir silah

---

⁵ “İngiltere: Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2018-2019”, TUIK, <http://rapory.tuik.gov.tr/26-04-2020-17:37:19-7274944005554582501532523748.html?>, (Erişim Tarihi: 20 Nisan 2020).

ambargosu kararının çıkmamasının ardından AP, Avrupalı aktörlere Türkiye'ye ekonomik yaptırım uygulamaları yönünde çağrıda bulunarak Türkiye'yi kınamıştır (European Parliament News, 23 Ekim 2019). Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından, söz konusu kınama kararının hem AB hem NATO tarafından terör örgütü olarak tanınan PKK'nın Suriye yapılanması YPG'yi destekler nitelikteki söylemleri dolayısıyla önyargılı ve gerçeklikle bağdaşmayan kararlar olduğu açıklanmıştır. Zira AP'nin birçok PKK'lı teröriste ev sahipliği yapması sebebiyle de alınan kararın şaşırtıcı olmadığı belirtilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 24 Ekim 2019).

AB kurumları arasındaki fikir ayrılıklarının da BPH kapsamında ortak bir dış politika belirlemede sorunlara sebep olduğu görülmektedir. Zira AP tarafından BPH hakkında yayınlanan bildiriye Türkiye'nin 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Atlantik ülkeleri ile ilişkilerinde ayrışma meydana geldiği ve bu süreçte Rusya ile yakınlaştığından söz edilmektedir. Aynı zamanda bu operasyonun YPG'nin gücünü zayıflatması dolayısıyla DEAŞ'ın elini güçlendireceği iddia edilmiş ve BPH "*istila (invasion)*" olarak tasvir edilmiştir. BMGK ve NATO'yu devreye sokmak için AB'nin tek bir ses ile harekete geçip ortak bir karar alarak Türkiye'yi kınaması ve Türkiye'nin bu harekattan vazgeçirilmesi gerektiği iddia edilmiştir (European Parliamentary Research Service, Kasım 2019). Aynı zamanda BPH'nin başlamasının hemen ardından AP'nin Brüksel binasında Abdullah Öcalan'ın ve YPG'li teröristlerin fotoğraflarının yer aldığı bir sergi düzenlenmiştir. Her yıl AP'de kırmızı bülten ile aranan PKK'luların "konuşmacı" olarak katıldığı "Avrupa Birliği, Türkiye, Ortadoğu ve Kürtler" başlıklı konferanslar düzenleniyor olması da AP'nin BPH'ye şiddetli bir şekilde karşı çıkma nedenini açıklamaktadır (Anadolu Ajansı, 24 Ekim 2019).

AB içerisindeki bazı aktörler ve kurumlar, Türkiye'nin hem NATO için hem AB için stratejik önemini göz ardı etmişlerdir. Bir terör örgütü olan YPG'yi diğer bir terör örgütü olan DEAŞ ile mücadelede adeta bir "kurtarıcı" olarak gören Avrupalı aktörler, dolayısıyla Türkiye'nin öncelikli güvenlik tehdidinin PKK/YPG olmasına da harekât süresince saygı göstermemiştir. Aynı zamanda harekâtın meşruiyetinin sorgulanması amacıyla söz konusu harekât sonucunda "bölgeden yeni bir mülteci akınının başlayacağı" iddia edilmiştir. AB tarafından sıklıkla dile getirilen bu iddiaların rasyonel bir temelden uzak olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira BM İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA) Sözcüsü Jens Laerke tarafından yapılan açıklamada BPH süresince en az 94 bin mültecinin, operasyonlar sonucu terörden arındırılan bölgeye geri döndüğü açıklanmıştır (Anadolu Ajansı, 1 Kasım 2019).

Bu süreçte BPH, yalnızca siyasilere tepkileriyle karşılaşmamış aynı zamanda Avrupa ülkelerindeki PKK yapılanmaları tarafından birçok ülkede protestolarla karşılaşmıştır (France24, 12 Ekim 2019). Türkiye'ye söz konusu operasyon için tepki gösteren ülkelerin karar alıcıları üzerinde toplumsal baskı oluşturarak Türkiye'nin operasyonunu gayri-meşru olarak göstermek isteyip operasyona dair gerçeklikle alakası olmayan birçok haber yayımlanmıştır. Böylece Türkiye'ye yönelik daha sert ekonomik ve siyasi yaptırımlar uygulanması hedeflenmiştir.

Aynı zamanda AB içerisinde kurumsal açıdan farklı görüşlerin bulunması da ortak bir dış politika oluşturulmasını zorlaştırmıştır. Her ne kadar Avrupa Komisyonu ve AP tarafından BPH'ye verilen tepkilerin sebeplerinin kimi zaman farklılaştığı görülse de AB'nin bahsedilen güvenlik endişelerinin giderilmesi konusunda Türkiye ile iş birliği yapmadan başarılı olmasının mümkün olmadığı görülmüştür. Zira Türkiye ile yapılan Geri Kabul Antlaşması gereğince AB, BPH'nin sonlarına doğru Türkiye'ye 50 milyon avroluk bir yardım daha yapılmasına dair kararını açıklayarak Türkiye ile iş birliği olmadan bir çözümün olası olmadığını da farkında olduğunu göstermiştir (DW Türkçe, 6 Kasım 2019).

İngiltere'nin Barış Pınarı Harekâtı'na Yönelik Tutumu

Terörizmi temel güvenlik endişesi olarak gören İngiltere, DEAŞ ile mücadeleyi de terörizmi engellemenin en önemli adımı olarak görmektedir. Suriye'deki savaşın başlangıcından beri ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri içerisinde yer almış ve özellikle Paris Saldırısı sonrasında meclisten 2 Aralık 2015'te çıkan tezkere ile Irak'ta DEAŞ'a yönelik yürütmekte olduğu hava saldırılarını Suriye'yi de kapsayacak şekilde sembolik olarak genişletmiştir. Dışişleri Bakanlığına bağlı DEAŞ ile Mücadele Birimi tarafından yapılan açıklamaya göre İngiltere'nin Suriye politikasında temel hedefi; örgütün finans kaynaklarını ve YTS'lerin vatandaşı oldukları ülkelere geri dönüşünü engellemektir (UK Government).

İngiltere'den BPH'ye yönelik ilk tepki, operasyonun hemen öncesinde İngiltere Hükümet Sözcüsü tarafından DEAŞ ile mücadeleyi tehlikeye atabileceği ve bölgeyi istikrarsızlaştıracağı yönünde bir açıklama ile gelmiştir (UK Government Peace and Stability in the Middle East and North Africa, 8 Ekim 2019). Ardından 12 Ekim'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, Boris Johnson ile telefonda yapmış olduğu görüşmede operasyonun gerekçeleri ve hedefleri anlatılmıştır (Anadolu Ajansı, 13 Ekim 2019). Johnson ise Türkiye'nin hem NATO hem AB için önemli bir müttefik olduğunu, Suriyeli mülteciler konusunda göstermiş olduğu çabayı

takdir etse de Suriye'ye yapılan askerî harekâtı desteklemediğini açıklamıştır (Sofia News Agency, 14 Ekim 2019). İngiltere BPH politikasında diğer AB ülkelerine görece daha yumuşak söylemlerde bulunmuş fakat aynı zamanda çelişkili politikalar da izlemiştir. Türkiye'ye yönelik Atlantik ülkeleriyle benzer şekilde tepki gösterme ihtiyacı hisseden İngiltere aynı zamanda Türkiye ile son dönemde, savunma sanayi alanında olduğu gibi, stratejik bir mahiyete kavuşan ikili ilişkiler dolayısıyla daha dengeli bir politika izlemiştir. Bu politika kapsamında Johnson'ın açıklamasına karşın İngiltere Savunma Bakanı Ben Wallace, NATO Parlamenter Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmada Türkiye'nin güvenlik endişelerinin anlaşılabilir olduğunu ve terörle mücadele kapsamında Türkiye'nin kendini savunma hakkına sahip olduğunu belirterek Suriye'de dikkat edilmesi gereken konunun insan haklarına riayet edilip edilmeyeceği olduğu açıklamasını yapmıştır (Yeni Şafak, 15 Ekim 2019).

2018 yılında Türkiye'nin İngiltere'den silah ithalatı 6 milyon dolarken (TUİK, 2018), 2019 yılında ise 2 milyon dolara düşmüştür (TUİK, 2019). AB'nin Türkiye'ye ortak bir silah ambargosu uygulamasını reddeden İngiltere (The Independent, 14 Ekim 2019), aynı zamanda Türkiye'ye yönelik yeni silah satışını askıya almıştır. AB'nin Türkiye'ye yönelik ortak silah ambargosu uygulamasını reddetmesine rağmen İngiltere'nin Türkiye ile silah ticaretini askıya alarak sembolik bir karar aldığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda İngiltere Dışişleri Bakanı Dominic Raab'ın, söz konusu operasyonda kullanılacak silahlara yönelik yeni bir anlaşma yapılmayacağı açıklaması da silah ambargosu hakkında muğlaklığa sebep olmuştur (UK Government Peace and Stability in the Middle East and North Africa, 15 Ekim 2019). İngiltere'nin Türkiye'ye yönelik silah ambargosu kararının öncelikle Rusya'nın BMGK kararını veto etmesi ile Türkiye ve Rusya'nın harekât kapsamında birlikte hareket ettiği algısına sebep olduğunu ve dolayısıyla ambargo kararının Atlantik ülkeleriyle ortak hareket etme ihtiyacından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda Türkiye ile silah ticaret oranlarının düşük olmasına rağmen "Suriye'de kullanılma ihtimali olan silahların" satışının yapılmayacağına yönelik kararın da caydırıcılığının bulunmadığı, bu kararın iç kamuoyundaki tepkileri bastırmaya ve İngiltere'de özellikle PKK'nın lobi faaliyetlerine yönelik bir politika olarak görmek mümkündür. Zira diğer AB ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de de PKK, lobi faaliyetleri yaparak İngiliz hükûmetine Türkiye'ye yönelik tepkilerini sertleştirmeleri konusunda baskı yapmıştır. Bu amaçla ülkede PKK yandaşları tarafından birçok protesto yapılmıştır (Ruptly Youtube, 13 Ekim 2019). SDG lideri İlham Ahmed, İngiltere'nin BPH kapsamında neredeyse görünmez bir tepki verdiğini dile getirerek Türkiye'nin bölgeyi istila ettiğini, hatta sivil halka karşı kimyasal

silah kullanarak etnik temizlik gerçekleştirdiğini iddia etmiştir (Wintour, 2019). Böylece İngiltere hükûmeti üzerinde baskı oluşturarak Türkiye'ye yönelik daha sert yaptırımlar uygulanması hedeflenmiştir.

4 Aralık 2019'da gerçekleşen NATO Liderler Zirvesi öncesi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Merkel, Macron ve Johnson ile Suriye üzerine yapmış olduğu görüşme sonrasında BPH hakkında daha olumlu söylemlerde bulunan Johnson, PKK'yı Türkiye için "gerçek bir tehdit" olarak tanımlamış ve NATO müttefikleri arasındaki yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak amacıyla Türkiye ile görüşmelere devam edileceğini açıklamıştır (Yeni Şafak, 5 Aralık 2019). İngiltere'nin BPH politikası incelendiğinde; Brexit'in etkisi, Türkiye ile özellikle savunma sanayi alanında TF-X Yerli Savaş Uçağı Projesi (Bekdil, 2018) gibi ikili ilişkilerin gelişmesi ve Türkiye'nin bölgedeki öneminin farkında olunması sebebiyle daha dengeli söylem ve politikalar izlendiği söylenebilir. Aynı zamanda İngiltere'nin Atlantik ülkeleriyle ilişkilerinde ayrışma olmaması ve iç kamuoyunda PKK'nın lobi faaliyetlerinin de etkisiyle Türkiye'ye silah ambargosu gibi sembolik yaptırım uygulama kararı alınmış fakat bu yaptırımın etkisi açısından mühim bir sonucu olmadığı rakamsal verilerle de görülmüştür.

Fransa'nın Barış Pınarı Harekâtı'na Yönelik Tutumu

Fransa, özellikle 2015'te yaşanan Paris saldırısının (BBC Türkçe, 14 Kasım 2015) ardından Suriye'deki temel stratejisini Esad rejimi karşıtlığından daha çok DEAŞ ile mücadeleye yönlendirmiştir. Suriye'de genellikle ABD birlikleriyle beraber hareket eden Fransa, bölgede YPG'yi DEAŞ ile mücadele gerekçesiyle desteklemektedir. Fransa'nın Suriye stratejisi yalnızca DEAŞ ile mücadele kapsamında değerlendirilememekte aynı zamanda Fransız silah endüstrisi tarafından üretilen bazı silahların ilk kez Suriye'de kullanılması (Barluet, 2018), DEAŞ ve YPG de dâhil olmak üzere birçok terör örgütüne mali destekte bulunan Fransız menşeli Lafarge şirketinin faaliyetleri (Faytre, 2018) ve YPG'nin bölgede Türkiye ve İran'ın hareket alanını sınırlandırmak amacıyla kullanılmasının da (Bayraklı, 2018) göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Fransa'nın yukarıda bahsedilen çıkarları dolayısıyla Türkiye'nin meşru müdafaa hakkı kapsamında gerçekleştirmiş olduğu BPH, Fransa'da oldukça büyük bir tepkiyle karşılaşmıştır. DEAŞ ile mücadelede YPG'yi destekleyici söylemlerde bulunan Macron, BPH'nin başlamasından hemen önce YPG'nin sözde sözcüsü ile Paris'te görüşmüş ve DEAŞ ile mücadelede YPG ile dayanışma hâlinde olduklarını açıklamıştır (Sabah, 9 Ekim 2019). Aynı zamanda harekâtın başlangıcında BMGK'yı devreye

sokarak Türkiye'ye yönelik kınama kararı alınması için çağrıda bulunan devletler arasında yer alan Fransa (Anadolu Ajansı, 9 Ekim 2019), BMGK tarafından Türkiye'nin kınanması yönünde karar çıkmamasının ardından AB Dış İlişkiler Konseyi'nin yapmış olduğu toplantıda da Türkiye'ye söz konusu harekât kapsamında silah ambargosu uygulanması yönünde karar alınması talebinde bulunmuştur. Fakat AB üye ülkeleri içerisinde ortak bir silah ambargosu kararı çıkmamasının ardından Fransa, ulusal ekseninde Türkiye'ye yönelik silah ambargosu kararı almıştır (Euronews, 15 Ekim 2019).

Türkiye İstatistik Kurumundan (TUIK) alınan verilere göre; Türkiye'nin Fransa ile silah ithalatı 2018 yılında 706 bin dolar iken (TUIK, 2018) 2019 yılında ise 1 milyon 580 bin dolar olmuştur (TUIK, 2019). Söz konusu rakamlar incelendiğinde Fransa'nın Türkiye'nin silah ithalatındaki konumunun ciddi ölçüde önem arz etmediği ve uygulanan silah ambargosu kararının da mühim bir etkisi olmadığı görülmektedir. Zira Fransa Savunma Bakanı Florence Parly; *"Fransa, Türkiye'nin Suriye'nin kuzeydoğusunda yürüttüğü askerî harekâtın durdurulmasını beklerken, bu harekâta kullanılma ihtimali olan her türlü savaş teçhizatının Türkiye'ye ihracatının durdurulması kararını aldı"* açıklamasında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 12 Ekim 2019). Fransa Savunma Bakanı'nın silah ambargosu kararını açıklarken kullanmış olduğu "harekâta kullanılma ihtimali olan" ifadesi de oldukça muğlaktır. Bu muğlaklığın da bilinçli olarak tercih edildiğini ve özellikle Fransa'daki PKK yapılanmasının lobi faaliyetleri ve eylemleri (Ruptly, 3 Kasım 2019) sonucunda oluşan iç kamuoyundaki baskıyı azaltmaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Uluslararası toplumu harekete geçirip yeterince baskı oluşturamayan Fransa'dan BPH kapsamında iç politikada birçok gelişme olmuştur. Bunlardan biri de 31 Ekim tarihinde Fransa Ulusal Meclisi tarafından, BPH'nin resmî olarak kınanmasıdır. Fransa'nın YPG'ye olan desteğin yinelenildiği karar tasarısında BPH dolayısıyla DEAŞ ile mücadelenin risk altında olduğu iddia edilerek Türkiye kınanmıştır (Anadolu Ajansı, 31 Ekim 2019). Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından ise Fransa Ulusal Meclisinde oy birliği ile alınan kınama kararının argümanların gerçeklikten uzak olduğu ve Fransa'nın bölgede bir terör devleti kurulmasının engellenmesi karşısında hayal kırıklığı yaşaması dolayısıyla DEAŞ ile mücadelenin engelleneceği iddiasını kullanarak bir karar aldığı yönünde açıklama yapılmıştır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 31 Ekim 2019).

BPH, Suriye'de Fransa'nın çıkarlarını etkilemesinin yanı sıra NATO'nun güvenlik yapısının sorgulanmasına da sebep olmuştur. Öncelikle Fransa Ulusal Meclisinde 59 milletvekili BPH sebebiyle

Emmanuel Macron'a Türkiye'nin NATO üyeliğinin askıya alınması çağrısında bulunarak operasyonun durdurulması talebinde bulunmuştur (Euronews, 19 Ekim 2019). Ardından Macron ABD askerlerinin Suriye'den çekilmesini NATO'nun müttefiklik ruhuna aykırı olduğu ve dolayısıyla "NATO'nun beyin ölümünün gerçekleşmiş olduğu" şeklinde değerlendirmiştir. Macron daha da ileri giderek NATO müttefiki Türkiye ile çatışmaktan kaçınmak amacıyla Suriye'den geri çekilen ABD birliklerinin bölgedeki diğer NATO müttefikleri ile istişare yapılmadan çekilmesini eleştirmiş ve NATO'nun Avrupa'nın güvenliğini sağlaması konusunda endişe duyduğunu dile getirmiştir. Bu sebeple de Avrupa'da güvenlik konusunda stratejik özerkliğin sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Rand Corporation, 3 Aralık 2019). Aynı zamanda, Küba Füze Krizi ve 2003 Irak müdahalesinde olduğu gibi ABD'nin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda Avrupalı müttefikleriyle istişare etmeden karar aldığı BPH ile bir kez daha görülmüştür. Nitekim Fransa'nın sahada ABD'ye bağımlı olduğu için BPH'ye şiddetle karşı çıktığını belirtmek mümkündür.

4 Aralık 2019'da NATO Liderler Zirvesi öncesi Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Macron, Merkel ve Johnson ile yapmış olduğu toplantıya yönelik Macron, görüşmenin BPH'ye yönelik bazı yanlış anlaşılmaların giderilmesi açısından faydalı olduğunu belirtmiştir. Fakat Johnson ve Merkel'e göre daha sert bir tutum izleyen Macron, BPH politikasındaki tutarsızlığını devam ettirerek YPG'yi PKK'nın Suriye uzantısı olarak görmeyi reddettiğini ve önceliğinin DEAŞ ile mücadele olması dolayısıyla askerî harekâtı desteklemediğini belirtmiştir (Yenişafak, 5 Aralık 2019).

BPH'nin Türkiye ve Fransa arasında siyasi gerginliğe yol açmasının yanı sıra bu süreçte meydana gelen spor faaliyetlerinde de birtakım gerginlikler yaşanmıştır. Harekât döneminde Türkiye ve Fransa arasında oynanan futbol maçında Türk millî takımı futbolcularının maç öncesi asker selamı vermesi de Fransa siyasetinde oldukça ses getirmiş ve tepkilere yol açmıştır. Örneğin; Fransa Spor Bakanı Roxana Maracineanu, Türk millî takımına yaptırım uygulanması için çağrıda bulunurken, Fransa popülist sol parti France Insoumise'in lideri Jean-Luc Mélenchon da "*Türk futbolcuların asker selamı vermeleri durumunda düşman askerî olarak muamele görmeyi beklemeleri gerektiğini*" iddia etmiştir (Euronews, 15 Ekim 2019). Fransa Dışişleri Bakanı Jean-Yves Le Drian ise BPH dolayısıyla Türkiye-Fransa maçına katılmayı reddettiğini açıklamıştır (RFI, 14 Ekim 2019). Türk millî takımı futbolcularının asker selamına yönelik yapılan eleştiriler üzerine UEFA tarafından asker selamının "uygunsuz" olduğu gerekçesiyle Türkiye Futbol Federasyonuna (TFF) para cezası verilmiştir (DW Türkçe, 20 Aralık 2019). Ancak daha önce Dünya Kupası finalinde Fransız bir futbolcunun

Macron'a asker selamı vermesi üzerine herhangi bir cezai yaptırım uygulanmamıştır (NTV, 15 Ekim 2019). Böylece BPH'ye yönelik eleştiriler göz önünde bulundurulduğunda, UEFA tarafından verilen cezanın hukuki bir argümanı olmadığını ve çoğunlukla siyasi bir amaç taşıdığını ve apaçık bir çifte standart uygulaması olduğunu da söylemek mümkündür.

BPH, Fransa'da hem iç politikada hem de dış politikada uluslararası hukuka aykırı olduğu ve DEAŞ ile mücadeleye zarar vereceği iddialarıyla sert bir şekilde eleştirilmiştir. Fransa'nın BPH politikası incelendiğinde DEAŞ'a dair güvenlik endişelerinin yanı sıra ekonomik çıkarlarının ve Fransa'daki PKK yapılanmasını da göz önünde bulundurduğu görülmektedir. Aynı zamanda BPH, Fransa için NATO'nun işlevselliğinin sorgulanmasına ve ABD'nin NATO müttefikleriyle istişare etmeden ve Avrupa'nın güvenlik endişelerini görmezden gelerek tek başına hareket ettiği eleştirilerine neden olmuştur. Bu durum Daimî Yapılandırılmış İş Birliği (PESCO) ve Avrupa Müdahale Girişimi (EI2) gibi Avrupa'nın askerî güvenliğinin sağlanması amacıyla öne sürülen projelerin yeniden gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir.

Almanya'nın Barış Pınarı Harekâtı'na Yönelik Tutumu

Suriye'deki istikrarsızlıktan önemli ölçüde etkilenen Almanya için en temel güvenlik meselesi Suriyeli mültecilerdir. Mülteci meselesi ve bununla ilişkili olarak artan aşırı sağ ideoloji ile iç politikada mücadele eden Almanya için bir diğer önemli konu ise DEAŞ'lı yabancı teröristlerdir. Ülke içerisinde radikalleşme sürecini tamamlayan DEAŞ teröristlerinin Suriye ve Irak'a gitmesiyle sorun, Avrupa ülkeleri için kısa vadeli olarak çözülmüş gibi görünse de söz konusu teröristlerin vatandaşı oldukları ülkelere geri dönmesi ve yargılanması meselesi büyük bir karışıklığa sebep olmuştur. Alman istihbaratı tarafından yayımlanan rakamlara göre; 2013-2019 yılları arasında DEAŞ'a çoğunluğu 30 yaşın altında olmak üzere bin 50 Alman vatandaşı katılmıştır. Fakat bu teröristlerin kaçının hayatta olduğu hakkında bir belirsizlik bulunmaktadır (Eliacı, 2019). Suriye'de Fransa kadar askerî varlığı bulunmayan Almanya'nın en temel iki güvenlik problemi olarak mültecileri ve Avrupalı DEAŞ'lıları görmesi sebebiyle de Suriye'de istikrarın sağlanması için atılan adımların desteklenmesi yönünde bir beklenti oluşmaktadır. Ancak Türkiye'nin sınır güvenliğini sağlamak amacıyla YPG'ye karşı mücadele verirken aynı zamanda DEAŞ gibi başka terör örgütlerinin de bölgede hareket alanını engellemeyi hedeflediği BPH, terörü temel güvenlik endişesi hâline getiren Almanya tarafından olumsuz tepkilerle karşılaşmıştır. Aynı zamanda harekât sonucunda oluşturulacak

güvenli bölgeye Suriyeli mültecilerin yerleştirilmesini kolaylaştırmak amacıyla da bulunduğu BPH'ye yönelik Almanya'nın tepkisinin ise rasyonel zeminden uzak ve ideolojik saiklerle olduğu görülmektedir.

Almanya, BPH'nin başlaması ile Türkiye'ye yönelik olumsuz eleştirilerini belirtmiş ve harekâtı bir "işgal" olarak nitelendirmiştir. Almanya, BMGK'nin Türkiye'nin kınanması yönünde karar alması için harekete geçmesi amacıyla çağrıda bulunan ülkeler arasında yer almıştır. BMGK'dan kınama kararı çıkmaması, aynı zamanda AB içerisinde de ortak silah ambargosu kararının çıkmamasının ardından Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas, Türkiye ile yeni silah anlaşması yapılmayacağını açıklamıştır. Türkiye'nin silah ithalatı kapsamında diğer AB ülkelerine görece daha üst sıralarda yer alan Almanya için Türkiye ile silah ticareti, aynı zamanda Alman ekonomisi açısından da önemli bir konumda bulunmaktadır. 2018 yılında Almanya'nın toplam silah ihracatının üçte birini Türkiye oluşturmuştur. Almanya da silah satışının durdurulması konusunda İngiltere ve Fransa ile benzer şekilde "Suriye'de kullanılma ihtimali olan silahlar" şeklinde muğlak bir açıklama yapmıştır (Deutsche Welle, 12 Ekim 2019). Şansölye Angela Merkel ise BPH'nin "*jeopolitik sonuçları olan insani bir dram*" olduğunu dile getirerek Türkiye'yi operasyondan caydırmak amacıyla silah satışının durdurulmasının gerekli olduğunu dile getirmiştir (Spiegel, 17 Ekim 2019).

BPH, Fransa ile benzer bir şekilde Almanya'da da NATO'nun işlevselliği konusunu gündeme getirmiştir. Öncelikle Alman iç politikasında Türkiye'nin NATO üyeliği ve AB aday ülke statüsü tartışmalara sebep olmuştur. Koalisyon ortağı Sosyal Demokrat Parti'nin (SPD) Meclis Grup Başkanı Rolf Mützenich, BPH'nin uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia ederek NATO üyeliğinin sorgulanması gerektiğini ifade etmiştir (DW Türkçe, 25 Ekim 2019). Muhafif partilerden de bu süreçte Türkiye'ye yönelik birçok eleştiri gelmiştir. Hür Demokrat Parti'nin (FDP) Genel Başkanı Christian Lindner, BPH'nin uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia ederek Merkel'den NATO'da özel bir zirve düzenlenerek Türkiye'ye karşı kınama kararı alınması için çağrıda bulunmasını istemiştir. Benzer şekilde Almanya'da aşırı sağ parti Almanya için Alternatif'in (AfD) Eş Başkanı Alexander Gauland da Türkiye'nin NATO üyeliğinin askıya alınması ve hatta AB aday ülke statüsünün de kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir (Sputnik, 17 Ekim 2019). Aynı zamanda PKK'ya yönelik sürekli destekleyici söylemleri bulunan ve PKK'nın sözde STK'sı YEK-KOM (NAV-DEM) ile aralarındaki iş birliklerinin Alman istihbarat raporlarında ortaya çıktığı Sol Parti'nin (Keskin, 2019) milletvekillerinden Sevim Dağdelen de Türkiye'yi Suriye'de "katliam" yapmakla suçlamış ve Alman

Dışışleri Bakanlığını Türkiye'ye yönelik daha sert önlemler alınmadığı için eleştirmiştir (Deutschlandfunk, 14 Ekim 2019).

Almanya'nın BPH politikasının Fransa'nın politikasından ayrılan en önemli noktası ise ABD ile Türkiye arasında yapılan mutabakat Almanya tarafından daha olumlu açıklamalar ile değerlendirilmiş ve Macron'un NATO'nun işlevselliğini sorguladığı ifadeleri Merkel tarafından reddedilmiştir. Almanya bu konuda NATO'nun Avrupa'nın savunması için önemli bir örgüt olduğundan bahsetmiştir (The New York Times, 7 Ekim 2019). Aynı zamanda Alman Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Christofer Burger tarafından da söz konusu anlaşmaya atıf yapılarak Suriye'deki savaşa son verecek ve sivilleri koruyacak her türlü çabanın destekleneceği ifade edilmiştir (Anadolu Ajansı, 18 Ekim 2019). Macron'un NATO hakkında eleştirilerine katılmayan Almanya'nın, bu konuda NATO'ya alternatif bir yapılanmaya sıcak bakmadığı ve Avrupa'nın askerî savunmasının ekonomik yükünü sahiplenmekten çekindiğini söylemek mümkündür.

Bu süreçte Fransa kadar sert bir tutum izlemeyen ve İngiltere kadar da görece yumuşak tepki göstermeyen Almanya'da Savunma Bakanı Annegret Kramp-Karrenbauer, Türkiye'nin bölgeyi ilhak ettiğini ve bölge halkının zorla yerlerinden edildiği iddialarıyla BPH bölgesinde denetimi BM'ye ait bir güvenli bölge oluşturulması için teklifte bulunmuştur. Almanya ve Avrupa'nın Suriye'deki savaşta "izleyici" olduğunu ve Suriye'de meydana gelen gelişmelerin de Almanya'nın güvenliğini tehdit ettiğini dile getirerek böyle bir öneride bulunmuştur (Habertürk, 22 Ekim 2019). Ancak Karrenbauer'in planla ilgili, Dışışleri Bakanı Heiko Maas'ı yeterince detay vermeden yalnızca kısa mesaj yoluyla bilgilendirmiş olması, söz konusu açıklamanın koalisyon ortaklarıyla istişare edilmeden yapıldığı yönünde eleştirilere sebep olmuştur. Aynı zamanda Karrenbauer'in uluslararası toplantılarda tek başına hareket etmesinin de Alman hükûmeti içerisinde fikir ayrılıkları olduğu yönünde bir imajın oluşmasına neden olacağı ve dolayısıyla bu imajın da Almanya'nın dış politikasında güven sarsıcı olabileceği belirtilmiştir (Tagesschau, 23 Ekim 2019). Benzer şekilde Karrenbauer'in açıklamasına muhalefetten de tepki gelmiş, Özgür Demokrat Parti (FDP) Dış Politika Sözcüsü Alexander Graf Lambsdorff da Türkiye'ye yönelik "ilhak" iddiasının gerçeklik dışı olduğunu belirterek Karrenbauer'i halka yanlış bilgilendirme yapmakla eleştirmiştir (DW Türkçe, 24 Ekim 2019).

26 Ekim'de Alman Dışışleri Bakanı Heiko Maas, Ankara'da Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile toplantı yaparak BPH hakkında görüşmüştür. Bu görüşmenin sonucunda Çavuşoğlu, Almanya ile ilişkilerin eşit göz hizasında olması gerekirken BPH politikası sebebiyle Türkiye'nin

Almanya'ya güveninin kalmadığını belirtmiştir. “*Bu durum köklü müttefiklik ilişkilerimize yakışmıyor. Ve halkımıza da Almanya'nın Türkiye'nin meşru güvenlik endişelerini anladığını söylediği hâlde Türkiye'nin yanında değil de bir terör örgütünün yanında taraf aldığını anlatmakta zorlanıyoruz.*” (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 26 Ekim 2019) İfadelerini kullanan Çavuşoğlu, Almanya'nın Türkiye'ye karşı YPG'yi desteklemesini eleştirerek müttefikliğin Türkiye tarafından sorgulandığını belirtmiştir. Aynı zamanda Karrenbauer tarafından öne sürülen “denetimi BM'ye bağlı güvenli bölge” talebinin ise gerçekçi olmadığını dile getirmiştir. Suriye'deki savaşın ilk yıllarında Türkiye tarafından böyle bir talep olduğunu fakat anlaşmaya varılmaması sebebiyle de Türkiye'nin güvenli bölge için Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve BPH operasyonlarını gerçekleştirdiğini belirterek, askerî güvenli bölge oluşturma konusunda bölgede birçok aktörün etkin olması dolayısıyla gerçekçi bir politika olmayacağı ifade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 26 Ekim 2019).

BPH, Almanya'nın dış politikasında olduğu gibi medyasında da “işgal” şeklinde değerlendirilmiştir. Söz konusu operasyonun Suriye'deki Kürtleri hedef aldığı ve burada Türk askerinin “katliam” yaptığı iddia edilmiştir. BPH dolayısıyla Almanya'daki PKK yapılanmasının eylemlerine dair medyada Almanya'daki Kürtlerin kendi içerisinde oluşturamadığı birliğin BPH ile sağlandığından bahsedilmiştir (Süddeutsche Zeitung, 16 Ekim 2019). Almanya'daki PKK yapılanmasının yapmış olduğu eylem, Kürt vatandaşların eylemi olarak gösterilerek harekâta yönelik bilinçli bir yanlış bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. Nitekim harekâtın meşruiyeti ortadan kaldırılarak Türkiye'nin bölgede haksız savaş yürüttüğü yönünde bir algı oluşturulmak istenmiştir.

4 Aralık 2019'da gerçekleşen Suriye konulu dördü zirve üzerine Merkel de Macron ve Johnson ile benzer görüşü paylaşarak görüşmenin olumlu geçtiğini ve DEAŞ ile mücadelenin sekteye uğramaması için diyalogun sürmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Aynı zamanda Almanya için en mühim konulardan olan Suriyeli mültecilerin gönüllü olarak geri dönüşü konusunda da UNHCR'nin devreye girmesi gerektiğini belirtmiştir (DW Türkçe, 3 Aralık 2019).

BPH'yi bir tür “işgal” olarak nitelendiren Almanya, Türkiye'nin güvenlik endişelerini ve bölgedeki en önemli aktörlerden biri olduğunu görmezden gelerek rasyonellikten uzak ve ideolojik saiklere dayanan bir politika izlemiştir. BPH'nin meşruiyetinin sorgulanması amacıyla YPG'ye yönelik yapılan harekâtın Kürtleri hedef aldığına ve Türk askerinin bölgede “katliam” yaptığına yönelik gerçeklik dışı iddialar öne sürülmüştür. BPH kapsamında Suriyeli mültecilerin Suriye'ye güvenli bir şekilde geri

dönüşünün sağlanmasının da hedeflenmesine rağmen harekâtın yeni bir göç dalgası oluşturacağı ve bölgede bir “katliam” yaşandığına dair Alman mediasındaki yalan haberlerin, Türkiye’nin daha önceki operasyonlarında da görüldüğü üzere gerçeklikle ilişkisi bulunmamaktadır. Aynı zamanda Almanya, Türkiye’nin güvenlik endişeleri sebebiyle gerçekleştirmiş olduğu harekâtı doğru bir şekilde okuyamamış, Türkiye ve Almanya ilişkilerine zarar vererek Türkiye’deki imajının da olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur.

SONUÇ

BM Antlaşmasınının 51. maddesinde yer alan “meşru müdafaa” ilkesi çerçevesinde uluslararası hukuka uygun bir şekilde gerçekleştirilen BPH’ye yönelik uluslararası toplumdan birçok tepki gelmiştir. AB, İngiltere, Fransa ve Almanya’nın BPH sürecinde izlemiş oldukları politikalarının incelenmiş olduğu bu çalışmada öncelikle Türkiye’nin harekât gerekçeleri uluslararası hukuk bağlamında incelenmiş, ardından söz konusu aktörlerin Suriye’deki çıkarları ve güvenlik endişeleri tespit edilmiştir. Daha sonra Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamak, DEAŞ ve YPG’nin bölgedeki gücünü kırmak ve Suriyeli mültecilerin geri dönüşünü kolaylaştırmak amacıyla yapmış olduğu BPH’ye yönelik resmî açıklamalara yer verilmiştir.

Öncelikle harekâtın uluslararası hukuka aykırı olduğu iddialarıyla uluslararası toplumun harekete geçirilmesi amaçlanmış fakat BMGK’de Rusya’nın veto etmesi üzerine böyle bir karar çıkmamıştır. Bunun sonucunda AB ve söz konusu ülkeler, Türkiye’nin harekâtı durdurması amacıyla çeşitli politikalar izlemiştir. Bu kapsamda AB, Türkiye’ye yönelik ortak bir silah ambargosu kararı almak istemiş fakat AB içerisindeki siyasi krizlerin de etkisiyle karar alınamamıştır. Harekât kapsamında AB üye ülkelere silah ambargosu kararı almaları yalnızca tavsiye edilebilmiştir. Böylece İngiltere, Fransa ve Almanya Türkiye’ye yönelik “Suriye’de kullanılma ihtimali bulunan” silahların satışının yapılmayacağına dair ambargo kararı almıştır. Ambargo konusunda muğlak bir açıklama yapılması, söz konusu ülkelerin Türkiye ile olan silah ticaret rakamları ve Türkiye’nin son yıllarda savunma sanayi alanında yerli silah üretimi ile dışa bağımlılığını azaltması göz önünde bulundurulduğunda bu kararın caydırıcılıktan uzak ve sembolik olduğu ve mühim sonuçlarının olmadığı görülmüştür.

Rusya’nın BMGK’de veto ettiği BPH’ye karşı söz konusu aktörlerin birlikte hareket etme ihtiyacı hissederek silah ambargosu, kınama kararları gibi sembolik ve caydırıcılıktan uzak kararlar aldıkları görülmüştür. Bu kararların Atlantik cephesinden ayrılmamayı, Türkiye ile olan stratejik

ilişkilerin bozulmamasını fakat aynı zamanda bu ülkelerin iç kamuoyunda Türkiye karşıtı lobiler tarafından kışkırtılan tepkileri azaltmaya yönelik adımlar atmayı hedeflediğini söylemek mümkündür.

BPH'ye, yalnızca Avrupalı aktörler tarafından olumsuz tepki verilmemiş, medya tarafından da dezenformasyon politikası uygulanmıştır. Türkiye'nin Suriye'de Kürtlere yönelik "katliam" yaptığı, sivillere yönelik kimyasal silah kullandığı gibi yalan haberlerle Türkiye'ye karşı bir kamuoyu oluşturularak harekâtın meşruiyeti tartışmalı hâle getirilmek istenmiştir. Ancak uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan raporlarda, harekât ile birlikte önemli oranda Suriyeli mültecinin terörden arındırılan bölgeye gönüllü olarak geri döndüğü, YPG'nin bölgedeki sivil katliamlarının önüne geçmek için harekâtın gerçekleştirildiği ve aynı zamanda Türkiye tarafından kimyasal silah kullanmadığına dair gerçeklikler açığa çıkarılmıştır.

Son olarak; Avrupa'daki PKK yapılanmasının Türkiye'ye karşı kamuoyu oluşturma çabaları ve söz konusu ülkelerde büyük protestolar yapması da bu ülkelerin Türkiye'ye yönelik sert söylemlerde bulunmasının önemli bir sebebi olmuştur. BPH, AB tarafından terör örgütü olarak tanınan PKK'nın Avrupa'da hükümetlere baskı uygulayabilecek kadar hareket alanına sahip olduğunu ya da bu alanın onlara bilinçli olarak açıldığını göstermiştir. Aynı zamanda BPH, uluslararası sistemde NATO'ya yönelik Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması konusunda eleştirilerin artmasına ve Avrupa ordusunun gerekliliği tartışmalarının yeniden gündeme gelmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

- Amnesty International. (13 Ekim 2015). Syria: US Ally's Razing of Villages Amounts to War Crimes, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/10/syria-us-allys-razing-of-villages-amounts-to-war-crimes/> (5 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (1 Kasım 2019). UN Says 94,000 Syrians Have Returned To Their Homes, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/un-says-94-000-syrians-have-returned-to-their-homes/1633323> (24 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (31 Ekim 2019). Turkey Summons Envoy over French Resolution on Syria Op., <https://www.aa.com.tr/en/europe/turkey-summons-envoy-over-french-resolution-on-syria-op/1632290> (18 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (24 Ekim 2019). AP'den YPG/PKK Yanlısı Karar, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/apden-ypg-pkk-yanlisi-karar/1624966> (14 Haziran 2020).
- Anadolu Ajansı. (18 Ekim 2019). Germany Welcomes Turkey-US Deal on Syria, <https://www.aa.com.tr/en/europe/germany-welcomes-turkey-us-deal-on-syria/1618508> (21 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (13 Ekim 2019). Erdogan, Johnson Discuss Turkey's Operation in Syria, <https://www.aa.com.tr/en/operation-peace-spring/erdogan-johnson-discuss-turkeys-operation-in-syria/1611732> (26 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (12 Ekim 2019). Fransa'dan Türkiye'ye Silah Satışı Açıklaması, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransadan-turkiyeye-silah-satisi-aciklamasi/1611691> (20 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (11 Ekim 2019). Hungary Conditionally Supports Turkey's Syria Operation, <https://www.aa.com.tr/en/europe/hungary-conditionally-supports-turkey-s-syria-operation/1609614> (12 Nisan 2020).
- Anadolu Ajansı. (9 Ekim 2019). European Countries Demand UNSC Meeting on Syria, <https://www.aa.com.tr/en/world/european-countries-demand-uns-c-meeting-on-syria-/1607719> (18 Nisan 2020).

- Balık, G. (2015). Anayasa'da 'Milletlerarası Hukukun Meşru Saydığı Haller Sorunu. *Uluslararası İlişkiler*, 12(47), 51.
- Barluet, A. (2018). Frappes en Syrie: la France a tiré son premier missile de croisière naval. *Le Figaro*, <http://premium.lefigaro.fr/international/2018/04/14/01003-20180414ARTFIG00045-frappes-en-syrie-la-france-a-tire-son-premier-missile-de-croisiere-naval.php> (18 Nisan 2020).
- Bayraklı, E. (2018). Amerika'nın Suriye'de PKK'ya Desteği Geçici Değil!. *Fikriyat*, <http://www.fikriyat.com/yazarlar/enes-bayrakli/2018/02/20/amerikanin-suriyede-pkkya-destegi-gecici-degil> (18 Nisan 2020).
- BBC Türkçe. (14 Kasım 2015). Paris Saldırıları: En Az 127 Kişi Hayatını Kaybetti, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151113_paris_saldiri (18 Nisan 2020).
- BBC Türkçe. (27 Nisan 2017). Şanlıurfa'da Karakola Havan Mermisi Atıldı, YPG ve Türk Askeri Yeniden Çatıştı, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39736514> (14 Haziran 2020).
- BBC Türkçe. (26 Nisan 2017). TSK: Suriye'den Hatay'daki İki Sınır Karakoluna Havan Topu Saldırısı Düzenlendi, <https://www.bbc.com/turkce/39722241> (14 Haziran 2020).
- Bekdil, B.E. (2018). Turkey, UK Officials Meet over Status of Turkish Jet Program. *Defense News*, <https://www.defensenews.com/air/2018/01/16/turkey-uk-officials-meet-over-status-of-turkish-jet-program/> (26 Nisan 2020).
- Charter of the United Nations. Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression, <https://www.un.org/en/sections/un-charter/chapter-vii/index.html>, (7 Nisan 2020).
- Council of the European Union. (14 Ekim 2019). Foreign Affairs Council 14 October 2019 Main Results, <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2019/10/14/> (12 Nisan 2020).

Council of the European Union. (9 Ekim 2019). Declaration by the High Representative on behalf of the EU on Recent Developments in North-East Syria, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/10/09/declaration-by-the-high-representative-on-behalf-of-the-eu-on-recent-developments-in-north-east-syria/> (11 Nisan 2020).

Deutsche Welle. (12 Ekim 2019). Deutschland erlaubt keine neuen Waffenlieferungen in die Türkei, <https://www.dw.com/de/deutschland-erlaubt-keine-neuen-waffenlieferungen-in-die-t%C3%BCrkei/a-50808076> (15 Nisan 2020).

Deutschlandfunk. (14 Ekim 2019). Jede Waffe für den türkischen Präsidenten ist eine zu viel, https://www.deutschlandfunk.de/sevim-dagdelen-die-linke-jede-waffe-fuer-den-tuerkischen.694.de.html?dram:article_id=460898 (20 Nisan 2020).

Dobbins, J. (2019). Is NATO Brain Dead?. RAND Corporation, <https://www.rand.org/blog/2019/12/is-nato-brain-dead.html> (18 Nisan 2020).

Duran, B. (2016). Ankara'nın Kalbine PKK-YPG Saldırısı. Sabah, <https://www.setav.org/ankaranin-kalbine-pkk-ypg-saldirisi/> (14 Haziran 2020).

DW Türkçe. (20 Aralık 2019). UEFA'dan Türkiye'ye Asker Selamı Cezası, <https://www.dw.com/tr/uefadan-t%C3%BCrkiye-asker-selam%C4%B1-cezas%C4%B1/a-51756793#:~:text=UEFA'dan%20T%C3%BCrkiye'ye%20asker,bin%20euro%20para%20cezas%C4%B1na%20%C3%A7arpt%C4%B1rd%C4%B1> (31 Mayıs 2020).

DW Türkçe. (3 Aralık 2019). Merkel'den Dörtlü Zirve Açıklaması, <https://www.dw.com/tr/merkelden-d%C3%B6rtl%C3%BC-zirve-a%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1/a-51519535> (20 Nisan 2020).

DW Türkçe. (6 Kasım 2019). AB Komisyonu, Türkiye'deki Suriyeli Göçmenler İçin İlave 50 Milyon Euro Yardım Yapacak, <https://tr.euronews.com/2019/11/06/ab-komisyonu-turkiyenin-suriyede-kurmak-istedigi-guvenli-bolgeye-mali-yardimi-yapmayacagiz> (14 Haziran 2020).

- DW Türkçe. (25 Ekim 2019). Mützenich: Türkiye'nin NATO Üyeliği Sorgulanmalı, <https://www.dw.com/tr/m%C3%BCtzenich-t%C3%BCrkiyenin-nato-%C3%BCyeli%C4%9Fi-sorgulanmal%C4%B1/a-50980606> (20 Nisan 2020).
- DW Türkçe. (24 Ekim 2019). Alman Bakandan Türkiye'ye İlhak Suçlaması, <https://www.dw.com/tr/alman-bakandan-t%C3%BCrkiyeye-ilhak-su%C3%A7lamas%C4%B1/a-50959927> (14 Haziran 2020).
- Eliaçık, Z. (2019). AB'nin Yeni Kör Düğümü: Avrupalı DEAŞ'lılar. Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/abnin-yeni-kordugumu-avrupali-deasililar/1646360> (20 Nisan 2020).
- Euronews. (19 Ekim 2019). Fransa'da 59 Vekil Türkiye'nin NATO Üyeliğinin Askıya Alınmasını İstedi, <https://tr.euronews.com/2019/10/19/fransada-59-vekil-turkiyenin-nato-uyeliginin-askiya-alinmasini-istedi> (15 Nisan 2020).
- Euronews. (15 Ekim 2019). Hangi Ülkeler Türkiye'ye Silah Satışını Durdurdu?, <https://tr.euronews.com/2019/10/15/hangi-ulkeler-turkiyeye-silah-satisini-durdurdu-bu-ulkeler-ne-kadar-silah-ihrac-ediyordu> (12 Nisan 2020).
- Euronews. (15 Ekim 2019). Turkish Footballers Repeat Military Salutes in France Match Despite UEFA Probe, <https://www.euronews.com/2019/10/14/france-v-turkey-politicians-call-for-match-to-be-cancelled-thecube> (18 Nisan 2020).
- European Parliament News. (23 Ekim 2019). Debate: MEPs Call for Measures against Turkey Following Military Operation in Syria, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/world/20191018STO64606/debate-meps-call-for-action-following-turkey-s-military-operation-in-syria> (20 Nisan 2020).
- European Parliamentary Research Service (EPRS). (2019). Turkey's Military Operation in Syria and Its Impact on Relations with the EU, <https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS-Briefing-642284-Turkeys-military-operation-Syria-FINAL.pdf> (20 Nisan 2020).
- Faytre, L. (2018). Lafarge'ın Suriye'deki Terör Örgütleriyle İş Birliği Yapması Fransa için Bir Devlet Skandalı mı?. SETA Perspektif, <http://www.setav.org/perspektif-lafargein-suriyedeki-teror->

orgutleriyle-is-birligi-yapmasi-fransa-icin-bir-devlet-skandali-mi/
(18 Nisan 2020).

France 24. (12 Ekim 2019). Thousands Protest in Europe against Turkey's Syria Offensive, <https://www.france24.com/en/20191012-thousands-protest-in-europe-against-turkey-s-syria-offensive> (25 Nisan 2020).

Global Haber. (18 Şubat 2020). Barış Pınarı Harekâtı'ndan Bu Yana 229 YTS Sınır Dışı Edildi, <https://haberglobal.com.tr/gundem/baris-pinari-harekati-ndan-bu-yana-229-yts-sinir-disi-edildi-29763> (14 Haziran 2020).

Habertürk. (13 Aralık 2019). Silah Ticaretinde Tablo Rusya'nın Girmesiyle Dengelendi, <https://www.haberturk.com/silah-ticaretinde-tablo-rusya-nin-girmesiyle-dengelendi-2531554-ekonomi> (14 Haziran 2020).

Habertürk. (22 Ekim 2019). Almanya: Suriye'nin Kuzeyinde Güvenli Bölge Kurulsun, <https://www.haberturk.com/almanya-suriye-nin-kuzeyinde-guvenli-bolge-kurulsun-2533289> (21 Nisan 2020).

Hürriyet, (15 Ekim 2019), Barış Pınarı AB'yi Zorladı, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/baris-pinari-abyi-zorladi-41350784> (12 Nisan 2020).

Karadağ, U. (2016). Birleşmiş Milletler Antlaşması'na Göre Meşru Müdafaa Hakkı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 173.

Keskin, K. (2019). Almanya. İçinde *Avrupa'da PKK Yapılanması*. Bayraklı, E, Yalçın H. B. ve Yeşiltaş, M. (Ed.) İstanbul: SETA, s. 73-74.

NTV. (15 Ekim 2019). Griezmann'dan Macron'a Asker Selamı (Geçtiğimiz Yıl Çekildi), <https://www.ntv.com.tr/galeri/spor/griezmandan-macrona-asker-selami-gectigimiz-yil-cekildi,7KLnFNADHUeaJtIbn9Yfxw/Zr4kFYRSmUOo--ELh1c1bg> (31 Mayıs 2020).

RFI. (14 Ekim 2019). Political Tensions Loom over France-Turkey Euro Qualifier, <http://www.rfi.fr/en/france/20191014-france-turkey-political-tensions-loom-over-football-euro-qualifier-kurds> (18 Nisan 2020).

- Ruptly Youtube. (13 Ekim 2019). UK: London march condemns Turkey's military operation in Syria, <https://www.youtube.com/watch?v=dYihH5dtwSU> (26 Nisan 2020).
- Ruptly. (3 Kasım 2019). France: Kurdish Community in Paris Protest Turkish Incursion into Syria, <https://ruptly.tv/en/videos/20191102-059> (18 Nisan 2020).
- Sabah. (9 Ekim 2019). Fransa Cumhurbaşkanı Macron'dan Skandal Görüşme, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2019/10/09/fransa-cumhurbaskani-macron-dan-skandal-gorusme> (18 Nisan 2020).
- Saban, N. ve Özkızılcık, Ö. (2020). Dangerous Local Partner The Ypg's Terror Campaign in Northern Syria. SETA Analiz. Sayı: 58, s. 8-17, <https://setav.org/en/assets/uploads/2020/01/A58En.pdf> (7 Nisan 2020).
- Sabbagh, D. (2019). Investigation into Alleged Use of White Phosphorus in Syria. The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2019/oct/18/un-investigates-turkey-alleged-use-of-white-phosphorus-in-syria> (10 Nisan 2020).
- SIPRI. (2020). Trends in International Arms Transfers 2019. s. 6, https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-03/fs_2003_at_2019.pdf (14 Haziran 2020).
- SIPRI. (11 Mart 2019). Global arms trade: USA increases dominance; arms flows to the Middle East surge, says SIPRI, <https://www.sipri.org/media/press-release/2019/global-arms-trade-usa-increases-dominance-arms-flows-middle-east-surge-says-sipri> (14 Haziran 2020).
- SIPRI. TIV of Arms Exports to Turkey 2018-2019, http://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php (12 Nisan 2020).
- Sofia News Agency. (14 Ekim 2019). Boris Johnson: London Does not Support Turkish Operation in Syria, <https://www.novinite.com/articles/200911/Boris+Johnson%3A+London+Does+not+Support+Turkish+Operation+in+Syria> (26 Nisan 2020).

- Spiegel. (17 Ekim 2019). Merkel kündigt an, keine Waffen mehr an die Türkei zu liefern, <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/angela-merkel-bundesregierung-liefere-keine-waffen-mehr-an-die-tuerkei-a-1292024.html> (20 Nisan 2020).
- Sputnik, (17 Ekim 2019), Alman Meclisinde Türkiye Tartışması: AB Adayı Statüsü Kaldırmalı, NATO Üyeliği Dondurulmalı, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201910171040415451-alman-meclisinde-turkiye-tartismasi-ab-adayi-statusu-kaldirmali-nato-uyeligi-dondurulmalı/> (20 Nisan 2020).
- Sputnik. (7 Kasım 2019). Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü: Beyaz Fosfor Suriye’de Kimyasal Silah Olarak Kullanılmadı, <https://tr.sputniknews.com/ortadogu/201911071040571832-kimyasal-silahlarin-yasaklanmasi-orgutu-beyaz-fosfor-suriyede-kimyasal-silah-olarak-kullanilmadi/> (13 Nisan 2020).
- Süddeutsche Zeitung. (16 Ekim 2019). Erdoğan’s Feldzug eint die Kurden in Deutschland, <https://www.sueddeutsche.de/politik/kurden-deutschland-tuerkei-erdogan-1.4643464> (20 Nisan 2020).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayi Başkanlığı. (16 Ekim 2019). Barış Pınarı Harekâtı’nda Kullanılan Yerli Silahlar, <https://www.ssb.gov.tr/Website/contentList.aspx?PageID=2168&LangID=1>(20 Nisan 2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (31 Ekim 2019). Fransız Parlamentosu’nun Barış Pınarı Harekâtı Konusunda Kabul Ettiği Kararlar Hk. http://www.mfa.gov.tr/no_320_-fr-parlamentosu-nun-kararlari-hk.tr.mfa, (18 Nisan 2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (26 Ekim 2019). Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Almanya Dışişleri Bakanı Heiko Maas ile Ortak Basın Toplantısı, <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa> (21 Nisan 2020).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (24 Ekim 2019). Press Release Regarding the Resolution Adopted at the European Parliament on the Operation Peace Spring, http://www.mfa.gov.tr/no_309_-ap-de-kabul-edilen-karar-hk.en.mfa, (20 Nisan 2020).

- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (18 Ekim 2019). Dışışleri Bakanlığı Sözcüsü Hami Aksoy'un Barış Pınarı Harekâtı'nda Türkiye'nin Kimyasal Silah Kullandığına Dair İddialar Hakkındaki Soruya Cevabı, http://www.mfa.gov.tr/sc_-65_-baris-pinari-harekati-hk-sc.tr.mfa (10 Nisan 2020).
- T.C. Dışışleri Bakanlığı. (11 Ekim 2019). Uluslararası Toplumda Barış Pınarı Harekâtı'nı Hedef Alan Bazı Yorumlar Hk, http://www.mfa.gov.tr/no_297_-baris-pinari-harekati-ni-hedef-alan-yorumlar-hk.tr.mfa (10 Nisan 2020).
- T.C. Resmî Gazete. (24 Ağustos 1945). Kanun, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (5 Nisan 2020).
- Tagesschau. (23 Ekim 2019). Massive Kritik an Kramp-Karrenbauer, <https://www.tagesschau.de/inland/akk-nordsyrien-kritik-101.html> (14 Haziran 2020).
- The Independent. (14 Ekim 2019). UK Refuses to Join France, Germany and Netherlands in Halting Arms Sales to Turkey, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/uk-turkey-arms-sales-syria-kurds-germany-france-netherlands-eu-embargo-a9155536.html> (26 Nisan 2020).
- The New York Times. (7 Kasım 2019). Macron Says NATO Is Experiencing 'Brain Death' Because of Trump, <https://www.nytimes.com/2019/11/07/world/europe/macron-nato-brain-death.html> (18 Nisan 2020).
- TUİK. Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2018, <http://rapory.tuik.gov.tr/26-04-2020-17:37:19-7274944005554582501532523748.html?> (26 Nisan 2020).
- TUİK. Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2018, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-04-2020-01:34:49-13416885048165499151379881115.html?> (20 Nisan 2020).
- TUİK. Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2019. <http://rapory.tuik.gov.tr/26-04-2020-17:38:42-2014480673227391881433576020.html?> (26 Nisan 2020).

- TUIK. Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2019. <http://rapory.tuik.gov.tr/20-04-2020-01:32:27-214811891106309137841491346.html>? (20 Nisan 2020).
- TUIK. Fransa: Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2018-2019, <http://rapory.tuik.gov.tr/20-04-2020-01:34:49-13416885048165499151379881115.html>? (20 Nisan 2020).
- TUIK. İngiltere: Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı 2018-2019, <http://rapory.tuik.gov.tr/26-04-2020-17:37:19-7274944005554582501532523748.html>? (20 Nisan 2020).
- U.N. Security Council. (24 Ekim 2019). Turkey's Military Operation Has Displaced Thousands of Civilians, Worsened Syria's Dire Humanitarian Crisis, Top Official Warns Security Council, <https://www.un.org/press/en/2019/sc13994.doc.htm> (5 Nisan 2020).
- U.N. Security Council. (9 Ekim 2019). Letter Dated 9 October 2019 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations Addressed to the President of the Security Council, <https://undocs.org/pdf?symbol=en/S/2019/804> (8 Nisan 2020).
- U.N. Security Council. (28 Eylül 2001). Resolution 1373 (2001), <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1373> (8 Nisan 2020).
- U.N. Security Council. (12 Eylül 2001). Resolution 1368 (2001), <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1368> (8 Nisan 2020).
- UK Government Peace and Stability in the Middle East and North Africa. (15 Ekim 2019). Turkey Military Action in Syria Urgent Question: Foreign Secretary's Opening Statement, <https://www.gov.uk/government/speeches/turkey-military-action-in-syria-urgent-question-opening-statement> (24 Nisan 2020).
- UK Government Peace and Stability in the Middle East and North Africa. (8 Ekim 2019). Minister for the Middle East's comments on proposed Turkish military action in north east Syria, <https://www.gov.uk/government/news/minister-for-the-middle-east-comments-on-proposed-turkish-military-action-in-north-east-syria> (26 Nisan 2020).

- UK Government. UK Action to Combat Daesh, <https://www.gov.uk/government/topical-events/daesh/about> (25 Nisan 2020).
- UN News. (11 Ekim 2019). Turkey's Syria Offensive Could Spark Another Catastrophe, Warn Humanitarians, <https://news.un.org/en/story/2019/10/1049051> (10 Nisan 2020).
- Wintour, P. (2019). Syrian Kurd Leader Hits out at UK's Almost Invisible Response to Turkish Invasion. The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2019/nov/10/syrian-kurd-leader-hits-out-at-uk-almost-invisible-response-to-turkish-invasion> (26 Nisan 2020).
- Yeni Şafak. (5 Aralık 2019). Macron says quartet London summit on Syria very useful, <https://www.yenisafak.com/en/world/macron-says-quartet-london-summit-on-syria-very-useful-3506640> (19 Nisan 2020).
- Yeni Şafak. (5 Aralık 2019). PKK Terrorism a 'real threat' to Turkey, Says UK PM, <https://www.yenisafak.com/en/world/pkk-terrorism-a-real-threat-to-turkey-says-uk-pm-3506642> (26 Nisan 2020).
- Yeni Şafak. (15 Ekim 2019). İngiliz Bakandan Barış Pınarı Harekâtı Açıklaması: Gerekeni Yapması Zaruri, <https://www.yenisafak.com/dunya/ingiliz-bakandan-baris-pinari-harekati-aciklamasi-gerekeni-yapmasi-zaruri-3510466> (24 Nisan 2020).

An Analysis of European Actors Policies Towards Operation Peace Spring

Introduction

There were many reactions from European actors to Turkey's Operation Peace Spring (OPS), which was launched on October 9, 2019, in order to create a safe zone by cleansing the north of Syria from terrorist elements, facilitate the return of refugees, prevent DAESH activities in the region, and restrict the PKK/YPG's movements. These reactions mostly include claims that Turkey's operation violates international law, that the YPG will be weakened in the fight against DAESH, that the return of Foreign Terrorist Fighters to their countries of origin will cause political, legal and social problems in Europe and it will also lead to a new wave of migration to Europe. In this article, Operation Peace Spring is evaluated within the scope of international law and the principle of "self-defense" of the Article 51 of the UN Charter. Furthermore, the policies of the EU and the leading actors of the EU, i.e., Germany, France and England, towards Operation Peace Spring are examined. The main argument of the study is that the Peace Spring Operation was carried out in compliance with international law; the criticisms of the EU and leading actors of the EU, such as Germany, France and the United Kingdom, that the operation violates international law do not reflect the reality and that they make such criticisms by prioritizing their own political and economic interests.

The Principle of "Self-defense" in Article 51 of The UN Charter and Operation Peace Spring

The term "use of force" was used instead of "war" in the UN Charter to prevent armed interventions where there was no war. However, there are two exceptions to the prohibition on the use of force in the UN Charter. These are the rights of states arising from the right of self-defense under Article 51 of the UN Charter and Article VII of the UN Charter. In the event of a threat to international peace and security, the UNSC decides to take military measures.

There are several important situations within the scope of the relevant article defining the right to self-defense under the UN Charter. First of all, in order to use the right of self-defense, the state in question must be exposed to an armed attack. Thus, the state that has the right to self-defense should notify the UNSC about the content of the armed intervention and the measures taken. Until the necessary measures are taken by the UNSC for the

protection of international peace and security, the relevant state can use its right of self-defense. In addition, there is no legal clarity on the issue of an armed attack by a state in the relevant article.

Turkey stated that it initiated the OPS against the terrorist activities of the YPG, the PKK's branch in Syria, which is also recognized as a terrorist organization by the EU, UN and NATO. The terrorist organization, which targeted the civilian population by carrying out many attacks in Turkey and increased its attacks in the region where OPS was carried out in 2019, just before the operation, killed 21 civilians and injured 104 civilians in the attacks it carried out in the border provinces of Turkey with the start of the operation. This situation shows the existence of an armed attack against Turkey. In addition, for Turkey's operation against the YPG, one can also refer to the resolutions 1368 and 1373 taken by the UNSC after the September 11 attacks.

Another important issue in the UN Charter is that the state that wants to use its right of self-defense must first notify the UNSC of the content of the operation. On 9 October, Turkey notified the UNSC of the content of the operation and the measures to be taken. In this statement, Turkey mentioned that OPS aims to create a safe zone on the Syrian border; that the operation is against the YPG; that it is done to protect the territorial integrity of Syria and to close the maneuvering area of terrorist organizations such as YPG and DEASH. At the same time, it was stated that civilians in the region would not be harmed by referring to operations such as the Euphrates Shield Operation that Turkey had previously carried out in Syria.

At the same time, by carrying out the operation in question, Turkey not only ensures its own national security but also aims to protect the civilian population in the region and ensure their safety. The YPG's pressure and violence against the civilian population in the region were also stated in the reports prepared by Amnesty International in 2015. In this report, it was stated that the PYD/YPG burned villages in Syria and ethnic cleansing was carried out by forcibly removing the civilian population from their homes. Similarly, the killing of at least 113 civilians and the injury of 178 civilians by the YPG in the region during the OPS show that the operation carried out by Turkey is not only aimed at border security but also to protect civilians in the region.

The Stance of European Actors

The OPS, which was launched by the TAF in the northeast of Syria on October 9, 2019, has found an important place on the agenda of the international community. Firstly, with the influence of European actors, the

UNSC was asked to be involved in order to stop the operation, with the allegations that the operation was against international law. In this context, an emergency meeting was held at the request of England, Germany, France, Poland and Belgium and a decision was made to call for Turkey to stop the operation. However, this call faced the veto of Russia, a member of the UNSC, and no decision was taken in the UNSC. At the same time, UNHCR claimed without any concrete evidence that OPS caused civilian casualties and forced civilians living in the region to leave their homes. The Turkish Ministry of Foreign Affairs, on the other hand, made a statement regarding the critical comments of both politicians and international organizations against OPS. In this statement, it has been stated that the YPG has implemented a policy of repression against civilians, mostly Kurds, and that Turkey has exercised its right of self-defense in accordance with international law, within the framework of Article 51 of the UN Charter.

An important pillar of the systematic disinformation campaign that Turkey is exposed to within the scope of OPS has been some of the Western media organizations' coverage of the operation. In this context, false reports were published in some Western media outlets about Turkey's use of chemical weapons in the region without any concrete evidence. In the statement made by the Turkish Ministry of Foreign Affairs on this matter, it was stated that there are no chemical weapons in the weapon inventory of the TAF, that Turkey has been a party to the CWC since 1997 and fulfilled its obligations in accordance with the relevant contract. Subsequently, the OPCW rejected the allegations that Turkey used chemical weapons in Syria in violation of international law within the scope of OPS, and it was stated that these allegations were untrue. It is seen that this disinformation campaign against Turkey is far from reality and was carried out with the aim of denying any legitimacy to the operation.

Conclusion

When Turkey's legal bases within the scope of OPS are evaluated, it is seen that the said operation was carried out in accordance with international law within the framework of Article 51 of the UN Charter. It is seen that the negative reactions given by some European actors and the international community and the statements questioning the legitimacy of the operation lack a legal basis and mostly have political aims. First and foremost, it was intended to mobilize the international community with claims that the operation violated international law, but such a decision was

not made following Russia's veto in the UN Security Council. As a result, the EU and countries such as France, Germany and England followed various policies in order for Turkey to stop the operation. In this context, the EU wanted to take a joint arms embargo decision against Turkey, but the decision could not be taken due to the disagreements among the member states of the EU. Within the scope of the operation, it was only recommended that EU member states take unilateral embargo decisions. Thus, England, France and Germany decided to embargo the sale of weapons "possible to be used in Syria" by Turkey. Considering the vague language of the embargo, the low arms trade figures of the countries in question with Turkey, and Turkey's reduction in foreign dependency in the field of defense industry with domestic weapons production in recent years, it has been seen that this decision is far from a deterrent and has had no significant consequences.

SOSYAL AĞ BAĞLANTILARININ BİREYSEL PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: AKADEMİSYENLER ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Pınar FAYGANOĞLU*, H. Cenk SÖZEN**

Öz

Sosyal bir varlık olan insanın örgüt içerisinde sergilediği pek çok davranış, onun sosyal olarak geliştirdiği ve üyesi olduğu ağ bağlantılarından etkilenmektedir. Bu çalışmanın amacı, aktörün örgüt içerisinde sahip olduğu sosyal ağ bağlantılarının, yönetim ve örgüt araştırmaları yazınında pek çok davranış değişkeninin öncülü sayılabilecek bireysel performans üzerinde etkisi olup olmadığını ortaya koymaktır. Yazında, olumlu ve olumsuz sosyal ağ bağlantılarını birlikte ele alan bütüncül bir çalışmanın olmayıőı çalışmanın özgünlüğünü oluőturmada olup, çalışmanın gerek metodolojisinin gerekse kuramsal alt yapısının yazına katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Çalışmanın sosyal ağını Ankara ilinde faaliyet gösteren bir üniversiteye bağlı fakültede çalışan 37 akademisyen oluőturmada olup, çalışma kapsamında ilk olarak aktörlerin UCINET programı ile ağ düzeneği ortaya çıkartılmıő, ardından üniversitenin kendi belirlediği kriterler çerçevesinde aktörlerin düzenli olarak ölçülen bireysel performans skorları ile ağ analizinden elde edilen bulguların SPSS programı aracılığıyla ilişkisini ortaya koymak amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Bahse konu analizler neticesinde, olduğuca dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre, olumlu sosyal ağ bağlantılarına sahip merkezî konumdaki aktörün başka bir ifadeyle, ağ düzeneğinde en çok sevilen aktörün, performans skorlarının düşük olduğu tespit edilirken; en çok olumsuz sosyal ağ bağlantısına sahip aktörün bireysel performans olarak en yüksek skora sahip aktör olduğu saptanmıştır.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Sosyal Ağ Kuramı, Bireysel Performans, Olumsuz Sosyal Ağlar.

Jel Kodu: M1

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVAĞ Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

Abstract

Many behaviors of human being, who is a social being, in the organization are affected by the social network connections. The aim of this study is to reveal whether the social network connections of the actor in the organization have an effect on individual performance, which can be considered as the antecedent of many behavioral variables in the management and organization

* Dr.Öğr.Üyesi, Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı, İşletme ve Yönetim Bilimleri Bölümü, pfayganoglu@kho.msu.edu.tr, ORCID:0000-0001-9447-4896

** Prof.Dr., Başkent Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, csozen@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9324-5557

research literature. The absence of a holistic study in the literature that deals with positive and negative social network connections together constitutes the originality of the study, and it is considered that both the methodology and the theoretical infrastructure of the study will contribute to the literature. The social network of the study consists of 37 academicians working in a faculty affiliated to the university operating in Ankara Province. Within the scope of the study, first the network mechanism of the actors was revealed with the UCINET program, then the individual performance scores of the actors, which were measured regularly within the framework of the criteria determined by the university, and the network analysis obtained. Correlation and regression analyzes were performed to reveal the relationship between the findings through the SPSS program. As a result of the analyzes, quite remarkable results were obtained. Accordingly, it was determined that the performance scores of the central actor with positive social network connections, in other words, the most liked actor in the network, were low; it was determined that the actor with the most negative social network connections was the actor with the highest individual performance score.

Key Words: Social Network Theory, Individual Performance, Negative Social Networks

Jel Codes: M1

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Bireylerin, fiziki gereksinimlerinin yanı sıra sosyalleşme ihtiyaçları da bulunmakta olup, topluluk yaşamının öngördüğü en temel gerekliliklerden bir tanesi hâline gelmiştir. Bireyin günlük yaşamı kadar üyesi olduğu örgüt içerisinde harcadığı zamanın görece daha fazla olması bu anlamda örgüt içerisindeki bireylerin davranışlarının da sosyal anlamda incelenebilecek bir olgu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu noktada örgüt içerisinde bireylerin diğer üyeler ile geliştirdikleri ağ düzeneklerinde sahip olunan ağın niteliği, ağdaki rolleri, konumları ve görevleri önemli bir rol oynamaktadır (Burt, 2004). Yönetim ve örgütsel araştırmalar yazınında sosyal ağ düzeneklerine ilişkin çalışmaların yoğun olarak bahse konu ağ yapılarının olumlu özelliklerine ve dolayısıyla bireye sağladığı avantajlar üzerine odaklandığı görülmektedir (Hurlbert, 1991; Cross ve Cummings, 2004; Mehra, Dixon, Brass, ve Robertson, 2006; Regts ve Molleman, 2016). Ancak, sosyal yaşamda olumlu ilişkilerin yanı sıra olumsuz ilişkilerin de bulunduğu, bilhassa içerisinde bulunan rekabetçi iş yaşamında bireylerin olumsuz yönlerinin de en az olumlular kadar önem taşıdığı ve bu sebeple bahse konu sosyal ağ ilişkilerinin olumlu ve olumsuz yönleriyle ele alınmasının bütüncül bir yaklaşım yaratacağı aktarılmaktadır (Eroğlu, 2005; Labianca ve Brass, 2006). İlgili yazında olumsuz sosyal ağ çalışmalarının temel noktasını birey, birim, takım ya da örgüt temelinde negatif sonuçlar doğuran davranışlar olarak ele alındığı değerlendirilmektedir. Ancak, bahse konu olumsuz sosyal ağ yapılarının her durumda bireye ya da örgüte olumsuzluklar yaratmayacağı hatta bazı durumlarda yararlı bile olabileceği

hatta bireyi olumlu ilişki ağlarından daha fazla etkilediği de aktarılmaktadır (Huitsing, Van Duijn, Snijders, Wang, Sainio, Salmivalli, ve Veenstra, 2012). Bireylerin örgüt içerisinde geliştirdikleri ya da üyesi oldukları sosyal ağ düzeneklerinin, onların örgüt içerisinde gösterdikleri davranışlarını iki farklı boyut çerçevesinde etkilediği belirtilmektedir. Bahse konu boyutlardan ilki, performans ve verimlilik gibi örgütsel çıktılara odaklanırken, ikinci boyut çalışanın duygu durumlarına ilişkin kısım ile ilgilenebilir (Labianca ve Brass, 2006).

Örgüt içerisinde görevlerini icra eden aktörlerin yaptıkları işin tamamlanabilmesi adına diğer bireyler ile kurdukları temasların, ilişkilerin niteliklerinin önemini yanı sıra bahse konu görev bağımlılığı kavramının sosyal ağ anlamında geliştirilen ilişkiler özelinde ele alınması da düzenekler içerisindeki ilişki sonuçlarının ortaya koyulmasında önem taşımaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, örgüt üyesi bireylerin geliştirdikleri olumlu ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin onların performansları üzerinde azaltıcı ya da artırıcı bir etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir. Sosyal ağ çalışmalarında bütüncül bir bakış elde edilebilmesi adına hem olumlu hem de olumsuz sosyal ağ ilişkileri çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda belirlenen kavramlara ilişkin yazında görece az çalışmanın bulunması sebebiyle, araştırma sorusu ile şekillendirilmiştir. Çalışmanın ağ düzeneklerini, Ankara ilinde faaliyet gösteren bir üniversiteye bağlı fakültede çalışan akademisyenler oluşturmaktadır. Bahse konu düzenek belirlenirken özellikle, olumsuz sosyal ağ yapılarının görece yoğun olarak ortaya çıkmasındaki belirleyici faktörlerden biri olduğu aktarılan düşük görev bağımlılığına sahip bir meslek grubu olmasına dikkat edilmiştir. Akademisyenlerin sosyal ağ ilişkileri belirlenen sorular ile ortaya koyulmaya çalışılmış olup, performans verileri olarak ise akademisyenlerin görev yaptıkları üniversite tarafından oluşturulan performans sisteminden elde edilen skorlar kullanılmıştır. Aktörlerin bağlı oldukları örgütün amaçları çerçevesinde gösterdikleri çabaya atıfta bulunan bireysel performansın, bireyin sahip olduğu sosyal ağ ilişkilerinden etkilenebileceği söylenebilecek olup, bahse konu etkinin niteliğinin ağın özellikleri bağlamında bazı farklılıklar gösterebileceği söylenebilecektir. Sosyal bir varlık olan bireylerin geliştirdikleri ilişkilerin olumlu ve olumsuz olarak birlikte ele alınmasının bütüncül ve daha gerçekçi bir bakış açısı sağlayacağı da değerlendirilen diğer bir husustur. Yazında olumlu sosyal ağ ilişkileri ile performans arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda (Podolny ve Baron, 1997; Kratz, 1998; Castilla, 2005; Geriş ve Aracı, 2011; Brass, 1981; Sparrowe, Liden, Wayne, ve Kraimer, 2001; Burt, 1997, Killduff ve Brass, 2010) kavramlar arası pozitif bir ilişki saptanırken, olumsuz sosyal ağ ilişkileri ile performans arasındaki etkileşimi inceleyen oldukça sınırlı

çalışmanın (Podolny ve Baron, 1997; Moyihan ve Pandey, 2007; Xia, Yuan, ve Gay, 2009; Balkundi, Barsness, ve Michael, 2009; Sparrowe ve diğerleri., 2001; Labianca, 2014) kavramlar arası negatif yönlü bir ilişki olduğuna dikkat çektiği tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada ilk olarak sosyal ağ yapısına ilişkin analizler yapılmış olup, ardından performans ve sosyal ağ düzeneğinden elde edilen skorlar arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının saptanması adına değişkenler arası korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır. Yazında öncü bir rol oynayacağı düşünülen çalışmanın sonuç kısmında bazı çıkarımlar ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çalışma, bireyin sahip olduğu olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin önemine dikkat çekmekte ve yazında kavrama ilişkin ortaya koyulan “olumsuz sonuçlara” karşı, olumsuz sosyal ağ ilişkileri ile bireysel performans arasında olumlu bir ilişkinin varlığına dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında ortaya koyulan model, sosyal ağlar ve performans kavramları arasındaki ilişkiyi farklı bir boyutta ele almakta olup bu anlamda çalışmayı özgün kıldığı değerlendirilmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Bireysel Performans

Performans kavramının örgütsel ve bireysel olmak üzere iki türde ele alındığı görülmekte olup (Denisi ve Murphy, 2017), örgütsel performans kabaca örgütün bir bütün olarak ortaya koyduğu sonuçlarla ya da çıktılarla ilgilenmekte iken, bireysel performans örgüt üyesi bireylerin tekil olarak ortaya koydukları çabaya atıfta bulunmaktadır. Bu çalışmanın amaçları doğrultusunda sadece bireysel performans kavramı ele alınmıştır. İlgili yazın incelendiğinde kavrama ilişkin farklı tanımlamaların ve boyutlandırmaların yapıldığı görülmektedir. Bahse konu farklılık durumunu Parks (1995), örgüt araştırmaları yazınının tarihsel gelişim evreleriyle ilişkilendirmektedir. Buna göre yönetim anlayışının ortaya çıktığı ilk dönemlerde etkinlik ve verimlilik olarak ele alınan performans ölçütlerinin, değişen bakış açısıyla daha sonraları örgütün iç ve dış çevresine odaklanarak gelişim gösterdiği ardından rekabetin artması sonucu performans ölçütlerinin yenilik ve doğru çıkarımlar geliştirebilme olarak evrim geçirdiği öne sürülmektedir.

Yazında bireysel performansın tanımına ilişkin yapılan tanımlamalardan bazılarını ele almakta fayda olduğu değerlendirilmektedir. Buna göre bireysel performansı Sikyr (2013), örgütün amaçlarını gerçekleştirebilmesi adına bireylerin sergiledikleri yetenek ve güdülenme davranışlarının bir sonucu olarak tanımlamaktadır. Performansı, daha

önceden belirlenmiş birtakım kural ve standartlar çerçevesinde örgüt içerisindeki işin yapılış ve tamamlanma aşamasındaki çalışan davranışları olarak da tanımlayan çalışmalar da mevcuttur (Camps, Oltra, Aldás-Manzano, Buenaventura-Vera, ve Torres-Carballo, 2016). Kavram ayrıca, örgüt üyesi bireyin işinde gösterdiği çaba düzeyi ve iş yerinin beklentisini karşılayabilme düzeyi olarak da tanımlanmaktadır (Cohen, 1992). Bireysel performansın tanımı yapılırken bahse konu kavramın değişime açık yapısının göz ardı edilmemesi gerektiği ve bu bağlamda bireyin sahip olduğu nitelikler ve becerilerinin değerlendirme esnasında oldukça önemli bir role sahip olduğunun da unutulmaması gerektiği aktarılmaktadır (Morillo, 1990).

Bireysel performansa ilişkin yönetim ve örgütsel araştırmalar yazınında yapılan tanımlamaların hemen hemen hepsinde kavrama ilişkin belli başlı etmenlerin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca performansın başarı, ödül gibi kavramları etkileme gücü, söz konusu duruma örnek olarak verilebilecektir (Waxin ve Bateman, 2009). Yapılan tanımlar çerçevesinde performans, birey, takım ya da grupların örgütün belirlediği amaç ve hedeflere ulaşabilmede planlı ve çeşitli ölçüm araçlarıyla tespit edilebilen faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan bir durum değerlendirmesi olarak tanımlanmaktadır (Tjosvold, Chen, Huang, ve Xu, 2014). Bu bağlamda bireysel performans ise, bireyin üyesi olduğu örgüt tarafından belirlenmiş amaçlara ulaşmada sağladığı katkı, çaba ve emeğinin tümü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek bireysel gerekse örgüt anlamında performansın nicel ya da nitel olarak ölçümlenebilir bir özelliğe sahip olması kavramın, yönetilebilir ve yönlendirilebilir bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede performansı iyi yönetmenin, bireylerin daha etkin ve verimli bir şekilde işlerini yapmaları amacıyla yapılan işin gereği olan her türlü bilgi, beceri ve yeterliliklerinin en üst seviyeye çıkartılmasıyla sağlanabileceği değerlendirilmektedir (Helvacı, 2002).

Sosyal Ağlar ve Sosyal Ağ İlişkilerinin Temel Özellikleri

Bireylerin sosyalleşmeleri sonucunda ortaya çıkan pek çok değişkenin karar verme süreçlerinde etkin rol oynadığının farkına varılması sonucu bireyin sosyal yönünü dışarıda bırakarak onu dışlayan yaklaşımlar tarafından öne sürülen rasyonel aktör modelinin geçerliliğini görece olarak yitirdiği ifade edilmektedir (Bartsch, Ebers, ve Maurer, 2013). Bu anlamda bireyin sosyal bir varlık olduğu ve onun sosyal yaşamının gerçekleştirdiği tüm eylemlerinin ayrılmaz bir parçası olarak düşünülmesi gerektiği düşüncesi iktisat sosyolojisinin temelini oluşturmaktadır. Söz konusu yaklaşım, aktörün ekonomik faaliyetleri de dâhil olmak üzere tüm hayatının sosyal yerleşiklik bakış açısıyla ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır

(Eisenberg, 2011). Sosyal Yerleşiklik olarak ifade edilen durum ise temelde, bireyin diğer bireyler ile olan ilişkilerinin önemine atıfla, insanların davranışlarının da bu çerçevede şekillendiğini ve ele alınması gerektiğini öne sürmektedir. Bireyin sosyal yönünü yok sayan tekil aktör modelinden ziyade, aktörün sosyal çevresiyle geliştirdiği ilişkilerin önemine vurgu yapan yaklaşımların, sosyal yerleşiklik kavramı ile açıklanabileceği ve kavramın durağan bir yapıdan ziyade bireyin tecrübe ettiği deneyimler çerçevesinde şekillenerek dinamiklik gösterdiği de aktarılmaktadır (Heidenreich, 2012). Bahse konu görüşlerden yola çıkarak, aktörlerin bir araya gelerek oluşturdıkları sosyal bir yapı olan örgütlerin de bireyler arası ilişkilerden, bireylerin davranış ve duygu durumlarından etkilenecek şekilde şekilleneceği söylenebilecektir. Sosyal yapıların iktisadi faaliyetlerin içerisine yerleşik olması durumunun aynı zamanda yapısal yerleşiklik olarak da ifade edilebileceği ve yerleşiklik bakış açısı ile sadece mikro anlamda bireylerin düşüncelerinin değil makro anlamda aktörler arası geliştirdikleri bütün ilişkilerin araştırmalara dâhil edilmesi sonucu görece daha geçerli sonuçlar alınabileceği de aktarılmaktadır (Dequech, 2003). Benzer şekilde Granovetter (1985), sosyal bağlam içerisinde yer alan aktörler arası ilişkiler sonucu oluşan sosyal ağ düzeneklerinin yapıya ilişkin pek çok veri taşıdığını, yerleşiklik kavramı ile yapı içerisinde bulunan tüm ekonomik faaliyetlerin de analizlere dâhil edilmesinin mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Bireyin diğer sosyal yapılar/kişiler ile geliştirdiği sosyal ilişkilerin, aktörün amaç ve çıkarları çerçevesinde yönlendirilebileceği söylenebilecek olup, ilgili yazında aktörün sosyal ilişkilerini kendi amaçları doğrultusunda kullanması durumu sosyal sermaye kavramı ile açıklanmaktadır. Kavramı ilk kullananlardan bir tanesi olan Bourdieu (akt. Ferragina ve Arrigoni, 2017) sosyal sermayeyi, kurumsal seviyeye gelmiş tanışma ve bilindik olma ilişkilerini temel alan ve üyelerine ortaklaşa olarak sahip olunan sermaye desteği sunan olası muhtemel tüm ilişki kaynakları olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye, aktörün içerisinde bulunduğu bir ilişki ağındaki konumu sebebiyle elde ettiği avantaja atıfta bulunmaktadır (Burt, 1992). Sosyal sermaye, sosyal yerleşiklik kavramı görece daha anlaşılır hâle getirilmekte (Sözen ve Gürbüz, 2012) olup aynı zamanda, sosyal sermayenin bireye sağladığı, taraflar arasında bulunan dirsek teması niteliğindeki görece uzak ilişkilerin zaman içerisinde taraflara karşılıklı fayda sağlayıcı bir niteliğe bürünmesi olarak açıklanmaktadır (Tyman ve Stumpf, 2003).

İlgili yazında, sosyal sermayenin birey nezdinde ele alındığı çalışmalarda, bahse konu kavramın bireylere sağladığı faydalar ve imkânlar üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Benzer şekilde Nahapiet ve Ghoshal (1998), sosyal sermayenin temel düşüncesini aktöre çeşitli katkılar sağlayan

sosyal ağ düzeneklerinin oluşturduğunu belirtmekte olup, söz konusu sermaye unsurlarının da bu değerli ağ ilişkilerinde gömülü olduğunu öne sürmektedir. Sosyal sermaye sonucunda oluşan bireyler arası ağ düzenek yapılarına ilişkin olarak dört farklı yaklaşım öne sürülmekte olup bunlar, zayıf bağlar, güçlü bağlar, kapalı ağlar ve yapısal boşluklar ve aracılık rolleri olarak tanımlanmaktadır. Buna zayıf bağlar yaklaşımı, aktörler arası görece az sıklıkta meydana gelen ilişkiler neticesinde ortaya çıkan ilişkilere atıfta bulunurken (Granovetter, 1983) güçlü bağlar, aktörler arası güvene dayalı ve daha sık etkileşimlerden oluşmaktadır (Sözen ve Gürbüz, 2012). Kapalı ağlar ise sosyal etkileşimlerin, ağ düzeneğine üye aktörlerin sadece kendi ağları ile sınırlı oldukları, oldukça güçlü ilişkilere atıfta bulunduğu belirtilmektedir (Coleman, 1988). Son olarak aktarılan yapısal boşluklar ve aracılık rolleri ise, bazı aktörlerin ağ düzenekleri içerisinde yapısal boşlukları tamamlayarak, köprü görevi görerek aracılık rolleri üstlenmeleri olarak açıklanmaktadır (Burt, 1997). Aktörlerin ağ düzeneği içerisindeki ilişkilerinin özelliklerini öne süren bahse konu yaklaşımlara ek olarak, bireylerin ağ içerisinde sahip oldukları ilişki türlerinin de önemli bir gösterge olarak kabul edildiği aktarılmakta olup (Sözen ve Gürbüz, 2012), önemli dört kavramın varlığına dikkat çekilmektedir. Bahse konu kavramlardan ilki, aktörün üyesi olduğu ağ düzeneği içerisindeki ilişki sayısı hesaba katılarak belirlenen ve bahse konu ağdaki konumuna atıfta bulunan ‘Merkezîlik’ tir (Kim, Choib, Yanb, Dooleyb, 2011). Bu çerçevede, verili bir ağ düzeneğinde görece fazla bağlantıya sahip aktör/aktörler ağın merkezinde konumlanmaktadır. Ağın merkezinde konumlanan aktörlerin diğer üyelere oranla daha fazla bilgi, kaynak ve imkâna ulaşma avantajları elde ettikleri ve bunları da kendi lehlerinde kullanabilme olasılıklarının bulunduğu da aktarılmaktadır (Hagedoorn, Roijackers ve Van Kranenburg, 2006). İkinci olarak tanımlanan kavram ‘Güçlü Bağların Gücü’ olup, aktörlerin kurdukları/geliştirdikleri sosyal ilişkilerinin yoğun olarak güçlü bağlar üzerine kurulduğu düşüncesine dayanmaktadır (Gargulio ve Gulati, 1999). Güçlü bağların oluşabilmesinin en temel belirleyicisinin ise güven olgusu olduğu ve güven çerçevesinde geliştirilen ilişkilerin ticari ilişkileri de kolaylaştırdığı aktarılmaktadır. Bahse konu ağ yapılarında yüksek seviyede gelişen güven ilişkilerinin, norm ve davranış kalıplarının varlığı son derece önemli bir husustur (Coleman, 1988). Üçüncü olarak aktarılan ‘Zayıf Bağların Gücü’ ise, güçlü bağların tam tersine ağ düzeneği içerisinde aktörler arası gelişen zayıf/uzak ilişkileri ele almaktadır. Granovetter (1983), kol mesafesinde gelişen söz konusu zayıf ilişkilerin yeni bir fikir, kaynak sağlamada ve yeni bir işe ilişkin bilgiye ulaşmada aktöre çeşitli avantajlar sağladığını öne sürmektedir. Özellikle güvenin temel yapı taşını oluşturduğu kapalı ağ yapılarında sınırlı üye bulunması ve girişlerin zor olması nedeniyle mevcut bilginin ağ dışında yer alan aktörler ile paylaşımı

da kısıtlı olacağından, bahse konu zor durumun ancak zayıf bağlar ile çözülebileceği de ifade edilmektedir (Burt, 1997). Son kavram olarak aktarılan yapısal boşluklar ise, ağ düzeneği içerisinde oluşan ağ kümeleri arasında meydana gelen boşlukları köprü görevi görerek dolduran bazı aktörlerin olduğu ve söz konusu bu aktörlerinde kümeler arası bilgi, kaynak vb. aktarımına yardımcı olduğu öne sürülmektedir (Burt, 1997).

Yönetim ve örgütsel davranış alanlarında sosyal ağ yaklaşımlarına ilişkin yapılan çalışmaların yoğun olarak bahse konu ağların olumlu yönlerine atıfta bulunduğu görülmektedir. Ancak, yukarıda değinildiği üzere sosyal yaşam hem olumlu hem de olumsuz yönleri kapsayan bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesini gerekli kılmakta (Labianca ve Brass, 2006) olup, olumlu ilişkiler kadar olumsuz ilişkilerin de birey davranışlarını anlamada son derece önemli olduğu söylenebilecektir. Bu sebeple, bir sonraki bölümde olumsuz sosyal ağ yapılarının tanımına ve temel özelliklerine değinmekte fayda olacağı değerlendirilmektedir.

Olumsuz Sosyal Ağ İlişkileri, Özellikleri

Labianca ve Brass (2006), yaptıkları çalışmada sosyal ağ ilişkilerini muhasebenin temel kayıt sistemlerinden bir tanesi olan “Ana hesap defteri (Ledger)”ne benzetip, aktörün sahip olduğu olumsuz sosyal ağ ilişkilerini de sosyal yükümlülükler olarak tanımlamaktadır. Bu anlamda, aktörün sahip olduğu olumlu sosyal ağ ilişkileri ya da sosyal sermayesi sosyal ağ defterinin varlık kısmına, olumsuz sosyal ilişkileri ise yükümlülük tarafına yazılacaktır. Labianca ve Brass (2006) olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin dört niteliği olduğunu vurgulamakta olup bunlar; aktörler arası gelişen olumsuz ilişkilerin davranış boyutuna dönüşmesini tanımlayan ilişkinin gücü, sosyal olarak gelişen olumsuz ilişkilerin bireyler arası karşılıklı olup olmadığına atıfta bulunan mütekalibiyet, sevilmeyen bireyin sevilmediğinin farkında olup olmadığını açıklayan biliş ve olumsuz gelişen ilişkinin doğrudan ya da dolaylı olarak oluştuğunu ifade eden sosyal mesafedir. Bahse konu dört niteliğin yanı sıra Labianca ve Brass (2006), örgüt içerisinde olumsuz sosyal ağların ortaya çıkışını tetikleyen dört önemli faktör olduğunu da öne sürmektedir. Bunlar, ağın yoğunluğu, statü farklılıkları, bireyin sahip olduğu kişiliği ve görev bağımlılığı olarak aktarılmaktadır.

Olumlu sosyal ağ çalışmalarına benzer olarak olumsuz sosyal ağ çalışmalarında da önemli olan husus, aktörün ağ içerisindeki konumu, rolü ya da ilişki modelleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, verili bir olumsuz ağ düzeneğinde merkezilik skoru yüksek çıkan aktör/aktörlerin, ağ içerisinde bulunan diğer aktörler tarafından en çok sevilmeyen, kaçınılan ya da düşmanlık beslenen aktör/aktörler olduğu ifade edilmektedir

(Venkataramani ve Dalal, 2007). Bu çerçevede, bahse konu olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin örgüt içerisinde yer alan bireyleri farklı yönlerden etkileyerek, özellikle bireylerin iş yerinde sergiledikleri davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu belirtilebilecektir. Yazında görece yeni bir kavram olan olumsuz sosyal ağ ilişkilerine dair yabancı yazında oldukça az çalışmanın bulunduğu, yerli yazında ise neredeyse doğrudan kavramı ele alan bir çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın dar amaçlarından bir tanesi de olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin, örgütsel davranış alanının kavramlarından bir tanesi olan bireysel performans ile ilişkisini ortaya koymaktır. Daha geniş bir çerçevede ise çalışmanın amacı, bireylerin sahip olduğu sosyal ağların (olumlu ve olumsuz) çalışanın performansı üzerindeki etkisini bütüncül bir bakış açısıyla ele almak ve bu bağlamda anlamlı çıkarımlar ortaya koymak olduğundan bir sonraki bölümde olumlu ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin performans kavramıyla ilişkisi ele alınmıştır.

Bireysel Performans ve Sosyal Ağ Etkileşimleri Arasındaki İlişki

Bireysel Performans ve Olumlu Sosyal Ağlar Arasındaki İlişki

Sosyal ağ ilişkilerinin örgüt içerisinde aktörlere olan etkisinin iki temel boyutta oluştuğunu ve bunlardan ilkinin performans, verimlilik ve etkililik gibi hususlara ilişkin olarak oluştuğu (Labianca ve Brass, 2006) ve bireysel performansın da örgütün önceden belirlenmiş amaçlarına ulaşmada bireylerin bireysel rollerine atıfta bulunduğu (Rousseau ve McLean, 1993) yukarıda söz edilmişti. Bu bağlamda, bireyin örgüt içerisinde sergilediği davranışların sahip olunan sosyal ilişkilerden etkilenebileceği dolayısıyla bireysel performans ile sosyal ağ ilişkileri arasında belirli bir düzeyde ilişki olabileceği ifadesi doğru bir çıkarım olabilecektir.

Yazında olumlu sosyal ağ ilişkileri ve bireysel performans arasındaki ilişkileri ele alan çalışmalar incelendiğinde bahse konu kavramlar arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Podolny ve Baron, 1997; Kraatz, 1998; Castilla, 2005; Gerşil ve Aracı, 2011; Brass, 1981; Sparrowe ve diğerleri, 2001; Burt, 1997, Killdurf ve Brass, 2010). Bunun yanı sıra bahse konu çalışmaların odaklandığı ortak kavramlar ise, bireylerin üyesi oldukları sosyal ağ ilişkilerinin özellikleri sonucu ortaya çıkan güven olgusu, bu güven ve huzur ortamının iş yeri ortamına yansması, ağ düzeneği içerisinde bireyin ağdaki konumu dolayısıyla yüksek performansa sahip olması, yapısal boşlukları doldurup aracılık rolü üstlenen aktörlerin elde ettiği avantajların performanslarına olumlu olarak yansması

şeklinde özetlenebilecektir. Benzer şekilde akademik personelin sosyal ağ ilişkilerinin performans etkisine odaklanan çalışmalarda da performans kriterleri ile performans skorları arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin olduğu bazı araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (Abbasi ve Hossain, 2011; Takeda, Truex, ve Cuellar, 2010; Bordons, Aparicio, González-Albo ve Díaz-Faes, 2015). Bahse konu çalışmalarda, akademik personelin performans ölçümleri olarak değerlendirmeye alınan ölçütler ise yayın miktarı, ortak yayınlar ve yayınlar aracılığıyla elde edilen yardımlar olarak sıralanabilecektir. Bu çerçevede, akademik personelin yayın yaparken ihtiyaç duyduğu yeni bilgilerin temini ve ortak yazarlı yapılan yayın çalışmalarının sosyal birer aktivite olarak değerlendirilebileceği ve bahse konu alanlarda sosyal ağ bağlantısı yüksek bireylerin diğerlerine oranla daha fazla yayın sahibi oldukları ve performans anlamında daha başarılı oldukları da vurgulanmaktadır.

Bireysel Performans ve Olumsuz Sosyal Ağlar Arasındaki İlişki

İlgili yazın incelendiğinde, olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin görece yeni bir konu olduğu, bu bağlamda da konuya ilişkin oldukça az çalışmanın bulunduğu, buna ek olarak bireysel performans ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerini inceleyen oldukça sınırlı sayıda çalışma olduğundan yukarıda söz edilmişti. Konuya ilişkin yapılan sınırlı sayıda çalışmaları iki grup altında sınıflandırmak mümkündür. Buna göre ilk grupta, olumlu ve olumsuz ağ ilişkilerinin bir arada ele alındığı ve ağın niteliğinin ön plana koyulduğu çalışmalar (Podolny ve Baron, 1997; Moyihan ve Pandey, 2007; Xia ve diğerleri, 2009) yer alırken ikinci grupta, bahse konu etkiye ilişkin olarak bireyin ağ içerisindeki konumunun yarattığı farklılıklara odaklanan çalışmalar (Balkundi ve diğerleri, 2009; Sparrowe ve diğerleri, 2001; Labianca, 2014) yer almaktadır.

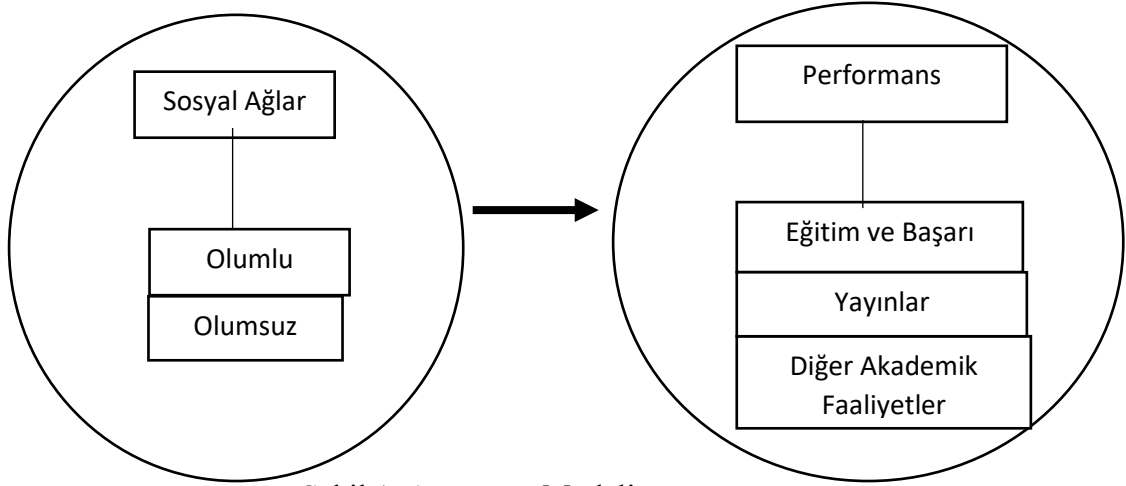
Yönetim ve örgütsel davranış yazınında, olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin bireysel performans üzerindeki etkisinde genel olarak, bahse konu ağların aktörün işi gereği ihtiyaç duyduğu bilgiye ya da kaynaklara ulaşmada ona çeşitli sorunlar yarattığını ya da bireyleri duygusal olarak kötü etkileyerek performanslarını düşürdüğünü öne sürmektedir. Ancak Marineau, Labianca, ve Kane'in (2016) yiyecek ve hayvan sağlığı üzerine faaliyet gösteren bir şirkette yapmış oldukları çalışma, olumsuz sosyal ağ bağlantılarının bazı bağlamlarda bireysel performans üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur.

Yöntem

Araştırma Modeli ve Araştırma Soruları

Akademik personelin üyesi olduğu sosyal ağ düzeneği içerisinde geliştirdiği, sahip olduğu sosyal ağ ilişkilerinin (olumlu-olumsuz) bireysel performansa olan etkisinin incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada, aşağıdaki araştırma sorusuna cevap aranmış olup, söz konusu ilişkileri ortaya koymak adına geliştirilen araştırma modeli Şekil-1’de sunulmuştur.

Araştırma Sorusu: Aynı örgüt içerisinde, aynı sosyal ağ düzeneğinde yer alan aktörlerin birbirleri arasında oluşan olumlu/olumsuz sosyal ağ bağlantıları ile bireysel performansları arasında bir ilişki var mıdır?

Şekil 1. Araştırma Modeli

Evren ve Örneklem

İlgili yazında, sosyal ağ analizi kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda araştırmanın örnekleme, sosyal ağ düzeneğinin seçilen örnekleme özgü olması sebebiyle araştırmanın evrenini de oluşturmaktadır.

Çalışmanın ağ düzeneğini, Ankara’da faaliyet gösteren bir üniversiteye bağlı fakültede çalışan 37 akademisyen oluşturmaktadır. Bahse konu ağın seçiminde özellikle olumsuz sosyal ağ analizi yapılacak çalışmalarda Labianca ve Brass’ın (2006) çalışmalarında ortaya koydukları ve olumsuz sosyal ağ yapılarının ortaya çıkmasında önemli rol oynayan bazı hususların bulunmasına dikkat edilmiştir. Buna göre olumsuz sosyal ağların

ortaya çıkışını etkileyen hususlardan ilki ve en önemlisi görev bağımlılığı olarak aktarılmaktadır. Kavram temelde, bir çalışanın/birimin iş yerinde çıktığı oluştururken yapması gereken faaliyetlerde diğer çalışan ya da birimlere ne derece bağımlı olduğunu ifade etmektedir (Liden ve diğerleri, 2004). Özellikle işin tamamlanabilmesi için yüksek seviyede koordinasyon, iş birliği ve iletişim gerektiren yüksek görev bağımlılığının olduğu işlerde olumsuz sosyal ağ bağlantılarının daha az görüleceği aktarılmakta olup, bahse konu örgütlere en iyi örnek hastaneler olarak verilebilecektir. Ancak, örgüt içerisinde yapılması gereken işler için çalışanların birbirleri ile çok fazla etkileşim içerisinde olmaları gerekmeyen, görece bireysel olarak çalışma ve ürün koyma gerektiren düşük görev bağımlılığının olduğu örgütlere olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin çok daha kolay ve fazla ortaya çıkacağı öne sürülmektedir (Labianca ve Brass, 2006).

Yukarıda aktarılan hususlar dikkate alındığında çalışmada, sosyal ağ ilişkilerinin bireysel performansa olan etkisini daha net ortaya koyabilmek adına, görev bağımlılığının düşük, olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin yüksek olduğu değerlendirilen bir bağlam olan akademisyenler seçilmiştir. Araştırmada katılımcılara yüz yüze görüşme yöntemiyle ağ ilişkilerini tespit etmek amacıyla sorular sorulmuş olup, sorulara bizzat yanıt alınmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini olarak seçilen üniversitenin bir fakültesinde görevli 37 kişilik akademik kadronun tamamı ile görüşülmüş ve sorulara yanıt alınmıştır. Ağ içerisinde bulunan aktörler “A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, Y, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15” şeklinde kodlanmış, gerçek isimleri saklı tutulmuştur. Çalışma boyunca da anılan kodlar aracılığıyla analizler yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Performans Ölçümü: Çalışmada akademisyenlerin performanslarının tespitine yönelik olarak, belirlenen üniversitenin kendi bünyesinde daha önceden oluşturmuş olduğu bazı kıstaslar neticesinde elde ettiği bireysel performans verileri kullanılmış olup söz konusu kıstaslar, tüm akademik personeli kapsamaktadır (öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileri). Bu çerçevede söz konusu performans ölçümü ve buna ilişkin belirlenen kriterler üç temel boyuttan oluşmakta olup bunlar; eğitim-başarı, yayınlar ve diğer akademik faaliyetler olarak sıralanabilecektir.

Sosyal Ağ Analizi: Sosyal ağ düzeneğine ilişkin olarak gerçekleştirilen çalışmalarda veri analizinin yapılabilmesinin temel koşulu, ağ düzeneği içerisinde yer alan aktörler arası ilişki durumunun saptanması olup, mülakat, anket ya da ikincil veri kaynakları ile bahse konu durum saptanabilmektedir. Ağ düzeneğine ilişkin olarak gerçekleştirilen

çalışmalarda toplanan verilerin analizinde en uygun yöntemin matris yöntemi olduğu aktarılmaktadır (Hanneman ve Riddle, 2005).

Verilerin Analizi

Aktörlerin sosyal ağ ilişkilerinin bireysel performansa etkilerinin ele alındığı bu çalışmada, aktörlerin sosyal ağ ilişkilerinin tespitine yönelik olarak Labianca ve Brass (2006) tarafından geliştirilen 3 soruluk bir anket kullanılmış olup, Tablo 1’de sunulmuştur. Soruların Türkçeye çevrilmesinde Schaffer ve Riordan (2003) tarafından ortaya koyulan çeviri ölçütleri temel alınmıştır.

Tablo 1. Ağ Analizi Ölçüm Soruları

Soru 1	Listedeki hangi kişiyi/kişileri yakın arkadaşınız olarak tanımlarsınız.
Soru 2	Listedeki hangi kişilere işle ilişkili danışır ve malumat alırsınız?
Soru 3	Bazen insanlar iş yerlerinde bizim kendimizi huzursuz hissetmemizi sağlayabilir. Bundan dolayı onlardan uzak durmayı tercih edersiniz. Liste içerisinde çekindiğiniz bu tip insanlar var mı?

Kaynak: Venkataramani, V., Labianca, G. L., ve Grosser, T. 2013. Positive and negative workplace relationships, social satisfaction, and organizational attachment. Journal of Applied Psychology, 98: 1028–1039.

Çalışmanın bağımsız değişkeni olan sosyal ağları ifade eden Tablo 1’de sunulan sorular iki ayrı gruptan oluşmaktadır. Buna göre, tabloda yer alan soru 1 ve soru 2 aktörler arası olumlu sosyal ağları vurgularken (1.soru, olumlu sosyal ağlar, 2. soru, danışma ağı); soru 3 olumsuz sosyal ağların tespitine yönelik olarak sorulmuştur.

Çalışmanın analiz bölümünde yapılan analizlerin daha iyi kavranabilmesi adına sosyal ağlara ilişkin yazında kullanılan bazı kavramlar ve tanımları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Ağ Çalışmalarında Kullanılan Bazı Kavramlar

Aktör	Ağ içerisinde yer alan bireyi ifade eder.
Derece	Aktörün ağ içerisinde diğer aktörler ile olan direkt bağlantılarının sayısıdır.
Merkezilik	Ağ içerisinde bulunan aktörlerin etkinlik durumlarıdır.
Derece Merkezilik	Aktörün ağ içerisinde sahip olduğu bağlantılarının sayısıdır.
Dış Derece Merkezilik	Ağ içerisinde yer alan özne aktörden diğer aktörlere olan bağlantı sayısıdır (Monge ve Contractor, 2001).
İç Derece Merkezilik	Ağ içerisinde yer alan diğer aktörlerden özne aktöre gelen bağlantı sayısıdır (Freeman, 1979).

Arasındalık	Aktörün, aynı ağ düzeneği içerisinde yer alan birbirlerine yakın mesafede bulunan iki aktör arasında yer alması/aracılık rolü oynamasıdır (Monge ve Contractor, 2001).
Arasında Merkezilik	Ağ içerisinde aktörün birbirleriyle bağlantısı bulunmayan aktörler ile ne düzeyde ilişkide olduğudur. Arasında merkezilik skoru yüksek çıkan aktörün ağda köprü görevi gördüğü belirtilmektedir (Abbasi ve Hossain, 2011).

Bulgular

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin analizinde SPSS 21 ve UCINET 6.0 programları kullanılmıştır. Buna göre ilk olarak çalışmanın bağımsız değişkeni olan sosyal ağ analizinin ölçümü için Labianca ve Brass (2006) tarafından geliştirilen 3 soruluk anket akademik personele uygulanmış olup, elde edilen veriler UCINET programında 37*37'lik matris oluşturulup, aktör isimleri kodlanarak, aktörlerin aralarında ilişki bulunma (1) ve bulunmama (0) durumlarına göre ağ düzeneği oluşturulmuştur. Söz konusu matriste UCINET programında arasında ve derece merkezilik analizleri yapılmış olup, elde edilen veriler neticesinde çalışmanın amacında belirtildiği üzere olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin bireysel performans üzerindeki etkisini tespit etmeye yönelik olarak, ağ içerisinde diğer aktörlerden özne aktöre gelen bağlantı sayısını ifade eden iç derece merkezilik puanları değerlendirmeye alınmıştır. Ardından akademisyenlerin görev yaptıkları üniversite tarafından belirlenen ve 3 alt boyutta toplanan performans ölçüm kriterlerinden elde edilen skorlar ile aktörlerin arasında ve derece merkezilik puanları SPSS 21 paket programına girilmiştir. Değişkenler arası ilişkilerin varlığını tespit etmek amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

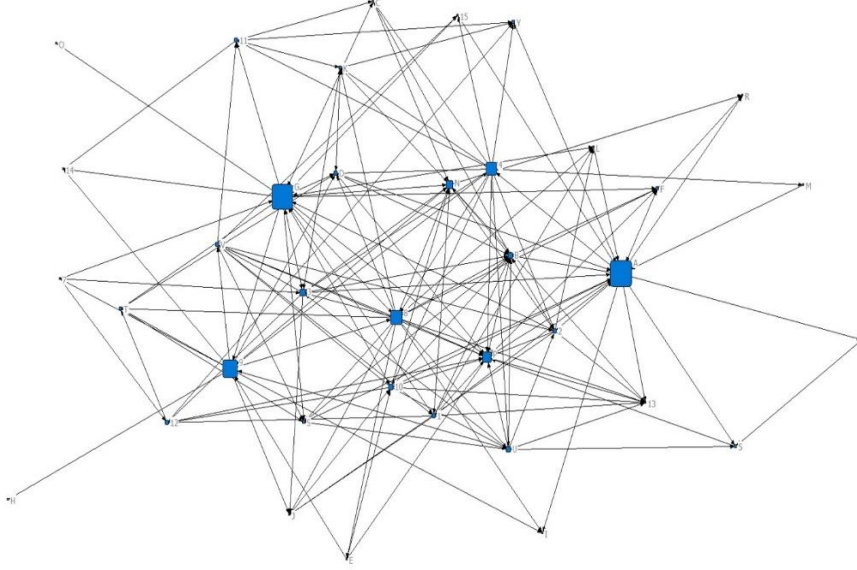
Çalışma kapsamında olumlu, danışma ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerine ilişkin ayrı ayrı arasındalık ve derece merkezilik skorları ve diyagramları ortaya koyulmuş olup, çalışmada ağ analizinin tespitinde olumsuz sosyal ağ ilişkilerini ölçmeye yönelik olarak sorulan 3. soruya ilişkin arasındalık ve derece merkezilik skorları Tablo 3 ve Tablo 4'te (en yüksek skor alan 10 aktörün verisi alınarak oluşturulmuştur), olumsuz sosyal ağ ilişkileri ile arasındalık ve derece merkezilik sosyal ağ diyagramı ise Şekil 1 ve Şekil 2'de sunulmuştur.

Tablo 3. Olumsuz Sosyal Ağ İlişkileri ve Arasındalık Merkezilik Sosyal Ağ Analiz Verileri

Aktör	Arasındalık Merkeziliği
A	348,585
G	200,733
P	145,764
N	104,093

4	91,539
9	90,199
10	81,815
B	68,404
D	49,322

Şekil 1. Olumsuz Sosyal Ağ İlişkileri ve Arasındalık Merkezîlik Sosyal Ağ Diyagramı

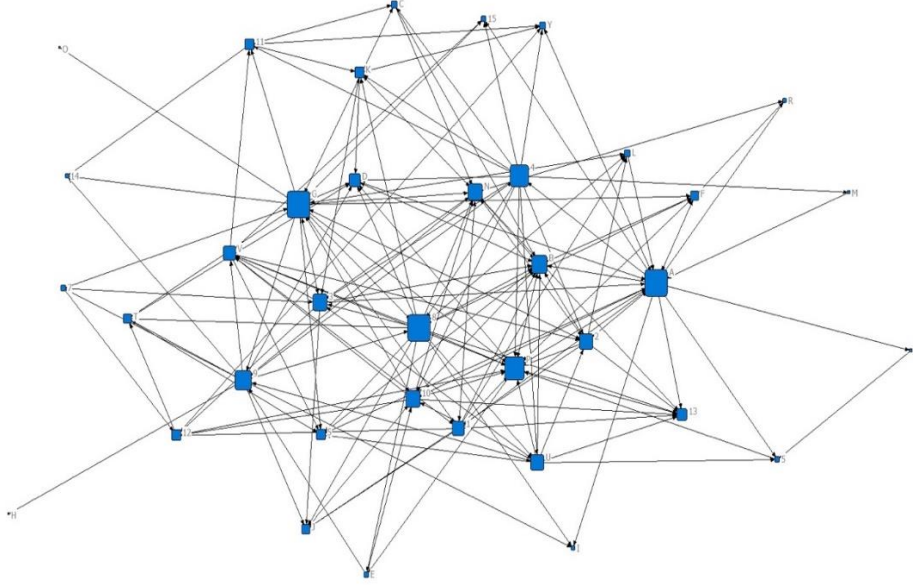
Şekil 1’de sunulan sosyal ağ diyagramı incelendiğinde, ağ düzeneğinde merkezde konumlanan aktör A ve ona yakın bir yerde konumlanan aktör G, olumsuz sosyal ağ düzeneği içerisinde diğer aktörler arasında aracılık etkileri en yüksek değerlere sahip aktörler olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, H ve O kodlu aktörler ağın dışında yer alırken, M ve R kodlu aktörlerin merkezde konumlanan aktörlerin çevresinde yer aldıkları ve arasındalık skorları en uzak olan aktörler oldukları belirlenmiştir.

Tablo 4. Olumsuz Sosyal Ağ İlişkileri ve Derece Merkezîlik Sosyal Ağ Analiz Verileri

Aktör	Derece Merkezîliği (iç derece)
P	13
B	13
A	10
N	10
D	8

S	7
G	7
J	6
Y	5

Şekil 2. Olumsuz Sosyal Ağ İlişkileri ve Derece Merkezilik Sosyal Ağ Diyagramı

Şekil 2 incelendiğinde ağ düzeneğinde en fazla olumsuz bağlantıya sahip aktörler, başka bir ifadeyle en sevilmeyen aktörler P, B, A ve N kodlu aktörler olarak tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra H ve O kodlu aktörlerin olumsuz sosyal ağ bağlantıları en düşük aktörler olarak ağın dış çevresinde konumlandıkları değerlendirilmektedir.

Çalışma bağlamında, katılımcıların sosyal ağ ilişkilerinin nitelik ve yapısına ilişkin gerçekleştirilen analizlerin ardından, sosyal ağ analiz verileri ile performans skorları arasındaki ilişkiyi irdelemek amacıyla korelasyon ve regresyon analizleri yapılmış olup Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5. Değişkenler Arası Korelasyon Analizleri

		Performans Eğitim Başarı	ve	Performans Yayınlar	Performans Diğer Akademik Faaliyetler
Soru Olumlu 1.	<i>Arasında Olumlu</i>	0.165		-0.274	0.207
	<i>Derece Olumlu</i>	0.183		-0.378*	0.356
Soru Danışma 2.	<i>Arasında Danışma</i>	0.332		-0.045	0.484*
	<i>Derece Danışma</i>	0.455*		0.133	0.636**
Soru Olumsuz 3.	<i>Arasında Olumsuz</i>	0.463*		0.102	0.843**
	<i>Derece Olumsuz</i>	0.184		0.402*	0.318

**p<0.01 *p<0.05 (N=37)

Çalışmada olumsuz sosyal ağ ilişkileri ile bireysel performans arasındaki ilişkinin tespit edilebilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen korelasyon analizine ilişkin bulguların yer aldığı Tablo 5 incelendiğinde, olumlu ağ ilişkilerinin tespitine yönelik olarak sorulan ilk soru kapsamında aktörlerin arasındalık merkezilik değerleri ile performansları arasında anlamlı bir ilişki saptanamamış olup, bahse konu sonuç oldukça dikkat çekicidir. Ancak, olumlu sosyal ağlara yönelik olarak elden edilen derece merkezilik skorları ile bireyin yayın performansı arasında negatif ve anlamlı ($r=-,378$, $p<0,05$) bir ilişki tespit edilmiştir.

Sosyal ağ ilişkilerinin tespitine yönelik olarak aktörlere sorulan ve danışma boyutunu kapsayan ikinci soru çerçevesinde, derece danışma

boyutu ile çalışmanın bağımlı değişkenlerinden olan bireysel performans kriterlerinden eğitim ve başarı değişkenleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,455$; $p<0,05$) olduğu saptanmıştır. Yine derece danışma boyutu ile performans kriterlerinden diğer akademik faaliyet değişkenleri arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu ($r=0,636$; $p<0,01$) alışma kapsamında tespit edilmiş olup, söz konusu ilişki oldukça dikkat çekicidir. Benzer şekilde, arasında danışma ve performans kriterlerinden diğer akademik faaliyet değişkenleri arasında pozitif yönde ve anlamlı bir ilişki ($r=0,484$; $p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Ancak, arasındalık danışma ile performans kriterlerinden eğitim-başarı ve yayınlar; derece danışma boyutu ile performans kriterlerinden yayın skorları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Çalışmanın sosyal ağ ilişkilerine yönelik son boyutu kapsayan olumsuz ilişki ağ boyutunu ölçen üçüncü sorusu dâhilinde yapılan analizler incelendiğinde, arasında olumsuz boyutu ile performans kriterlerinden eğitim ve başarı ($r=0,463$; $p<0,05$) ve diğer akademik faaliyet değişkeni ile pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin ($r=0,834$; $p<0,01$) mevcut olduğu değerlendirilmekte olup, bahse konu ilişkilerin son derece dikkat çekici olduğu aktarılabilecektir. Benzer şekilde, derece olumsuz boyutu ile yayın performansı arasında da pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=0,402$; $p<0,05$). Buna karşın, arasında olumsuz ile yayınlar ve yine benzer şekilde, derece olumsuz ile eğitim-başarı ve diğer akademik faaliyetler performans boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı değerlendirilmektedir.

Tablo 6. Değişkenler Arası Regresyon Analizleri

		Performans Eğitim ve Başarı		Performans Yayınlar		Performans Diğer Akademik Faaliyetler	
		R ²	Düzeltilmiş R ²	R ²	Düzeltilmiş R ²	R ²	Düzeltilmiş R ²
Soru1.	<i>Arasında olumlu</i>	0.027	-0.021	0.075	0.029	0.043	-0.005
	<i>Derece olumlu</i>	0.033	-0.015	0.143	0.100	0.127	0.083
Soru 2.	<i>Arasında danışma</i>	0.110	0.066	0.002	-0.048	0.234	0.195
	<i>Derece danışma</i>	0.207	0.167	0.018	-0.031	0.405	0.375
Soru 3.	<i>Arasında olumsuz</i>	0.214	0.175	0.010	-0.039	0.710	0.696
	<i>Derece olumsuz</i>	0.034	-0.014	0.161	0.119	0.101	0.056

Tablo 6’da sunulan değişkenler arası regresyon analizine ilişkin sonuçların yer aldığı tablo incelendiğinde, derece olumlu sosyal ağ ilişkilerinin, aktörlerin yayın performansının %14’lük (R²=0,143) kısmını açıkladığı saptanmıştır.

Aktörlerin danışma ağını temsil eden 2. soru kapsamında arasında danışma ve diğer akademik faaliyetler performans kriteri arasındaki

etkileşim düzeyi 0,234 olarak belirlenmiş olup, bahse konu bağımsız değişken bağımlı değişken olan diğer akademik faaliyetler değişkeninin %20'lik kısmını açıklamaktadır. Benzer bir sonuçla, derece danışma boyutunun performans kriterlerinden eğitim ve başarı değişkeninin %17'sini; diğer akademik faaliyet değişkeninin ise %38'ini açıkladığı görülmektedir.

Olumsuz sosyal ağ ilişkilerini ölçen üçüncü ve son soru neticesi arasında olumsuz değerlerinin performans kriterlerinden eğitim başarı ($R^2=0,214$) ve diğer akademik faaliyetleri anlamlı olarak yordadığı ($R^2=0,710$) tespit edilmiş olup, arasında olumsuz değişkeninin performans kriterlerinden diğer akademik faaliyetleri açıklama yüzdesi (%70) oldukça dikkat çekicidir. Yine benzer şekilde olumsuz ilişki ağı içerisinde derece olumsuzluk boyutunun performans kriterlerinden yayınları anlamlı olarak yordadığı saptanmıştır ($R^2=0,161$).

SONUÇ

Örgütlerin en değerli kaynaklarından olan insanın, örgütün belirlediği stratejik amaçlara ulaşmada oynadığı rol ve bu anlamda örgüt içerisinde sergilemesi gereken performans hayatta kalabilme adına örgütler açısından son derece önemli olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, bireyin örgüt içerisinde gösterdiği/göstereceği bireysel performansının da etkili ve verimli olarak yönetilebilmesi, güvenilir ve adil kaynaklarla ölçülebilmesi ve yapılan analizler neticesinde performansı düşük bireyler ile ilgili gerekli tedbirlerin alınması da önemli diğer hususlar olarak aktarılabilecektir. İlgili yazında bireylerin örgüt içerisinde sergiledikleri bireysel performansı etkileyen pek çok faktör ve değişkenin bulunduğu belirtilmekte olup, sosyal ağ ilişkilerinin de bahse konu değişkenlerden bir tanesi olduğu belirtilebilecek olup bu çalışmanın temelini, akademisyenlerin üyesi oldukları ağ düzeneklerinin yapısının (olumlu-olumsuz) onların bireysel performansları üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığının ortaya koyulması düşüncesi oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan analizler neticesinde değişkenler arası ilişkilere bakıldığında, olumlu ilişki ağında bulunan merkezîlik değerleri ile performans kriterleri arasında kurulan modelin anlamsız olduğu saptanırken, yine olumlu ağ ilişkileri içerisinde bulunan derece merkezîlik skorları ile bireysel performans ölçütlerinden biri olan yayınlar arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bahse konu ilişkinin dikkat çekici olmasının sebebi ise, yazında konuya ilişkin yapılan çalışmaların tamamında değişkenler arasında pozitif bir ilişkinin olduğunun başka bir ifadeyle, bahse konu çalışmalarda verili bir ağ düzenğinde merkezîlik skoru yüksek

aktörün/aktörlerin, yayın anlamında bireysel performanslarının da yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Ancak, bu çalışma kapsamında aksi yönde bir sonuç bulunmuştur. Buna göre, ağ düzeneği içerisinde en çok sevilen ya da olumlu ağ bağlantısı en fazla olan aktörün, performans ölçütlerinden biri olan yayınlardan elde ettiği skorun o derece düşük olduğu çalışma kapsamında saptanmıştır. Değişkenler arası saptanan bahse konu negatif ilişki, merkezî aktörlerin örgüt içerisinde sosyal faaliyetlere görece daha fazla vakit ayırarak, yayın yapmaya zaman bulamamaları şeklinde yorumlanabilecektir.

Olumlu sosyal ilişkilerden danışma ağı çerçevesinde gerçekleştirilen analizler neticesinde elde edilen bulgular, bahse konu değişkenin bazı bireysel performans ölçütleri üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir. Buna göre aktörlerin arasında danışma dereceleri diğer akademik faaliyet skorları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde yine danışma ağı içerisinde aktörlerin derece merkezîlik skorları ile performans ölçütlerinden eğitim-başarı ve diğer akademik faaliyetler arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çerçevede, ağ düzeneği içerisinde danışılma derecesi yüksek olan aktörün, eğitim-başarı ve diğer akademik faaliyetlere ilişkin olarak gösterdiği performansın da o derece yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Olumsuz ilişki ağına yönelik olarak sorulan üçüncü soruya verilen cevaplar sonucunda, arasında olumsuz ile eğitim-başarı ve diğer akademik faaliyet performans kriterleri arasında da anlamlı ilişkilerin olduğu çalışma kapsamında saptanmıştır. Bunun yanında, akademisyenlerin derece olumsuzluk skorları ile performans boyutlarından yayınlar arasında anlamlı ilişkiler saptanmış olup, bahse konu değişkenin yayın performansı anlamlı olarak yordadığı bulunmuştur. Bu çerçevede aktör, olumsuz ilişki ağı dâhilinde ne kadar fazla sevilmiyorsa, işine ilişkin olarak gerçekleştirdiği yayın performans skorunun o derece yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak, aktörlerin olumsuz sosyal ağ düzeneği içerisinde, belirli bir aktörden hoşlanılmama ya da onunla doğrudan olumsuz ilişkiye sahip olan diğer aktörlerin oranını ifade eden iç derece merkezîlik skorları ile bahse konu aktörlerin bireysel performansları arasında anlamlı bir ilişkinin bulunması, son derece dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu anlamda, çalışmanın yukarıda belirtilen amaçlarından bir tanesi araştırma kapsamında oluşturulan araştırma sorusunun görgül olarak irdelenmesi ve ortaya çıkan sonuçlara ilişkin birtakım çıkarımlarda bulunmaktadır. Bu çerçevede, verili bir ağ düzeneği içerisinde bulunan aktörlerin sahip oldukları olumlu ve olumsuz ağ ilişkilerinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınarak, bireysel performansı arttırıcı ya da azaltıcı bir

etkisinin olup olmadığı irdelenmiştir. Çalışmanın ağ düzeneği olarak seçilen akademisyenlerden toplanan veriler ışığında yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar, seçilen ağ özeline değerlendirilmiş ve bu anlamda bahse konu ağ yapısının dinamikleri gözetilmiştir. Buna göre, çalışmada bazı dikkat çekici sonuçlar elde edilmiştir. İlk dikkat çekici sonuç, aktörlerin sahip oldukları olumlu sosyal ağ ilişkilerinin bireysel performans ölçütlerinden bir tanesi olan yayın faaliyetleri üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğudur. Yine benzer şekilde aktörlerin danışma ağı içerisinde arasındalık ve derece merkezilik skorlarının da eğitim-başarı ve diğer akademik faaliyet gibi performans boyutları üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. Çalışmanın son derece dikkat çeken bir diğer sonucu ise, olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin her zaman olumsuz sonuçlar doğurmayabileceği, özellikle görev bağımlılığının düşük olduğu işlerde çalışan aktörün içinde buldukları olumsuz ağ düzenekleri anlamında onların bireysel olarak sergiledikleri performans skorlarında artırıcı bir etkiye sahip olduğudur.

Çalışma kapsamında hem ele alınan değerrişkenlerin hem de elde edilen bulguların yerli ve yabancı yazına değerli katkılar sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bahse konu katkı ise yerli yazında söz konusu ilişkileri ele alan neredeyse hiç çalışmanın olmayışı ve olumlu-olumsuz sosyal ağları birlikte ele alınarak bütüncül bir bakış açısı yaratılması noktasında olacağı söylenebilecektir. Çalışmanın, olumlu ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerini birlikte ele almasının, yazına sağladığı farklı bakış açısının yanı sıra, kuramsal alt yapı olarak da güçlü bir kaynak niteliğinde olduğu değerlendirilmektedir. İleride olumlu ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin bütüncül bir bakış açısıyla ele alarak gerçekleştirilecek çalışmalara ilişkin olarak, bahse konu ağ ilişkilerinin diğer davranışsal boyutlarla da ele alınmasında fayda olacağı dşnlmektedir. Buna ek olarak ileride yapılacak diğer çalışmalarda, sosyal ağ analizi sonucunda elde edilen yeni bakış açılarının grup ya da takım düzeyinde ele alınmasının da değerli katkılar sağlayacağı söylenebilecektir. Çalışma dâhilinde ağ analizinin yapılacağı niversite dâhilinde seçilen fakültenin analiz kapsamında ele alınan performans ölçümlerini nesnel olarak değerlendirdiği, bu anlamda ileride yapılacak çalışmalarda bahse konu değerlendirmelerin nesnel olarak yapılmaması durumlarında olumlu ve olumsuz sosyal ağ ilişkilerinin performans üzerindeki etkisinde bu çalışmadan farklı tespitlerin ortaya çıkabileceği hususu dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abbasi, A ve Hossain, L. (2011). Identifying the effects of co-authorship networks on the performance of scholars: A correlation and regression analysis of performance measures and social network analysis measures. *Journal of Informetrics*, 5(4), 594-607.
- Balkundi, P., Barsness, Z., ve Michael, J. H. (2009). Unlocking the influence of leadership network structures on team conflict and viability. *Small Group Research*, 40(3), 301-322.
- Bartsch, V., Ebers, M., ve Maurer, I. (2013). Learning in project-based organizations: The role of project teams' social capital for overcoming barriers to learning. *International Journal of Project Management*, 31(2), 239-251.
- Brass, D. J.(1981). Structural relationships, job characteristics, and worker satisfaction and performance. *Administrative Science Quarterly*, 26, 331–348.
- Bordons, M., Aparicio, J., González-Albo, B., ve Díaz-Faes, A. A. (2015). The relationship between the research performance of scientists and their position in co-authorship networks in three fields. *Journal of Informetrics*, 9(1),135-144.
- Burt, R. S. (1992). *Structural holes*. Harvard university press.
- Burt, R. S. (1997). The contingent value of social capital. *Administrative Science Quarterly*, 42, 339-365.
- Burt, R. S. (2004). Structural holes and good ideas. *American journal of sociology*, 110(2), 349-399.
- Camps, J., Oltra, V., Aldás-Manzano, J., Buenaventura-Vera, G., ve Torres-Carballo, F. (2016). Individual performance in turbulent environments: The role of organizational learning capability and employee flexibility. *Human resource management*, 55(3), 363-383.
- Castilla, E. J. (2005). Social networks and employee performance in a call center. *American journal of sociology*, 110(5), 1243-1283.
- Cohen, Allan R. (1992), *Effective Behavior in Organizations*, Irwin Inc., Usa, s.192
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 11, 95-120.
- Cross, R., ve Cummings, J. N. 2004. Tie and network correlates of individual performance in knowledge-intensive work. *Academy of management journal*, 47(6), 928-937.

- Denisi, A. S. ve Murphy, K. R. (2017). Performance appraisal and performance management: 100 years of progress? *Journal of Applied Psychology*, 102(3), 421-433.
- Dequech, D. (2003). Cognitive and cultural embeddedness: combining institutional economics and economic sociology. *Journal of Economic Issues*, 37(2), 461-470.
- De Jong, J. P., Curşeu, P. L., ve Leenders, R. T. A. (2014). When do bad apples not spoil the barrel? Negative relationships in teams, team performance, and buffering mechanisms. *Journal of Applied Psychology*, 99(3), 514-524.
- Eisenberg, C. (2011). Embedding markets in temporal structures: A challenge to economic sociology and history. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 55-78.
- Eroğlu, E. (2005). Yöneticilerin Dedikodu Ve Söylentiye Yönelik Davranış Biçimlerinin Belirlenmesi. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 203, 218.
- Ferragina, E., ve Arrigoni, A. (2017). The rise and fall of social capital: requiem for a theory?. *Political Studies Review*, 15(3), 355-367.
- Freeman, L.C., (1979). Centrality in social networks: Conceptual clarification. *Social Networks*, 1, 215-239.
- Gargiulo, M. ve Gulati, R. (1999). Where Do Interorganizational Networks Come From? *American Journal of Sociology*, 104(5), 1439-1493.
- Gerşil, G. S., ve Aracı, M. (2011). Sosyal sermayenin güven unsurunun işğörenlerin performansı üzerine etkileri. *Çalışma ve Toplum*, 1, 39-79.
- Granovetter, M. (1983). The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 1, 201-233.
- Granovetter, M. (1985). Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness. *American Journal of Sociology*, 91(3), 481-510.
- Hagedoorn, J., Roijakkers, N. ve Van Kranenburg, H. (2006). Inter-Firm R&D Networks: the Importance of Strategic Network Capabilities for High-Tech Partnership Formation. *British Journal of Management*, 17, 39-53.
- Hanneman, R. A. ve Riddle, M. (2005). Introduction to Social Network Methods, California: University of California Press.
- Heidenreich, M. (2012). The social embeddedness of multinational companies: a literature review. *Socio-Economic Review*, 10(3), 549-579.

- Helvacı, A. (2002). Performans yönetimi sürecinde performans değerlendirmenin önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1-2).
- Huitsing, G., Van Duijn, M. A., Snijders, T. A., Wang, P., Sainio, M., Salmivalli, C., ve Veenstra, R. (2012). Univariate and multivariate models of positive and negative networks: Liking, disliking, and bully-victim relationships. *Social Networks*, 34(4), 645-657.
- Hurlbert, J. S. 1991. Social networks, social circles, and job satisfaction. *Work and occupations*, 18(4), 415-430.
- Kilduff, M., ve Brass, D. J. (2010). Organizational social network research: Core ideas and key debates. *Academy of management annals*, 4(1), 317-357.
- Kim, Y., Choib T. Y., Yanb, T., Dooleyb, K. (2011). Structural investigation of supply networks: A social network analysis approach. *Journal of Operations Management*, 29, 194-211.
- Kraatz, M. S. (1998). Learning by association? Interorganizational networks and adaptation to environmental change. *Academy of Management Journal*, 41, 621-643.
- Labianca, G., ve Brass, D. J. (2006). Exploring the social ledger: Negative relationships and negative asymmetry in social networks in organizations. *Academy of Management Review*, 31(3), 596-614.
- Labianca, G. (2014). Negative ties in organizational networks. *In Contemporary perspectives on organizational social networks*, Emerald Group Publishing Limited, 239-259.
- Liden, R. C., Wayne, S. J., Jaworski, R. A. ve Bennett, N. (2004). Social loafing: A field investigation. *Journal of Management*, 30(2), 285-304.
- Marineau, J. E., Labianca, G. J. ve Kane, G. C. (2016). Direct and indirect negative ties and individual performance. *Social Networks*, 44, 238-252.
- Mehra, A., Dixon, A. L., Brass, D. J., ve Robertson, B. 2006. The social network ties of group leaders: Implications for group performance and leader reputation. *Organization science*, 17(1), 64-79.
- Milliman, J., Nason, S., Zhu, C., ve De Cieri, H. (2002). An exploratory assessment of the purposes of performance appraisals in North and Central America and the Pacific Rim. *Human Resource Management: Published in Cooperation with the School of Business Administration, The University of Michigan and in alliance with the Society of Human Resources Management*, 41(1), 87-102.
- Monge, R.P ve Contractor, S.N. (2001). Emergence of Communication Network., F. M. Jablin ve L. J. Putnam (Ed.). *The new handbook of organizational*

- communication: Advances in theory, research and methods içinde (440-503). Kaliforniya: Sage Publications.
- Morillo, C. R. (1990). The Reward Event and Motivation. *The Journal of Philosophy*, 87(4), 270.
- Moynihan, D. P., ve Pandey, S. K. (2007). The ties that bind: Social networks, person-organization value fit, and turnover intention. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(2), 205-227.
- Nahapiet, J., ve Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of Management Review*, 23, 242-266.
- Parks, S. (1995). Improving workplace performance: historical and theoretical contexts. *Monthly Labour Review*, 118, 18-39.
- Podolny, J.M., ve Baron, J.N. (1997). Relationships and resources: Social networks and mobility in the workplace. *American Sociological Review*, 62, 673-693.
- Regts, G., ve Molleman, E. 2016. The moderating influence of personality on individual outcomes of social networks. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 89(3), 656-682.
- Rousseau, D. M., & McLean Parks, J. (1993). The contracts of individuals and organizations. *Research in organizational behavior*, 15, 1-1.
- Schaffer, B. S., ve Riordan, C. M. (2003). A review of cross-cultural methodologies for organizational research: A best-practices approach. *Organizational research methods*, 6(2), 169-215.
- Sikyr, M. (2013). Best Practices in Human Resource Management: The Source of Excellent Performance and Sustained Competitiveness. *Central European Business Review*. 2(1), 43-48.
- Sözen, C. ve Gürbüz, S. 2012. Örgütsel Ağlar. H. C. Sözen ve H. N. Basım, (Ed.) *Örgüt Kuramları* (1) içinde (301-327). İstanbul: Beta Basım ve Yayım Dağıtım.
- Sparrowe, R. T., Liden, R. C., Wayne, S. J., ve Kraimer, M. L. (2001). Social networks and the performance of individuals and groups. *Academy of management journal*, 44(2), 316-325.
- Takeda, H., Truex, D., ve Cuellar, M. (2010). Evaluating scholarly influence through social network analysis: The next step in evaluating scholarly influence. *Association for Information Systems*. 1-11.
- Tjosvold, D., Chen, N. Y., Huang, X., ve Xu, D. (2014). Developing cooperative teams to support individual performance and well-being in a call center in China. *Group Decision and Negotiation*, 23(2), 325-348.

- Tymon, W. G., ve Stumpf, S. A. (2003). Social capital in the success of knowledge workers. *Career Development International*, 8(1), 12-20.
- Venkataramani, V., ve Dalal, R. S. (2007). Who helps and harms whom? Relational antecedents of interpersonal helping and harming in organizations. *Journal of Applied Psychology*, 92(4), 952.
- Waxin, M. F., Bateman, R., 2009. Public Sector Human Resource Management Reform Across Countries: From Performance Appraisal to Performance Steering? *European Journal International Management*, 3(4), 495-511.
- Xia, L., Yuan, Y. C., ve Gay, G. (2009). Exploring negative group dynamics: Adversarial network, personality, and performance in project groups. *Management Communication Quarterly*, 23(1), 32-62.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

In addition to the importance of the qualities of the relations and the contacts that the actors performing their duties in the organization have with other individuals in order to complete the work they do, it is also important to consider the concept of task dependence in terms of the relations developed in the sense of social network, in revealing the results of the relations within the mechanisms. In this direction, the aim of this study is to determine whether the positive and negative social network relations developed by the members of the organization have a decreasing or increasing effect on their performance. In order to obtain a holistic view in social network studies, both positive and negative social network relations are included in the study. Since there are relatively few studies in the literature on the concepts determined in line with the purpose of the study, it has been shaped by a research question. The study's network mechanism is made up of academicians who work in a faculty at a university in Ankara. While determining the mentioned mechanism, attention was paid to the fact that it is an occupational group with low task dependence, which is stated to be one of the determining factors in the relatively intense emergence of negative social network structures. The social network relations of the academicians were tried to be revealed with the determined questions, and the scores obtained from the performance system created by the university where the academicians worked were used as performance data. In this context, firstly, analyzes of the social network structure were conducted in the study, and then correlation and regression analyzes were performed to determine whether there is a significant relationship between performance and the scores obtained from the social network mechanism. In the conclusion part of the study, which is thought to play a leading role in the literature, some inferences and evaluations were also made.

Method

In the related literature, the sample of the research in the studies carried out using social network analysis also constitutes the universe of the research since the social network mechanism is specific to the selected sample. The network mechanism of the study consists of academicians working in a faculty affiliated to a university operating in Ankara. In the selection of the aforementioned network, attention was paid to some issues that Labianca and Brass (2006) revealed in their studies, which play an important role in the emergence of negative social network structures, especially in the studies to be conducted with negative social network analysis. In the selection of the aforementioned network, attention was paid to task dependence, which is one of the issues that Labianca and Brass (2006) put forward in their studies and plays an important role in the emergence of negative social network structures, especially in the studies to be conducted with negative social network analysis. The concept of task dependency basically refers to the extent to which an employee or unit is dependent on other employees or units for the

activities they need to do while creating output in the workplace. It is suggested that negative social network relationships will emerge much more easily and more in organizations where employees do not need to interact with each other much for the work that needs to be done in the enterprise and where there is low task dependence that requires relatively individual work and product creation (Labianca & Brass, 2006). Considering the above-mentioned issues, in the study, academics were selected in a context where task dependence was low and negative social network relations were high, in order to more clearly demonstrate the effect of social networking relationships on individual performance. In the research, questions were asked of the participants in order to determine the network relations by the face-to-face interview method, and it was tried to get answers to the questions in person. All of the 37 academic staff working in a faculty of the university chosen as the sample of the research were interviewed and the questions were answered. Actors in the network are coded as 'A, B, C, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, T, U, V, Y, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15' and so their real names are reserved. Throughout the study, analyzes were made through the aforementioned codes.

The SPSS 21 and UCINET 6.0 programs were used in the analysis of the data obtained within the scope of the study. Accordingly, first, a 3-question survey developed by Labianca and Brass (2006) for the measurement of social network analysis, which is the independent variable of the study, was applied to academic staff. It was made by giving 1 and 0 for absent actors. In the matrix created, centrality and degree centrality analyzes were carried out in the UCINET program, and as a result of the data obtained, internal degree centrality scores, which express the number of connections from other actors to the subject actor in the network, were evaluated in order to determine the effect of negative social network relations on individual performance, as stated in the purpose of the study. Then, the scores obtained from the performance measurement criteria determined by the university where the academicians work and collected in 3 sub-dimensions (education and success, publications and other academic activities) and the scores of the actors and degree centrality scores were entered into the SPSS 21 package program. Correlation and regression analyzes were performed to determine the existence of relationships between variables.

Conclusion

One of the aims of the study is to empirically examine the research question created within the scope of the research and to make some inferences about the results. In this framework, the positive and negative network relations of the actors in a given network mechanism are handled from a holistic perspective,

and it is examined whether they have an effect on increasing or decreasing individual performance. The results obtained from the analyzes made in the light of the data collected from the academicians selected as the network mechanism of the study were evaluated in terms of the selected network, and in this sense, the dynamics of the network structure in question were taken into consideration. Accordingly, some remarkable results were obtained in the study. The first remarkable result is that the positive social network relations of the actors have a reducing effect on broadcasting activities, which is one of the individual performance criteria. Similarly, it was determined that the betweenness and degree centrality scores of the actors in the counseling network had a direct effect on performance dimensions such as education-achievement and other academic activities. Another striking result of the study is that negative social networking relationships may not always lead to negative results, and that the actors working in jobs with low task dependency have an increasing effect on their individual performance scores in terms of the negative network mechanisms they are in.

It is thought that it would be beneficial to consider the aforementioned network relations with other behavioral dimensions, when considering the studies to be carried out in the future by considering positive and negative social network relations from a holistic perspective. In addition, it can be said that in other studies to be carried out in the future, the new perspectives obtained as a result of social network analysis will be discussed at the group or team level.

GÜVENLİK GÜÇLERİNİN PERFORMANSINDA DUYGUSAL EMEĞİN ETKİSİ: KAVRAM VE LİTERATÜR ODAKLI BİR İNCELEME

Murat SAĞBAŞ*, İbrahim YIKILMAZ**

Öz

İşin ve örgütün gereklerine uygun olarak duyguların yönetilmesi duygusal emek kavramı ile açıklanmaktadır. Özellikle güvenlik gücü personeli açısından hizmet sunduğu mağdur ve suçlu bireyler ve elinde bulunan kamu gücü gözetildiğinde, uygun duygusal emek stratejisinin seçilmesi kritik bir süreçtir. Nitekim duygusal emek örgütsel performans ve çalışanın psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz birçok etkiye sahiptir. Bu kapsamda duygusal emeğin güvenlik örgütleri ve personeli üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun olarak çeşitli indekslerde taranan (Ulakbim, Scopus, Web of Science ve Proquest) yayınlardan ampirik sonuçlar sunan 24 çalışma ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Güvenlik güçlerinin etkinliğinin ve performanslarının artırılmasına ve duygusal emeğin etkilerin azaltılmasına yönelik somut önerilerde bulunulmuştur. Çalışmanın sonuçlarının kaos ve düzen arasındaki ince çizgide önemli bir rol üstlenen güvenlik güçlerinin sosyo-duygusal yeteneklerinin geliştirilmesi, bireysel ve örgütsel performanslarının artırılmasına yönelik farkındalığı artırırken, duygusal emek literatürüne önemli katkılarının olacağı değerlendirilmektedir.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Güvenlik Güçleri, Duygusal Emek, Asker, Polis, Duygusal Uyumsuzluk.

Jel Kodu: M1

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi'ne yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

The Effect of Emotional Labor on the Performance of Security Forces: A Conceptual and Literature Focused Review

Abstract

The management of emotions in accordance with the requirements of the job and the organization is explained by the concept of Emotional Labor. Choosing the appropriate emotional labor strategy is a critical process, especially for the security force personnel, considering the victims and criminals they serve, and the public power in their hands. Emotional labor has many negative effects on organizational performance and the psychological health of the employee. In this context, it is aimed to examine the effects of emotional labor on security organizations and their personnel. For this purpose, 24 studies presenting empirical results from publications in various indexes (Ulakbim,

* Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi, ATASAREN, Savunma Yönetimi Anabilim Dalı,
muratsagbass@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5179-7425

** Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü, ibrahimykilmz@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-1051-0886

Scopus, Web of Science, and Proquest) were discussed in detail. Suggestions were made to increase the effectiveness and performance of the security forces and to reduce the effects of emotional labor. It is considered that the results of the study will contribute significantly to the emotional labor literature, while raising awareness about the development of the socio-emotional abilities of the security forces, who play an important role in the fine line between chaos and order, and increase their individual and organizational performance.

Article Type: Research Article

Keywords: Security Forces, Emotional Labor, Soldier, Police, Emotional Dissonance

Jel Code: M1

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Örgütler için en önemli kaynakların başında insan gelmektedir. Bu stratejik kaynağın örgüt ortamında mutlu ve huzurlu bir şekilde görevini yerine getirmesi örgütsel amaç ile; beklentilere uygun bir şekilde çalışabilmesi ise örgüt ortamında duygularını etkin bir şekilde yönetebilmesi yani düzenleyebilmesi ile yakından ilişkilidir. Çalışanın duygularını düzenlemesi; ne tür bir duyguya sahip olduğu, hangi zaman dilimlerinde bu duyguyu yaşadığı ve yaşanan bu duyguları nasıl deneyimleyip etkilendiğini ifade etmektedir (Gross, 1998). Duyguların uygun bir şekilde yönetilmesi hem çalışanların sağlığı hem de örgütsel performansın etkinliği adına önemli bir faktör olarak görülmektedir (Hülshager ve Schewe, 2011; Dumbravă, 2014). Ayrıca duyguların etkin bir şekilde düzenlenmesi takımların performansını, liderlerin etkinliğini, uygun iletişim ortamının tesisini ve çalışanların iş tatminlerini etkilemektedir (Madrid, Barros ve Vasquez, 2020). Yine çalışanın sağlığına yönelik gerek dolaylı gerekse dolaysız olarak birçok etkide bulunmaktadır (DeSteno, Gross, ve Kubzansky, 2013; Buruck, Dörfel, Kugler ve Brom, 2016; Zammuner ve Galli, 2005). Özellikle yüksek iş beklentileri ve performans gerektiren, yüksek stres altında çalışan, işin gereği içerisinde tehlike ve kanuni düzenlemelere uygun olarak soğukkanlı ve tarafsız bir şekilde hizmet etmek zorunda kalan ve çoğunlukla olumsuz duyguları deneyimleyen güvenlik güçlerinin de duygularını yönetmesi, kuşkusuz önemli bir konudur (Berking, Meier, ve Wupperman, 2010; Ward, McMurray ve Sutcliffe, 2020; Uğural vd., 2020; Yıkılmaz, Taşdemir ve Çekmecelioğlu, 2021). Öyle ki güvenlik güçlerinin ellerinde bulunan kanuni ve yaptırımı yüksek olan gücün kamuya karşı kullanımında doğru bir duygu yönetiminin sergilenememesi, bu gücün etkin ve orantılı bir şekilde kullanılmamasına ve hatta ölümlü ve etkisi yüksek olaylara zemin hazırlayacaktır. Özellikle duygu yönetiminin başarısız bir şekilde seyretmesi, hem güvenlik güçleri

personelinin kritik görevlerinin yerine getirilememesine hem de bağlı buldukları örgüt ve kamuya önemli hasarlar verecektir (Stanley ve Larsen, 2019). Yani kaos ve düzen arasındaki çizgide duygusal emek ve etkin duygu yönetimi hayati bir öneme sahiptir (Ward, McMurray ve Sutcliffe, 2020). Ayrıca yürütülen birçok çalışmada çoğunlukla hizmet sektörü (restoran, konaklama, havacılık vb...) özelinde duygusal emek konusunun ele alındığı, güvenlik güçlerinin yüksek oranda duygusal emek deneyimlediklerine yönelik ampirik kanıtlar olmasına karşın (Yıkılmaz, Taşdemir ve Çekmecelioğlu, 2021; Hendrix, 2020; Guedes, Gondim ve Hirschle, 2020; Choi ve Guy, 2020) çalışmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Uygun bir şekilde yönetilmeyen duygusal emeğin güvenlik güçlerinin hem bireysel ölçekte psikolojik sorunlar yaşamasına, iyi oluş hâllerinin azalmasına hem de stres düzeylerinin artmasına neden olurken, örgütsel ölçekte ise iş performanslarının azalmasına, işten ayrılma niyetlerinin artmasına, işe bağlılıklarında azalmaya neden olduğu görülmektedir. Bu durum duygusal emek konusunu, özellikle doğuracağı sonuçlar açısından güvenlik güçleri personeli özelinde üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak kabul ettirmektedir. Bu kapsamda çalışmada; güvenlik güçlerinin performansı ve duygusal emek kavramını ele alan ampirik çalışmalar ve sonuçlarının tespiti amaçlanmıştır. Öncelikle duygusal emek kavramı, boyutları ve genel örgütsel çıktılara etkisi, birikmiş literatür kapsamında özetlenmiştir. Akabinde çeşitli indekslerde taranan (Ulakbim, Scopus, Web of Science ve Proquest) yayınlardan güvenlik güçleri özelinde ampirik sonuçlar sunanlar, ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sonuç kısmında güvenlik güçlerinin etkinliğinin artırılmasına ve duygusal emeğin yaratabileceği etkilerin azaltılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur. Çalışmayla, duyguların yönetilememesi gibi durumlarda kamu gücünü elinde bulunduran güvenlik güçlerinin performanslarının hangi ölçüde etkileneceği hususunda farkındalığı artırmak amaçlanmaktadır. Bu çalışmanın, duygusal emek literatürüne, güvenlik güçleri özelindeki çalışmaları özetlemesi yönüyle önemli katkıların olacağı değerlendirilmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Duygusal Emek Kavramı

Günümüz örgütlerinin içerisinde bulunduğu çevrenin değişen beklentileri ve çeşitli baskı unsurlarının etkin bir şekilde yönetilebilmesi, örgütlerin en stratejik kaynaklarından birisi olan insan kaynağının duygu ve davranışlarını yönetebilmesi ile yakından ilişkilidir. Özellikle temas hâlinde bulunulan müşteri veya paydaşların gerek sosyal medya gerekse yönetim

süreçleri içerisinde söz söyleme ve yön verme kabiliyetlerinin arttığı günümüz yönetim pratiği içerisinde, bu durum daha da kritik bir hâl almaktadır. Gerek hizmet gerekse diğer sektörlerde bu konuya eğilimin artması, çalışanların iyi oluş hâli ve duygu yönetimlerine olan ilginin çoğalmasına, konunun gerek üst yöneticilerin gerekse akademik dünyanın ajandasında ilk sıralarda yer almasına neden olmuştur.

Hochschild'in (1979) ilk çalışmaları kapsamında ele alınan duygusal emek kavramı; "*Bireylerin çalışma ortamında iş gereklerini takiben sergiledikleri mimik ve bedensel ifadelerle birlikte bilinçli ve sistematik çabalarla duyguların yönetimi*" (Hochschild, 1979; Hochschild, 1983, s.7) süreci olarak tanımlanmaktadır. İzleyen çalışmalarda ise duygusal emek; örgüt içerisinde çalışandan beklenen duyguları sergileme sürecinde çalışanın duygularını düzenlenmek için ortaya koyduğu çaba, kontrol (Morris ve Feldman, 1996, s.987; Ashforth ve Humphrey, 1993, s.90; Grandey, 2000, s.95) ve duygu yönetimi süreci olarak ele alınmıştır (Wharton ve Erickson, 1993, s.458). Tanımlamalarda da vurgulandığı gibi duygusal emek; örgütün amaçlarına hizmet edecek şekilde, işin gereklerine uygun olarak, çalışanın duygusal durumunu düzenlemesidir. Duyguların örgütsel beklenti ve müşteri memnuniyeti kapsamında uygun bir şekilde yönetilebilmesi, örgütsel etkinlik ve süreçlerin aksamadan yerine getirilmesinde kritik bir etkidir (Saks, 1990, s.111).

Duygusal emek kavramına yönelik çalışmaları başlatan Hoschild (1983) başta iki bileşen (yüzeysel ve derin rol davranışı) üzerinden kavramı açıklamaya çalışmıştır. Daha sonra yürütülen çalışmalarda bir diğer bileşen olan "samimi duygu gösterimi" boyutunun eklenmesi ile kavram üç boyut yardımı ile açıklanmaya çalışılmıştır (Ashforth ve Humphrey, 1993, s. 94). Bu boyutlardan ilki olan **yüzeysel emek boyutu**; çalışanın işe yönelik olarak sergilediği davranışı içselleştirmeden, gerçek duygularının ötesinde bir takım mimik veya ses tonu yardımıyla hissediyormuşçasına rol yapmasını ifade etmektedir. Yüzeysel duygusal emekte çalışan, hiç hissetmediği bir duygu durumunu davranışlarına yansıtmakta, gerçek ve sergilenen duygu arasında önemli bir fark oluşmaktadır. Bu rol davranışı sürecinde duygu sadece davranış boyutunda yer almakta, çalışanın içsel duygu durumunu yansıtmamaktadır (Ashforth ve Humphrey, 1993, s. 92). Örneğin bir çalışanın bir takım sorun veya olumsuz durumla karşı karşıya kalıp mutsuz olduğu bir durumda, gelen müşteri veya vatandaşa karşı örgütün kendisinden beklediği şekilde gülümseyerek karşılaması ve içinde bu duyguyu yaşamasa bile görev kapsamında davranışında bu duygu hâlini takınması buna örnek teşkil edebilir. İkinci boyut olan **derin duygusal emek boyutu**; çalışanın önceki duygusal deneyimleri gözeterek örgütün kendisinden beklenen davranışı ortaya koyması adına içselleştirmeye çalışması ve bir çeşit empati kurma

yoluyla içsel duygularında değişim yapabilme kapasitesi ile ilgilidir (Brotheridge ve Grandey, 2002, s. 22; Rupp, McCance, Spencer ve Sonntag, 2008, s. 4). Yani çalışan gerektiğinde birtakım duygularını bastırır ve içsel olarak şekillendirir. Dolayısıyla derin duygusal emek davranışı çerçevesinde çalışan, sergilenmesi beklenen davranışı ve duygusal hâli, önceki deneyim ve empati kabiliyeti ölçüsünde içsel durumunu yeniden biçimlendirmek kaydıyla hissetmeye çalışmaktadır. Son olarak üçüncü boyut olan **samimi duygusal emek davranışında** ise; herhangi bir rol davranışı veya empati kurma ihtiyacı gütmeyen, sergilenen duygu ve hissedilen arasında bir farklılığın bulunmadığı, samimi ve içten duyguların davranışa yansıtıldığı durumu ifade eder (Astforth ve Humprey, 1993, s. 94; Prati, 2004, s. 64).

Duygusal emeğin bileşenleri bazı çalışmalarda ise yüzeysel, derin ve samimi rol davranışlarından farklı olarak; **duyguyu ortaya koyan çalışana yönelik duygu durumunu hangi sıklıkta ortaya koyması gerektiği, beklenen bu duygulara yönelik dikkatin yoğunluğu, duyguların gösterimi süreci içinde içine düşülebilecek duygusal çelişki ve sergilenmesi beklenen duyguların çeşitliliği** gibi boyutlar kapsamında ele alınmıştır (Morris ve Feldman, 1996, s.986-1010). Bu boyutlar ile duygusal emeği ele almak, sık sık duygusal emek gösterimi içerisinde bulunan ile görece daha az bu duygu düzenlemesi sürecine ihtiyaç duyan çalışanlar arasında bir duygusal emek sergileme yoğunluğu farklılığı doğurmakta (Morris ve Feldman, 1996, s.989-995), dolayısıyla bazı mesleklerde bu konunun daha detaylı bir şekilde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca Grandey (2000, s.101) duygusal emek sürecinin işleyişine yönelik ortaya koyduğu modelde bireylerin deneyimlediği duygusal olayların (olumlu veya olumsuz) ve örgüt kaynaklı bazı durumların (işlerindeki otonomi düzeyleri, yöneticilerin desteği ve çalışma arkadaşlarının desteği gibi...) çalışanın duygu yönetimi sürecini temsil eden duygusal emek gösterimlerini yakından etkilediğini ortaya koymuştur. Özellikle iş gerekleri, çalışanın işine yönelik otonomi düzeyi ve örgüt ortamındaki çalışana yönelik algılanan destek, çalışanın sağlıklı ve sürdürülebilir şekilde görevini yerine getirmesinde önemli unsurlardır (Karasek ve Theorell, 1990). Tüm bu etkenler toplu bir şekilde değerlendirildiğinde gerek örgüt yapısı gerekse yapılan meslek özelinde duygusal emeğin ayrı bir şekilde ele alınmasının önemli olduğu açıktır. Bu kapsamda çalışma; özellikle yürüttükleri kamu görevinin diğer işlere kıyasla hassasiyeti ve farklı olarak önemli bir güç kullanma yetkisini barındırması nedeniyle, güvenlik güçleri personeli ve güvenlik örgütleri özelinde duygusal emek kavramını ele almıştır.

Duygusal Emegın Öncülleri ve Sonuçları

Duygusal emegın oluşumunda özellikle bireyin sahip olduğu bazı özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Basım ve arkadaşlarının (2013) yürütmüş olduğu bir çalışmada; nevrotik kişilik özelliğine sahip olan bireylerin daha çok yüzeysel duygusal emek davranışı sergilerken, yeniliklere açık kişilik özelliğine sahip bireylerin derin duygusal emek davranışını görece daha fazla benimsediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca çalışmada açık ve uyumlu kişilik özelliği sergileyenlerin ise genellikle samimi duygusal emek davranışı sergileme eğilimlerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir. Keller ve arkadaşlarının (2014) yürüttüğü bir çalışmada eğlence ve hayattan keyif alma düzeyi düşük, yüksek oranda sinirli ve kaygılı çalışanların yüksek duygusal emek sergiledikleri paylaşılmıştır. Truta'nın (2014) yürüttüğü bir çalışmada içsel motivasyonu yüksek olan çalışanların daha fazla derin rol davranışı sergileme eğiliminde olduğu vurgulanmıştır. Yine duygusal zekâsı yüksek bireylerin derin ve samimi duygusal emek davranışını tercih ettikleri ifade edilmektedir (Yin, Lee, Zhang ve Jin, 2013).

Bireysel özelliklerin yanında duygusal emek sürecinde bazı dışsal faktörlerin de belirleyici bir etkisinin olduğu görülmektedir. Çalışanların işlerine yönelik beklentilerinin artması, duygusal emek gösterimlerini önemli ölçüde artırmaktadır (Yin, Huang ve Lee, 2017; Truta, 2014). Çalışılan örgütte deneyimlenen olumlu örgütsel iklim ve destek algısı çalışanların duygusal emek stratejilerinden yüzeysel rol davranışını sergilemelerini azaltırken, daha derin ve samimi duygusal emek davranışı ortaya koymalarında etkilidir (Dieffendorf ve Richard, 2003; Grandey, Foo, Groth ve Goodwin, 2012; Trougakos, Beal, Green ve Weiss, 2008; Yao vd., 2015; Yin, Huang ve Lee, 2017).

Duygusal emek örgütsel performans ve sürdürülebilir yönetim pratiği için üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Bu kapsamda duygusal emegın doğurduğu sonuçları ele alan çalışmalar incelendiğinde; çalışanların psikolojik olarak iyi oluş durumlarını yakından etkileyen bir husus olduğu ve çalışanların stres düzeyini arttırdığı görülmektedir (Hülshager, Lang ve Maier, 2010; Karim ve Weisz, 2011). Çalışanların duygusal kapasitelerini olumsuz etkilemesi yönüyle tükenmişliğe, duyarsızlaşmaya ve düşük başarı hissini oluşumuna neden olduğu anlaşılmaktadır (Kammeyer Mueller vd., 2013; Zhang ve Zhu 2008; Cheung ve Lun 2015; Tuxford ve Bradley, 2015; Yao vd., 2015; Yılmaz, Altinkurt, Guner ve Sen, 2015). Bu durumun çalışanların işlerine yönelik doyumlarını da azalttığı ampirik olarak ortaya konmuştur (Zhang ve Zhu, 2008; Li ve Wang, 2016). Yine bu durumun tersine samimi ve derin duygusal emek

stratejileri sergileyen çalışanların ise; daha az tükenmişlik, stres (Karim ve Weisz, 2011; Akın, Aydın, Erdoğan ve Demirkasımoğlu, 2014; Basım, Begenirbas ve Can Yalçın, 2013; Yılmaz vd., 2015) ve daha çok iş tatmini sağladığını ortaya koymuştur (Cheung ve Lun 2015; Yin, 2015).

Çalışanın sahip olduğu bireysel faktörler, iş beklentileri ve gerekleri, işi üzerindeki otonomi seviyesi ve örgüt ortamındaki çalışana yönelik desteğin, duygusal emeğin hem bireysel hem de örgütsel boyutta önemli etkilerinin oluşumuna zemin hazırladığı görülmektedir. Yine yürütülen kapsamlı bir literatür araştırmasında duygusal emeğin oluşumunda en büyük etkinin çalışanın işteki görevi, örgüt ve bireyin sahip olduğu özelliklerin olduğu ifade edilmektedir (Kim ve Ham, 2015). Çalışanın işteki görevinden kaynaklanan duygusal emek gösteriminin büyük oranda tükenmişlik ve işe bağlılıkta azalmaya sebep olduğu vurgulanmaktadır. Yine örgüt faktöründen kaynaklanan sebeplerle oluşan duygusal emek durumunun ise; işten ayrılma niyetine büyük oranda etkide bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca duygusal emeğin örgüt üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların yüksek düzeyde yüzeysel rol davranışı benimseyen çalışanların işe devam (absenteeism) sorunu sergiledikleri (Nguyen, Groth ve Johnson 2016), işe bağlılıklarını engellediği (Bechtoldt, Rohrmann, De Pater ve Beersma, 2011; Goodwin, Groth ve Frenkel, 2011) ampirik olarak ortaya konmuştur. Çalışanların iş performansını düşürdüğü ve işten ayrılma niyetlerini önemli ölçüde etkilediği de paylaşılmaktadır (Goodwin, Groth ve Frenkel, 2011; Begenirbaş ve Çalışkan, 2014).

Duygusal emeğin doğru stratejiler ile uygulanıp yönetildiğinde bireylerin kişisel başarı hissiyatlarını artırdığı (Hülshager ve Schewe, 2011; Kammeyer-Mueller vd., 2013), performanslarını ve iş tatminlerinde önemli bir yükselişi tetiklediği ve işten ayrılma niyetlerini azalttığı paylaşılmaktadır (Bechtoldt vd., 2011; Goodwin vd., 2011; Hülshager & Schewe, 2011; KammeyerMueller vd., 2013). Görüldüğü gibi birçok örgütsel ve bireysel etkiye sahip olan duygusal emek konusu, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

Çalışmanın Metodolojisi

Çalışmanın amacı olan güvenlik güçlerinin deneyimlediği duygusal emek konulu çalışmaların incelenmesi için nitel araştırma deseni kapsamında sistematik derleme yöntemi kullanılmış ve literatürde yer alan araştırmalar tespit edilmiştir. Sistematik derleme yönteminde çalışmanın amacına uygun olarak birtakım araştırmaları belirlemek, seçmek ve sonuçları sunmak adına belirli basamakları takip etmek gereklidir (Littell, Corcoran ve Pillai, 2008; Millar, 2004; Karaçam, 2013). Dolayısıyla çalışmaların tespiti aşamasında; duygusal emek ile ilgili herhangi bir zaman

diliminde yayınlanmış, ampirik bir çalışma (nitel veya nicel olarak yürütülen), derleme, içerik analizi veya meta analiz makalesi olmayan ve güvenlik güçlerini örnekleme olarak benimsemiş olması kriterleri esas alınmıştır. Duygusal emek kavramını güvenlik güçleri örnekleme üzerinde ele almış tüm çalışmalara ulaşabilmek adına “*Ulakbim, Scopus, Web of Science ve Proquest*” elektronik veri tabanlarında araştırma yapılmıştır. Tarama yapılırken; “*emotional labor*”, “*emotional labour*”, “*duygusal emek*”, “*polis*”, “*asker*”, “*güvenlik güçleri*”, “*police*”, “*military*”, “*army*”, “*officer*” anahtar sözcükleri kullanılmıştır. Yapılan gelişmiş arama neticesinde 56 adet yayına ulaşılmıştır. Ulaşılan 56 adet yayın içerisinde tekrar edenler, çalışmanın kapsamı içerisinde değerlendirilemeyecek olanlar yani dâhil olma kriterlerini taşımayanlar elenmiş ve kalan 24 çalışma ile araştırmaya devam edilmiştir. Elde edilen bu 24 çalışma, veri tabanlarından ulaşılabilen ampirik nitelikli tüm yayınları içermektedir. Çalışma kapsamında ele alınan yayınlar “*yazarı*”, “*yayınlanma tarihi*”, “*araştırmanın türü*”, “*örnekleme*” ve “*incelediği değişkenlerine*” göre sınıflandırılmıştır. Akabinde güvenlik güçlerine yönelik duygusal emek kapsamında araştırmalarda ulaşılan ampirik sonuçlar, tespitler ve değerlendirmeler ölçüsünde incelenerek sunulmuştur.

Araştırma Bulguları

Çeşitli veri tabanlarında taranarak çalışmanın ana amacına uygun değerlendirilmeye alınacak yayınlar, gerekli incelemeler neticesinde 24 olarak belirlenmiş ve bu yayınlara ait betimsel bilgi, Tablo 1’de sunulmuştur.

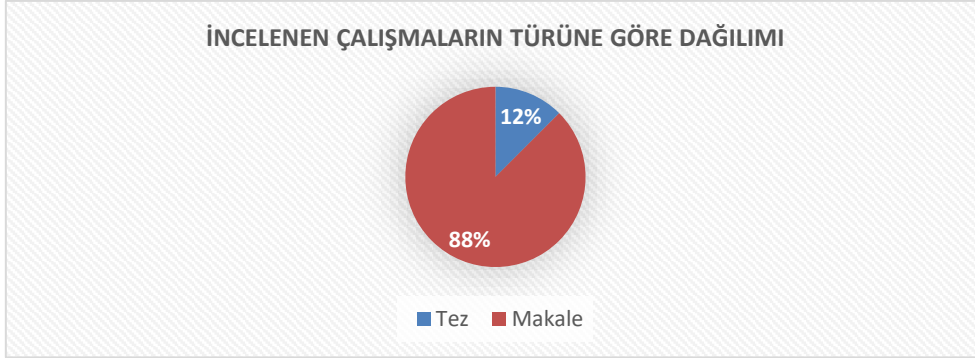
Tablo 1: Güvenlik Güçlerini Duygusal Emek Kavramı Özelinde Ele Alan Ampirik Çalışmalara İlişkin Betimsel Bilgiler

No	Yazarlar	Araştırmanın Türü	Araştırmanın Adı	Örneklem	Araştırmanın İncelediği Değişkenler
1	Lennie (2019).	Tez	Emotional(in)Authenticity: The Psychological Impact of Emotional Labour on the Police Officers of England and Wales	137 Sesli Günlük Tutumu ve İngiltere ve Galler’deGörevli 10 Polis Memuru	Duygusal Emek Düzeyi ve Aile-Özel Hayat
2	Stuttaford (2020)	Araştırma Makalesi	Unpaid Public Work is Not Cost Free: Military Spouses Performing Emotional Labor	6 Ülkeden 12 Asker Eşi	Duygusal Emek ve Asker Eşleri
3	Gassmann (2010)	Tez	Patrolling the homefront: The emotional labor of Army wives volunteering in family readiness groups (Doctoral dissertation, University of Kansas).	37 Asker Eşi	Duygusal Emek ve Asker Eşleri
4	Ward, McMurray & Sutcliffe (2020)	Araştırma Makalesi	Working at the edge: Emotional labour in the spectre of violence	16 Polis ve Gardiyan	Duygusal Emek ve Cinsiyet

5	Hendrix (2020)	Tez	The Mask of Athena: Socio-Emotional Labor's Hidden Cost for the US Army's Women Officers (Doctoral dissertation, Georgetown University)	99 ABD Subayı (Yüzbaşı ve Yarbay Arasında Pozisyonuna Sahip)	Duygusal Emek ve Cinsiyet (Kadın ve Erkek Subayların Duygusal Emek Etkilenme Düzeyi İlişkisi)
6	Lumsden, & Black (2018)	Araştırma Makalesi	Austerity policing, emotional labour and the boundaries of police work: an ethnography of a police force control room in England	Polis Karakoluna Yapılan Aramalarda 55 Saatlik Gözlem ve 26 Kişilik Odak Grup Görüşmesi	Duygusal Emek Düzeyi
7	Lennie, Sarah & Sutton (2020)	Araştırma Makalesi	Robocop-The depersonalisation of police officers and their emotions: A diary study of emotional labor and burnout in front line British police officers	İngiltere ve Britanyalı 7 Polis Memuru	Duygusal Emek Düzeyi
8	Huey & Kalyal (2017)	Araştırma Makalesi	We deal with human beings' The emotional labor aspects of criminal investigation	Kanada Polis Teşkilatı 13 Polis Memuru	Duygusal Emek Düzeyi
9	Van Gelderen, Konijn & Bakker (2011)	Araştırma Makalesi	Emotional labor among trainee police officers: The interpersonal role of positive emotions	Eğitim Sürecinde Olan 80 Hollandalı Polis	Duygusal Emek ve Bireyler Arası Etkileşimde Ne Tür Bir Şekilde Algılandığı
10	Van Gelderen, Konijn & Bakker (2017)	Araştırma Makalesi	Emotional labor among police officers: A diary study relating strain, emotional labor, and service performance	53 Hollandalı Polis	Günlük Psikolojik Baskı ve Duygusal Emek
11	Van Gelderen, Heuven, Van Veldhoven Zeelenberg & Croon (2007).	Araştırma Makalesi	Psychological strain and emotional labor among police-officers: A diary study	65 Hollandalı Polis Memuru	Psikolojik Baskı, Duygusal Emek ve Duygusal Uyumsuzluk
12	Guedes, Gondim & Hirschle (2020)	Araştırma Makalesi	Emotional labor and work engagement in military police: mediation of professional identity	302 Askeri İnzibat	Duygusal Emek ve İşe Bağlılık
13	Bechtoldt, Rohrman, De Pater & Beersma (2011)	Araştırma Makalesi	The primacy of perceiving: Emotion recognition buffers negative effects of emotional labor	85 Hemşire ve Polis Memuru	Duygu Tanıma, Duygusal Emek ve İşe Bağlılık
14	Birze, Regehr, Paradis, LeBlanc & Einstein (2020)	Araştırma Makalesi	The Managed or Damaged Heart? Emotional Labor, Gender, and Posttraumatic Stressors Predict Workplace Event-Related Acute Changes in Cortisol, Oxytocin, and Heart Rate Variability	25 Kanadalı Polis İletişim Memuru	Duygusal Emek, İyi Oluş Hali ve Travma Sonrası Stress
15	Yıkılmaz, Taşdemir & Çekmecelioğlu (2021)	Araştırma Makalesi	The Assessment of The Intermediation Role of Emotional Labor Dimensions in The	261 Nato Subayı	Kültürel Zekâ, Duygusal Emek ve İş Performansı

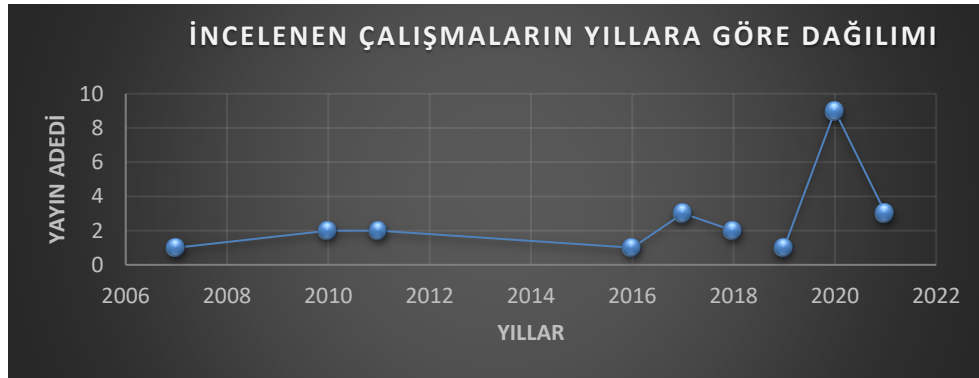
			Relationship between Cultural Intelligence and Individual Work Performance		
16	Farr-Wharton, Xerri, Saccon, & Brunetto (2021)	Araştırma Makalesi	Leadership matters to the police: Managing emotional labour through authentic leadership. Public Money & Management, 1-9.	İtalyan 220 Polis Memuru	Otantik Liderlik, Duygusal Emek, İyi Oluş Hâli ve İşten Ayrılma Niyeti
17	Choi & Guy (2020)	Araştırma Makalesi	The link between emotional labor and organizational culture in Korean bureaucracy: how taxing is tax work? How enforcing is law enforcement?	1443 Polis ve Vergi Memuru	Duygusal Emek ve Örgüt Kültürü
18	Birze, Regehr, Paradis, LeBlanc & Einstein (2021)	Araştırma Makalesi	Perceived organizational support and emotional labour among police communicators: what can organizational context tell us about posttraumatic stress?	Kanada 81 Polis İletişim Memuru	Duygusal Emek, Örgütsel Destek, Travma Sonrası Stres
19	Kwak, McNeeley & Kim (2018)	Araştırma Makalesi	Emotional labor, role characteristics, and police officer burnout in South Korea: The mediating effect of emotional dissonance.	466 Güney Koreli Polis Memuru	Duygusal Emek ve Rol Kaynaklı Stres Belirleyicileri (Rol Belirsizliği ve Çatışması)
20	Coelho-Alves, Bendassolli & Guedes-Gondim (2017)	Araştırma Makalesi	Emotional labor and burnout: a study with the military police	Portekizdeki 525 Askeri Polis Memuru	Duygusal Emek ve Tükenmişlik
21	Schaible & Gecas (2010)	Araştırma Makalesi	The impact of emotional labor and value dissonance on burnout among police officers	Kuzey Batı Pasifik 109 Polis Memuru	Duygusal Emek ve Tükenmişlik
22	Adams & Mastracci (2020)	Araştırma Makalesi	Contrasting emotional labor and burnout in civilian and sworn law enforcement personnel	1921 Kolluk Kuvveti Personeli	Duygusal Emek ve Tükenmişlik
23	Mastracci & Adams (2020)	Araştırma Makalesi	It's not depersonalization, It's emotional labor: Examining surface acting and use-of-force with evidence from the US	146 Silahlı Polis Memuru US	Duygusal Emek, Tükenmişlik ve Güç Kullanma
24	Bhowmick & Mulla (2016)	Araştırma Makalesi	Emotional labour of policing: Does authenticity play a role? International Journal of Police Science & Management, 18(1), 47-60.	Hindistan Kalkuta'daki 152 Polis Memuru	Duygusal Emek ve Tükenmişlik, Örgütsel Özdeşleşme ve İş Üzerinde Otonomi

Ulaşılan toplamda 24 ampirik çalışmanın Şekil 1'de yer aldığı gibi %12'si tez ve %88'i araştırma makalesidir.

Şekil 1: İncelenen Çalışmaların Türüne Göre Dağılımı

Yıllara göre dağılımı incelendiğinde Şekil 2’de görüldüğü gibi yayınların 2006 ve 2021 yılları aralığında yer aldığı ve en çok yayının yaklaşık %38’lik bir oranla 2020 yılında yayımlandığı görülmektedir. 2006-2021 yılları arasında, 2020 ve 2021 yıllarında toplam %50’lik oranda güvenlik güçlerini esas alan çalışmanın yer aldığı görülmektedir. 2020 ve 2021 yıllarında güvenlik güçleri personeline yönelik duygusal emek çalışmalarının sayısının çoğunlukta olması, bu konunun öneminin arttığına yönelik birer ipucu olarak değerlendirilebilir.

Şekil 2: İncelenen Çalışmaların Yıllara Göre Dağılımı

Çalışmaların tamamında Şekil 3’te ayrıntılı bir şekilde sunulduğu gibi çeşitli değişkenlerle duygusal emek arasındaki ilişki incelenmiştir. Çoğunlukla tükenmişlik, stres, iş performansı, işe bağlılık, örgütsel destek, cinsiyet ve örgüt kültürü kavramları ile ilişkilendirilmiştir.

Şekil 3: Duygusal Emek Kavramı ile İlişkisi İncelenen Değişkenler

Duygusal Emegin Güvenlik Güçlerinin Performansına Etkisini Esas Alan Çalışmaların Özetlenmesi

Yapılan çalışmaların çoğunda hizmet sektörü özelinde duygusal emek kavramı ele alınmış, çoğunlukla konaklama, restoran veya havayolu şirketleri özelinde konu işlenmiştir. Ancak güvenlik güçlerinin yaptığı işin güç kullanımı gerektirmesi, normlar ve insani duygular arasında denge kurması gerekliliği, hitap ettiği kitle açısından çoğunlukla olumsuz veya istenmeyen bir durumla karşılaşılması ve kamu gücünü kullanmayı gerektirmesi bu işin ayrı bir şekilde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Nitekim güvenlik güçlerinin duygusal emek gösterimlerinin yoğun olduğu çalışma kapsamında incelenen çalışmalarda açık bir şekilde görülmektedir. İncelendiği değişkenler açısından duygusal emegin en çok tükenmişlik,

stres, iş performansı ve işten ayrılma niyeti ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında bu değişkenlere yönelik ampirik bulgular ayrıntılı bir şekilde özetlenecektir.

Duygusal emek kavramının güvenlik güçlerinin tükenmişlik düzeylerine önemli ölçüde etkisinin olduğu çalışmalarda vurgulanmaktadır. Coelho-Alves, Bendassolli ve Guedes-Gondim (2017) Portekiz’de 525 askerî inzibat üzerinde yapmış olduğu çalışmada duygusal emeğin tüm boyutlarının (duyguların çeşitliliği ve yoğunluğu, şüpheliler ve suçlularla etkileşim sıklığı, derin ve yüzeysel rol davranışı) askerî inzibatların tükenmişlik düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bu kapsamda, çalışmada özellikle askerî personelin sosyo-duygusal becerilerinin geliştirilmesi ile bu olumsuz etkinin azaltılabileceği önerilmiştir. Yine Schaible ve Gecas’ın (2010) Kuzey Batı Pasifik’te 109 polis memuru üzerinde yürüttüğü çalışma; güvenlik güçlerinin tükenmişliği deneyimlemesinin ardında işlerinin belirli bir takım duygusal bileşenlerinin etkili olduğu vurgulanmıştır. Bu duygusal bileşenlerin etki seviyesinde, tükenmişliğin biçiminin ve işten kaynaklanan belirli duygusal taleplerin etkin olduğu ortaya konmuştur. Çalışmanın bu iddiaları; polislik mesleğinin benzersiz özellikleri ve daha karmaşık bir kamu hizmeti olmasıyla açıklanmaktadır. Yani polislerin hizmet sunumu esnasında kendilerinden beklenen işleri yerine getirirken, bir takım duygusal gereklerinde bu meslekle beraber geldiğini ve duygusal durum ve olaylara karşı tarafsız kalma zorunluluğundan kaynaklanan duygusal emeklerinin tükenmişlik seviyelerine önemli oranda etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Adams ve Mastracci (2020) duygusal emek ve tükenmişlik arasındaki ilişkiyi çok geniş bir örneklem seçerek 1921 kolluk kuvveti personeli üzerinde incelemişlerdir. Kolluk kuvveti personelinin deneyimlediği tükenmişlik düzeyinin duygusal emek gösterimlerinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Kolluk kuvvetlerinin yoğun bir şekilde duygusal emek gösterimi içerisinde bulunmak zorunda kaldığı, görece göz ardı edilen bu hususun karar vericiler tarafından ivedilikle ele alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Bhowmick ve Mulla (2016) Hindistan’ın Kalkuta şehrinde 152 polis memurunun tükenmişliklerine sebep olarak duygusal emeği ele almış, derin duygusal emek davranışı ve duygusal düzenleme stratejilerinin kişisel başarıya yönelik algıyı etkilediğini tespit etmiştir. Ayrıca çalışmada yüzeysel rol davranışının ise; tükenmişliğin alt boyutlarından duygusal tükenme ve duyarsızlaşmaya yol açtığı tespit edilmiştir. Bir diğer çalışma olan Mastracci ve Adams’ın (2020) ABD’deki 146 polis memuru üzerinde yürüttüğü çalışma, duygusal emek ve tükenmişlik arasındaki ilişkide polislerin mesleki süreçlerinde olağan bir durummuş gibi algılanan duyarsızlaşma davranışlarının, aslında duygusal emek kaynaklı bir durum

olduğuna dikkat çekmiştir. Polislerin duygusal tükenmelerinin bir iş yeri stres kaynağı olan güç kullanma ile negatif yönlü bir ilişkisinin olduğu, duygusal olarak tükenen polislerin başkaları ile ilişki kurmaktan kaçındığı ve deneyimledikleri duygusal tükenmenin duygusal emekle yakından ilişkisi olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca yüzeysel rol davranışı ve polislerin güç kullanma düzeyleri arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç çerçevesinde doğru ve orantılı bir şekilde güç kullanılması adına duygusal emeğin yönetilmesi ve olumsuz yanlarının giderilmesi gerektiği açıktır.

Güvenlik güçlerinin iş gerekleri kapsamında yüksek düzeyde duygusal emek gösterdikleri ampirik çalışmalarla da ortaya konmuştur. Bu durum sadece sahada olanları değil, geri hizmetlerde çalışanları da yakından etkilemektedir. Lumsden ve Black'ın (2018) polis karakolundaki iletişim memurları üzerinde 55 saatlik kaydı içeren gözlemleri ve 26 polis memuru ile yaptığı kapsamlı odak grup görüşmeleri bu durumu pekiştirmektedir. Gözlemlendiği polis iletişim merkezindeki acil durumların bildirildiği serviste, polislerin yoğun bir şekilde derin ve yüzeysel rol davranışı sergilemek zorunda kaldıklarını tespit etmiştir. Özellikle gelen telefonlarda mağdurların panik ve heyecan içerisinde olmaları, polislere gerekli bilgileri bu ruh hâli içerisinde sunamamaları ve buna karşın soğukkanlılıkla ve hukuksal çerçevede acil duruma müdahale etmek zorunda kalan polislerin yüksek oranda yüzeysel rol davranışı sergiledikleri paylaşılmıştır. Yine Lennie, Sarah ve Sutton'un (2020) İngiltere ve Britanya'da görevli 7 polis memuru üzerinde yaptığı çalışma, duygusal emeği sahada daha derinlemesine analiz edebilmek adına 38 günlük kayıt ve odak grup görüşmelerini içermektedir. Çalışma kapsamında polis memurlarının oldukça yüksek düzeyde yüzeysel ve derin rol davranışı sergilemek zorunda kaldıkları tespit edilmiştir. Bu durumun polislik mesleği içerisinde sosyal bir kabul olan duygusal olmanın maskülen bir bakış açısı ile rollerine uymadığı ve polislik meslek performanslarından beklenenin çok duygusal bir birey olmadığını, yani sürekli güçlü bir duygusal imaj çizmek zorunda kaldıkları kabulünden kaynaklı yüksek yüzeysel duygusal emek sergiledikleri ifade edilmiştir. Duygusal olarak güçlü görünme ve gerçek bir polisin duygusallığa yer vermeden hizmet etmesi gerektiği maskülen bakış açısının, polislerin gerçek duygularını büyük oranda bastırmalarına neden olduğu ve buna bağlı sağlık ve psikolojik sorunlar deneyimledikleri tespit edilmiştir. Polislik görevinin tüm kamusal alanı kapsaması nedeniyle, mesai saatleri dışında ev ve kamusal etkileşimde de duyguları bastırma sürecine devam edildiği ve bu durumun tükenmişliğe ve duyarsızlaşmaya neden olduğu vurgulanmıştır. Kanada'da 13 nitel görüşmenin yürütüldüğü bir

diğer çalışmada da polislerin yüksek oranda duygusal emek sergilemek zorunda oldukları vurgulanmıştır (Huey ve Kalyal, 2017).

Duygusal emeğin güvenlik güçleri özelinde mağdur veya suçlular ve polislerin amirleri ile kurduğu etkileşim ve iletişim sürecinde duygu veya mesajı gönderen ve alan açısından ele alan Van Gelderen, Konijn ve Bakker (2011), konuyu 80 Hollandalı polis memuru üzerinde incelemiştir. Duygusal emek sürecinde algılanan olumlu duyguların sergilenmesi, suçlu veya mağdurun polis memurunun işini ne denli iyi yaptığına yönelik algısının oluşmasında direkt olarak etki etmektedir. Yani polis memurunun yüzeysel veya derin duygusal emek davranışı sergilemesinden bağımsız olarak, polis memurunun olumlu duygular içerisinde olması, performans başarısını doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla olumlu duygular göstermek performans başarısının birincil kriteri olarak belirlenmiştir. Ayrıca yüzeysel rol davranışı benimseyen polis memurlarının, daha az pozitif duygu içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Derin rol davranışında, mağdur veya suçlunun algılanan pozitif duygusu üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Duygusal emek sürecinde pozitif duyguların sergilenmesine yönelik olarak duyguları düzenlemenin çalışanın sağlığını olumsuz yönde etkileyebileceği ve özellikle yüzeysel rol davranışı sergilemenin, diğer kişilerce algılanan pozitif duyguya yönelik negatif bir etkisinin olduğu ve hissetmezken pozitif bir duygu sergilemenin oldukça zor olduğu ortaya koyulmuştur. Bu çalışma hissedilmeyen bir duyguyu polisin (yüzeysel rol davranışı gibi) sergilemesinin, mağdur veya suçlu tarafından polisin duygu yönetimine yönelik bir önyargısının oluşumuna neden olduğu ve yüzeysel rol davranışı gibi duygusal emek stratejilerinin polislere önemli bir psikolojik zorluk yarattığı ifade edilmektedir.

Güvenlik güçlerinin duygusal emek gösterimlerini etkileyen önemli örgütsel faktörlerin arasında örgütsel destek, rol kaynaklı stres unsurları (rol belirsizliği ve rol çatışması), örgüt kültürü ve liderlik tarzının belirleyici bir etkiye sahip olduğu ampirik olarak konmuştur. Choi ve Guy (2020) örgüt ortamında paylaşılan değerler, yönetim ve iş anlayışını ifade eden örgüt kültürünün duygusal emek ile olan bağlantısını Kore bürokrasisi içerisinde 1443 polis ve vergi memuru özelinde incelemiştir. Çalışmada iş taleplerinin ve kültürel yönelimin önemli ılımlaştırıcı etkilere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Özellikle ulusal kültür iş talepleri ve duygusal emek arası ilişkide belirgin bir rol üstlenmektedir. Batı ve Batı anlayışını benimsemiş toplumlarda duygu ve akıl rekabet eden iki unsur olarak ele alınırken, Kore gibi doğu ülkelerinde ise bütünsel bir şekilde duygu ve akıl arasında bir uyum kültüre hâkim olmaktadır. Bu çalışma kapsamında elde edilen önemli bir sonuç, paylaşılan ulusal anlayış ve ondan etkilenen örgüt kültürü içerisinde deneyimlenen düşünce ve kalbî duygular arasındaki bağlantının

yüksek olması, duygusal emek ve iş gerekleri arasındaki etkide olumsuz durumu azaltma yönünde ılımlaştırıcı bir etkiye sahiptir. Örgüt kültürünün yerel kültürden beslenmesi (duygu ve akıl arasında denge kuran bir kültür) duygusal emeğin olumsuz etkisini azaltmaktadır. Yine örgütsel faktörler kapsamında çalışanın iş süreçlerinde algıladığı desteği ifade eden örgütsel destek ve duygusal emek arasındaki ilişkiyi Birze ve arkadaşları (2021) 81 Kanadalı acil müdahale sistemi iletişim biriminde görevli polis memurları üzerinde incelemiştir. Acil müdahale merkezi sisteminin önemli aktörü olan polis merkezi iletişim memurları, görevleri süresince travmatik olaylara maruz kalmakta ve travma sonrası stres deneyimleme düzeyleri oldukça yüksek çıkmaktadır. Yüksek riskli ve stresli bu polis grubunun kontrollü olarak duygularını örgütün ve kamu hizmetinin gereklerine uygun olarak düzenlemeleri ve yönetmeleri işlerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu kapsamda iletişimden sorumlu polis memurlarının duygusal emek, örgütsel destek, iş stresi ve travma sonrası stres şiddeti arasındaki ilişki bu çalışma kapsamında yakın merceğe alınmıştır. Polislerin vatandaşlarla etkileşim hâlinde oldukları zaman diliminde sergiledikleri yüksek yüzeysel rol davranışının, travma sonrası stresle bir ilişkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Katılımcıların diğer polisler ve amirleri ile kurdukları ilişkide sergiledikleri yüzeysel rol davranışının ise kurumsal destek eksikliği algıları ile ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Yani örgütsel destek yüzeysel rol davranışın azalmasına önemli oranda katkıda bulunmaktadır. Bir diğer örgütsel faktör olan rol kaynaklı stres unsurlarından rol çatışması ve rol belirsizliği de duygusal emek sergileme sürecinde etkili faktörler arasında yer almaktadır. Kwak, McNeeley ve Kim'in (2018) 466 Güney Koreli polis memuru üzerinde yürüttüğü bir çalışmada; polis memurlarının duygusal emek, sinizm, rol kaynaklı stres faktörleri (rol çatışması ve belirsizliği) ve tükenmişlikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın neticesinde; duygusal olarak çeşitli durumlar sergilemek zorunda kalanların yani duygusal emeği yüksek olan polislerin tükenmişliklerinin arttığı tespit edilmiştir. Duygusal emek, sinizm ve düşük profesyonel etkinlik arasında bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Duygusal emek gösterimi artan polislerin sinizmi artmış ve halka karşı mesafeli olma veya işlerine ilgi duymama olasılıkları daha da yükselmiştir. Artan sinizmle beraber polisler işlerine, örgüte ve hizmet sundukları kişilere daha şüpheli, çekimser, eleştirel ve olaylara uzak durmaya başlamışlardır. Bu durum kamu hizmeti veren polisler için uygun değildir. Ayrıca rol çatışması ve belirsizliği polislerin tükenmişlik düzeylerini önemli ölçüde etkilemekte ve gerçek ve sergilenen duygu arasındaki uyumsuzluk durumu (yüzeysel rol davranışı gibi) bu ilişkide aracı bir rol üstlenmektedir. Yani rol belirsizliği ve çatışmasının tükenmişliğe etkisinde, polislerin yüzeysel rol davranışının artması ve duygu durumlarındaki uyumsuzluk tükenmişlik seviyelerini daha

da artırmaktadır. Çalışmada rol kaynaklı stres unsurları ve duygusal emek sergileme arasında, rol belirsizliği ve çatışmasının duygusal emeğe nazaran daha fazla tükenmişliğe neden olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca Farr-Wharton ve arkadaşları (2021) polislerin işten ayrılma niyeti ve iyi oluş hâllerini doğrudan etkilediğini kabul ettiği duygusal emeğin etkilerinin azaltılmasında; örgüt ortamında açıklık ve etik ilkelere bağlı, karar verme sürecinde bilgi paylaşımını öncülleyen ve astları ile kurduğu ilişkide onları yakından takip eden otantik liderlik tarzının (Yıkılmaz ve Sürücü, 2021; Sağbaş, Karabal ve Sürücü, 2021) benimsenmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı vurgulanmaktadır.

Duygusal emeğin oluşumunda günlük algılanan psikolojik baskının ve iş yerinde sağlanan otonominin önemli etkileri olduğu görülmektedir. Van Gelderen, Konijn ve Bakker'ın (2017) 53 Hollandalı polis memuru üzerinde yürüttüğü çalışma da polislerin iş vardiyasının başlangıcındaki günlük psikolojik baskı düzeyinin, günlük yüzeysel rol davranışıyla pozitif ve günlük derin rol davranışı ile ilgisiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, günlük yüzeysel rol davranışının, vardiya başlangıcındaki zorlanma ile hizmet performansı ve iş vardiyasının sonundaki zorlanma arasındaki ilişkiye aracılık ettiği ampirik olarak ortaya konmuştur. Bu durum özellikle yüzeysel rol davranışının önemli ve olumsuz yönde polislerin hissettiği baskı düzeyi ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Yüzeysel rol davranışı sergileyen polis memurunun başlangıçta sahip olduğu psikolojik baskının iş performansına ve yine başlangıç ve sondaki psikolojik baskı durumuna etkilerinde olumsuz yönde aracılık ettiği görülmektedir. Van Gelderen ve arkadaşları (2007) 65 Hollandalı polis memuru üzerinde yürüttükleri çalışmalarında, polislerin vardiya öncesinde sahip olduğu psikolojik gerginlik durumunun iş vardiyasının sonunda deneyimledikleri duygusal uyumsuzluk ve psikolojik gerginlik hâlleri üzerinde pozitif yönlü bir etkisinin olduğunu tespit etmiştir. Yani kaynakların korunumu teorisi (Hobfoll, 1989) kapsamında bu sonuç anlamlı bulunarak; vardiyaya daha fazla psikolojik baskı ile başlayan polis memurlarının, vardiyaya daha az psikolojik baskı ile başlayan polis memurlarına göre duygusal uyumsuzluk deneyimine karşı daha savunmasız oldukları ortaya koyulmuştur. Yüksek psikolojik baskı ile mesaiye başlayan polislerin, duyguların yönetimi ve uyumunun özel bir hâli olan duygusal emek kapsamında uygun duyguyu geliştiremedikleri, gerçek ve sergiledikleri duygular arasında uyumsuzluk yaşadıkları ampirik olarak ortaya konmuştur.

Duygusal emek gösterimi ile güvenlik güçleri personelinin iyi oluş hâli, işe bağlılıkları, örgütsel özdeşleme düzeyleri, kültürel zekâ ve iş performansı arasında bir etkinin olduğu görülmektedir. Birze, Regehr, Paradis, LeBlanc ve Einstein'ın (2020) 25 Kanadalı polis iletişim memuru

üzerinde yürüttüğü çalışmada; iletişim memurlarının travmatik süreçlere maruz kaldıktan sonra travma sonrası stres yaralanmaları gibi stresle ilgili birtakım rahatsızlıklar geliştirmede savunmasız olduklarını göstermektedir. Özellikle derin rol davranışının oksitosin salgılanması yardımı ile sosyal stresin zararlı etkilerini azalttığı tespit edilmiştir. Polis iletişim memurları için, akut stresli işyeri olayları sırasında daha fazla oksitosin tepkisi, derin rol davranışında bulunma veya duygu tanıma ve düzenlemede sürekli verimlilik yoluyla iş gereksinimlerinin tamamlanmasını kolaylaştırıyor gibi görünmektedir. Yani polis iletişim memurları oksitosin sayesinde derin davranış sergilemek suretiyle görevin gereğini yerine getirmektedirler. Ancak örgütlerinin onlardan beklediği duygusal olarak tarafsız kalma iş gereği hem polis iletişimciler hem de etkileşimde buldukları mağdur veya suçlular için uzun vadede istenmeyen sonuçlara yol açabilir. Çünkü polislerin oksitosinin sunduğu fayda ile tesis edilen derin rol davranışına dayanan duygusal emeğin, orta ve uzun vadede olumsuz sonuçlara neden olabileceği ifade edilmektedir. Bhowmick ve Mulla'nın (2016) 152 polis memuru üzerinde yürüttüğü çalışmada; güvenlik güçlerinin örgütün amaç ve hedefleri ile kendi bireysel değerlerinin örtüşmesi ve örgüte aidiyet algısı oluşturması durumu olarak tanımlanabilecek örgütsel özdeşleşme düzeylerini, duygusal emeğin önemli ölçüde etkilediği tespit edilmiştir. Örgütsel özdeşleşmesi yüksek bireyler ile derin rol davranışının pozitif yönlü bir ilişkisinin olduğu ve yüksek örgütsel özdeşleşme seviyesindeki bireylerin yüzeysel rol davranışını görece daha az sergiledikleri ifade edilmiştir. Kurumuna bağlı ve özdeşleşme seviyeleri yüksek polislerin, işlerinde ve iş süreçlerinin gerektirdiği duygu yönetiminde daha içten bir şekilde hizmet etme anlayışı benimsedikleri ve bu nedenle daha derin bir duygusal emek stratejisi sergiledikleri değerlendirilmektedir. Guedes, Gondim ve Hirschle'nin (2020) 302 askerî inzibat üzerinde yürüttükleri çalışmalarında; duygusal emek stratejileri ve işe bağlılık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Mağdurlara, amirlere ve diğer polis memurlarına karşı olumlu duygular sergileme gereğinin polislerin performanslarının bir parçası olduğu ifade edilmektedir. Bu şekilde işin gereği olumlu duygular sergileme ihtiyacına yönelik olarak oluşturulan derin rol davranışının, işe bağlılık üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca beklenildiği gibi yüzeysel rol davranışının ise, güvenlik güçlerinin işe bağlılığını olumsuz yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Bechtoldt, Rohrman, De Pater ve Beersma'nın (2011) yürüttükleri çalışma, 85 hemşire ve polis memurunun duyguyu tanımlama, duygusal emek ve işe bağlılık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiş ve önemli sonuçlar sunmuştur. Birçok çalışmanın duygusal emek ve işe bağlılık arasında negatif ilişkiye vurgu yapmış olması, bu ilişkide aracılık edebilecek ve hatta etkiyi azaltacak bir değişkenin ne olduğunu aramaya

itmiştir. Bu kapsamda çalışmada duygu tanımlama aracı değişken olarak incelenmiştir. Yani çalışanların başkalarının duygularını doğru bir şekilde tanıma ve tayin edebilme becerilerinin bu etkiyi ne ölçüde azaltabileceği incelenmiştir. Duygusal emek gösterimi yoğun ve yüksek duygu tanıma becerisine sahip çalışanlar, 4 hafta sonra yüksek işe bağlılık göstermişlerdir. Yani duygu tanımlama yeteneğinin yüksek olması duygusal emeğin işe bağlılık üzerindeki olumsuz etkisini azaltmıştır. Bu etkiler hem yüzeysel hem de derin rol davranışı ile yakından ilişkilidir. Duygusal emeğin çalışanların işe bağlılıklarına mutlak suretle zarar vermediğini, bu etkinin polislerin duygu tanımlama yeteneklerinin geliştirilmesi süreciyle azaltılabileceği vurgulanmıştır. Yıkılmaz, Taşdemir ve Çekmecelioğlu (2021) Afganistan'da görev yapan NATO görev kuvvetinde yer alan çeşitli ülkelerin mensup olduğu 261 subay üzerinde yürüttükleri bir çalışmada, duygusal emek, kültürel zekâ ve iş performansını incelemişlerdir. Kültürel çeşitliliğin hâkim olduğu örgütlerde uygun hareket tarzının geliştirilebilmesinde bireyin sahip olduğu kültürel zekânın, duygusal emek gösteriminde önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca duygusal emek stratejilerinden yüzeysel ve derin rol davranışlarının kültürel zekâ ve iş performansı arasındaki ilişkide kısmi aracılık rolü üstlendiği tespit edilmiştir. Bu durum duygusal emeğin olumsuz etkilerinin azaltılması noktasında kültürel zekânın gelişimine yönelik programların uygulanmasının önemine vurgu yapmaktadır.

Güvenlik güçlerinin duygusal emek gösterimlerinin iş hayatının ötesine geçerek özel hayata da yansıdığı, kadın ve erkek görevlilerin cinsiyet ve toplumsal rol açısından bu durumu farklı düzeylerde deneyimledikleri ve hatta asker eşlerinin dahi yoğun oranda duygusal emek sergilediği ifade edilmektedir. Lennie (2019) duygusal emek kavramına yönelik algıyı derinlemesine incelemek adına 137 günlük sesli günlük tutmuş ve ek olarak İngiltere ve Galler'de görevli 10 polis memuru ile görüşme düzenlemiştir. Çalışma polislerin duygusal emeği, ailesi ve tüm hayatını kapsayacak şekilde sergilemek zorunda kaldıklarını göstermektedir. Duyguyu doğru bir şekilde sergileyememenin mesleki anlamda bir zayıflık olduğu hissiyatının polisler arasında sosyal bir kabul ve baskın anlayış olduğu paylaşılmıştır. Uygun bir şekilde duyguyu yönetememe çekincesi, mesleğini iyi yapamıyormuş gibi algılanmanın doğurabileceği kariyer gelişimi problemleri gibi unsurların, önemli ölçüde polislerin duygularını bastırmaya ve bunun sonucunda tükenmişlik deneyimlemelerine neden olduğu vurgulanmıştır. Polislerin duygusal emek sürecinde sergilenmesi beklenen duyguları sergilerken öncelikle duyarsızlaştıkları ve akabinde yoğun bir tükenmişlik deneyimledikleri paylaşılmıştır. Yine Ward, McMurray ve Sutcliffe (2020) 16 polis ve gardiyan üzerinde yürüttüğü bir

çalışmada kamusal alanda düzen ve kaos arasındaki çizgide duygusal emeğin önemli bir unsur olduğu ve her iki cinsiyette duygusal emeğin etkilerinin yüksek olduğu ifade edilmiştir. Cinsiyetin duygusal emek sürecinde etkilerini araştıran bir başka çalışmada da Hendrix (2020); yüzbaşı ve yarbay rütbeleri arasında pozisyona sahip 99 ABD subayını incelemiştir. ABD’de kadın ve erkek tüm subayların duygusal emek gösteriminin yoğun düzeyde olduğu, kadın subayların erkeklere nazaran orantısız bir şekilde yüksek stres-düşük kontrol olarak kategorize edilen görevlerden sorumlu oldukları ve bu durumun kadınlarda duygusal emeğin daha büyük sonuçlara sebebiyet verdiği ifade edilmektedir. Duygusal emek gösterimini yüksek oranda deneyimleyen kadın subayların, kişisel ve profesyonel yaşamları arasında denge kurarken daha fazla zorluk ve çatışma yaşamalarına neden olduğu ifade edilmektedir. Kadın subaylar gibi hukuki bir bağınız olmasa dahi eşinizden dolayı asker eşi olmanın da duygusal emek gösteriminde belirleyici bir role sahip olduğu ortaya konmuştur. Stuttaford (2020) 6 ülkeden 12 asker eşi ile yaptığı mülakat neticesinde; asker eşlerinin ücretsiz kamu görevi yüklendiğini ve asker eşlerinin hem özel hem kamusal alanda duygusal emek yüklerinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Kadın asker eşlerinin kendi beklenti ve ihtiyaçlarını ötelemek uğruna başta asker eşleri olmak üzere diğer aile üyeleri için özverili oldukları, uzun dönemli yalnızlık deneyimledikleri, buna rağmen güçlü, gururlu ve mutlu görünmek zorunda kaldıkları ve askerî örgütlerin kendilerinden bunu bekledikleri ifade edilmiştir. Aynı şekilde Gassmann da (2010) duygusal emek ve asker eşleri arasındaki bağı incelemiş ve 37 asker eşi ile mülakat gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda asker eşlerinin duygusal emeği yüksek oranda deneyimledikleri ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

Duyguların iş gereklerine ve örgüt beklentilerine uygun olarak düzenlemesi olarak tanımlanan duygusal emek, fiziksel emek gibi önemli bir çaba ve duygular üzerinde kontrol gerektirmektedir. Genellikle hizmet sektörü çalışanları üzerinde ele alınan bu kavram, güvenlik güçleri özelinde sınırlı sayıda çalışma ile incelenmiştir. Halbuki güvenlik gücü personeli, diğer meslek gruplarına nazaran kamusal örgüt ve iş gerekleri sebebiyle sergiledikleri duygular üzerinde görece daha fazla duygu düzenleme ihtiyacı gütmektedir. Görevlerini yaparken hukuki ve objektif kamu görevlisi maskesi ve ellerindeki büyük kamu gücü nedeniyle anlayışlı, sabırlı, tarafsız, riski ve krizi azaltan bir rol üstlenmek zorundadır. Ayrıca tüm bu rolleri esnasında çoğunlukla kendilerinden diğer sektörlerde olduğu gibi belirli bir hizmet veya mal sunulmasını bekleyen normal müşteriler yerine, büyük oranda suçlu veya mağdur kişilerle etkileşim haline girmek zorunda kalmakta ve çoğunlukla travmatik olay ve durumları çözerek görevlerini

yerine getirmektedirler. Dolayısıyla güvenlik güçlerinin duygusal emek gösterimlerinin daha yüksek olmasını beklemek yerinde bir değerlendirmedir. Nitekim bu doğrultuda güvenlik güçlerinin bireysel ve örgütsel performansına duygusal emeğin etkilerini inceleyen çalışmaların bu çalışma kapsamında incelenmesi amaçlanmış ve önemli sonuçlar elde edilmiştir. Duygusal emek gösteriminin güvenlik güçlerince önemli ölçüde sergiledikleri ve örgütsel performans başta olmak üzere çeşitli örgütsel ve bireysel olumsuz etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen araştırmalarda özellikle güvenlik güçlerinin hayatın her alanına dokunan görev tanımları ve otorite konumundaki bağlı buldukları örgütleri nedeniyle, sürekli bir duygu düzenleme ihtiyacı içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Bu durum önemli bireysel ve örgütsel etkilere neden olmaktadır. Örgütsel açıdan güvenlik gücü personelinin iş performansını önemli ölçüde azalttığı görülmektedir. Örgütün amaçlarına ve hedeflerine ulaşmasında önemli bir faktör olan çalışanların örgütsel bağlılığı, duygusal emek gösteriminden olumsuz etkilenmektedir. Duygusal emeğin artışı, güvenlik personeli için önemli bir husus olan gücün etkin kullanımını olumsuz yönde etkilemekte, personelin duyarsız ve görevini ihmal etmesine neden olmaktadır. Yine önemli bir diğer faktör olan işe bağlılık düzeyini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durumlar kamu örgütlerinin etkinliğine önemli ölçüde zarar vermektedir. Ayrıca duygusal emek gösteriminin yüksek olması yani çoğunlukla sergilenen duygu ve hissedilen duygu arasında bir farklılığın olması (yüzeysel rol davranışı), güvenlik gücü personelinin bireysel sağlığını ve iyi oluş hâlini de önemli ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim çalışma kapsamında incelenen çalışmalarda vurgulandığı gibi; yüzeysel rol davranışı ve yüksek duygusal emek gösterimi, personelin tükenmişlik, duyarsızlaşma, stres ve çeşitli psikolojik sorunlar deneyimlemesine, kişisel başarı hissi ve iyi oluş halinde azalmaya neden olmaktadır. Hatta sadece örgüt ve birey için değil, personelinin ailesinde de olumsuz etkiler gündeme gelmektedir. Nitekim asker eşlerinin de önemli ölçüde gururlu, güçlü ve eşlerini her süreçte desteklemek zorunda kalmaları ve bu davranışın toplumsal bir kabul içerisinde kendilerinden beklenilmesi önemli ölçüde duygusal emek rol davranışı sergilemelerine neden olmaktadır. Yine güvenlik güçleri personelinin, maskülen bir anlayış çerçevesinde güçlü ve duygusal görünmemenin daha başarılı bir imaj oluşturduğu algısı nedeniyle, sürekli bir şekilde duygularını düzenleme ve iş gereklerine uygun hâle getirme süreci, işin ötesinde aile ve toplumun her alanında duygularını bastırmasına sebep olmaktadır. Bu durum başta kendisi olmak üzere temas hâlinde olduğu herkes için önemli ölçüde olumsuz durumları tetiklemektedir. Tüm bu etkiler ele alındığında, duygusal emek kavramının

güvenlik güçlerinin hayatında önemli bir yere sahip olduğu, kendilerinden fiziksel emek ortaya koymalarının yanında önemli ölçüde duygusal emek de sergilemelerinin beklendiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

İncelenen çalışmalarda duygusal emeğin güvenlik güçlerinin bireysel, aile ve örgütsel yaşamlarına ve performanslarına etkisinin bazı faktörlerden beslendiği görülmektedir. Bu faktörlerden ilki rol kaynaklı stres unsurlarıdır. Güvenlik güçleri rolleri gereği çeşitli birçok görevi eş zamanlı olarak yapmakla birlikte, ani gelişen beklenmedik her olay ve duruma da kendilerince müdahale etmeleri beklenen bir görev tanımına sahiptir. Dolayısıyla bu durum onların rol çatışması ve belirsizliği gibi rol kaynaklı stres unsurlarını büyük oranda deneyimlemelerine neden olmaktadır. Bu durum yüksek oranda duygusal emekle birleşince, personelin tükenmişlik düzeyi daha da artmaktadır. Yine tetikleyici bir unsur olarak personelin iş süreçlerinde algıladığı örgütsel destek, duygusal emek gösteriminde yüzeysel rol davranışını ve olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Personelin gerek kendi gerekse diğer personellerle etkileşimin neticesinde oluşan işe yönelik psikolojik baskıda, duygusal emek oluşumuna neden olmaktadır. Bir diğer faktör olan cinsiyetin yani kadın ve erkek güvenlik güçleri personelinin, görevleri ve diğer toplumsal rolleri açısından duygusal emeği farklı boyutlarda deneyimledikleri ifade edilmektedir. Özellikle kadın güvenlik gücü personelinin hem örgüt içerisinde daha duyu temalı veya mağdur ve suçlu ile temas kurması gerektiği görevler üstlendiği (örneğin şehit cenazeleri, mağdur ve suçlu aile yakınları ile iletişim gibi.) ve bu görevine ek olarak ailesi içerisinde de toplumsal rolüne uygun olarak yüklendiği diğer rollerle daha fazla duygusal emek gösterimi ve duyu düzenleme ihtiyacı götüğü paylaşılmıştır.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, duygusal emeğin güvenlik güçleri personeli özelinde yoğun bir şekilde deneyimlendiğini ve bu durumun hem kamu hizmetinin etkinliğine hem de personelin sağlığına önemli ölçüde zarar verdiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu durumun ortadan kaldırılmasına yönelik birtakım öneriler de yer almaktadır. Öncelikle güvenlik gücü personeline yönelik olarak psikolojik danışma hizmetlerinin yoğunlaştırılması önemlidir. Nitekim maskülen bir bakış açısı kapsamında güçlü görünmek, duygularını gizlemek ve yoğun duyu bastırmanın mesleki olgunluk ve başarı kriteri ön yargısının olduğu bir ortamda, psikolojik danışmanlık ve terapi merkezinin varlığı çözüme katkı sağlamayacaktır. Dolayısıyla terapi ve stres ölçümünün, bu tarz hizmetlerden faydalanmanın bir örgüt kültürü ve profesyonelliğin bir parçası olarak normalleştirilmesi için karar vericilerin uygulamalar geliştirmesi yerinde olacaktır. Bu normalleştirme sürecinde çeşitli kurum ve ajanslardan destekler alınmalı, insan kaynakları eğitimi programlarında

önemli kaynaklar ayrılmalıdır. Duygu tanınmanın duygusal emeğin olumsuz etkilerini azalttığı göz önünde bulundurulduğunda, normalleştirme ve stres yönetimine ek olarak, personele duygu tanıma eğitimlerinin verilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Yine personelin kültürel zekâ düzeylerinin gelişimine yönelik eğitim almalarının hem çeşitlenen demografik toplumsal yapı hem de örgütsel çeşitliliğin yönetilmesi ve duygusal emek gösteriminin olumsuz etkilerinin azaltılması adına faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Personele belirli ölçüde otonomi sunmak, örgüt içerisinde etik ve adil bir liderlik tarzı olan otantik liderlik tarzının benimsenmesinin de önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında ele alınan araştırmalar duygusal emek konusunun güvenlik güçlerinin bireysel hayat ve örgütsel performanslarına önemli ölçüde zarar veren ve yaptıkları işin gereği ölçüsünde yönetmek zorunda oldukları bir durum olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla karar vericilerin öncelikle bu durumun farkında olarak daha önce ifade edilen öneriler kapsamında duygusal emeğin etkilerini azaltmaya yönelik tedbirler almalarının önemli olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca incelenen çalışmalarda dile getirildiği gibi, sadece hizmet sektörü özelinde yoğunlaşmış duygusal emek çalışmaları yerine; kaos ve düzen arasında önemli bir rol üstlenen güvenlik güçlerinin, görevi ve kamusal pozisyonu nedeniyle duygusal emek süreçlerinin daha iyi anlaşılması adına, öncülleri ve sonuçları inceleyen çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Gerek karar vericilerin gerekse bu alanda çalışan akademisyenlerin bu konuya gereken önemi vermelerinin, güvenlik güçlerinin performansı ve sürdürülebilir kamu hizmeti etkinliği açısından önemli olduğu değerlendirilmektedir. Bu çalışmanın toplumsal yaşam pratiği içerisinde önemli bir rol üstlenen güvenlik güçlerinin sosyo-duygusal yeteneklerinin geliştirilmesi, bireysel ve örgütsel performanslarının artırılmasına yönelik farkındalığı artıracak düşünülmekte; güvenlik güçleri özelinde duygusal emek literatürüne önemli katkılarının olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adams, I. T., & Mastracci, S. H. (2020). Contrasting emotional labor and burnout in civilian and sworn law enforcement personnel. *Policing: An International Journal*, 43(2), 314-329.
- Akin, U., Aydin, I., Erdogan, C., & Demirkasimoglu, N. (2014). Emotional labor and burnout among Turkish primary school teachers. *Australian Educational Researcher*, 41, 155-169.
- Ashforth, B. E., & Humphrey, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: The influence of identity. *Academy of Management Review*, 18(1), 88-115.
- Basim, N. H., Begenirbas, M., & Can Yalcin, R. (2013). Effects of teacher personalities on emotional exhaustion: mediating role of emotional labor. *Educational Sciences: Theory and Practice*, 13, 1488-1496.
- Bechtoldt, M. N., Rohrmann, S., De Pater, I. E., & Beersma, B. (2011). The primacy of perceiving: Emotion recognition buffers negative effects of emotional labor. *Journal of Applied Psychology*, 96, 1087-1094.
- Beğenirbaş, M., & Çalışkan, A. (2014). Duygusal emeğin iş performansı ve işten ayrılma niyetine etkisinde kişilerarası çarpıklığın aracılık rolü. *Business and Economics Research Journal*, 5(2), 109-127.
- Berking, M., Meier, C., & Wupperman, P. (2010). Enhancing emotion-regulation skills in police officers: Results of a pilot controlled study. *Behavior therapy*, 41(3), 329-339.
- Bhowmick, S., & Mulla, Z. (2016). Emotional labour of policing: Does authenticity play a role?. *International Journal of Police Science & Management*, 18(1), 47-60.
- Birze, A., LeBlanc, V., Regehr, C., Paradis, E., & Einstein, G. (2020). The "Managed" or Damaged Heart? Emotional Labor, Gender, and Posttraumatic Stressors Predict Workplace Event-Related Acute Changes in Cortisol, Oxytocin, and Heart Rate Variability. *Frontiers in psychology*, 11, 604.
- Birze, A., Regehr, C., Paradis, E., LeBlanc, V., & Einstein, G. (2021). Perceived organizational support and emotional labour among police communicators: what can organizational context tell us about posttraumatic stress?. *International Archives of Occupational and Environmental Health*, 1-11.

- Brotheridge, C. M., & Grandey, A. A. (2002). Emotional labor and burnout: Comparing two perspectives of "people work". *Journal of Vocational Behavior*, 60(1), 17-39.
- Buruck, G., Dörfel, D., Kugler, J., & Brom, S. S. (2016). Enhancing well-being at work: The role of emotion regulation skills as personal resources. *Journal of occupational health psychology*, 21(4), 480.
- Cheung, F. Y., & Lun, V. M.-C. (2015). Emotional labour and occupational well-being: a latent profile analytic approach. *Journal of Individual Differences*, 36, 30-37.
- Choi, S., & Guy, M. E. (2020). The link between emotional labor and organizational culture in Korean bureaucracy: how taxing is tax work? How enforcing is law enforcement?. *International Review of Public Administration*, 25(2), 129-144.
- Coelho-Alves, J. S., Bendassolli, P. F., & Guedes-Gondim, S. M. (2017). Emotional labor and burnout: a study with the military police. *Avances en Psicología Latinoamericana*, 35(3), 459-472.
- DeSteno, D., Gross, J. J., & Kubzansky, L. (2013). Affective science and health: the importance of emotion and emotion regulation. *Health Psychology*, 32(5), 474.
- Diefendorff, J. M., & Richard, E. M. (2003). Antecedents and consequences of emotional display rule perceptions. *Journal of Applied Psychology*, 88, 284-294.
- Dumbrava, E. (2014). Predictors and effects of emotion regulation in organizations: a meta-analysis. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 128, 373-379.
- Farr-Wharton, B., Xerri, M., Saccon, C., & Brunetto, Y. (2021). Leadership matters to the police: Managing emotional labour through authentic leadership. *Public Money & Management*, 1-9.
- Gassmann, J. N. N. (2010). Patrolling the homefront: The emotional labor of Army wives volunteering in family readiness groups (*Doctoral dissertation, University of Kansas*).
- Goodwin, R. E., Groth, M., & Frenkel (2011). Relationships between emotional labor, job performance, and turnover. *Journal of Vocational Behavior*, 79, 538-548.
- Grandey, A. A. (2000). Emotional regulation in the workplace: A new way to conceptualize emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology*, 5(1), 95-110.

- Grandey, A. A., Foo, S. C., Groth, M., & Goodwin, R. (2012). Free to be you and me: A climate of authenticity alleviates burnout from emotional labor. *Journal of Occupational Health Psychology, 17*, 1-14.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of general psychology, 2*(3), 271-299.
- Guedes, H. D., Gondim, S. M. G., & Hirschle, A. L. T. (2020). Emotional labor and work engagement in military police: mediation of professional identity. *Estudos de Psicologia (Natal), 25*(1), 69-79.
- Hendrix, S. M. (2020). The Mask of Athena: Socio-Emotional Labor's Hidden Cost for the US Army's Women Officers (*Doctoral dissertation, Georgetown University*).
- Hobfoll, S. E. (1989). Conservation of resources: a new attempt at conceptualizing stress. *American psychologist, 44*(3), 513.
- Hochschild, A. R. (1979). Emotion work, feeling rules, and social structure. *American Journal of Sociology, 85*(3), 551-575.
- Hochschild, A. R. (1983). *The managed heart: Commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press.
- Huey, L., & Kalyal, H. (2017). 'We deal with human beings' The emotional labor aspects of criminal investigation. *International Journal of Police Science & Management, 19*(3), 140-147.
- Hülshager, U. R., & Schewe, A. F. (2011). On the costs and benefits of emotional labor: A meta-analysis of three decades of research. *Journal of Occupational Health Psychology, 16*(3), 361-389.
- Hülshager, U. R., Lang, J. W., & Maier, G. W. (2010). Emotional labor, strain, and performance: testing reciprocal relationships in a longitudinal panel study. *Journal of Occupational Health Psychology, 15*, 505- 521.
- Kammeyer-Mueller, J. D., Rubenstein, A. L., Long, D. M., Odio, M. A., Buckman, B. R., Zhang, Y., & Halvorsen Ganepola, M. D. K. (2013). A meta-analytic structural model of dispositional affectivity and emotional labor. *Personnel Psychology, 66*, 47-90.
- Karaçam, Z. (2013). Sistemik derleme metodolojisi: Sistemik derleme hazırlamak için bir rehber. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 6*(1), 26-33.
- Karim, J., & Weisz, R. (2011). Emotional intelligence as a moderator of affectivity/emotional labor and emotional labor/psychological distress

- relationships. *Psychological Studies*, 56, 348-359.
- Keller, M.M., Chang, M. L., Becker, E. S., Goetz, T., & Frenzel, A. C. (2014). Teachers' emotional experiences and exhaustion as predictors of emotional labor in the classroom: an experience sampling study. *Frontiers in Psychology*, 5, 1442.
- Kim, S. H., & Ham, Y. (2015). A meta-analysis of the variables related to the emotional labor of nurses. *Journal of Korean Academy of Nursing Administration*, 21(3), 263-276.
- Kwak, H., McNeeley, S., & Kim, S. H. (2018). Emotional labor, role characteristics, and police officer burnout in South Korea: The mediating effect of emotional dissonance. *Police quarterly*, 21(2), 223-249.
- Lennie, S. J. (2019). Emotional (in) Authenticity: The Psychological Impact of Emotional Labour on the Police Officers of England and Wales (*Doctoral dissertation, Manchester Metropolitan University*).
- Lennie, S. J., Sarah, E. C., & Sutton, A. (2020). Robocop-The depersonalisation of police officers and their emotions: A diary study of emotional labor and burnout in front line British police officers. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 61, 100365.
- Li, M., & Wang, Z. (2016). Emotional labour strategies as mediators of the relationship between public service motivation and job satisfaction in Chinese teachers. *International Journal of Psychology*, 51, 177-184.
- Littell, J. H., Corcoran, J. & Pillai, V. (2008). *Systematic Reviews and Meta-Analysis*. UK: Oxford University Press.
- Lumsden, K., & Black, A. (2018). Austerity policing, emotional labour and the boundaries of police work: an ethnography of a police force control room in England. *The British journal of criminology*, 58(3), 606-623.
- Madrid, H. P., Barros, E., & Vasquez, C. A. (2020). The Emotion Regulation Roots of Job Satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 11, 3298.
- Mastracci, S. H., & Adams, I. T. (2020). It's not depersonalization, It's emotional labor: Examining surface acting and use-of-force with evidence from the US. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 61, 100358.
- Millar, J. (2004). *Systematic Reviews for Policy Analysis*, S. Becker ve A. Byrman (ed.), *Understanding Research for Social Policy and Practice:*

Themes, Methods and Approaches içinde, Bristol: Policy Press.

- Morris, J. A., & Feldman, D. C. (1996). The dimensions, antecedents, and consequences of emotional labor. *Academy of Management Review*, 21(4), 986-1010.
- Nguyen, H., Groth, M., & Johnson, A. (2016). When the going gets tough, the tough keep working: Impact of emotional labor on absenteeism. *Journal of Management*, 42, 615-643.
- Prati, L. M. (2004). Emotional intelligence as a facilitator of the emotional labor process (*Doctoral Dissertation*), The Florida State University, Tallahassee.
- Rupp, D. E., McCance, A. S., Spencer, S., & Sonntag, K. (2008). Customer (in) justice and emotional labor: The role of perspective taking, anger, and emotional regulation. *Journal of Management*, 34(5), 903-924.
- Sağbaşı, M., Karabal, C. & Sürücü, L. (2021). The Effect of Authentic Leadership on Job Stress. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (79), 1328-1340.
- Saks, K. (1990). "Does It Pay To Care? Circles Of Care: Work And Identity In Women's Lives", *Suny Press, Newyork*, 111-136.
- Schaible, L. M., & Gecas, V. (2010). The impact of emotional labor and value dissonance on burnout among police officers. *Police Quarterly*, 13(3), 316-341.
- Stanley, E. A., & Larsen, K. L. (2021). Difficulties with emotion regulation in the contemporary US Armed Forces: Structural contributors and potential solutions. *Armed Forces & Society*, 47(1), 77-105.
- Stuttaford, M. (2020). Unpaid Public Work is Not Cost Free: Military Spouses Performing Emotional Labor. *Military Behavioral Health*, 8(2), 139-147.
- Theorell, T., Karasek, R. A., & Eneroth, P. (1990). Job strain variations in relation to plasma testosterone fluctuations in working men? a longitudinal study. *Journal of internal medicine*, 227(1), 31-36.
- Trougakos, J. P., Beal, D. J., Green, G. S., & Weiss, H. M. (2008). Making the break count: An episodic examination of recovery activities, emotional experiences, and positive affective displays. *Academy of Management Journal*, 51, 131-146.

- Truta, C. (2014). Emotional labor and motivation in teachers. *Procedia - Social and Behavioural Sciences*, 127, 791-795.
- Tuxford, L. M., & Bradley, G. L. (2015). Emotional job demands and emotional exhaustion in teachers. *Educational Psychology*, 35, 1006-1024.
- Uğural, M. N., Giritli, H., & Urbański, M. (2020). Determinants of the Turnover Intention of Construction Professionals: A Mediation Analysis. *Sustainability*, 12(3), 954.
- Van Gelderen, B. R., Konijn, E. A., & Bakker, A. B. (2017). Emotional labor among police officers: A diary study relating strain, emotional labor, and service performance. *The International Journal of Human Resource Management*, 28(6), 852-879.
- Van Gelderen, B., Heuven, E., Van Veldhoven, M., Zeelenberg, M., & Croon, M. (2007). Psychological strain and emotional labor among police-officers: A diary study. *Journal of Vocational Behavior*, 71(3), 446-459.
- Ward, J., McMurray, R., & Sutcliffe, S. (2020). Working at the edge: Emotional labour in the spectre of violence. *Gender, Work & Organization*, 27(1), 82-97.
- Wharton, A. S., & Erickson, R. I. (1993). Managing emotions on the job and at home: Understanding the consequences of multiple emotional roles. *Academy of Management Review*, 18(3), 457-486
- Yao, X. P., Yao, M. L., Zong, X. L., Li, Y. L., Li, X. Y., Guo, F. F., & Cui, G. Y. (2015). How school climate influences teachers' emotional exhaustion: the mediating role of emotional labor. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12, 12505-12517.
- Yıkılmaz, İ., & Sürücü, L. (2021). Leader-member exchange as a mediator of the relationship between authentic leadership and employee creativity. *Journal of Management & Organization*, 1-14.
- Yıkılmaz, İ., Taşdemir, D. D., & Gündüz Çekmecelioğlu, H. (2021). The assessment of the intermediation role of emotional labor dimensions in the relationship between cultural intelligence and individual work performance. *Business and Economics Research Journal*, 12(1), 157-172.
- Yılmaz, K., Altinkurt, Y., Guner, M., & Sen, B. (2015). The relationship between teachers' emotional labor and burnout level. *Eurasian Journal*

- of Educational Research*, 59, 75-90.
- Yin, H. (2015). The effect of teachers' emotional labour on teaching satisfaction: moderation of emotional intelligence. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 21, 789-810.
- Yin, H., Huang, S., & Lee, J. C. K. (2017). Choose your strategy wisely: examining the relationships between emotional labor in teaching and teacher efficacy in Hong Kong primary schools. *Teaching and Teacher Education*, 66, 127-136.
- Yin, H.-b., Lee, J. C. K., Zhang, Z.-h., & Jin, Y.-l. (2013). Exploring the relationship among teachers' emotional intelligence, emotional labor strategies and teaching satisfaction. *Teaching and Teacher Education*, 35, 137- 145.
- Zammuner, V. L., & Galli, C. (2005). Wellbeing: Causes and consequences of emotion regulation in work settings. *International review of psychiatry*, 17(5), 355-364.
- Zhang, Q., & Zhu, W. (2008). Exploring emotion in teaching: emotional labour, burnout, and satisfaction in Chinese higher education. *Communication Education*, 57, 105-122.

EXTENDED SUMMARY

The Effect of Emotional Labor on the Performance of Security Forces: A Conceptual and Literature Focused Review

Introduction

Human is an important resource for organizations. The ability of this strategic resource is to carry out its duties in the organizational environment happily and peacefully, and to work in accordance with the organizational purpose and expectations. In other words, the ability of this strategic resource is to effectively manage and regulate emotions in organizations. The employee's regulation of emotions; it expresses what kind of emotion he has, in what time periods he experiences this emotion, and how he experiences and is affected by these emotions (Gross, 1998). Management of emotions is an important factor for both the health of employees and the effectiveness of organizations (Hülshager & Schewe, 2011; Dumbravă, 2014). Also, effective regulation of emotions affects the performance of teams and the effectiveness of leaders, the establishment of an appropriate communication environment (Madrid, et al., 2020). It is an important issue for the security forces to manage emotions, especially those who require high performance, who have to serve in a cold-blooded and impartial manner in accordance with the dangers and legal regulations, and who often experience negative emotions (Berking, 2008; Meier, & Wupperman, 2010; Ward, et al., 2020; Uğural et al., 2020; Yıkılmaz, et al., 2021). In fact, failure to display correct emotional management in the use of the legal and enforceable power of the security forces against the public will pave the way for the inability to use this power effectively and proportionally. In particular, unsuccessful emotional management will cause damage both to the failure of security forces personnel to fulfill their critical duties and to the organization and the public they are affiliated with (Stanley & Larsen, 2019). In other words, emotional labor and effective emotion management are of vital importance on the line between chaos and order (Ward, McMurray & Sutcliffe, 2020). Although there is evidence that emotional labor is mostly addressed in the service sector (restaurants, accommodation, aviation, etc.), the studies focusing on security forces' experiencing high level of emotional labor (Yıkılmaz, et al., 2021; Hendrix, 2020; Guedes, et al., 2020; Choi & Guy, 2020) seem to be limited. It is seen that not properly managed emotional labor causes the security forces to experience psychological problems on an individual scale and decrease their well-being, while on an organizational scale; it causes a decrease in their job performance and makes them reluctant to work. This situation makes the issue of emotional labor, which is defined as the regulation of emotions in

accordance with the requirements of the organization and the task, a subject that should be taken into consideration, especially for the security forces personnel in terms of its consequences. In this context, in the study; it is aimed to determine the empirical studies and results that deal with the performance of the security forces and the concept of emotional labor.

Method

In this study, the criteria were based on the criteria of not having an empirical study, compilation, content analysis, or meta-analysis article published at any time on emotional labor and adopting the security forces as a sample. A search was conducted in the electronic databases in order to find all studies dealing with the concept of emotional labor in the sample of security forces. As a result of the advanced search, 56 publications were found. Among these publications, those that did not meet the inclusion criteria were eliminated, and the research continued with the remaining 24 studies. These studies include all empirical publications that can be accessed from databases. The publications covered in the study were classified according to the "author", "date of publication", "type of research", "sample" and "variables examined". Subsequently, the empirical results reached in the research within the scope of emotional labor for the security forces were presented by examining them according to the determinations and evaluations.

Findings

The results of this study reveal that emotional labor is experienced intensely for the security personnel. This situation harms both the effectiveness of the public service and the health of the personnel. However, there are some suggestions to eliminate this situation. Firstly, it is important to intensify psychological counseling services for security personnel. Thus, the existence of a psychological counseling and therapy center won't contribute to the solution in an environment where the professional maturity and success criteria of appearing strong, hiding emotions, and suppressing intense emotions are prejudiced within the scope of a masculine point of view. Therefore, it would be appropriate for decision-makers to develop practices in order to normalize therapy and stress measurement, benefiting from such services as a part of organizational culture and professionalism. In this normalization process, support should be obtained from various institutions and agencies, and important resources should be allocated to human resources training programs. Considering that emotion recognition reduces the negative effects of emotional labor, it is thought that it would be appropriate to provide emotion recognition training to personnel in addition to normalization and stress management. It is also considered that the

training of the personnel for the development of their cultural intelligence levels will be beneficial both in terms of managing the diversified demographic social structure and organizational diversity and reducing the negative effects of emotional labor display. It is thought that providing a certain amount of autonomy to the personnel and adopting an authentic leadership style, which is an ethical and fair leadership style within the organization, will also contribute significantly.

Conclusion

As a result of the research, it has been determined that the security forces are in constant need of emotion regulation as their job relates with all areas of life and their organizations that are in the position of authority. This situation causes significant individual and organizational effects. For organizations, it is seen that the security personnel reduce their job performance. The commitment of employees is negatively affected by the display of emotional labor. The increase in emotional labor negatively affects the effective use of power and causes the personnel to be insensitive and neglect their duties. It also negatively affects the level of work commitment, which is another important factor. These situations seriously damage the effectiveness of public organizations. In addition, the high level of emotional labor, that is, the difference between the emotion exhibited and the emotion felt, affects the security personnel negatively. As a matter of fact, as emphasized in the studies examined within the scope of the study, superficial role behavior and display of high emotional labor cause the personnel to experience burnout, depersonalization, stress, and various psychological problems, as well as a decrease in their sense of personal accomplishment and well-being. In fact, negative effects arise not only for the organization and the individual, but also for the family of the personnel. Thus, the fact that military spouses are also proud, strong, and have to support their spouses in every process and this behavior is expected from them in social acceptance causes them to exhibit emotional labor role behavior to a great extent. Again, due to the perception of security personnel that not appearing strong and emotional within the framework of a masculine understanding creates a more successful image, the process of constantly regulating their emotions and adapting them to work requirements causes them to suppress their emotions in all areas of the family and society beyond work. This situation triggers significant negative situations for everyone with whom he is in contact, especially himself. When all these effects are considered, it reveals the fact that the concept of emotional labor has an important place in the lives of the security forces,

and they are expected to exhibit a significant amount of emotional labor as well as physical labor.

The research covered in this study reveals that the issue of emotional labor is a situation that seriously harms the individual life and organizational performance in security forces and that they have to manage it to the extent required by their work. Therefore, it is considered important for employers to take measures to reduce the effects of emotional labor within the scope of the expressed recommendations. Also, as expressed in the studies examined, instead of emotional labor studies focused only on the service sector to better understand the emotional labor processes due to the duty and public position of the security forces, which play an important role in chaos and order, the number of studies examining the antecedents and results should be increased. It is considered important for the performance of the security forces and the effectiveness of sustainable public service that both decision makers and academicians working in this field give due importance to this issue. It is estimated that the results of the study will contribute to the emotional labor literature in particular, while raising awareness about the development of the socio-emotional abilities of the security forces, which play an important role in the practice of social life, and the increase of their individual and organizational performance.

1853-56 OSMANLI-RUS HARBİ'NDE DOĞU CEPHESİNDE BİR İNGİLİZ SUBAY: YARBAY WILLIAM FENWICK WILLIAMS'IN ASKERİ RAPORLARI

Yahya YEŞİLYURT*

Öz

Bu alışma 19. yüzyılın ikinci yarısında modern savaşların başlangıcı sayılan Kırım Savaşı'nın doğu cephesine odaklanmaktadır. Bilindiği zere Kırım Savaşı, Avrupalı büyük glerin ittifak hâlinde Slav yayılcılığına karşı koyduğu ve modern teknolojilerin harp için kullanıldığı ilk savaş idi. Osmanlı Devleti hem ekonomik hem de harp becerisi açısından bu savaşı yürütecek yeterli donanıma sahip değildi. Ancak dönemi itibarıyla İngiltere ve Fransa gibi devletlerin deniz aşırı politikaları ve dış tehdit algıları, onları Osmanlı-Rus anlaşmazlığında Türklere ekonomik ve askeri destek vermeye mecbur kılmıştı. O nedenle Müttefikler, Osmanlı ordularının Ruslara karşı savaşma kabiliyetini artırmaya çalışırken diğer yandan da önemli subaylarını Türk ordusuna grevlendirmişlerdi.

Müttefikler, Kırım'da yoğun çarpışmalar yaşadığından 1853-56 Osmanlı-Rus Harbi, tarihe daha çok Kırım Harbi olarak geçmiştir. Oysa aynı yıllarda Osmanlı orduları doğuda da Ruslara karşı ciddi mücadeleler yürütmüştür. Kırım'a nispeten coğrafyanın ve iklim koşullarının savaşın seyrine önemli etki ettiği Doğu cephesi bu bakımdan Kırım'ın popülaritesinin gölgesinde kalmıştır. Fakat savaş yıllarında aynı durum söz konusu olmadığı için Birleşik Krallık başarılı subaylarından William Fenwick Williams'ı Erzurum'da konuşlanan Anadolu ordularına müttefikler adına göndermiştir. Williams'ın bu doğrultuda İstanbul'daki İngiliz elçiliğine yazdığı raporlar, dağılma sürecindeki Osmanlı Devleti'nin ordusunu anlamamız açısından önemlidir. Çünkü Williams'ın aynı zamanda Osmanlı merkezine gönderdiği direktifler de Türk ordu yapısının değişmesinde etkili olabiliyordu. Dolayısıyla bu alışma, 1853-56 Osmanlı-Rus Harbi esnasında Williams'ın gönderdiği askeri raporlara odaklanmakta, onların analizine çalışmaktadır.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rus arlığı, Kırım Savaşı, William Fenwick Williams.

JEL Kodları: N40, N43, N45

Yazarın Notu: Bu alışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışmayla ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı, SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi'ne yazar imzasıyla beyan edilmiştir.

* Doç. Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Kara Harp Okulu Dekanlığı, Tarih Bölümü,
yyesilyurt@kho.msu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3209-2416

A British Colonel in the Ottoman Army at the 1853-56 Ottoman-Russia War: Brigadier William Fenwick Williams's Military Reports

Abstract

As it is known, the Crimean War was the first war in which the European great powers countered Slavic expansion in the alliance and used modern technologies for warfare. Ottoman State was not equipped enough to conduct this war in terms of its economic and military qualifications. However, the overseas policies and foreign threat perceptions of states, such as England and France obliged them to give economic and military support to the Turks in the Ottoman-Russian conflict. As a result, the Allies assigned their key officers to the Turkish Army to boost the Ottoman Armies' ability to fight the Russians.

Actually, the Ottoman-Russian War of 1853-56 went down in history as the Crimean War since the Allies had intense clashes in Crimea. In the same years, the Ottoman Armies campaigned serious struggles against the Russians in the east. The Eastern front, where geography and climatic conditions had a significant impact on the situation of the war compared to Crimea, remained in the shadow of the popularity of the Crimea Front. However, the same opinion was not the case during the war years, and the United Kingdom sent William Fenwick Williams, one of its successful officers, to the Anatolian Forces stationed in Erzurum on behalf of the Allies. The reports that Williams wrote to the British embassy in Istanbul are important in terms of understanding the army of the Ottoman Empire in the period of dissolution. The directives that Williams had sent to the Ottoman headquarters could be effective in changing the structure of the Turkish army. Therefore, this study will focus on the military reports that were sent by Williams during the Ottoman-Russian War of 1853-56 and try to analyze them.

Article Type: Research Article

Key Words: The Ottoman State, Tsarist Russia, Crimean War, William Fenwick Williams.

JEL Codes: N40, N43, N45

Authors' Note: This study has been prepared in accordance with scientific research and ethical rules. In this study, there is no content that requires ethics committee permission or legal/special permission. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

2 Ağustos 1854'te İngiliz Dışişleri Ofisi'nden Yarbay Williams'a, namıdiğer "Williams Paşa'ya", Türk ordusunun Asya karargâhına "Majestelerinin" temsilcisi olarak atandığı bildirilmişti (HCPP, 1856, p. 1). Bu emir, İngiltere'nin sömürge topraklarındaki çıkarlarının tehlikeye düşeceği endişesinden öte anlam taşımamaktaydı. Osmanlı Devleti'nde yaşanan toplumsal sorunlar, Rusya ve Fransa gibi devletlere, onun iç işlerine karışma fırsatı tanımıştır. Bu fırsatlardan biri de aynı tarihlerde ortaya çıkan Kutsal Yerler sorunu olmuştur. Kaldı ki Rusya politik amaçları için Ortodoksları bahane etmekte gecikmemiş ve bu vakanın arkasına sığınarak Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü aleyhine olan dış politikasını sürdürmüştür (Hayreddin, 1326, s. 71-72).

Kutsal Yerler sorununun temelinde ise Osmanlı topraklarındaki Rusya-Fransa rekabeti yatmaktaydı. Nitekim Ortodoks Hıristiyanların "hamisi"

rolüne soyunan Rusya, Rumları ve diğer Ortodoksları bahane ederek, boğazlar üzerinde planlar yapmıştır. Bu planlar, Akdeniz’de çıkarları bulunan Fransa ve İngiltere gibi devletlerin Doğu siyasetiyle bazı zamanlarda örtüştüğü gibi bazen de mücadeleye neden olabilmekteydi. (Şirokorad, 2013, s. 353-358). 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde hem Fransa hem de İngiltere, Osmanlı Devleti’nin zayıflığını kabul etmekle birlikte toprak bütünlüğünden yana tavır sergilemekteydiler. Onların Osmanlı politikası, Rusya’nın yayılmacı emelleriyle çatışan nitelikteydi (Notlar, 2013, s. XI).

Nitekim bu durum, Kutsal Yerler sorunu adını verdiğimiz devletlere hem uluslararası siyasette tanınırlık hem de Osmanlı Devleti üzerinde etkin olmalarını sağlamaktaydı. Özellikle Fransa’nın 1852’de Katolik gayrimüslimlerin talepleri üzerinden verdiği ultimatom Osmanlı idaresini çeşitli önlemler almaya itmiştir. Katolikler lehine bazı ıslahat düzenlemeleri yapılmıştır (Fevzi, 1927, s. 3). Aynı tarihlerde Rusya’nın da Ortodoksları bahane ederek meseleye dâhil olması, Osmanlı Devleti’nin iç problemini uluslararası soruna dönüştürmüştür. İngiltere açısından ise Fransa’dan çok Rusya rakip olarak görülüyordu. Zira Rusya’nın Doğu politikası İngilizlerin doğudaki çıkarlarıyla karşı karşıya gelebiliyordu. O yüzden 1853’ün başlarında Rusya’nın İngiltere’yle yaptığı görüşmelerde İngilizleri ikna edemeyince, Ruslar kendi başına hareket etme kararı almıştır (Goldfrank, 2002, p. 491; Hayreddin, 1326, s. 133). Bu karar ise 1853’ten itibaren İngiltere ve Fransa’yı bir bloka çekerken Rusya’yı tek başına bırakmıştır.

1853-1856 Osmanlı-Rus Harbi’nin Nedenleri

1853-56 Osmanlı-Rus Harbi’nin arka planında I. Nikolay’ın 1852’nin sonlarına doğru yaptığı ve Osmanlı Devleti’nin kuzey sınırlarına taarruzu içeren saldırı planı bulunmaktaydı. Deniz Kuvvetleri Komutanı Menşikov’un hazırladığı 14 Aralık 1852 tarihli bu planda, boğazlara yıldırım harekâtı düşünülmüştür. Ani ve hızlı bir askerî harekât kararında ise Osmanlı Devleti’nin askerî ve siyasi kırılğan ortamı etkili olmuştur. Karadeniz’de donanmanın çıkarma harekâtıyla İstanbul’un ele geçirilme planı açıkçası gelecekte ciddi bir savaşın tetikleyicisi olacaktı. Çar I. Nikolay, son anda denizden saldırı fikrinden vazgeçerek; kara üzerinden taarruz hazırlıklarına başlamıştır (Şirokorad, 2013, s. 358). Osmanlı Devleti, Rusya’nın çeşitli devletlerle ve İstanbul’daki elçisiyle yaptığı yazışmalardan Rusların yeni bir savaşın arifesinde olduğunu anlamış ve özellikle Rusya sınırındaki vilayetlere ek askerî tedbirler alınması ikazlarında bulunmuştur (Şahin, 2013, s. 346).

Geniş topraklara hükmeden imparatorluklardan biri olan Rusya'nın neden bu kadar kolay ve Osmanlı Devleti'ne çok saldırdığı, açıkçası sahip olduğu sınırların coğrafi koşullarında gizliydi (Yeşil, 2021, s. 101-106). Tarıma dayalı ekonomik hayat Rusya'nın hareket kabiliyetini de etkilemekte; coğrafi etmenler de bunda önemli rol oynamaktaydı. Mevsimsel şartlar Rusların kuzeydeki limanlarını üç aydan az kullanmaya elverişli kılmakta ve bu durum da Rusya'nın sınır ötesi harekâtlarını ve uluslararası politikasını etkilemekteydi. Dolayısıyla güneyde zayıf Türk devleti, Ruslara öncelikli ve kolay bir hedef gibi gözükmüştür. 8 Haziran 1853'te I. Nikolay, orduların Eflak ve Buğdan'a hareketine dair emir verdiğinde, yine bir Türk-Rus savaşına kapı araladığının farkındaydı (Şirokorad, 2013, s. 359). Rus ordularının ilk yığınak bölgeleri Tuna Nehri kıyıları olmuştur. 21 Haziran 1853'te ise askerî yığınak Prut'a ulaşmıştır. General Danenberg komutasında 35 bin asker ve 72 toptan oluşan Rus öncü kuvvetleri Prut Nehri'ni 3 Temmuz 1853'te geçerek Buğdan'ı işgal etmiştir (Fevzi, 1927, s. 15). Rusların yazı tercih etmesinde yine bölgenin kaderini etkileyen mevsim şartları ön planda olmuştur. Eflâk'tan Tuna Nehri'ne kadar olan bütün topraklar Rus taarruz planına dâhil edilmiştir. Ruslara karşılık Türkler de Tuna Nehri'nin hemen karşı kıyılarında hazırlıklar yapmıştır (BOA, HR.MKT., 61/59-3). Ancak Türkler doğrudan Ruslarla savaşa girmek yerine son bir kere daha diplomatik kanalları denemiştir. Örneğin 25-26 Eylül 1853'te İstanbul'da toplanan Şura'da "Eflak ve Buğdan'ın boşaltılmasının istenilmesi; aksi takdirde savaş ilan edileceği" şeklinde bir karar çıkarılmıştır. Müzakereler netice vermeyince 29 Eylül 1853'te Rumeli Orduları Komutanı Ömer Paşa'ya Ruslara on beş gün tahliye için süre tanınması; tahliye işlemi gerçekleşmezse karşı harekâta başlanması yazılmıştır (Besbelli, 1977, s. 36; Fevzi, 1927, s. 15).

Osmanlı Devleti'nin, Rus taarruzuna karşı yaptığı plan daha çok Balkanlar odaklı olmuştur. 178 bin mevcuda ulaşan ordusuyla Türkler, Balkanlarda Rusya'yı durdurmayı planlamıştır. Bu hâliyle Türk ordusunun yapısına baktığımızda kırk bataryalı topçu kuvvetinin sayısı 43 bini buluyordu ve 12 taburdan oluşan 8700 civarında nizami süvari, 10 bin jandarma süvari, 12 bin "başbozuk" denilen gönüllü ve 105 bin civarında da nizami piyadeden oluşmaktaydı (Fevzi, 1927, s. 8). Rus ordusu ise o tarihlerde bir milyonun biraz üzerinde bir rakamla Avrupa'nın en büyük orduları arasındaydı (Çetin ve Kök, 2015, s. 319). Bu hâliyle bakıldığında 1853'te başlayan savaşın sayısal verilerinde ciddi bir dengesizlik ilk etapta göze çarpmaktadır. Tarihte az ama etkili bir orduyla sayısal olarak daha fazla olan ordular arasındaki çarpışmalarda, az sayıdaki orduların üstünlüklerine ilişkin çokça bilgiler bulunuyordu. Ancak bu tarihler aynı zamanda Osmanlı ordusunun dönüşüm geçirdiği, ordu içinde henüz talimli

ve modern savaş yöntemleriyle yetişmiş subay ve askerinin istenilen düzeye erişmediği gönüllü birliklerin çokluğundan rahatlıkla görülmektedir.

3 Ekim 1853'e kadar her iki orduda da düzen değişikliği dışında hareketlilik yaşanmamıştır. Ancak 14 Eylül 1853'te Eflak ve Boğdan'ın geri verilmemesi; İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirmiş ve bir anda Türk Rus çatışmasını uluslararası boyuta dönüştürmüştür (McDonald, 2007, p. 7). Londra'da yapılan büyükelçiler konferansına Fransa büyükelçisinin konuşmaları damga vurmuş ve İngiltere ve Fransa diplomatlarından Türklere destek açıklamaları peş peşe gelmiştir. Nitekim sözde kalmayan bu destek, Fransız ve İngiliz donanmalarının 8 Ekim 1853'te Çanakkale önlerine gelişiyle aşikâr hâle gelmiştir. Türkler de sırtını bu güçlere dayayarak Rusya'ya karşı hareket etmiştir (Figes, 2012, s. 151).

Türk sularındaki Fransız ve İngiliz donanmasının varlığı, Ruslar tarafından İstanbul'un işgal edilemeyeceği şeklinde yorumlanmıştır. Doğrudan İstanbul'a yahut boğazlara saldırıyı göze alamayan Ruslar, 23 Aralık 1853'teki Çetati Köyü yakınlarındaki muharebe sayılmazsa (Şirokorad, 2013, s. 360-361), 1854'e kadar harekâtlarını ertelemiştir. Rusların Avrupa devletlerinin meseleye hangi raddeye kadar müdahil olacaklarını görmek istemeleri ve süregiden diplomatik müzakereler 1853'teki çarpışmaların küçük çaplı olmasını da etkilemiştir. Ayrıca hem Rus hem de Türk tarafının umumi planı savaşın Balkanlarda başlayıp yine burada neticeleneceği yönündeydi. O nedenle her iki taraf da Avrupalı devletlerin işin içine karışıp karışmayacağına emin olamadığından Balkanlara odaklanmış olmaları ve askerî planları buna göre yapmış olmaları gayet normaldir.

Tuna'daki Rus Ordusu 1854'te baharla birlikte harekât başlatmış ve Halaç, Braylov ve İsmail adlı bölgelerde üç ayrı koldan taarruza geçmiştir. İsakça, Tulça ve Maçın Kalelerini bu harekâta ele geçirmişti. Buna rağmen Rus ordularının Türk orduları karşısında üstün olduğu söylenemezdi. Örneğin 17 Ocak 1854'te Çatana Köyü yakınlarındaki çarpışmalarda Rus birlikleri hezimetle uğramışlardır (Notlar, 2013, s. 13). 4 Mayıs 1854'te Silistre'yi kuşatmalarına rağmen, General Paskeviç, Tuna gerisine çekilmeye karar vermiş ve bu karar nedeniyle Silistre kuşatması kaldırılmıştır.

Karadeniz'de ise hazırlıklarını tamamlayan Rus filosu 1853'ün Eylül'ünde Sohum ve Sivastopol limanlarında beklemiş; üs olarak buraları donanma yığınağı yapmıştır (Şirokorad, 2013, s. 365).

Karadeniz'de müttefik müdahalesi olana kadar tıpkı Tuna'daki kara ordularının kısa çarpışmaları gibi karşılaşmalar yaşanmıştır. Örneğin 5 Ekim

1853'te Vladimir ile Pervazıbahri gemilerinin karşılaşmasında Türk gemisi büyük hasar almış ve mürettebatın önemli kısmını kaybetmiştir. (Özcan, 2008, s. 79). Nahimov kumandasındaki Rus donanması daha cesur saldırılara girişmiş, Sinop'ta konuşlu Osmanlı donanmasını gözüne kestirerek, ani bir baskınla Türk donanmasını ortadan kaldırmıştır. Sadece İngiliz amirali Slade'in kumandasındaki Taif adlı gemi kaçarak kurtulabilmiştir ki bu baskın Avrupa kamuoyunda infiale neden olmuş ve Fransa ve Birleşik Krallık bu kez doğrudan savaşa katılma kararı almıştır (Notlar, 2013, s. 9; Besbelli, 1977, s. 45; Özcan, 2008, s. 104).

17 Kasım 1853 sabahı başlayan Sinop baskını 1853-56 Osmanlı-Rus Harbi'nin aslında dönüm noktasını oluşturmaktadır. Çeşme ve Navarin'den sonra Osmanlı donanmasını yok etme amacı görülen bu baskınla Türk tarafı başta Riyale Hüseyin Paşa olmak üzere üç bine yakın mürettebatını şehit vermiştir. Osmanlı donanmasındaki sayının dört bin civarında olduğu göz önüne alındığında, baskın bu savaştaki en önemli Rus başarısı olarak durmaktadır. Baskının aynı zamanda Doğu cephesindeki Anadolu ordularının ikmal yollarını kapatması bakımından da ciddi etkileri olmuştur. Nitekim yeterli lojistik destek alamayan Anadolu ordularının doğuda bazı harekâtlarında gecikmeler ve ordu içinde çözümler yaşanacaktır (Figes, 2012, s. 163).

Sinop baskınıyla karada dengede giden savaşın Karadeniz ayağında Ruslar ciddi üstünlük ele geçirmişlerdi ki bu Karadeniz üzerinden İstanbul'a yapılabilecek saldırı ihtimalini de artırmıştır. Karadeniz "de facto" Rus gölüne dönüşmüş; Avrupalıların savaşa bakış açıları da netleşmeye başlamıştır. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Türk yetkililer, örneğin elçilikler aracılığıyla başta Londra'da olmak üzere önde gelen Avrupa başkentlerinde kamuoylarını "mitinglerle" etkileyip, hükümetleri Rusya'ya karşı harekete geçirmek için çalışmalar da yürütülmüştür (BOA, HR.SYS., 903/2-38).

Karadeniz'e sarkan Osmanlı-Rus savaşını konvansiyonel bir savaşa dönüştüren gelişme 22 Aralık 1853'te Marmara'da bekleyen Fransız ve İngiliz donanmalarının Karadeniz'e açılmasıyla (McDonald, 2007, p. 9) 15 Mart 1854'te Fransa ve İngiltere resmen Rusya'ya savaş ilan etmiş ve 10 Nisan 1854'te de Odessa'ya saldırmışlardı. Fransa, Birleşik Krallık, Osmanlı Devleti ve Piyemonte-Sardunya'nın katılımıyla oluşan müttefik orduları yeniden seferi hâle getirilerek 31 Ağustos 1854'te Gözleve'ye çıkarma kararı almışlardır (Notlar, 2013, s. 48).

Bunlara karşın Menşikov idaresindeki Rus birlikleri Alma Nehri sahillerinde konuşlandırılmıştır ve 8 Eylül 1854'te müttefik kara ordusunun ilk çarpışması da bu nehir yakınlarında gerçekleşmiştir (Duberly, 2007, p. 65). Ruslar ağır kayıp vererek Kaça yakınlarına çekilmiş; Müttefik orduları

ise onları takip etmiştir. 14 Eylül 1854'te Balaklava şehrini İngiliz ordusu; Kamışova ve Kazaçı'yi de Fransız ordusu ele geçirmiştir. Bu harekât planı aslında Rus ordusunu dar alana hapsedme ve teslim zorlayan bir taktik ağırlıktaydı. Nitekim Sivastopol'a çekilen Ruslar hem denizden hem de karadan kuşatılmış ancak ateşli silahların yaygın kullanımı nedeniyle süre uzamıştır (Besbelli, 1977, s. 75; Fevzi, 1927, s. 55). Bir ara Liprandi kumandasında kuşatmayı yarma harekâtı düzenlenmişse de bunun moral etkisi çok uzun sürmemiştir. Menşikov, Liprandi'nin bu başarı üzerine tüm kuvvetlerini İnkerman'da topyekûn bir taarruza kaldırması, açıkçası Rus kara ordusunun ciddi darbe almasına neden olmuştur (Duberly, 2007, p. 77).

1855'in başlarında Osmanlı topraklarına yönelik Rus ilerleyişi durdurulmuştur. Bundan sonra savaşın asıl cephesini Kırım oluşturmuş ve Rus taarruz planları değişmiş, savunma ağırlıklı planlar yapılmıştır (Fenton, 2007, s. 133-142). Kırım için bunu rahatlıkla söyleyebiliriz ancak Ruslar Balkanlar ve Anadolu cephesinde taarruz planlarından vazgeçmemişlerdir. Nitekim Müttefikler, Rusları Karadeniz üzerinden yok etmek için mücadele ederken Ruslar da olası bir yenilgi karşısında masaya daha güçlü oturmanın planlarını yapmaya başlamıştır.

6 Nisan 1855'te on sekiz bin askerini Kırım sahillerine gönderen Piyemonte-Sardunya'nın katılımıyla savaş çok uluslu dünya harbine dönüşmüştür. İtalyanların kendilerini Avrupa ülkelerinden gösterme politikası Müttefiklerin katılması yönünde etkili olmuştur. Rus tarafında ise ciddi iktidar sıkıntıları yaşanmıştır. I. Nikolay savaşı idare edemediği gerekçesiyle 15 Şubat 1855'te Menşikov'u görevden almış, yerine Gorçakov'u atamıştır. Ancak o da baharda başlayan saldırılara karşı pek başarı sağlayamamıştır. Tam da bu sıralarda Çar'ın ölüm haberi ve yerine II. Aleksandr'ın geçmesi, Rus ordularının "demoralize" olmalarına yol açmıştır (Notlar, 2013, s. 88; Fevzi, 1927, s. 68).

Etkin ateşli silahların kullanılması, yeni harp teknik ve taktiklerinin denenmesi ve dünya siyasetinde ve askerî gelişmelerinde etkin devletlerin ittifak etmeleri bu savaşın uzamasına neden olmuştur. Nitekim ekonomisi tarıma dayalı ve askerlerinin çoğu çiftçi olan Rus ordusunda ciddi çözümler baş göstermiş; bu da savaşın neticesini etkilemiştir. Nitekim 27 Ağustos 1855'te Müttefikler, Kırım'ı ele geçirmesi, adeta Rusların yenilgisini tescillemiştir. Ancak bu savaşın sürdüğü bir önemli cephe de Osmanlı Devleti'nin doğusunda yaşanmıştır.

Doğu Cephesindeki Gelişmeler

Tuna'da başlayan savaş aynı zamanlarda Erzurum ve Kars hattında da başlamıştır. Bu savaş her ne kadar literatürde "Kırım Harbi" olarak anılsa da

özellikle Kars Kalesi'nin Ruslara teslimiyle sonuçlanan ve bir sonraki hedefin Erzurum vilayetinin olduğu anlaşılan bir savaştı (Karal, 1999, s. 232-248). Aynı zamanda modern araştırmalarda bu savaş, I. Dünya Savaşı'nı önceleyen, Avrupa Güçlerinin ilk büyük savaşı dahi denilmiştir (Goldfrank, 2002, p. 505). Avrupa devletlerini ciddi ve doğrudan müdahaleye sevk eden unsur, savaşın başlamasıyla Osmanlı ordusunda yaşanan çözülme ve Rusların önemli başarılar kazanmasıdır. İngiltere'nin başını çektiği askerî yetkililer, aldıkları emir gereği ve "âli menfaatlerini" korumak adına soluğu Dersaadet'te almışlar ve kimin nerede, nasıl rol üstleneceğinin görüşmelerini yapmışlardır (Ünalp, 2013, s. 5).

Türk karar alıcıları aslında Rusların bu savaşın hazırlıklarını yaptığı andan itibaren meseleye hâkimdiler ve daha önce de vurgulandığı üzere sınır boylarındaki vilayetlere askerî önlemleri artırmaları için talimatlar göndermişlerdir. Nitekim Ruslarla karşılaşmaları muhtemel vilayetlerden biri olan Erzurum da doğudaki harekâtın üssü olarak planlanmıştır. Bu nedenle savaş başlamadan doğu bölgesinde Ruslara karşı koyacak ne kadar askerî güç ve mevcut olanak varsa seferber edilmiş ve Erzurum'a yönlendirilmiştir. Türk birlikleri ivedilikle ikmal edilmeye çalışılmış, öncelik yiyecek ve giyecek teminine verilmiştir (Çetin ve Kök, 2015, s. 323). Örneğin Erzurum Valisi Zarif Mustafa Paşa, 4 Kasım 1853'te Osmanlı Devleti'nin "ilaniharp" etmesiyle heyecanlanmış ancak telaşa kapılmadan, kendisine gelen emirleri uygulamak için aceleci davranmıştır. Ona gelen emirlerde Erzurum ve çevresinin güçlendirilmesi ve birçok yerden "Anadolu Ordusuna" asker geleceği için önlemler alınması emredilmiştir (Şahin, 2013, s. 346).

Anadolu Ordusu 100 bini nizami, 50 bini başıbozuk ve gönüllülerden oluşan toplamda yaklaşık 150 bin kişiye ulaşan mevcuda sahiptir (Fevzi, 1927, s. 9). Bunlardan Mareşal Abdi Paşa kumandasında 60 bin kişilik ordu, Kars'ta; 50 bin civarındaki ihtiyat askeri de Erzurum'da bekletilmekteydi. Mareşal Selim Paşa komutasındaki 26 bin kişilik ordu, Batum-Sohumkale hattında Ruslara karşı tedbir almış ve bu kuvvetin 6 bini Ardahan'da konuşlanmıştır. Bunlara ek olarak 3 bini nizami, 16 bin kişilik kuvvet de Bayezid'da mevzilenmiştir (Gürel, 1935, s. 105).

Doğu'da ilk harekete geçen taraf Türk kuvvetleri idi. 16 Ekim 1853'te henüz resmî savaş ilanları verilmemişken, Batum'a taarruz düzenlenmiş ve St. Nikolay Kalesi Türklerin eline geçmiştir (Figes, 2012, s. 161). Korganov komutasında Rus birlikleri kaleyi geri almıştır. Batum'daki birliklerin kumandanı Selim Paşa, bu taarruzdan bir hafta sonra bu kez Şekvetil'i ele geçirmiştir. Korganov'un Şekvetil için yaptığı karşı saldırı başarısız olmuştur (Besbelli, 1977, s. 41; Gürel, 1935, s. 107). Eş zamanlı olarak

merkez kumandanı Abdi Paşa da yaklaşık 40 bin kişilik ordusuyla Kars üzerinden Ahıska'ya yürümüştür. Arpaçayı'nı geçen Abdi Paşa, henüz resmî savaş ilanları verilmemişken Gümrü yakınlarında 2 Kasım 1853'te Ruslarla karşı karşıya gelmiştir (Fevzi, 1927, s. 99; Notlar, 2013, s. 6). Bebutov komutasında Rus birlikleri, ricat harekâtı düzenleyerek Gümrü'ye çekilmiş ve Türklerin ileri harekâtına izin vermiştir. Abdi Paşa bu geri çekilmeden cesaret alarak Ahıska'yı 14 Kasım 1853'te kuşatmıştır. Andronikov komutasındaki Rus savunmasının ciddi mukavemeti nedeniyle kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Gürel, 1935, s. 107; Notlar, 2013, s. 7; Şirokorad, 2013, s. 391).

Türk birliklerinin merkez karargâhtan uzaklaşması ve coğrafi koşulların bu kuşatmanın kaldırılmasında etkili olduğu görülmüştür. Her savaşta olduğu gibi Doğu cephesinde de en belirleyici faktör iklim olmuştur. Abdi Paşa ordu komutanlığını Ahmet Paşa'ya devretmiş; o da orduyu 19 Kasım 1853'te Kars yakınlarına çekerek kışı geçirmeyi planlamıştır. Türk birliklerinin geri çekildiği esnada Rus ordusunun yakınlarda olduğu istihbaratını alan Ahmet Paşa, iklimi bir tarafa bırakarak, Bebutov komutasında bu orduyla savaşmayı denemiştir. Abdi Paşa'nın ciddi muhalefetine rağmen Ahmet Paşa kararından vazgeçmemiş, yaşanan çarpışmada ordu büyük kayıplar vermiş ve başta karargâhları olmak üzere tüm mevzileri boşaltmak zorunda kalmışlardır. Bebutov'un elde ettiği bu beklenmedik zafer, onlara moral aşladığı gibi Türklerden kalan birçok savaş ganimetini de ele geçirmişlerdir. Aynı şekilde geri çekilen Türk birlikleri zafere rağmen Ruslar tarafından takip edilmemiştir (Şirokorad, 2013, s. 392-394). Ricat esnasında Türk birlikleri düzenli bir harekât düzenleyememiştir. 26 Kasım 1853'te Gedikler mevkiinde de Rus ordularıyla bir çarpışma yaşanmış ve yenilmişlerdir. Sürekli bir ricat hâli içerisinde ve dağınık vaziyette kışlamak için Kars'a ulaşılabilmişlerdir (Besbelli, 1977, s. 41; Fevzi, 1927, s. 100). Buradan taarruz kadar ricatın da iyi planlı bir harekât olması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

I. Nikolay'ın yaptığı düzenlemede Kafkas orduları komutanı da değiştirilmiş, 1 Mart 1854'te General Read atanmıştır. Benzer şekilde Sultan Abdülmecid de Kars civarında konaklayan ordunun komutasını bölgeyi çok iyi bilen Zarif Mustafa Paşa'ya vermiştir. Her iki devletin ordusu yeni yılla birlikte savaşa hazırlıklarını tamamlamıştı. Yapılan ikmal ve yeni takviyelerle Osmanlı kuvvetleri Kars Kalesi önlerinde; Rus kuvvetleri ise Kuru Dere ve Paldırvan köylerinin bulunduğu mevkiilerde kışı geçirmişlerdir.

1854'ün ilk askerî harekât Andronikov komutasındaki Gürcü müfrezesinden gelmiştir. 27 Mayıs 1854'te Negoyet köyü yakınlarında

Hasan Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleriyle bir çarpışma yaşanmış; bu kısa savaş Türk birliklerinin dağılmasıyla neticelenmiştir (Şirokorad, 2013, s. 394). Ancak Selim Paşa 11 Haziran 1854'te İstanbul'a gönderdiği raporda, Osmanlı ordusunun bu çarpışmada başarılı olduğunu bildirmişti (Notlar, 2013, s. 39). Türk komutanlarının askerî başarısızlar karşısında şaşkın oldukları ve bunu İstanbul'dan gizlemeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Bu da İstanbul'da savaşın gidişatının yanlış okunmasına ve planlamaların gecikmesine neden olmuştur. Motivasyonu yükselen Rus kuvvetleri bu kez Özüret köyünü ele geçirmiş ve ileri harekâtına devam ederek, Çolok Nehri yakınlarındaki Osmanlı karargâhına saldırmıştır. Müşir Selim Paşa komutasındaki 34 bin kişilik Osmanlı ordusu ciddi kayıplar vererek, Kabulet köyü taraflarına çekilmek zorunda kalmıştır (Şirokorad, 2013, s. 395).

Selim Paşa'nın hezimetinin İstanbul'da ve diğer müttefikler nezdinde ciddi yansımaları olmuştur. 12 bin kişilik bir ordunun sayıca üstün olan bir orduyu dağıtması kabul edilebilir gözükmemekle birlikte Anadolu ordusunda ciddi problemlerin olduğu izlenimini doğurmuştur. Nitekim Selim Paşa'nın 17 Temmuz 1854'teki ikinci yenilgisi, emrindeki kuvvetlerin tamamen dağılmasına yol açmıştır (Notlar, 2013, s. 42; Şirokorad, 2013, s. 397). Bu yenilginin getirdiği olumsuz hava diğer birliklere de yayılmıştır. 19 Temmuz 1854'te Erivan müfrezesi, savaştan Bayezid Kalesi'ni ele geçirmiştir. Yenilgi haberleri, eş zamanlı olarak Bayezid ve Gökdere mevkilerinde savaşan birliklerin motivasyonunu etkilemiş ve yenilmelerine yol açmıştır. (Fevzi, 1927, s. 101; Besbelli, 1977, s. 78).

Orduyu toplama adına Selim Paşa'nın yaptığı taktik manevralar yeterli olmamış ve dağılan birlikler toparlanamamıştır. Müdahale gecikince Bayezid'daki Türk birlikleri dağılmıştır (Gürel, 1935, s. 111). Bu başarısızlıkların ardında başıbozuk birliklerin, emir-komuta zincirinin aksatılması ve Türk ordusunun henüz modern savaş yöntemlerine adapte olamaması etkili olmuştur. Devrin teknolojik silah aletleriyle mücehhez olamayan Türk birliklerinin, adeta bilye tanesi atar gibi top mermisi atan Rus birlikleri karşısında tutunması mümkün olmamıştır. Bayezid'in Rusların eline geçmesinin bir diğer anlamı da Trabzon-Erzurum-Tebriz uluslararası ticaret güzergâhının Ruslar tarafından bloke edilmesi olmuştur. Kaldı ki aynı tarihlerde bu güzergâhı kullanan büyük bir uluslararası ticaret kervanına Ruslar el koymuş, bu da müttefiklerin nazardikkatlerini doğuya çevirmelerine neden olmuştur.

Ağustos 1854 başlarında Zarif Mustafa Paşa, Rus ordularının beklemesinden cesaretleterek taarruz planlamış; General Bebutov ise

birliklerine Türklerin geri çekildiğini düşünerek ileri harekât emri vermişti. Hacı Kara köyünde karargâh kuran Türk birlikleri ovalık alanda savaşı kabullenmişlerdi. Nitekim Zarif Mustafa Paşa komutasında Türk birlikleri ansızın yaptıkları çarpışmada ağır zayıat vererek, Kars'a çekilmişlerdi. Bu esnada her iki devletin ordu komuta kademesinde yeniden düzenleme yapılmış; General Read'ın yerine Muravyev; Zarif Mustafa Paşa yerine ise Mehmed Vasıf Paşa atanmıştır (Şirokorad, 2013, s. 396-398; Notlar, 2013, s. 42).

Muravyev, kış biter bitmez 24 Mayıs 1855'te birliklerini Gümrü'den yola çıkararak, Kars'a doğru göndermiştir. 14 Haziran 1855'te Kars önlerine varan Muravyev, dört gün sonra Kars muhasarasını başlatmıştır (Çavlı, 1957, s. 39; Gürel, 1935, s. 114). Bu esnada Anadolu Ordusu'na ferik rütbesiyle katılan Williams komutasındaki İngiliz heyeti de Kars'a ulaşmıştı. Muravyev, hem askerî hem de coğrafi nedenlerle şehre taarruzu geciktirmiştir. Ancak Eylül ayına gelindiğinde Karadeniz'de Sivastopol'un düştüğü ve Ahmet Muhtar Paşa'nın büyük bir orduyla Batum'dan harekete geçtiği duyulunca Muravyev, 28 Eylül 1855'te Kars'a taarruz kararı almıştır (Şirokorad, 2013, s. 399).

Kars'a yapılan ilk taarruzda Muravyev, 6500 civarında kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu başarısızlığın altında Sivastopol'un kaybı önemli rol oynamış; Muravyev, Kars'ı ele geçirerek, askerler arasındaki bu olumsuz havayı bertaraf etmeyi düşünmüştür. Ayrıca olası barış görüşmelerinde koz olarak kullanabilmek için Kars'ın ele geçirilmesi Ruslar tarafından önemli görülmüştür. Ayrıca Kars'ın ele geçirilmesiyle bölgede ticari kaygıları olan Birleşik Krallık'a da darbe indirilmiş olacak, böylece Ruslar bir taşla iki kuş vurmuş olacaklardı. (Figs, 2012, s. 407).

Ahmet Muhtar Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu doğa şartları gereği Kars'a ulaşmaları gecikince, muhasara şiddetlenmiş; Kars Kalesi'nde açlık ve kolera baş göstermiştir. 12 Ekim 1855'te Ferik Williams'ın önerileri ve çabalarıyla daha fazla kayıp verilmemesi adına Ruslarla kalenin teslimi hakkında müzakereler başlatılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Muravyev tüm şartları kabul etmiş ve Kars, 27 Kasım 1855'te aşağıdaki şartlarla Ruslara teslim edilmiştir (Şirokorad, 2013, s. 400):

1-Kars Kalesi teslim edilecektir.

2-Kars'taki askerî kuvvet, askerî şerefleri korunmak şartıyla komutanlarıyla birlikte teslim olacaklardır. Kalenin müdafaası hususunda gösterilen cesaretleri ve liyakatlerinden ötürü kılıç taşımalarına müsaade edilecektir.

3-Müdafaada bulunan askerlerin kişisel eşyalarına dokunulmayacaktır.

4-Redif, başıbozuk ve gönüllü birliklerdeki askerler memleketlerine dönebileceklerdir.

5-Savaşa fiili olarak katılmamış olan doktor, kâtip ve sıhhiye hizmetinde bulunanlar memleketlerine dönebileceklerdir.

6-Ferik Williams askerî hizmetlerde bulunan Macar ve diğer Avrupalı subayların listesini verecek ve bunlardan isteyenler memleketlerine dönebileceklerdir.

7-Dördüncü, beşinci ve altıncı maddelerde bildirilen kişilerin savaşın devamı müddetince hiçbir muharebeye iştirak etmeyeceklerine dair askerî şerefleri üzerine söz vereceklerdir (Fevzi, 1927, s. 143).

William Fenwick Williams'ın Osmanlı Devleti'ne Atanması

1854'ün yazına kadar Kafkasya'da yaşanan Türk muvaffakiyetsizliği Rus kuvvetlerine cesaret vermiştir. Özellikle Erzurum vilayetinin Rus işgaline girmesi ihtimalinin belirmesi, İngiliz ve Fransızları endişelendirmiştir. Örneğin Rusya'nın İran'ı Osmanlı Devleti'ne karşı savaşta ittifaka zorlamasına karşılık Birleşik Krallık'ın Basra Körfezi'ne harp gemileri göndererek, İran'ı işgal edeceğine yönelik ciddi tehdidi, İran'ın savaş boyunca tarafsız kalmasında etkili olmuştur (BOA, HR.SYS., 1346/85-2; Şahin, 2013, s. 352). Sinop baskınıyla başlayan Rusya'ya karşı doğrudan askerî müdahale önce denizlerde boy göstermiş, ardından asker ve mühimmat desteğiyle karadan sürdürülmüştür. Kırım'a filo desteğinde ciddi asker yığın mütteliklerden Birleşik Krallık, doğuda da Anadolu ordularının Ruslar karşısında daha etkin olması için Türklerle birlikte çalışacak bir askerî heyet göndermekle yetinmiştir. Budak'a göre müttelikler, Sivastopol kuşatmasının beklenenden fazla uzayacağını düşünmüşlerdir ve bu yüzden Doğu cephesine ağırlık vermişlerdir (Budak, 1993, s. 104; Ünalp, 2013, s. 11). Kanaatimize göre bu ihtimal söz konusu olduğu gibi Doğu cephesine askerî heyet gönderilmesi meselesi sadece Sivastopol kuşatmasının uzaması değildir. İngilizleri etkin ticari kaygılarının buraya heyet gönderilmesinde etkin olduğu aşikârdır. Zira zaten Doğu cephesinde savaş yürütülüyordu ve Rusya belli sayıdaki askerî birliğini burada tutuyordu. Bu birliklerin Sivastopol'a kaydırılması mümkün gözükmemekteydi.

Yarbay Williams, aldığı talimatlar gereği Lord Raglan'dan emir alacak ve doğudaki Türk komutanlarla koordineli bir şekilde çalışacaktır. Ona verilen talimatlara bakıldığında ise üstlerinden görüş almaksızın herhangi bir karar verme yetkisinin de olmadığı görülmektedir (HCPP, 1856, p. 1). Edward Hyde Villiers tarafından Yarbay Williams'a gönderilen ilk talimatnamede;

“Şayet olur da Fransız bir komutan atanırsa, birlikte hareket ederek, mümkün mertebe Türk ordusundaki subaylarla dostça bu işi yürütmelisiniz. Sizin gözlemlerinizi altında her türlü politik gelişmelerden majestelerinin hükûmetini bilgilendirmek için benimle irtibat kuracaksınız. Ayrıca Türk ordusunun gerçekleştirdiği her türlü operasyon hakkında bana bilgi yazacaksınız... Gerekirse İran üzerinden yazışmakta özgürsünüz... Babîâli’yi ilgilendirecek herhangi bir bilgi için İstanbul’daki elçilik üzerinden yazışmanız gerekecektir. Şayet fikirlerinizi içeren bir yazınız olur ve Lord Raglan da uygun görürse, Babîâli’den önce elçiliğimizin onu görmesinde fayda vardır.”

şeklinde Yarbay Williams’ın yapması gerekenler kısaca aktarılmıştı (HCPP, 1856, p. 1). Görüldüğü üzere Williams’ın atanmasında askerî kaygılardan ziyade politik kaygılar ön plana çıkmıştır.

Williams bölgeyi çok iyi tanıyan bir subaydı ve daha önce Erzurum’da Osmanlı-İran sınırı için toplanan konferansa Birleşik Krallık delegesi olarak bulunmuştu (Aykun, 1995, s. 76). Onun uzun süre Türkler arasında çalışması, bu iş için adeta biçilmiş kaftan gibiydi; Williams, Türklerin hassasiyetlerine, geleneklerine ve karakterlerine hâkim bir subaydı (Lake, 1856, p. 3). 15 Ağustos 1854’te İstanbul’a tekrar ayak basan Williams, hayranı olduğu boğaza bir Fransız buharlı gemisiyle varmıştır (TNA, FO., 195/440).

Yarbay Williams’ın Anadolu Ordularına atanması Osmanlı idaresinin savaş yıllarında yaşadığı mali ve askerî problemlerin neticesinde gerçekleşmiştir. Bunu dönemin meşhur İngiliz büyükelçisi Stratford’un Clarendon’la yaptığı yazışmalarda görmek mümkündür. Nitekim İngiliz ve Fransız yardımları olmadan Osmanlı Devleti bu savaşı yürütemeyecektir (HCPP, 1856, p. 2; Lake, 1856, p. 4). Bu savaşta Türk ordusundaki düzensizlik öne çıktığı gibi mali problemler de su yüzüne çıkmıştır.

İngiltere’yi bu savaşta Osmanlı Devleti’nin saflarına çeken bir başka neden daha vardı; o da Trabzon-Erzurum-Tahran üzerinden işleyen ticaret yolunun Rus denetimine girmesiydi. İngiltere bir yandan Osmanlı gibi büyük bir imparatorluğu ekonomik yönden kendine bağlarken Rusya gibi ciddi bir tehdidi de engelleme şansını yakalamıştır. Nitekim bu güzergâhta İngiliz tüccarlarının büyük oranda çıkarları söz konusuydu ve 1854 Temmuz’unun sonlarına doğru Bayezid’in Ruslar tarafından hiçbir mukavemet görmeksizin ele geçirilmiş olması İngilizleri iyiden iyiye paniklettiği yazışmalara da yansımıştır (HCPP, 1856, p. 3; TNA, FO., 195/440; Gürel, 1935, s. 111). Rusların Batı cephesinde ve Kırım’da

durdurulması, dikkatleri doğu cephesine çekmiştir. Batı'dan ilerleyemeyen Ruslar, Osmanlı Devleti'ne doğudan yüklenebilirlerdi. Bu ihtimal açıkçası İngiliz siyasetine uygun gözükmemektedir.

20 Ağustos 1854 Pazar günü İstanbul'daki askerî hareketlilik oldukça artmıştır. Yarbay Williams ilk raporunda 6 Ağustos 1854'te Marsilya'dan başlayan zorlu yolculuğunu ve dokuz gün sonra karaya çıktığı İstanbul'u anlatmıştır. İstanbul'a varır varmaz İngiliz elçiliğiyle gerekli görüşmelerini yapmış ve İngiliz orduları komutanı Raglan'dan gelen talimatları beklemiştir (TNA, FO., 195/440).

Yarbay Williams, deniz yolunu tercih etmek zorunda kalmıştır. Çünkü karayoluyla yapacağı yolculuk hem uzun hem de tehlikeler barındırıyordu. Rusların doğuda Kars yakınlarına kadar geldiğinin haberi aynı zamanda Yarbay Williams'ın İstanbul'a ayak bastığı tarihlerdir (Reid, 2006, p. 39). Dolayısıyla bu haber İstanbul'da diplomasi trafiğini artırmıştır. Doğu'da Bayezid'in Rusların eline geçtiği haberleri İngiliz diplomatlarını telaşlandırmıştır. Dolayısıyla Williams'ın da aynı atmosferden etkilendiği ortaya çıkmaktadır. Williams, 5 Eylül 1854'te Trabzon'a varmış, Vali Hafız Hakkı Paşa ile savaşın gidişatı hakkında görüştüğünden sonra Erzurum'a gitmek için yola çıkmıştır (TNA, FO., 195/440). 10 Eylül 1854'te Bayburt'a ulaşan Williams, Hafız Hakkı Paşa'ya yolculuğu hakkında gönderdiği teşekkür mektubunda, refakatine verilen iki rehberin çetin yol koşullarında kendisine "çok yardımcı" olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca Yarbay Williams'ın 1853-56 Osmanlı-Rus Harbi'nde askerî konularda anlaşabildiği tek Türk görevlinin Hafız Hakkı Paşa'nın olduğunu belirtmesi bir o kadar şaşırtıcıdır (HCPP, 1856, p. 11; TNA, FO., 195/440).

Erzurum'dan Gönderilen İlk Rapor

15 Eylül 1854 tarihli raporunda Yarbay Williams, Anadolu orduları hakkındaki ilk izlenimlerini yazmıştır. Aktardıklarına göre bir gün önce yani 14 Eylül'de Erzurum'a varmış, beraberindekilere karşı yapılan karşılama töreninden gayet memnun olmuştur (HCPP, 1856, p. 15). Williams, Vali İsmail Paşa'nın evinde bir süre dinlendikten sonra hemen Anadolu ordusunu incelemeye başlamış ve Kars yakınlarındaki ordu hakkında halktan gelen şikâyetleri de raporuna eklemiştir (TNA, FO., 195/440). Williams'ın ilk intibalarına göre Türk ordusu adeta mozaik gibi bir görüntü arz etmektedir. Nitekim Türk ordusu bu hâliyle pekiyi bir izlenim bırakmasa da başıbozuk birliklerin cephaneleri taşıma kabiliyetlerinden övgüyle bahsetmişlerdir (Reid, 2006, p. 40).

Doğu'da yaz mevsiminin kısa sürmesi, askerî harekâtı kışa göre planlamayı zorunlu kılmaktaydı. Dolayısıyla Yarbay Williams'ın da

raporlarında öncelik alınmakta olan askerî tedbirlerdir. Zira Williams, Erzurum'a vardığında karşılaştığı iklim durumundan oldukça etkilenmiş ve ilk olarak mevsim tedbirlerine dikkat çekmiştir (TNA, FO., 195/440). İsmail Paşa'dan, Erzurum ve çevresinde kamp kuran ihtiyat askerinin mevcut durumunu: Erzurum merkezde, özellikle han ve kervansaraylardaki odalarda, yaklaşık 8000 asker konakladığını, bunlardan 6000-7000 civarında asker, çevre köylerde ve Pasin Ovası'ndaki çeşitli köylerde olduğunu öğrenmiştir (TNA, FO., 195/440).

Yarbay Williams raporlarını oluştururken sadece dokümanlar üzerinden rapor tutmamıştır. Bizatihi askeri kamplara giderek, askerlerin içinde buldukları durumları yerinde tespit etmiştir. Çünkü savaşla birlikte Rusların ele geçirdiği bölgelerden Erzurum ve çevresine ciddi bir Müslüman nüfus göçü yaşanmıştır (Taşkesenlioğlu, 2021, s. 167). Göç, vilayette sosyal yapıyı bozduğu gibi ciddi toplumsal sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. En önemlisi de çeşitli hastalıkların yayılma ortamı bulabilmesiydi.

Türk orduları yaklaşık otuz yıldır dönüşüm geçirmektedir. Ayrıca bazı kumandanlar, yeni usul harp taktik ve teknolojilerine uzaktılar. O nedenle ast-üst ilişkisini ve üstlerin taktik kabiliyetleri bu savaşta da merak edilmekteydi. Özellikle de Avrupalı Devletler bu dönüşümü yakından takip ediyorlardı. Türkler bir yana İngiliz ali menfaatlerini her şeyin üzerinde gören Yarbay Williams, raporunun bazı kısımlarını İsmail Paşa'nın söylediklerine ve yaptıklarına göre yazmıştır. Williams'ın dikkatini Erzurum, özellikle Kars'ta, dar ve havasız evlere yerleştirilen kalabalık askerler arasında meydana gelen ölüm vakaları çekmiştir. Çünkü kış şartlarını ağır geçtiği Doğu Anadolu'da Türk askerleri uygun koşullara haiz olmayan yerlerde kalıyorlardı. Örneğin Erzurum merkez köylerindeki evlerde misafir odaları genellikle ahırlarla birlikteydi ve askerlerin hayvanlarla aynı ortamı solumaları açıkçası onlara sıhhi bir ortam sunmuyordu. Dolayısıyla böyle ortamda bir askerin dahi hastalanması bulaşıcılığı artıran etkenler arasında görülmekteydi. Williams'a göre İsmail Paşa'nın tüm çabaları da hastalık nedeniyle ölümlü vakaların yaşanmamasına yönelik idi (TNA, FO., 195/440; HCPP, 1856, p. 15).

Erzurum'daki Osmanlı ordusunun durumunu anlatan bu raporda; hastanelerde 1190 kişinin savaştan ötürü yaralı olarak tedavi altında olduğu belirtilmiştir. Erzurum'da 100 askerlik bir topçu birliğinin olduğu ve başlarında bir binbaşı bulunduğu yazmıştır. Fakat bu topçu birliğinin savaş yahut Erzurum'u savunma amaçlı değil kalede karşılama atışları yapmak amaçlı oraya yerleştirildiğini de ifade etmiştir. Williams, Osmanlı ordusundaki subayların kış barınaklarına yerleşmeden önce maaşlarını alacaklarını da umduğunu yazmıştır. Williams'a göre Osmanlı ordusundaki

askerlerin kafasını kurcalayan en önemli problemlerden biri bu mali sıkıntı idi. Subaylara bile dört aydır ödeme yapılmadığını anlatmıştır (HCPP, 1856, p. 15; Reid, 2006, p. 41). Benzeri tespitleri Fransız konsolos Challaye'nin raporlarında da görmek mümkündür; ona göre Erzurum'da toplanan Anadolu ordusunun askerî kuvvetleri, maaşlarını alamayan; bunun yanında silah ve teçhizat açısından da ciddi problemler içeren bir ordu idi (Yılmaz, 2015, s. 167).

İlk raporun diğer konusu ise Bayezid ile Kars arasında iletişimi sağlayan telgraf hattına ayrılmıştır. Malum Yarbay Williams Erzurum'a vardığı tarihlerde, bu hat Ruslar tarafından kesilmişti. Williams raporunda hattı onarmak için Bayezid'e bir müfreze gönderildiğini ancak Erzurum Defterdarı Yasin Bey'den öğrendiğine göre Bayezid'in Ruslar tarafından işgal edilmiş olduğunu belirtmiştir. Türk komutanlarına ait bir tahkikat raporuna dayanarak, Bayezid'in savunulmasında Selim Paşa'nın kendisine gönderilen talimatlara uymadığını ve Müşir Paşa'nın da tedbirsiz davrandığı sonucuna ulaşmıştır. Williams ayrıca Selim Paşa'nın cepheyi korkakça terk ettiğinden ve Müşir Paşa'nın bu harekete karşılık herhangi bir önlem almadığından bahsetmiştir. Williams raporunda kişisel başarısızlıklar nedeniyle Bayezid'in Rus işgaline girdiği izlenimi vermiştir (TNA, FO., 195/440).

Williams'a genel hatlarıyla Anadolu ordusunu vahim bulduğunu ve iklim şartlarını oldukça kötümser ifadelerle anlatmıştır. Muhtemelen Williams kötü hava şartlarıyla karşılaştığı düşünülecek olursa, yaklaşmakta olan kış için "Rigorous/Şiddetli" tabirini kullanmıştır (TNA, FO., 195/440). Daha kış görmeden bu tabiri kullanması oldukça dikkat çekiciydi.

İkinci Rapor Hakkında

Yarbay Williams ikinci raporunu 16 Eylül 1854'te göndermiştir. Bu raporunda istatistiki bilgiler verdiği gibi kişisel gözlemlerine de sıkça yer vermiştir. Bu raporunda Erzurum Valisi İsmail Paşa'nın kendisini bilgilendirdiğini ancak Zarif Mustafa Paşa'nın etkisi altında kalan biri olduğunu yazmıştır. Williams'ın Türk komutanlar hakkında İstanbul'a gönderdiği raporların orada yarattığı etki düşünülecek olursa verdiği bilgilerin de önemi anlaşılacaktır. Nitekim bu raporunda yazdıklarına göre yaklaşmakta olan kış mevsiminde ordunun bir bölümünün Erzurum'daki han ve kervansaraylarda konaklayacaklardı. Bu merkezlerin asker konaklamasına uygun şartlar içerdiğini düşünmek yanıltıcı olabileceği gibi Williams'ın aktardıklarından hem konakların kapasitesini (bkz. Tablo-1) hem de kimlere ait olduğu ve yapısı hakkında bilgi edinilmesi mümkündür (HCPP, 1856, p. 16; TNA, FO., 881/513).

Tablo 1.Yarbay Williams'ın Raporuna Göre Erzurum'da Askerlerin Konakladıkları Yerler ve Kapasiteleri

Her Birinin Kapasitesiyle Birlikte Erzurum'da Askerlerin ve Atların Yerleşebileceği Han ve Ahırların Listesi				
Han ve Ahırların İsmi	Oda Sayısı	İnsan	At	Açıklama
Zorluoğlu Han	24	250	60	
Mazlum Han	15	150	20	
Sinanoğlu Han	17	160	12	
Hangüler Han	4	40	40	
Dervişoğlu Han	34	340	150	İranlı tüccarlar tarafından meskündür.
Moy Han	22	220	40	İranlı tüccarla dolu.
Kamburoğlu Han	30	300	50	İranlı tüccarla dolu.
Kadioğlu Han	34	220	40	Bu odaların 22'si iyi durumdadır. 4'ü harabe, 8'i de ambardır.
Cennetzade Han	17	200	20	
Mansuroğlu Han	29	300	30	
Debbağoğlu Han	15	150	25	
Serdar Han	13	180	30	
Kundakçı Han	6	60	5	
Keyvank Ağa Han	12	120	20	
Tur Han	28	250		
Komesli Han	7	70		
Üstü Açık Han	27	250	30	
Ömerbeyoğlu Han	14	140	15	

Memiş Ağa Han	17	180		
Kazazoğlu Han	16	200		
Mansuroğlu Kirçak Han	10	100		
Ahırlar				
Celbi Demir Ağa			45	
Hüseyin Efendi'nin			25	
Hacı Sadık Efendi'nin			20	
Hızancı Ahmet'in			12	
İbrahim Bey'in		100		
Demir Ağa'nın	2	125	30	
Zaptiye Süleyman'ın	1	25		
Hüseyin Efendi'nin		60		
Süleyman Ağa'nın		60		
Hafız Efendi'nin		100		
Kiab(?) ve Osman'ın		100		
Çudar İsmail'in		40		
Hazyaman (Khazieman) Kulesi				
Tufan Bey'in		80		
Velheb Efendi'nin		70	25	
Limoncu Ali Bey'in			30	
Çerçi İbrahim'in	1	10	25	
Hevenk Ağa'nın		40		
Haço'nun	1	50		

Ayvaz'ın			20	
Limoncu Ali Bey'in			15	
Cennetzade'nin			30	
Purut		100		
Çizmeci Ağa'nın		80		
Kara Haço'nun		120		
Hüseyin Ağa'nın		80		
Hendekte Vaki			30	
Memiş Ağa			30	
Toplam	397	5100	944	

Tablodan da anlaşılacağı üzere Erzurum vilayeti ve merkezine dağılmış, yirmi bir civarında askerin konaklamasında uygun han bulunmaktadır. Ancak bu hanlardan üçü tüccarlar tarafından kullanıldığı için askerlere ayrılamamıştır. Kanaatimize göre bunların çoğu büyük konaklardı ve sahipleri tarafından askerlerin kalması için ayrılmıştı. Tasarlanan yerleştirme planında beş binden fazla askerin buralarda kalması düşünülmüştür. Ancak askerlerden 1300'ünün ahırlarla aynı ortamda yapılmış odalarda konaklaması işin en dikkat çekici tarafıdır. Bu da Erzurum'da kışlaması düşünülen asker sayısının %25'ine denk gelmekteydi. Bu oran önemlidir zira Erzurum gibi soğuk gün sayısının fazla olduğu bir şehirde askerlerin 1/4'ünün ahırlardaki odalarda kalması açıkçası hastalığa davetiye çıkarmaktan başka bir şey değildir (HCPP, 1856, p. 17). Dolayısıyla henüz düzenli ordu mantığını yerleştirememiş, ciddi ekonomik ve ikmal problemi yaşayan bir ordunun önemli bir kısmının kışı geçirecek sıhhi ortamdan yoksun oluşu da dikkate değerdir. Askerlerin dışında kışla, hastane ve depo olarak on han belirlenmişti. Ayrıca vilayet merkezindeki Tufanç (4 Bölük), Dinarkom (3 Bölük), Tivnik (Tifnik-3 Bölük), Şıhköy (4 Bölük), Gez (4 Bölük), Mördülük (2 Bölük), Umudum (1 Tabur), Çiftlik (1 Tabur), Hins (4 Bölük), Kevahor (4 Bölük), Soğuk Çermik (3 Bölük), Karaz (4 Bölük), Konk (3 Bölük), Sitavuk (1 Tabur), Kân (1 Tabur), Öznü (1 Tabur) gibi köylerde de konaklamalar planlanmıştır. Yaklaşık iki bin beş yüz askerin de Erzurum merkezinde kışı geçirmesi düşünülmüştür (HCPP, 1856, p. 18).

Williams ikinci raporunda konak yerlerinden sonra askerî hastane hakkında da bilgiler aktarmıştır. Yaralı ve hasta askerlerin tedavisiyle ilgili umduğundan daha iyi bir durumla karşılaştığında "şaşırdığını" yazmıştır. Hastanenin temizliği ve konforu ona göre "övgüye layıktı". Ayrıca rapordan anladığımızı göre humma o tarihlerde ciddi bir endişe oluşturmuştu zira tedavi için kullanılan kinin Erzurum ve çevresindeki pazarlarda savaştan dolayı pek bulunan bir ilaç değildi. Tüm bu düzenlemeler ve sağlık önlemlerinin Askerî Baştabip Emin Bey'in kişisel girişimiyle sağlandığını ve Emin Bey dışında Dr. Borg adında yabancı bir tabibin de çalıştığından bahsetmiştir. Nitekim Williams'ın aktardıklarına göre "ateşli humma" en son doktora bulaşınca kadar Borg bu hastanede tedavide bulunmuştu. (Armesto, 2007, s. 363; HCPP, 1856, p. 16; TNA, FO., 881/513). Williams, Borg'un sıhhi durumla ilgili verdiği "çarpıcı bilgileri" önemli gördüğünden raporuna şöyle yazmıştır:

“Anadolu ordusunun ilaç deposu Erzurum’da bulunmaktadır. Her bir alayın hekimi, ordunun başhekimine veya onun yardımcısına ilaç listesi sunmakta ve o listeye göre ilaç verilmektedir. Başhekimin isteği üzerine İstanbul’da bulunan merkez ilaç deposundan buradaki depoya ilaçlar getirilmektedir. Bunun yanı sıra, her alaya ilaçlarla beraber, bir sandık dolusu kalitesi çok düşük cerrahi malzemenin verildiğini gördüm. Buna rağmen, genel uğrak yer olan Erzurum Merkez Hastanesinde sandıklar dolusu mükemmel malzemeler de bulunmaktadır. Aslında ilaç deposunda çok faydalı ilaçlar bulunamıyor. Örneğin; klorlu gaz üretme aracı, kalsiyum klorür, kasıkbağı, uzuv kaybına uğramış veya bacak ve ayaklarda kırığı olanlar için yaylı yatak, kinin (sıtma durumunda), sirke, asetik asit, morfin tuzları, bizmut, kediotu kökü, kristalize gümüş nitrat, demir, elektrikli makine veya elektrik pili, doğal iyot, tentürdiyot ve tentürdiyot için şırınga gibi elzem malzemelerden yoksundur. Depoda yaptığım araştırma neticesinde bulunan tıbbi ilaçlar arasında kinin sülfat, toz kinin, ağrı merhemi, uçkun, kalsine manyezi, afyon, kalomel, kolonya, hint yağı, erimiş gümüş nitrat, Albespeyres vezikülü, balık tutkalı, nötr tuzlar vs. gibi mükemmel kalitede olan ilaçların bulunduğu tespit ettim. Ayrıca tıbbi amaçla kullanılan bitkiler arasında nadir kullanılanlar vardı. Ancak insan bunların da kaliteli olmasını arzu ediyordu. Mesela bunların içinde çok sık kullanılan ancak kalitesinin iyi olması gereken papatya, saparna, kavasya gibi bitkiler bulunmaktaydı. Diğer yandan, İstanbul’dan en son gönderilen ketenin kalitesi düşük, berbat durumda ve çamurlu olandan farklı değildi. Oysaki ketenin daha temiz ve daha iyi durumda olması gerekirdi. Geçen günlere kadar hastane yönetimi ihmal ediliyordu ancak Kars’tan hasta ve yaralıların gönderileceği duyulunca hastanelerin eksikliklerinin giderilmesine dair çalışmalar başlatıldı. Doktor Nuri Efendi’nin enerjisi sayesinde çarşaf, battaniye gibi

malzemeler şu anda bulunabilmektedir. Keşke bütçe onun hizmetine verilmiş olsaydı. Hâlbuki çarşaf gibi malzemelerin çoğunun borçla alımının yapılması zaman kaybına, pahalılığa ve aynı zamanda tedarik yolu olmadığından hastanın fiziki sağlığına katkıda bulunabilecek malzemelerin de eksikliğine yol açmaktadır. Diğer yandan dispanserler de bir bakıma ihmal ediliyor ve oralarda müsriflik yapıldığına dair söylentiler var. Başeczacı, ciddi bir denetim ve yeni bir muhasebe sistemi kurmuş olan Mustafa Efendi, İstanbul'dan henüz geldi. Öyle umuyorum ki Mustafa Efendi, yetkililerin kararlılığı ve desteğiyle buraya düzen, iktisat ve temizlik kazandırabilir. Hastane hizmetleriyle alakalı olarak baktığımızda tıbbi teşkilata bir tür düzen getirildiğini görmekteyim. İkinci Doktor Albay Emin Bey hizmet açısından çok iyi niyetli ve kendisine destek verilirse onurlu bir adam olarak çok daha fazlasını yapacaktır. Bütün sıhhiye teşkilatı onun emrinde çalışmaya hazır ve onun vereceği emirleri yerine getirme konusunda kararlı gözüküyor. Diğer taraftan tam tersi olarak unvanıyla çok övünen Başhekim Salih Bey, her ne kadar yabancı üniversitelerde eğitim görmüş olsa da meslektaşlarına yönelik görevlerini çoğunlukla unutmakta ve saygın bir adamın hoşuna gitmeyecek, tehdit edici ve nahoş ifadeler kullanmaktadır. Bunun kanıtı olarak farklı zamanlarda birçok hekimin istifasını sunmuş ve istifalarının kabul edilmiş olması görülebilir. Ayrıca bu istifaların akabinde hekimler Kars ordusundan ayrılmış ve sonra İstanbul'a gitmiş ve ordunun bir başka biriminde iş aramışlardı.” (TNA, FO., 881/513)

Anlaşılabildiği üzere Yarbey Williams'ın en hassas olduğu nokta savaş şartlarında ordunun sağlığı meselesi idi. Çünkü modern savaş teknolojileri ve yeni taktikler, savaşların süresinin uzaması neden olmuştu. Askerî sistemlerdeki bu dönüşüm, çetin kış şartlarının yaşandığı bu coğrafyalarda çıkması muhtemele salgınlara davetiye çıkarıyordu.

Williams Paşa'nın Kars'taki İzlenimleri

William Fenwick Williams, 16 Eylül 1854 Cumartesi günü, Erzurum Valisi İsmail Paşa'ya mektup yazarak; aldığı askerî, idari ve sıhhi önlemlerden ötürü ona teşekkür ettikten sonra Erzurum'dan Kars'a gitmek üzere yola çıkmıştır (TNA, FO., 195/440). Williams yol hazırlığı yaparken, geçen yıl hummadan 18.000 kişinin hayatını kaybettiğini öğrendiğinde çok şaşırılmış ve gelecek yıl aynı vakanın yaşanmamasını dilemişti. İngiliz konsolosları Brant ve Thomson'a gönderdiği mektuplarında gideceği güzergâh bilgilerini aktarmıştı;

“Yollar berbat ve birbiri arasındaki mesafeler oldukça uzundur. Erzurum'dan Kars'a 36 saatte gidildiğini size ifade etmekten onur

duyarım. Bu mesafeyi askerî kanallar söylüyor ve onları size arz ediyorum. Yolculuk mesafesi Erzurum-Hasankale 6 saat, oradan Ardos 7 buçuk saat, Yeniköy 7, Çıplaklı 6 buçuk saat ve Çıplaklı ile Kars arası da 9 saat ve toplamda 36 saattir.” (HCPP, 1856, p. 23).

Williams muhtemelen 18-22 Eylül 1854 tarihleri arasında Kars için yola çıkmış olmalıdır. Erzurum'daki İngiliz Konsolos Brant'ın 22 Eylül 1854'te Clarendon Lordu'na gönderdiği telgrafta, "Williams'ın gece yarısı Kars'a gitmek için yola çıkmış olabileceği", şeklinde muhtemel yazışmasından vilayette iyi bir haber alma mekanizmasının olmadığı anlaşılmaktadır (TNA, FO., 881/513). 24 Eylül 1854'te Williams'ın Kars yakınlarındaki askerî garnizondan Clarendon Lordu'na gönderdiği rapora bakılacak olursa aynı günün sabahı Kars'a gelmiş, Türk birliklerinden bir saat uzaklıktaki karargâha ulaşmıştır (HCPP, 1856, p. 25). Williams, Kars'ta da ilk iş olarak hastaneleri ziyaret etmiştir. Dört kervansaray ve birkaç binanın hastaneye dönüştürüldüğünü ve bunlarda 500 civarında askerin tedavi gördüğünü yazmıştır. "Hastaneler" diyordu, Williams, "umduğumdan daha da iyi durumdadırlar" (TNA, FO., 195/440). Ancak alınan tedbirlerin yetersiz olduğunu da ekleyerek, Babıali'den acilen Erzurum ve Kars'a sağlık personeli gönderilmesini iletmiştir. Ayrıca askerî kumandanların hastaneler üzerindeki baskılarını azaltmak ve hastanelerdeki doktorların biraz daha inisiyatifleri ellerinde bulundurmaları için onlara yetki tanınmasını da tavsiye etmiştir (HCPP, 1856, p. 26).

Williams ayrıca Kars'ın savunulmasına öncelik verilmesinin öneminden bahsetmiştir. Müşir Paşa'yı da bilgilendirerek, Kars'ın etrafına ve tepelere güvenlik amaçlı tabyalar yapılmasını önermiştir.¹ Onun bu önerisinin altında savunma planı yatmaktadır. Stratejik noktalara yapılacak istihkamlar sayesinde şehrin düşman tarafından ele geçirilmesinin de önüne geçilmiş olacaktı. Williams Paşa, açıkçası istihkama çok önem veriyordu ve bu yolda da ciddi mesai harcayan biriydi. Zira ona göre 10 bin kişi, eğer bu kış salgın hastalık büyük bir yıkıma neden olmazsa, Kars'ın savunulması için yapılacak tabya inşaatında büyük önem arz etmekteydi (TNA, FO., 881/513). Gördüğü manzaralardan biri de piyadelerin kışı geçirmek için ihtiyaç duyduğu kışlık elbiselerdir. Özellikle yirmi bin çift bot ve çorabın gecikmeksizin Erzurum'a gönderilmesi gerektiğini yazmıştır (TNA, FO., 195/440). Gerçekten de savaşa katılan bir diğer İngiliz Albay Atwell de benzer yoksunluklardan bahsetmiştir:

¹ Günümüzde Kars'ta Williams Paşa Tabyası olarak bilinmektedir. Bu tabyanın sanat tarihi bakımından bir incelemesi için bakınız Osman Ülkü'nün ilgili makalesine bakılabilir (Ülkü, 2021, ss. 34-48).

"Kılıçları çok kısa, mızrakları çok ağır, üniformaları eski-püskü ve atları yaşlı ve bitkin idi. Bu yüzden işe yaramayacakları düşünülüyordu. Üzerlerindeki süvariler o kadar fütursuzdular ki eyerlerine güçlkle tutunuyorlardı. Ayrıca hünerli bir manevra icra etmişler gibi kolayca kahramanlık şiiri yazabilecek kadar az talimliyidiler. Hatta eğer Macar komutan Kmeti (İsmail Paşa) tarafından fenni olarak bir mevkiye yerleştirilmemişlerse, ileri karakol vazifesinde bile dayanıklılıklarına yahut stratejik yeteneklerine fazla güvenmek pek akıllıca olmazdı." (Lake, 1856, p. 6)

Benzer ifadeleri Williams'ın ekibindeki Doktor Humpry Sandwith'in anlatımlarında da görmek mümkündür:

"Askerler bir yıldan fazla birikmiş maaşlarını alamamışlardı; ayakkabı yerine, tabaklanmış hayvan derilerinden imal edilmiş doğal bir çarık kullanıyorlardı; üniformaları pejmürde ve çoğu sağlıksız beslenme ve Kars'taki karanlık ve kötü havalandırılmış, uzun ve can sıkıcı barakalarında barınmalarından ötürü iskorbüt hastalığından mustarıptı... Süvariler ordunun açık ara farkla en kötü birlikleriydi; resmî geçit için sadece 600 atlı toplanabildi; silah ve teçhizatları en barbar ulusun bile düzensiz savaşılarını yerin dibine sokardı. Bütün bunlara karşın Rusların yaklaşmakta olan çarpışma için en zorlu hazırlıkları yaptıkları herkesin malumuydu." (Sandwith, 1856, pp. 229-230)

Sadwith'in aktardığı kısımlar önemliydi zira Osmanlı Devleti, epey zamandır ordusunu modernleştirmeye çalışıyordu ve daha önceki savaşlarda "mahiyesini" aynı aylığını alamamış askerlerin savaş hattından nasıl kaçtıklarını tecrübe etmişlerdi (Yıldız, 2008, s. 151). Nitekim Türk kumandanlarının davranış ve tutumları da önem arz etmekteydi. Williams, 26 Eylül 1854 tarihli Clarendon'a gönderdiği bilgilendirmede, bölüklerdeki subayların işleriyle uyumlu olmadığından bahsetmiştir. Hatta subayların bölüklerde alışkanlık hâline gelmiş olan hırsızlık olaylarına göz yumduklarını ve tecrübe sahibi olan genç subaylarla bunların değiştirilmesi yönünde Osmanlı Devleti'ne baskı yapılmasını, tavsiye etmiştir. Maaşları birikmiş askerlere yapılacak ödemenin de iyi bir motivasyon oluşturacağına yönelik kanaat bildirmiştir (HCPP, 1856, p. 30).

Albay Lake'e göre de piyadelerin durumu benzerdi. Sadece birkaç alayın iyi giyimli ve donanımlı olduğunu, geri kalanların çoğunun talim ve disiplin hakkında bilgisinin olmadığını yazmıştır. Redifler ve Başbozukların yeterli eğitimlerinin olmadığı, ordudaki en beceriksiz asker olduklarını ve bu nedenle Türklerin başarısızlığının "sürpriz" sayılmaması gerektiğini aktarmıştı. Lake'ın bir başka aktardığına göre subaylardan bazıları emir-komuta zincirinden habersizdi ki ona göre bunlar "adam

kayıрма" sonucunda orduda yükselmişti. "Liyakat" diyordu Lake, "teşvik edilmediği yerde nadir bulunur" (Lake, 1856, p. 7).

Müşir Zarfif Mustafa Paşa'yla gördüğü aksaklıkların giderilmesi üzerine çeşitli müzakerelerde bulunan Williams, gördüğü en küçük olumsuzluğu hem Erzurum'daki Konsolos Brant'a hem de doğrudan Londra'daki Clarendon Lordu'na göndermiştir. Bu bilgiler arasında en çarpıcı olanlarından biri de Kars depolarında bulunan erzaklardır. Williams'a göre 14 bin askere 30 gün yetecek yaklaşık 450 ton buğday, sadece iki gün yetecek 12,215 okkalık un, 24 gün yetecek 162,250 okkalık peksimet, 2000 at için 32 gün boyunca yetecek miktarda 194,560 okkalık arpa, 7 günde tüketilecek kadar pirinç, 2 gün içinde tüketilecek tereyağı ve bir günlük mum bulunmaktaydı (HCPP, 1856, p. 48).

Williams, Şükrü Paşa'nın Anadolu Ordularının başına atandığını 4 Kasım 1854'te Erzurum'daki İngiliz konsolosu Brant'tan öğrendiğinde buna oldukça şaşırıldığını ancak bunun Türk ordusu için iyi bir tercih olduğunu da yazmıştır (TNA, FO., 195/440; HCPP, 1856, p. 52). Onun Şükrü Paşa hakkındaki iyi izlenimi, muhtemelen kafasında Anadolu ordusu için planladığı revizyonu Şükrü Paşa sayesinde hayata geçirebileceğine olan inancından kaynaklanmaktaydı.

Yarbay Williams'ın Kars'ın Teslimine Kadar Gönderdiği Raporlar

Williams, Muravyef'in Kars'ı kuşatma niyetinden ilk kez bahsettiği raporunu 15 Ağustos 1855'te göndermiştir. Aktardıklarına göre Muravyef, Sivastopol'un düşmesinden sonra planında değişiklik yapmış ve birliklerini Kars Kalesi'nin yakınlarına çekmiştir (HCPP, 1856, p. 282). Onun bu taktiğinden Williams, Kars'ın kuşatılacağına kanaat getirmiştir. Muravyef'in ordu birliklerinin sayısının çokluğundan ziyade Williams'ı en çok, Erzurum yolunun kesilmesi yönünde Rus süvari birliklerinin aldığı tedbirler tedirgin etmiştir. Kaldı ki Kars'ın kuşatıldığını anlayan Williams, bir an önce yardımcı birliklerin gönderilmesini de istemiştir (HCPP, 1856, p. 283). Williams endişelenmekte haklıydı zira daha beş gün önce gönderdiği raporda Muravyef'in Erzurum'a doğru gittiğini yazmıştı. Ancak şimdiki manevralarda Muravyef'in bundan vazgeçtiğini anlamıştır (Reid, 2006, p. 44).

21 Ağustos 1855'te kuşatma planı daha da netleşmiştir. William Paşa'nın yazdıklarına göre Muravyef, o sıralar birliklerini dinlendirmekte ve planını gözden geçirmektedir. Topçu birliğiyle ilk kez bu savaşta kullanılan roketlerin desteğindeki Rus süvarisi, Kars'ın kuzeybatısı yönünde Osmanlı birliklerinden yaklaşık bir saat uzaklıktaki tepelere yerleştirilmiş ve çok sayıdaki düzensiz atlı birlikler de Kars'ın Erzurum, Oltu, Ardahan ve

haberleşmesi mümkün olabilecek her yerle irtibatını kesmek için bu süvari birliğine yardım etmiştir. Williams Paşa, İngiltere ve müttefiklerinden acilen Karadeniz tarafından takviye kuvvet gönderilmesini istemiştir. Bunun taarruzdan ziyade kuşatma harekâtı olduğunu ve uzun sürmemesi yönünde de temennisi olduğunu anlatmıştır. (HCCP, 1856, p. 288).

Eylül 1855'te Kars ve çevresinde hava koşulları değişmeye başlamıştır. Williams Paşa 10 Eylül 1855'te Rus ordusunun kuşatma esnasında yaptıklarını aktarmanın yanında iklim koşullarına da şu şekilde dikkat çekmiştir:

“Kar, Kars'ı çevreleyen tepelerin yüksek yerlerine yağdı. Fakat ılıman bir fırtınadan sonra iki ay daha askerî harekâtı idare etmek için vaktimiz oldu. Hendekler, Veli Paşa Tabyasından İngiliz Tabyasına bir milden daha uzun olan tepelerdeki siperlerimizin etrafını çevirmiştir. Aynı zamanda şehrin iç hattı da ihmal edilmemiştir.” (HCCP, 1856, p. 302)

Yine de Kars'taki Osmanlı birliklerinin morallerinin yüksek olmasından ötürü "mutlu" olduğunu belirtmiştir. Williams'ı mutlu eden başka bir gelişme, Ömer Paşa'nın bir an evvel Çürüksu hattından Gürcistan'a sefer düzenleyeceği yönünde ellerine geçen bir haber idi. Kars'ın kuşatmaya hazırlandığı esnada "koleranın" ortaya çıktığı ancak bunun Osmanlı askerlerinden ziyade Rus birliklerinde görüldüğü, Rusların Türklere yakın olması nedeniyle onların arasında da yayılma tehlikesi olduğunu ve Dr. Sandwith'in aldığı tedbirlerle Kars'takilerin fazla etkilenmeyecekleri bilgilerini de aktarmıştır (HCCP, 1856, p. 302).

Ancak gelişmeler onun umduğu gibi olmamıştır. Williams'ın 12 Ekim 1855'teki raporunda açlık ve salgın hastalıklardan ciddi yakınmalarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu raporda açlıktan süvarilerin atlarının telef olduğunu; koleranın ise Kars'ta halk arasında yavaş yavaş yayılmaya başladığını aktarmıştır. Ömer Paşa'nın gecikmesi nedeniyle ciddi endişe yaşadığı anlaşılan Williams'ın, "mutluluğundan" eser kalmamıştır. Nitekim Williams'a göre Ömer Paşa'nın gelmemesinin, "Ruslara teslim" olmaktan başka bir neticeye yol açmayacağını da belirtmesi hayli ilginçtir (HCCP, 1856, p. 312). Aynı zamanda Ömer Paşa'nın da Batum civarlarında harekâta devam etmesi ve kışı orada geçirme ihtimali Williams'ın bu kötü öngörüsünü ciddi bir plana indirgemıştır. 19 Kasım 1855'te Erzurum'daki konsolos Brant'a gönderdiği mektubunda; şehir halkının açlık tehlikesiyle karşı karşıya kaldığından, bahsetmiştir. Askerî muvaffakiyetsizlik, kolera ve açlık gibi nedenler Williams'ı, Kars'ın Ruslara teslim edilmesi gerektiğine ikna etmiştir ve dolaylı yollardan bunu ima etmeye başlamıştır. “Üç günlük

bisküvimiz kaldı...” ifadesi Kars’taki yardım beklentilerinin yok olduğunu göstermiştir (HCPP, 1856, p. 330).

Nitekim Yarbay Williams, 29 Kasım 1855’te Kars yakınlarındaki Rus karargâhından gönderdiği raporunda Kars’ın teslimi hakkında şunlardan bahsetmiştir:

“Birliklerden bir homurdanma çıkmaksızın soğuk ve açlıktan çok acı çekmekteyiz. Onlar (Türkler) karakollarda, çadırlarında öldüler... 29 Eylül’deki zafer elde ettikleri günden beri hayvansal gıda tatmamışlardı. Beslenmeleri iki-üç dilim ekmek ve bitki köklerinden ibaretti. Gece gündüz bir şey yememelerine rağmen açlığa karşı direndiler. Buna rağmen onların parıldayan gözleri bana düşmana bir kere daha saldırabileceklerini söylüyordu. Şu ana kadar açlıktan ölen sayısı yaklaşık iki bin olmuştur. Şehir halkı da benzer sorunlar yaşıyordu. Ayrıca askerler arasında birbirleriyle ekmeklerini paylaşmadıklarından dolayı yüzlerde ölüm vakası yaşanmakta. Bu yüzden Müşir’e bir savaş konseyi toplaması için yalvardım ve sadece altı günlük dayanma gücümüzün kaldığını, hiçbir şeyin bize kalmadan fakat bir anlaşmayla sonuca varmamız gerektiğini söyledim... Daha sonra Müşir benim General Muravyef ile olan anlaşmamızı reddetti ve ben, 25’indeki sizin yazınızı bekledim. Muravyef, ilk başlarda şehri savunan herkesi mahkûm etmek istiyordu. Fakat ben savaşa gönüllü olarak katılmış sivil halk ile askerlerin bir tutulmasını sağladım... İnsanlık onuruna yaraşır bir anlaşma yaptım. Antlaşma metninin bir örneğini ekte gönderiyorum. Ben ve yanımdaki görevliler yarın Tiflis’e doğru hareket edeceğiz ve İmparator’un kararı için bekleyeceğiz.” (HCPP, 1856, p. 340)

Williams Paşa’nın antlaşma metninde Kars’ın teslim tarihini 27 Kasım 1855 olarak vermiştir. Kars beş ay on iki gün süren muhasaradan sonra Rusların eline geçmiş, 70 sahra ve 16 muhasara topu, 2000 lağım ile 15 bin asker de esir alınmıştır. Ancak Rusların Kars’ı ele geçirmelerinin verdiği moral uzun sürmemiş, Erzurum’un ele geçirilmesine yönelik yapılan planlar Paris’te 1856 Barış Antlaşması’yla sona erdirilmiştir. Ayrıca Müşavir Paşa’ya göre Williams’ın doğudaki hizmetleri abartılmıştır. Hatta Williams’ın Türk komutanları haksız yere şikâyet ederek, orduda emir-komuta zincirini kırdığını ve başarısızlıkta bunun etkili olduğuna yönelik iddialar bu savaştan sonra dillendirilmiştir. Yarbay Williams, 1853-56 Osmanlı-Rus Harbi esnasında gösterdiği üstün gayretlerden dolayı Osmanlı Devleti tarafından “Ferik” rütbesiyle ödüllendirilmiştir (BOA, HR.SFR.3., 17/4; HR.SYS., 1353/58). Sadece ferik rütbesi verilmekle kalınmamış, 1855’te bu kez “Nezaret ve Müşirlik” rütbeleri uygun görülmüştür (BOA, İ.DH., 334/21862). Aynı şekilde Kars Muhasarasında onca zorluğa rağmen gösterdiği üstün performansından dolayı ve zayıf verilmeden halkı Rusların

elinden kurtardığı gerekçesiyle İngiliz Kraliçesi tarafından da “Kars Baroneti” unvanı almıştır (Kırzioğlu, 1972, s. 11). Sadece Osmanlı Devleti ve İngiltere'nin gündeminde olan bir subay değildir. Doğudaki başarılı yönetimi nedeniyle Fransızlar da kendisini Legion d'Honneur ödülünün "Grand Cross" nişanına layık görmüşlerdir (www.biographi.ca/en/bio/williams_william_fenwick_11E.html, 2016).

SONUÇ

Yarbay Williams namıdiğer Williams Paşa/Kars Baroneti, Kars'ı insani kayıp yaşamaksızın Ruslara teslim ettikten sonra 2 Aralık 1855'te Gümrü'ye gitmiştir. Gümrü'deki Rus karargâhında bir süre misafir olan Williams Paşa, on gün sonra da Tiflis'e gitmek için oradan ayrılmıştır. Görevini kayıpsız ve eksiksiz yerine getirmenin verdiği rahatlıkla Birleşik Krallık'a dönmüştür. Onuruna verilen bir yemekte Williams Paşa Türk orduları için şunları söylemişti:

"Dünyada bir ordu için Türkiye'den daha iyi bir erkânıharp ve teçhizatın var olduğuna inanmıyorum. Oraya gittiğimde onları yaklaşık üç yıldır maaşları ödenmemiş bir hâlde buldum. Benzer koşullar altında herhangi bir ordunun durumunun ne olabileceğini kolaylıkla tasavvur edebilirsiniz. Ancak açlığa ve çıplaklığa rağmen bu cesur askerler Rusların en iyi ordularını, savaşın getirdiği tüm onurla Kars'ın dışına çıkmalarına izin verilinceye kadar yaklaşık iki ay boyunca boğazda tutmayı başardılar (The Manchester Guardian, 1856, p. 1).

Rus kumandan Nikolayeviç Muravyev'in ordularını düzenli ve devamlı yeni güçlerle ikmal etmesi ve Osmanlı ordularının buna karşılık takviyeden mahrum kalması, Kars'ı Ruslara âdeta altın tepside kazandırmıştır.

Kuşatmanın ilk günlerinde Türk kuvvetlerinin yarma taarruzları, Kars halkına ümitler vaat etse de kuşatmanın kaldırılmasında pek de etkili olmamıştır. Ancak yine de mümkün olan tedbirler hiçbir zaman elden bırakılmamıştır. Williams Paşa'nın önerileri ışığında, Kars'ın savunulması için yapılmış tabyalara yenilerinin eklenmesi; bu kuşatma esnasında gerçekleşmiştir. Savunma taktiği geliştiren Türk birlikleri, bu kez saldırı esaslı değil kuşatma taktik ağırlıklı hazırlık yapmış ve Kars halkı da buna çeşitli fedakarlıklar yaparak karşılık vermiştir. Anadolu'nun çeşitli vilayet, sancak ve kazalarından gelen bazı gönüllüler, savaşa katıldığı gibi kimisi de savunma için önemli olan tabyaların inşaatında çalışmıştır. Nitekim Williams Paşa, Kars'ı teslim ettikten sonra oradan ayrılrsa da ismi orada baki

kalmış; halkın üstün gayretiyle yaptırdığı tabyalardan birine Williams Paşa Tabyası adı verilmiştir (Şahin, 2013, s. 354).

Kars'ın, Doğu cephesinde savunma hattı olarak düşünülmesi, başarılı bir taktik olsa da sivil halk faktörü unutulmuştur. Zira Rus kuşatmasına şehir halkı uzun süre dayanamamıştır. Bu o günkü askerî karar alıcıların ön göremediği bir unsurdur. Askerî açıdan hazırlık tamamlanmıştır ancak sivil halk açısından kuşatma uzadıkça toplumda ciddi sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Bu koşullara bir de bölgenin iklim şartları eklendiğinde kıtlık ve hastalıklar Kars'ta savunmada bulunan sivil/asker Türkler için çok da iyi bir sonun başlangıcı olmamıştır. Nitekim kuşatmayı yarma taarruzlarının etkin olamaması ve Osmanlı ordusu adına gönderilen yardımın ulaşamaması, 27 Kasım 1855'te Kars'ı diplomasi yoluyla Ruslara teslimine neden olmuştur (Kızılkaya ve Yeşilyurt, 2014, s. 189). Kars'ın Ruslara teslimi, aynı zamanda askerî başarısızlıklara karşılık diplomatik başarı olarak lanse edilmesine de yol açmıştır.

Kars teslim edilene kadar birkaç defa Erzurum'a gidip gelen Williams Paşa, Kars ve çevresinde yaşanan gelişmelerden Erzurum'daki Türk idarecilerini de ihmal etmemiştir. Birbiriyle çatışan Osmanlı subayları ve âdeta toplama diyebileceğimiz ordunun başarısızlıkları karşısında Williams'ın gözünü Erzurum'a çevirmesi boşuna değildir. Zira askerlerin her türlü ihtiyacının Erzurum'dan karşılanması, takviye birliklerin Erzurum'da toplanarak buradan savaş hattına gönderilmesi, askerî hastanelerin Erzurum'da konuşlandırılması, tıbbi malzeme depolarının Erzurum'da bulunması ve savaşın kurmay heyetinin Erzurum'dan sevk edilmesi açıkçası Erzurum vilayetinin askerî stratejik bir mevki olarak önemini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Kars'ın tesliminden sonra şayet barış gerçekleşmezse Rusların bir sonraki hedefinin Erzurum olacağı kanaati, o günkü askerî erkânda güçlü bir şekilde var olmuştur. Williams Paşa, ileride Erzurum'un düşmesi hâlinde Kırım'daki müttefik başarısına gölge düşeceğinin farkındaydı ve o güne kadarki tüm kazanımlar bir anda berhava olabilirdi. Dolayısıyla Williams Paşa'nın Erzurum'a yönelik, Ruslar daha Kars'ı kuşatmadan evvel savunma için önerilerde bulunmasının altında da bu kanaat yatıyordu. Williams tıpkı Kars'ta olduğu gibi Erzurum'da da tahkimata önem vermiş ve daha Kars'a gitmeden evvel şehrin savunulması için tabya yapımına ağırlık verilmesini önermiştir. Kaldı ki bu savaş esnasında Erzurum'da yapılan bu tabyalardan birine de Williams Paşa'nın adının verilmesi tesadüfi değildi (TNA, MR., 1/493). Erzurumluların ihtiyat amaçlı yapılan bu tabyalarda çalışmaktan "büyük memnuniyet" duyduğu hususunda Anadolu ordusu kumandanından İstanbul'a gönderilen bilgilendirme yazısından bunu görmek mümkündür (BOA, İ.DH., 319/20664; A.MKT.MHM., 70/46).

Günümüzde Kars'taki Williams Paşa Tabyası'nın adı o tarihlerde İngiliz Tabya olarak İngiliz evraklarına geçmesine rağmen Rusların çizdiği Erzurum şehir planında, Erzurum'daki tabya doğrudan onun adıyla anılmıştı (Yeşilyurt, 2016, s. 617). Böylece Yarbay Williams'ın adının ölümsüzleştirildiği, Osmanlı tarihine ve dolayısıyla Erzurum şehir tarihine mal edildiği görülmüştür. Ancak günümüzde Williams Paşa'nın adını çağrıştıracak herhangi bir bilginin Erzurum şehir tarihi çalışmalarında pek fazla zikredilmemesi bir o kadar ironi tarafıdır.

Öte yandan Williams'ın Anadolu ordularına gönderilmesi, büyük müttefiklerden Birleşik Krallık'ın Osmanlı politikasını göstermesi bakımından kayda değerdir. Zira bu henüz büyük güçlerin Osmanlı bütünlüğü politikasından kopmadıklarını gösteren en önemli gelişmelerden biridir. Bir ara Karl Marks dönemin İngiliz gazetelerinde Birleşik Krallık'ın farklı bir ajandası olduğunu söylese de Kars'ın teslimi döneminde başarı olarak telakki edilmiştir. Osmanlı idaresi ise Rusya'nın saldırgan tavırları karşısında "sulhu" koruduğunu ileri sürerek Avrupa kamuoyunu, dolayısıyla Batılı devletleri kendi davasına inandırdığını düşünerek, tek başına bile ittifakı "başarı" olarak addetmiştir (BOA, HR.SYS., 903/2-55). Hatta Türkler tarafından mesele, barış ortamının bozulmasına yönelik her harekete İngiltere, Fransa ve Avusturya gibi devletlerin "ilanıharb nazarıyla" baktıkları ve "askerlerini kullanmaktan" geri durmayacakları şeklinde oldukça iyimser bir şekilde yorumlanmıştır (BOA, İ.HR., 131/6703-8). Ancak ilk kez bu savaşta alınacak dış borçlanma ilerleyen tarihlerde devletin bağımsızlığına ciddi gölge düşürecek kurumların doğmasına yol açacağından haberlerinin olduğu söylenemez.

İngiltere, maddi olarak Babıâli'yi bu savaşta desteklemiş ve İngiliz ordusunda çalışan en iyi subaylarını Osmanlı ordusu hizmetine göndermekten geri durmamıştır. Bu âdeta kaz gelecek yerden tavuk esirgemek gibi bir şeydi. Williams ve heyetin Osmanlı Devleti'ne gelişi aslında Osmanlı ordularında yürütülen modernleşme sürecinin bir devamıydı ki önceleri de İngiliz uzmanlar Osmanlı Devleti'nde çalışmıştı. 1853'te başlayan bu savaşta görüldüğü gibi çağa ve modern teçhizatla donanmamış ve onlara uyum sağlayamamış orduların başarısızlığı bir kere daha ispatlanmıştır. Hiç şüphesiz bu savaştan sonra da ordunun yapılanması devam edecek, örneğin 1869'ta Hüseyin Avni Paşa'nın planlamasıyla Türk ordularında âdeta "ikinci dönüşüm dalgası" başlamıştır (Yıldız, 2011, p. 6).

Başta da belirtildiği gibi İngiltere'nin deniz aşırı sömürgeler politikası, onu Anadolu'nun doğusuna getiren başlıca etken idi. Ancak Kırım'da yaşandığı gibi doğrudan müdahale tarzında değildir. Hatta sadece İngiltere değil benzer şekilde Fransa da Kafkasya'ya müdahale etmekten imtina

etmişlerdir. O nedenle İngiltere dolaylı yollarla doğu cephesine müdahaleyle yetinmiş; Ruslarla çakışan Doğu politikası nedeniyle Yarbay Williams gibi kişileri Erzurum ve çevresine göndermiştir. Bu nedenle 1853'te Osmanlı Devleti ile Rus Çarlığı arasında başlayan bu savaş, daha sonra Osmanlı-İngiliz-Fransız ve İtalyanların bir cephede, Ruslara karşı savaştığı, âdeta Dünya savaşı tatbikatına bürünmüştür. Bu nedenle savaşı sadece bir Osmanlı-Rus savaşı olarak görmek, çok yanlış bir yaklaşım olacaktır. İngiltere'nin Osmanlı'da ve Fransa'nın Avrupa'da yürüttüğü politikalar anlaşılmadan bu savaşı doğrudan Osmanlı belgelerine dayanarak anlamaya çalışmak yanıltıcı bir durumdur. Ayrıca bu savaşı yine sırf Osmanlı-Rus problemi olarak ele almak da doğru değildir. Kaldı ki Rusya'nın dış politikasını da işin içerisine katmak ve bu savaşı beynelmilel Avrupa meselesi olarak görmek daha doğru olacaktır. Ayrıca bu savaşın ortaya çıkardığı gerçeklerden bir diğeri de Rusya'nın dünya kamuoyunu ikna edemeden girdiği savaşları kaybetmesidir.

KAYNAKÇA

- Anonim, (2013). *Kırım Harbi'ne Dair Notlar*. (Haz. E. Keleş) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Armesto, F. F. (2007). *Millennium*. (Çev. E. Günsel) İstanbul: Nokta Kitap.
- Aykun, İ. (1995). *Erzurum Konferansı (1843-47) ve Osmanlı-İran Hudut Antlaşması*.
- Besbelli, S. (1977). *1853-56 Osmanlı-Rus ve Kırım Savaşı Deniz Harekâtı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Budak, M. (1993). *1853-1856 Kırım Savaşı'nda Kafkas Cephesi*, İstanbul.
- Çavlı, A. E. (1957). *Kırım Harbi-Paris Muahedesi 1856*. İstanbul: Hilmi Kitabevi.
- Çetin, M., & Kök, R. (2015). Kırım Savaşı'nda Osmanlı Ordusu'nda Yaşanan Lojistik Problemler. *Turkish Studies*, 10(10), 313-340.
- Dinner to Sir William Williams, of Kars. *The Manchester Guardian*. Jul 11, 1856.
- Duberly, F. I. (2007). *Mrs. Duberly's War*. (Edt. C. Kelly) Oxford: Oxford University Press.
- Fenton, R. (2007). *Osmanlı-Rus Savaşında Kırım ve Türkiye Mektupları*. (ç. S. Küçük, Dü.) İstanbul: Yirmidört Yayınevi.
- Fevzi. (1927). *1853-1855 Türk-Rus Harbi ve Kırım Seferi*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- Figes, O. (2012). *Kırım-Son Haçlı Seferi*. (Çev. N. Elhüseyni) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gürel, T. (1935). *1853-55 Türk-Rus Harbi ve Müttefiklerin Kırım Savaşı*. İstanbul: Askerî Matbaa.
- Goldfrank, D. (2002). The Holy Sepulcher and The Origin of The Crimean War. In e. E.-M. Poe, *The Military and Society in Russia 1450-1917* (pp. 491-505). Leiden: BRILL.
- Hayreddin. (1326). *Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyasisi*. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- http://www.biographi.ca/en/bio/williams_william_fenwick_11E.html. (2016, 08 28).
- House of Common Parliamentry Papers (HCPP.),

Papers Relative to Military Affairs in Asiatic Turkey, and The Defence and Capitulation of Kars, Harrison and Sons, London 1856.

- Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı Tarihi* (Cilt V). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kızıoğlu, M. F. (1972). *Kuruluşunun 150. Yıldönümünde Kanada Karsı'na Türkiye Karsı*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Kızılkaya, O. ve Yeşilyurt, Y. (2014). 1855 Kars Muhasarası Firarileri Hakkında Kurulan Divan-i Harp Komisyonu. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(1), 186-210.
- Lake, A. (1856). *Kars and Our Captivity in Russia*. London: Richard Bentley.
- McDonald, L. (2007). *Florence Nightingale: The Crimean War*. Ontario: Wilfrid Laurier University Press.
- Özcan, B. (1997). *Kırım Savaşı'nda Mali Durum ve Teb'anın Harb Siyaseti (1853-1856)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Özcan, B. (2008). *Sinop Deniz Felaketi (30 Kasım 1853)*. İstanbul: Deniz Basımevi.
- Reid, J. (2006). Crimean War Siege in the Caucasus. *Military History*, 38-45.
- Sandwith, H. (1856). *A Narrative of the Siege of Kars*. London: John Murray.
- Şahin, H. (2013). Kırım Harbi'nde (1853-1856) Doğu Anadolu Cephesi'nde Cereyan Eden Muharebelerde Başlı-Bozuk Birlikleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(49), 343-358.
- Şirokorad, A. (2013). *Osmanlı-Rus Savaşları*. (Çev. D. Batur) İstanbul: Selenge Yayınları.
- Taşkesenlioğlu, M.Y. (2021). *Kafkasya Hattında Osmanlı Hristiyanlarına Yönelik Rus Politikaları (1828-1878)*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA.),
 İradeler, Dahiliye Evrakı (İ.DH.), 319/20664; 334/21862.
 İradeler, Hariciye Evrakı (İ.HR.), 131/6703-8.
 Sadaret, Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.), 70/46.
 Hariciye Nezareti, Londra Sefareti-3 (HR.SFR.3), 17/4.
 Hariciye Nezareti, Mektubi Kalemi (HR.MKT.), 61/59-2.

Hariciye Nezareti, Siyasi Kısım Evrakı (HR.SYS.), 1346/85-2; 1353/58; 903/2-38,55.

The National Archives (TNA.),

MR., 1/493.

TNA, FO., 881/513; 195/440.

Ülkü, O. (2021). Osmanlı Ordusunda Bir İngiliz Subayı: General Sir Williams Fenwick ve Anadolu İstihkâmlarının İnşasındaki Rolü. *Sanat ve İkonografi Dergisi*, (1), 34-48.

Ünalp, F. R. (2013). İlklerin Savaşı: Kırım Savaşı (1853-1856). *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, 11(22), 1-15.

Yeşil, F. (2021). Osmanlı-Rus Harplerini (1710-1829) Etkileyen Faktörler Üzerine. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*. 2, 99-116.

Yeşilyurt, Y. (2016). Erzurum Yerel Tarih Araştırmaları Açısından İngiliz Ulusal Arşivlerinin Önemi (19. Yüzyıl). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(55), 597-624.

Yıldız, G. (2008). *Osmanlı Kara Ordusunda Yeniden Yapılanma ve Sosyo-Politik Etkileri (1826-1839)*, İstanbul.

Yıldız, G. (2011). Ottoman military organization (1800-1918). *The Encyclopedia of War*. Gordon Martel (Ed.), 1-8.

Yılmaz, Ö. (2015). Erzurum Fransız Konsolosu Challaye'nin Kırım Savaşı Döneminde Askeri İstihbarat Faaliyetleri (1853-54). *History Studies* (7/4), 157-174.

EKLER

Ek-A: Yarbay Williams'in 15 Eylül 1854 Tarihli Raporu.

Colonel Williams to the Earl of Clarendon.—(Received October 18.)

(Extract.)

Erzeroom, September 15, 1854.

I HAVE the honour to inform your Lordship that I arrived here yesterday, and was received by the civil and military authorities with every possible honour.

I at once waited on the Governor-General of the Province, Ismail Pasha, and after the usual compliments and civilities entered upon the subject of the army which still remains encamped near Kars.

As my first care will be, on my arrival in that city, to impress upon the Mushir the necessity of sending it into winter cantonments, I inquired of Ismail Pasha the number of troops which he could accommodate in and around Erzeroom. His Excellency replied, that there was room in the town for about 8,000, principally in the khans and caravanserais. That in the neighbouring villages, and upon the plain of Passin, 6,000 or 7,000 more could be accommodated. With respect to the accommodation in the town, that he would immediately give orders for the necessary preparations, and that I should be conducted round the khans before I left.

I inquired if provision, &c., for the supply of these troops on their arrival here had been provided. He assured me that he had already given orders, and that I might depend upon his efforts. His Excellency was fully aware of the mortality which had occurred in this city, and more especially in Kars, from the overcrowding of the troops in narrow and unventilated houses, and from the character which I have received of the Governor, I am induced to believe that he will exert all his efforts to avert so dreadful a calamity during the ensuing winter.

The troops in this garrison consist of two battalions of Anatolia Rediff, one battalion mustering 350, the other 260 men. They are fifteen and seventeen months in arrears of pay. There are also detachments amounting to 350 men of different regiments of the army of Kars; they are seventeen, eighteen, and nineteen months in arrears of pay. The Staff of the army at present here are four months in arrears. In hospital there are 1,190, principally wounded. Of Artillery there is a Bimbashi and 100 men. They are in the castle for the purpose of firing salutes. All these troops got one month's pay just before the last Bairam.

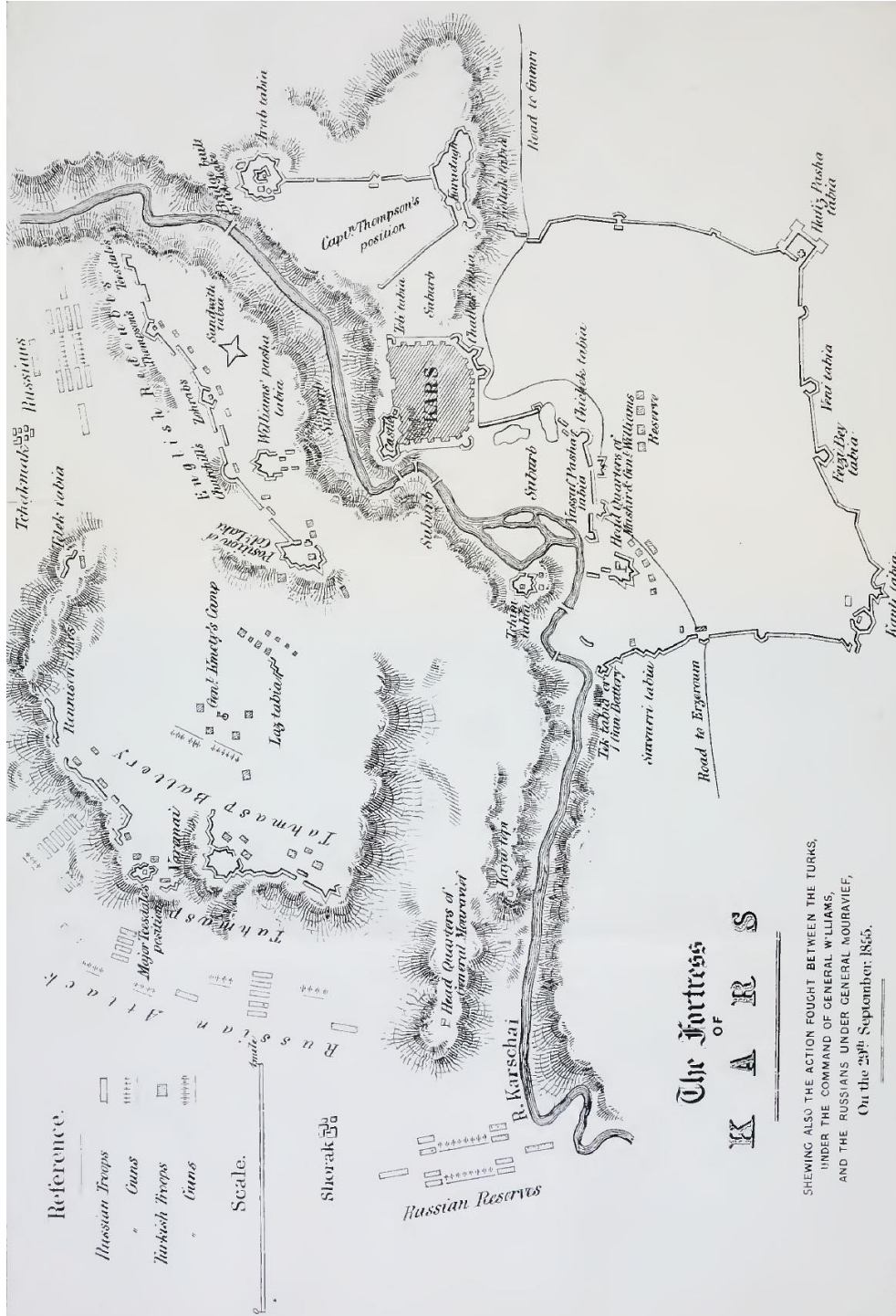
Your Lordship will see by the arrears of pay, as above stated, how utterly destitute these poor soldiers must be of all those little necessities which can alone preserve contentment and a good spirit in an army, and I most sincerely hope that, through your Lordship's influence, steps may be taken to rectify this evil ere these troops arrive in their respective cantonments at the commencement of a long and most rigorous winter.

During my conversation with the Governor, yesterday, his Excellency told me that he had written to the Mushir at Kars, on the subject of the interruption of the line of communication between this and Byazid, and that he had, in reply, received intimation that a force of Cavalry had been dispatched from the head-quarters towards Byazid, and that Selim Pasha had been directed to march upon that city with his division, for the purpose of reoccupying it.

Whilst thus conversing with the Pasha, Jassin Bey, the Defterdar of the Province, arrived from head-quarters after a march of six days, and he also confirmed that intelligence, and offered to send me a copy of a report which he had drawn up for the information of Ismail Pasha, the Governor-General.

I have the honour to inclose herewith a copy of that document, and your Lordship will see that there is no mention of that order said to have been sent to Selim Pasha at Van, nor does the Mushir seem disposed to take any decided steps to vindicate the disgrace caused by the cowardly abandonment of Byazid by Selim Pasha, and the consequent interruption of the line of communication between this city and the Turco-Persian frontier, and the repeated insults of a Cossack force now hovering in that direction. On my arrival at Kars I shall bring these subjects before the Mushir, and acquaint your Lordship with the results. I march for that city in two days.

Ek-B: 29 Eylül 1855 Tarihli Kars'taki Türk Mevzilerini Gösteren Plan.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

On August 2, 1854, Colonel William Fenwick Williams was appointed to the Anatolian Army on the eastern front in the ongoing Ottoman-Russian war. Background on his appointment was the international competition of large states as Great Britain, France and Russia. The ancient southern politics of Russia often confronted him with the Ottoman Empire. The Russian and Ottoman wars were also followed closely and carefully by many European states, especially Great Britain. Hence, they took sides in the Turkish-Russian struggle from time to time with diplomacy, and sometimes with direct military interventions.

The Causes of the Ottoman-Russian War at 1853-56

Nicholas I of Russia's offensive plan for the Ottoman territories in 1852 was the significant element of the war of 1853-56. Ever then, the fact that Turkish side also took military measures had brought both countries to the brink of war at the beginning of 1853. The desire of Russia to find new active ports for its impasse agricultural economy had caused aggressive policies against the powerless Ottoman Empire, whose armies were engaged in improving. In June 1853, Prut was occupied by the Russians, and Russians started this war. Turks' responding with a protest at first caused a serious Russian hostility in the European public opinion. At the conference convened in London, straight statements of support were expressed for the Ottoman Empire, and on October 8, 1853, the allied navies were sent to the Dardanelles to prevent a possible occupation of Istanbul.

The war began in Balkans and then continued with mutual small probing attacks. When it became an international conflict, it also had been shifted to the Crimean and Eastern Anatolian fronts. The sudden attack of the Russian navy on the port of Sinop and the shelling of civilian residential areas had turned the Black Sea into a "de facto" Russian lake. This had been the last milestone for France and England. This war was also called the Crimean War because European States sent more troops to the Crimean front. What had happened on the Eastern Front?

The Battle on the Eastern Front

On the Eastern Front, only Turkish Army, gathered from Anatolia, and the Russian Army were fighting. During the war, the surrender of Kars to the Russians in 1855 was the turning point for the Eastern Front. Afterwards, Kars was brought up by the Russians in exchange for Sevastopol. It was possible to see the developments on this front. The war was lost for Turks but it was won for Allies as a result of British policies because there wasn't a state that cared about the Eastern Front other than the Turks and the British. The fact that the United Kingdom was the state that had the most interest in the ride trade route from Iran, has undoubtedly shifted British attention to this front.

The Anatolian Armies, which were stationed in Erzurum, were sent to the Caucasus from here and organized operations against the Russians, but they were unsuccessful. The military factors in the failure were usually mainly tactics and equipment, and this failure made it necessary for W. Fenwick Williams, an experienced soldier who worked in Erzurum, to be assigned to the Anatolian Armies. With the arrival of Williams at Erzurum, the British military delegation had a serious impact on the Turkish military mission. Williams played a first-degree role in the surrender of Kars to the Russians.

The Appointment of William Fenwick Williams

The fact that the Russians achieved success in the east and desire to expand to the south of Anatolia was the most important factor in the appointment of Williams. He planned to work under Lord Raglan in coordination with the Turks. On August 31, 1854, Williams set off for Erzurum and informed his senior authorities about the public condition that he saw on the way.

The First Report Sending From Erzurum

In the first report, dated September 15, 1854, Colonel Williams wrote to the ambassador of Istanbul his first impressions of the Anatolian Armies. He had investigated the Anatolian army and listened to complaints from the public about the army in Kars. When he first arrived in Erzurum, he was quite impressed by the climatic situation. He first drew attention to the seasonal measures. About 8000 soldiers were staying in the center of Erzurum, especially in the rooms of inns and caravanserais. Of these, around 6000 to 7000 soldiers were staying in the surrounding villages and various villages on Pasin Plain. In Erzurum, especially in Kars, there were cases of death among crowded soldiers who stayed in narrow and stuffy rooms.

The Second Report and Its Evaluation

In the second report, dated September 16, 1854, he gave information that the soldiers were planned to be accommodated in Erzurum. The information provided about the capacity of the rooms and where they were located was undoubtedly unique to the state of the Turkish army at that time, which was trying to modernize. In his report, he also conveyed information about the medical condition of the Turkish Army. He drew attention to the success of Turkish doctors in hospitals. The serious and decisive role of the sanitary issues in the recent wars were emphasized.

Williams Pasha's Impressions in Kars

Having gone to Kars on September 22, 1854, Williams passed on information about Turkish Armies and the command delegation that had direct contact with Russians on the front line. He proposed Turkish authorities to restore the hospitals and to take military tactical measures for the defense of the fortress of Kars. There were also Williams's serious narratives about equipment and replenishment of deficiencies. He also conveyed information about the old-new conflict in the modernizing Turkish army.

The Reports Sent until Kars Fell

Also the first report of Williams is important. It was sent on August 15, 1855. The report mentioned that the Russian commander Muravyef intended to siege Kars. It mentioned that Russians took measures during the siege of Kars and that Williams played an active role in the fortress' surrender. It is possible to see what the conditions were for the surrender of Kars Castle.

Conclusion

In this study it was tried to analyze why a British officer was appointed to Turkish Army and under what conditions he served. It was tried to explain why Russians succeeded in the east and why they failed in Crimea. It was tried to explain how much active role was played by British in the surrender of Kars to Russians. Various conclusions were drawn about why the allies, who had never made concessions to Crimea or Istanbul, did not oppose the surrender of Kars. The delivery of Kars leads to the conclusion that Williams' agenda was different.

İÇ GÜVENLİKTE YER ALTI, TÜNEL VE MAĞARA OPERASYONLARI İLE YÖNETİMİ

Tarık AK*

Öz

Yer altı, tünel ve mağaralar; kentlerde, kırsalda ve ülkelerin sınırlarında terör ve organize suç örgütleri ile kaçakçılar tarafından sıklıkla kullanılan mekânlardır. Özellikle son yıllarda kolluk kuvvetlerinin insansız hava ve kara araçları gibi keşif ve gözetleme teknolojilerinden daha fazla istifade etmesi, örgütlerin yer altı, tünel ve mağara ortamlarını asimetrik avantaj olarak kullanma isteğini daha da artırmıştır. Yer altı, tünel ve mağaralar, güvenliğin ya da yaşamın sürdürülmesi amacıyla kullanılan doğada kendiliğinden oluşmuş veya insan kaynağıyla inşa edilmiş boşluklardır. Bu mekânların fiziki ortamlarının türdeşlik göstermesi, yer altı, tünel ve mağaraların birlikte anılmasını anlamlı kılmaktadır. Kolluk kuvvetleri açısından bu ortamların suçla mücadele ve terör faaliyetlerinden sakındırılması için güvenli hâle getirilmesi, öncelikli bir iç güvenlik yaklaşımı hâline gelmiştir. Çalışma kapsamında ilk olarak yer altı, tünel ve mağaraların iç güvenlik açısından önemi araştırılmıştır. Müteakiben yer altı, tünel ve mağara operasyonlarına etki eden şartlar tespit edilmiştir. Son olarak ise; yer altı, tünel ve mağara operasyonlarının nasıl icra edildiği ve yönetildiği sorularına cevap aranmıştır. Çalışma ile günümüzde Türkiye'de iç güvenlik açısından yer altı, tünel ve mağara operasyonlarının yönetim usulünün tanımlanması hedeflenmektedir. Çalışma literatür taraması yapılarak teorik bir zeminde yürütülmüştür. Çalışma sonucunda ilk olarak yer altı, tünel ve mağara operasyonlarında keşif ve gözetleme, örtü ve korunma, ateş gücü ve muhabere ihtiyaçlarının her biri için ayrı bir teknolojiden istifade edilmesi hususu vurgulanmıştır. Müteakiben operasyon birimlerinin planlama, hazırlık, icra ve değerlendirme safhalarına uygun şekilde operasyonlarını yönetmesi gerektiği hususuna ulaşılmıştır.

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: İç Güvenlik, Kolluk, Yer Altı, Tünel ve Mağara Operasyonları.

Jel Kodu:

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi'ne yazar imzası ile beyan edilmiştir.

Underground Tunnel and Cave Operations and Management in Internal Security

Abstract

Underground, tunnels and caves are places that are frequently used by terrorists, organized crime organizations and smugglers in cities, rural areas and borders of countries. Especially in recent years, law enforcement's use of reconnaissance and surveillance technologies such as unmanned aerial and land vehicles has increased the desire of organizations to use underground,

* Dr., Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, aktrkak@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8452-1601

tunnels and cave environments as an asymmetric advantage. Underground, tunnels and caves are cavities that are either spontaneously formed in nature or built with human resources, which are used for the purpose of maintaining security or life. The homogeneity of the physical environments of these places makes it meaningful to mention underground, tunnels and caves together. Securitization of these environments in order to prevent crime and terrorist activities has become a priority internal security approach for law enforcement. Within the scope of the study, firstly, the importance of underground, tunnels and caves in terms of internal security was investigated. Subsequently, the conditions affecting the underground, tunnel and cave operations were determined. Finally, answers were sought to the questions of how underground, tunnel and cave operations were carried out and managed. The purpose of this study is to define the management method in underground, tunnel and cave operations in terms of internal security in Turkey today. The study was carried out on a theoretical basis by making a literature review. As a result of the study, it was emphasized that a separate technology should be used for each of the exploration and surveillance, cover and protection, firepower and communication needs in underground, tunnel and cave operations. Subsequently, it has been decided that the operation units should manage their operations in accordance with the planning, preparation, execution and evaluation phases.

Article Type: Research Article

Keywords: Internal Security, Law Enforcement, Underground Tunnel and Cave Operations.

JEL Code:

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. I, as the author of the article, signed my declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Yer altı, tünel ve mağaralar insanlık tarihinin her döneminde toplumların güvende hissettiği, yaşamak için bir sığınak olarak gördüğü ya da hasmına saldırabilmek amacıyla bir vasıta olarak kullanılan mekânlar olmuşlardır. Genel olarak rakibine karşı inisiyatifini kaybetmiş veya zayıf kalmış ordular veya topluluklar; yer altı, tünel ve mağaraları daha çok bir imkân olarak görmüş, bu alanları birer gizlenme, hayatta kalma ve mücadelesini sürdürme aracı olarak kabul etmişlerdir. Her ne kadar teknolojinin gelişim süreci toplumların modernleşmesine doğrudan katkı sağlamış olsa da günümüzde de yer altı, tünel ve mağaraların kullanılması benzer amaçlarla devam etmektedir ve özellikle bugünlerde devletler açısından bir iç güvenlik tehdidi olarak karşılaşılmaktadır.

Devletlerin egemenlik sahası içerisinde vatandaşlarının bizatihi kendisi ve şahsi malı ile devletin temel maddi varlıklarının korunması amacıyla; kolluk kuvvetlerinin suç ve suçla mücadelesi ya da terör faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde yer altı, tünel ve mağara alanlarının kullanılmamasının sağlanması, kullanılıyor ise güvenilir hâle getirilmesi öncelikli bir iç güvenlik yaklaşımı hâlini almıştır. Bu bağlamda söz konusu çalışma; iç güvenliğin sağlanması amacıyla kolluk kuvvetlerinin yer altı,

tünel ve mağaralarda icra edecekleri operasyonların yönetim esaslarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında;

- İlk olarak; yer altı, tünel ve mağaraların öneminin ne olduğu ve günümüzde iç güvenlik açısından oluşturduğu güvensizlik durumunun nedeni?

- İkincisi; yer altı, tünel ve mağara operasyonlarına etki eden şartların neler olduğu?

- Üçüncüsü; yer altı, tünel ve mağara operasyonlarının nasıl icra edildiği ve yönetildiği sorularına cevap aranacaktır.

Çalışma ile günümüzde Türkiye’de iç güvenlik açısından yer altı, tünel ve mağara operasyonlarının gerçekleştirilmesinde yönetim usulünün tanımlanması hedeflenmektedir.

Yer Altı, Tünel ve Mağaralara Bakış

Yer altı, tünel ve mağaralar güvenliğin veya yaşamın sürdürülebilirliği maksadıyla kullanılan doğada kendiliğinden oluşmuş veya insan kaynağıyla inşa edilmiş boşluklardır (Solescu, 2020, s. 136). Bu mekânların fiziki ortamlarının türdeşlik göstermesi; yer altı, tünel ve mağara alanlarının birlikte anılmasını anlamlı kılmaktadır. Bu yapılarla, ister doğal ister yapay olarak inşa edilmiş olsun herhangi bir şehir veya kırsalda karşılaşılabılır. Genel olarak bu ortamlar; hem kırsalda hem de şehirlerde yatay veya dikey şekillerde, çoklu seviyelerde, kısıtlı geçiş imkânlarında ve kilometrelerce uzunlukta olabilmektedir. Şehirlerde, çok katlı karmaşık yapılarda ve birkaç şehir blokuna yayılabilmektedir. Mağaralar ise, bölgenin jeolojik yapısına göre kısıtlı geçit imkânlarını barındıran düzensiz yapılar olarak ortaya çıkmaktadır (Hinchliffe, 2019; Rozman, 2019).

Mağaralar ve yer altında bulunan boşluklar; insanlık tarihi boyunca devletler, düzenli ve düzensiz ordular, teröristler, suçlular, kaçaklar, göçmenler ve siviller tarafından defalarca kullanılmıştır (Bartolomeu, 2020, s. 40). Bu mekânlara ilginin temel nedeni, güçsüz olan tarafın hayatta kalmak veya mekânın avantajından yararlanarak düşmanına karşı mücadele gösterebilmek olmuştur. MÖ 2000’li yıllarda Akad ve Asur imparatorluklarının kazı ve duvar mühendisliği bilgisinden müşterek olarak hasım şehirlere saldırılarda faydalandığı, kalelerin içine ve derinliğine tünel kazılması tekniğinin Romalılarca çok sık kullanıldığı bilinmektedir. Nitekim kalelerin duvarları inşa edilirken, özellikle kale çevresinde oluşturulan ve suyla doldurulan hendekler bu tünellere karşı doğal tahkimat olsun diye yapılmışlardır (Herman, 2014; Springer, 2015; Collins, 2019). Hatta Romalı tarihçi Polybius’un MÖ 189 yılında düşmanın tünellerine

yönelik karşı tünel kazma yöntemini önermesi karşı tünel taktiğinin savaşta bir stratejiye dönüştürülmesini sağlamıştır. Romalılar MS 256'daki Dura kuşatmasında ise, Perslilerin yaptığı benzer tünellere karşı başarılı mücadeleler vermişlerdir. Yaşanan tünel harbinde Perslilerin kükürt ve zift karışımını ateşleyerek kükürt dioksitten faydalanarak Romalı askerleri etkisiz hâle getirmeye çabalamaları veya karşı tünelleri tespit etmek için sesin akustiğinden faydalanılması ve dinlenilmesi yer altı tünel operasyonlarının icrasına ilişkin ilk örnekler arasında sayılabilir (Herman, 2014; Springer, 2015; Collins, 2019).

Bir yöntem olarak yer altı tünellerinden istifade edilmesi Orta Çağ boyunca devam etmiştir. Örneğin Fransızlar; Château Gaillard Kuşatması'nda (1203-1204) İngilizlerin inşa ettiği üç savunma duvarıyla karşılaşmış, tünellerde başarı sağlamaları surların altında inşa edilmiş olan tuvaletler sayesinde olmuştur. Osmanlı Devleti de, tüneli bir taktik başarı aracı olarak görmüş, yeniçeri ordusu içinde "Lağımçı" adıyla bir ocak kurmuştur. Lağımçılar, toprak altında inşa edilen tünellere patlayıcı yerleştirerek açılan yollardan toprak üstünde gerçekleşen muharebeleri desteklemişlerdir (Yıldırım, 2019, s. 399).

Modernleşmenin erken dönemlerinde; savaşların hızı ve taarruzların vurucu gücünün artması, ilk başta yer altı, tünel ve mağaralara yönelik taktik yöntemlere ilgiyi azaltmıştır. Özellikle, Napolyon Bonapart'ın hızlı taarruzlarına duyduğu güven, müstahkem mevkiileri atlayarak taarruzlarına devam etmesi kuşatma ve tünel yöntemlerini cazip kılmamıştır. Ancak XX. yüzyılın başlarında Kırım Sivastopol'da, Amerikan İç Savaşı sırasında Petersburg'da ve Japonların Ruslara karşı Port Arthur'u kuşatmasında kazılan yer altı tünelleri bu yönetime tekrar ilgiyi yükseltmiştir (Herman, 2014; Springer, 2015; Dowd, 2020).

I. Dünya Savaşı'nda yer üstünde artan ateş gücü, manevra kabiliyeti ve tahkimat yetenekleri; tünelleri hasımdan kaçınılması, mayınlı düşman bölgelerinin aşılması ve düşman arka bölgesine sızılması bakımından bir yöntem hâline getirmiştir. 1916 yılında İngiltere ve Almanya arasında yapılan Somme Savaşı, 1917 yılı Messines Ridge ve Ypres muharebeleri tarihte gerçekleşen önemli yer altı savaşlarından birkaçıdır. Söz konusu yer altı tünel muharebelerinde askerlere yönelik klor ve hardal gazlarının kullanımıyla karşılaşmıştır (Springer, 2015). I. Dünya Savaşı sonrası yıllarda yer altı, tünel ve mağaralar gerilla harbi açısından da rağbet görmüştür. 1937 yılında başlayan Çin-Japon Savaşında Hebei Eyaleti'ndeki yaşanan çatışmalarda Çinli gerillalar, Japon askerlerine karşı oluşturdukları on dört kilometrelik tünellerle mücadele vermişlerdir (Herman, 2014; Barak, 2018, s. 31).

I. Dünya Savaşı'nda muharebe ortamında tank ve öldürücülüğü yüksek toplar ile uçakların kullanımı, tünellerin tahkimat olarak düşünülmesi fikrini uyandırmıştır. Nitekim kara ve hava birliklerine karşı sağlam tünel tahkimatı yapma fikri, II. Dünya Savaşı öncesinde Fransızların Alman saldırısını önlemek için inşa ettikleri Maginot Hattı'nda da şekil bulmuştur. Yapılmış olan söz konusu tünel ve tahkimat sistemi, caydırıcı olsa da II. Dünya Savaşı'nda Alman saldırısını engelleyememiştir. II. Dünya Savaşı'na gelindiğinde ise, Japonların ABD'ye karşı Peleliu ve Iwo Jima adalarında benzer tünel ağı yöntemlerini kullandığı görülmüştür. Müteakiben Kore ve Vietnam savaşlarında Amerikan hava üstünlüğünden kaçınmak, hayatta kalmak ve orada yaşayabilmek için kilometrelerce yer altı tüneli hazırlandığı bilinmektedir (Mills, 2019). Viet Cong gerillaları; özellikle Saygon yakınlarındaki Cu Chi eyaletinde, Kamboçya sınırına doğru yaklaşık 320 kilometrelik devasa bir tünel ağı inşa etmiştir. Bu tünellerde mühimmat deposu, kışlalar, atölyeler, mutfaklar, hastaneler ve hatta tiyatrolar oluşturulmuştur. ABD'nin 2002 yılında bu sefer Afganistan'da Tora Bora dağlarında yer alan mağaralarda da benzer mücadeleyi gösterdiği görülmüştür (Herman, 2014; Springer, 2015; Barak, 2018, s. 35-36).

İç Güvenlik Açısından Yer Altı, Tünel ve Mağaraların Önemi

Günümüzün modern devletinin iç güvenlik yaklaşımı, toplumların asayışı ve kamu düzeniyle birlikte devletlerin egemenlik sahası içerisinde modern yaşamın gerektirdiği maddi varlıkları ve mekânı koruyacak şekilde gelişim göstermiştir. Bu sayede öngörülen güvenlik olgusu; hem vatandaşın her birinin yaşamı ile hak ve özgürlüklerini hem de modern hayatın gerektirdiği fiziki koruma alanının birlikte sağlanması yaklaşımına karşılık gelmektedir. Günümüzde devletlerin iç güvenliğe ilişkin bu yaklaşımı, farklılaşan güvenlik tehditleri açısından bir zorunluluk hâline gelmiştir. Son yıllarda maruz kalınan terör olayları, kaçakçılık ve organize suç örgütlerinin eylemleri, siber tehditler, ulus aşırı göçler, afetlere müdahale, kritik altyapıların güvenliği gibi sorunlar iç güvenlik birimlerinin çözüm bulması gereken temel güvensizlik konularıdır (Brimmer, 2006, s. 36). Bu açıdan söz konusu güvensizlik tehditlerine karşı, hazırlık ve müdahale seviyesi artırılmış güvenlik birimlerinin teşkil edilmesi ihtiyacının önemi açıktır. Günümüzde devletler, iç güvenlik hizmetlerini genel olarak kolluk teşkilatları ve yetkili diğer kurumları vasıtasıyla yerine getirmektedir (Gözler, 2008, s. 218). Kolluk kuvvetlerinin günümüzün farklılaşan güvenlik ortamına hazırlıklı olma ihtiyacı, bu birimlerin vatandaşla birebir ilişki kurarak trafiğin düzenlenmesinden asayişin sağlanmasına, terörle mücadeleden afetlere müdahaleye, kritik altyapıların korunmasından

organize suç örgütleriyle mücadeleye kadar tedbir almayı zorunlu kılmaktadır (Bauman, 1997, s. 19; Ak, 2018, s. 85).

Bu kapsamda son yıllarda terör örgütlerinden organize suç örgütleri ve kaçakçılara kadar güvensizlik ortamı yaratan birçok suçlu ve muhatabın eylemlerini kolaylaştırmak, güçlerini gizlemek ve kendi yaşamlarını sürdürülebilir kılmak için yer altı, tünel ve mağaraları bir imkân olarak görmeye başladıkları bilinmektedir. Özellikle kolluk kuvvetlerine karşı kendilerini güçsüz hissettiklerinde asimetrik bir avantaj sağlamak için yer altı, tünel ve mağaraları kullandıkları bir gerçektir (Cassar, 2019; Solescu, 2020, s. 137). Örneğin; Hamas, İsrail'e karşı hem lojistik açıdan malzeme taşımak hem de eylem yapabilmek amacıyla sızma girişimleri için yer altı tünellerini kullanmaktadır. Hatta Hamas, 2009 yılında İsrail'e karşı Lead Operasyonu ve 2012 yılında Savunma Ayağı Operasyonu'nun sona erdiği dönem arasında, kendi bütçesinin %40'ını Gazze Şeridi boyunca tünel ve yer altı sığınaklarını genişletmek için kullanmıştır (Littlechild, 2020, s. 4). Hamasın Gazze ve Mısır sınırları boyunca kazdığı tüneller; İsrail içindeki birden fazla hedefe koordineli baskınlar düzenlemesine imkân sağlamış, İsrail Gazze içerisinde tünel girişlerini imha ederken Hamas tünellerden çıkarak kendisine arkadan saldırı düzenleyebilmiştir. Suriyeli muhaliflerin de Esad rejiminin hava gücünden ve keskin nişancılarından kaçınmak için ülke içerisinde 500-1.000 adet arasında tünel ile yer altı ağları oluşturduğu tahmin edilmektedir (Runkle, 2015; Haydock, 2016; Ioanes, 2019). Kırsalda inşa edilen tünellerin ve kullanılan mağaraların yanında, şehirlerde de kentleşmenin gerekli kıldığı yer altı geçitleri, metro ve kanalizasyon hatları ile yağmur suyu drenaj tünelleri terör ve organize suç örgütleri ile kaçakçıların eylemlerini gerçekleştirmekte faydalandığı alanlardır (South, 2019; Solescu, 2020, s.137). Bu durum, yakın gelecekte daha da yaygınlaşacağı değerlendirilen yer altı, tünel ve mağara operasyonları ile çatışma yetkinliğine ulaşmış kolluk kuvvetlerine ihtiyacı artırmaktadır.

Yer Altı, Tünel ve Mağara Operasyonu ile Operasyonu Etkileyen Şartlar

Yer altı, tünel ve mağara operasyonları; ister kentte ister kırsalda olsun, iç güvenlik açısından tehdit oluşturan terör ve organize suç örgütleri ile kaçakçılık faaliyeti gerçekleştirenlere karşı icra edilmektedir. Yer altı, tünel ve mağaraların terör örgütlerince genel olarak baskın ve sabotaj faaliyetlerinde bulunmak, pusu kurmak, sığınmak, savunma ağı kurmak, çatışmadan geri çekilmek, komuta kontrol, malzeme taşımak ve nakletmek, erzak temin etmek ve yaralı tahliye etmek maksadıyla kullanıldığı görülmektedir (Rozman, 2019; Solescu, 2020, s. 136). Organize suç

örgütleri ise çoğunlukla araziyi bilmeleri ölçüsünde bu mekânlardan kaçakçılık ve sınır ticaretinde sınır geçişlerinde yakalanmamak ve depo amaçlı kullanmak için faydalanmaktadır (Shapir & Perel, 2014, s. 51; Dowd, 2020). Özellikle kolluk kuvvetleri ve güvenlik güçlerinin uydu, İnsansız Hava Aracı (İHA) teknolojilerinden daha fazla faydalanmaları ve bu sayede havadan keşif ve gözetleme imkânına kavuşmaları terör ve suç örgütlerinin yer altı, tünel ve mağaraları daha fazla kullanmalarıyla sonuçlanmıştır. Bu yer altı, tünel ve mağaraların, terör eylemleri gerçekleştirilmeden önce ve terör örgütlerinin tespit edilmemeleri için barınak ve örtü görevi gördüğü söylenebilir (Solescu, 2020, s. 137). Son yıllarda güvenlik birimlerinin İHA'ları etkin kullanması, terör eylemi gerçekleştirmede fırsat bulamayan terör örgütlerinin kolluk kuvvetleriyle girdiği silahlı çatışmayı mağara ve tünellerde yapmaya yöneldiğini göstermiştir.

Operasyon; belirli bir amaç için tasarlanmış kentte ve kırsalda güç ve şiddet uygulanmasıyla karakterize edilen bir irade beyanı ve taktik eylemler dizisidir (Bartolomeu, 2020, s. 41). Yer altı, tünel ve mağara ortamlarının hiçbiri birbirine benzemez. Bu nedenle ortamın kendine özgü koşulları, mekânın kullanım amaçları, içinde bulunan kişi ve malzemeler operasyonun planlamasından icrasına tüm niteliğini değiştirebilir (US Army, 2019, s.3-1).

Bu kapsamda yer altı, tünel ve mağara operasyonlarının yönetim süreçlerine geçmeden önce her bir operasyonun icrasına doğrudan etki edecek hususların açıklanması önem arz etmektedir. Kolluk kuvvetleri açısından yer altı, tünel ve mağara operasyonlarının yönetiminde genel olarak üç hususun etkili olacağı ifade edilebilir. Bunlar; (I) yer altı, tünel ve mağaraların çevresel şartları, (II) kolluk kuvvetlerinin kullandığı teçhizat, donanım ve araçlar ve (III) kolluk kuvvetlerinin bu tür operasyonlara karşı eğitim ve hazırlık durumudur. Bu hususlar sırasıyla şu şekilde açıklanabilir:

Yer Altı, Tünel ve Mağaraların Çevresel Şartları

Yer altı, tünel ve mağaraların çevresel şartları, mekâna özgü fiziki ortam ve atmosferik özelliklerini kapsamaktadır. Bu mekânların her biri kendisine özgü şartlar içermektedir. Fiziki ortamda herhangi bir çökmeye neden olunmaması, gedik veya yol açılırken ve silah kullanırken dikkat edilmesi önem arz etmektedir. Herhangi bir çöküş durumu insan vücudunun tahammül sınırlarını aştığından bu ortamlara girmeden önce yüzeylerdeki açıklıklar, toprakta çatlaklar; gevşek kayalar veya yerinden çıkmış inşaat malzemeleri gibi hasarla ilgili yapının temel özelliklerinin bilinmesi gerekir (US Army, 2019, s. 1-5).

Diğer taraftan yer altı, tünel ve mağaralarda farklı gazların karışımı da bulunabileceğinden bu ortamlarda düşük hava kalitesi oluşabilir. Mekânda zeminden tavana kadar veya tünel ve mağara içine doğru derinleştikçe çeşitli yükseklik ve katmanlarda farklı gaz bloklarıyla karşılaşılabilir. Bu ortamlarda bulunabilecek kötü hava koşullarından bazıları şunlardır (Littlechild, 2020, s. 4; US Army, 2019, s. 1-3):

- Duman: Yer altında ve mağaralarda yangın kaynaklı oluşur. Solunduğunda sahip olduğu düşük oksijen seviyesi veya havada asılı duran zehirli gazları barındırması tehlike oluşturur. Üst solunum yollarında termal yaralanmalara sebep olabilmektedir (US Army, 2019, s. 1-3).

- Oksijen: Yer altında ve mağaralarda oksijenin çok veya az olması da sorun yaratan bir etkidir. Oksijen açısından aşırı zengin hava (%23,5'in üzerinde) patlama riski yaratır. Genel olarak yer altı ve mağaralarda oksijen eksikliğine daha fazla rastlanmaktadır. Ortamda %19,5 veya daha az oksijen bulunuyorsa (%21 normaldir) oksijen eksikliği olduğu kabul edilmektedir. Genel olarak %17 oksijen seviyesindeki bir ortamda bulunanlar nefes almakta zorlanmaktadır. %15 seviyesinde ise maruz kalan personelin başı döner ve baş ağrısı yaşar. Oksijen seviyesi %9'un altına düşmesi durumunda ise ortamda bulunanlar bilinçsiz hâle gelebilir ve bu durum ölüme yol açabilir (US Army, 2019, s. 1-3).

- Patlayıcı gazlar: Operasyon esnasında kullanılmış olan silah ve bombalardan çıkan gazlar kendi limit düzeyine geldiğinde ortamda yanıcı ve patlayıcı hâle gelebilir (Littlechild, 2020, s. 4).

- Karbonmonoksit: Tünel ve mağaraların alçak bölgelerinde birikir, oksijenin yerini alarak ortamda rahatsızlık yaratır. Karbonmonoksit; yanmanın bir yan ürünü olarak çıkar, renksiz ve tatsızdır. İnsan vücudunda kan ile reaksiyona girer ve dolaşım sisteminde oksijen transferini engeller. Solunması durumunda ilk olarak baş ağrısı ve baş dönmesini belirginleştirir. Yüksek seviyelerde maruz kalındığında ölümcül olabilmektedir (Littlechild, 2020, s. 4).

- Karbondioksit: Oksijenin bulunduğu ortamlarda kolaylıkla yerini alabilmektedir. Oksijenden daha ağır olduğu için havalandırmanın olmadığı alanlara kolaylıkla yerleşebilmektedir. Yer altı ve mağaralarda akışkan sular, yüksek konsantrasyonlarda karbondioksit içeren topraktan geçerler ise karbondioksiti emer ve ardından açık alanda gazı salabilirler. Karbondioksit, renksiz ve kokusuzdur. İnsan ve hayvan solunumu da karbondioksiti ortaya çıkarır. Düşük seviyede (*%1'den az*) maruz kalındığında odak eksikliğine, enerji kaybına, zayıflığa ve kaygıya neden olmaktadır. Yüksek seviyelerde birkaç dakika maruz kalındığında (*yüzde*

10-15'lik konsantrasyonlarda) bilinç kaybına, boğulmaya ve ölüme neden olabilmektedir (US Army, 2019, s.1-3).

- **Hidrojen sülfür:** Anaerobik sindirim süreci boyunca, bataklik ve kanalizasyon gibi oksijen gazının yokluğunda organik maddenin mikrobiyal parçalanmasından kaynaklanır. Volkanik gazlarda, doğal gazda ve bazı kuyu suyu kaynaklarında da rastlanabilir. Hidrojen sülfür, renksizdir ancak çürük yumurta kokusuna sahiptir. Solunumu engeller, daha düşük miktarda maruz kalındığında solunum yolu ve gözlerin yanmasına neden olur, yüksek konsantrasyonlarda ise akciğer yetmezliğine neden olmaktadır (Littlechild, 2020, s.4).

- **Metan:** Organik atıklarda, kanalizasyon ve yer altı sistemleri gibi düşük oksijenli ortamlarda çürüme sonucunda meydana gelmektedir. Solunması durumunda boğulmaya neden olur. Metan renksiz ve kokusuz bir gazdır, yanıcı ve patlayıcı hâle gelebilir.

Yer altı, tünel ve mağaraların hava kalitesi ve niteliği kolluk kuvvetlerinin operasyonlarda kullandığı yakıt, mühimmat, kimyasal, biyolojik ve radyolojik maddeleri tetiklemesine yol açabilir. Ortamın fiziki koşulları cihaz ve malzemelerin çalışmasını önleyebilir veya sınırlandırabilir. Bu açıdan böyle durumlarla karşılaşılmasını için operasyona destek olarak ilave arama kurtarma, muhabere, mühimmat imha ve Kimyasal Biyolojik Radyolojik Nükleer (KBRN) timleri bulundurulması istenebilir (US Army, 2019, s. 1-5).

Yer altı, tünel ve mağara ortamının çevresel şartları operasyon icra eden personel üzerinde tecrit, kısılma ve klostrafobi duygusuna yol açabilir. Bu durumlara genel olarak dar ve labirent ortamlar, sıcaklık farklılıkları, doğal ışık ve havanın azlığı neden olur. Ayrıca personelin kültürel ve dinî bilgileri kişinin ruh hâlini doğrudan tetikleyerek tedirginlik ve kendine güven kaybı yaratabilir. Mekânın karanlığı, personelin ortamda geçirdiği zaman kavramını kaybettirebilir (US Army, 2019, s. 1-5/6).

Yer Altı, Tünel ve Mağara Ortamlarında Kullanılabilecek Teçhizat, Donanım ve Araçlar

Yer altı, tünel ve mağara ortamlarının kendine özgü çevresel şartları yüzeyde icra edilecek operasyonlara göre daha fazla ilave donanım gerektirmektedir. Bu ortamlarda operasyonun icrasına doğrudan olumlu katkı sağlayacak araç, teçhizat ve donanım gereksinimleri mekâna özgü keşif ve gözetleme, örtü ve korunma, ateş gücü ve muhabere ihtiyaçlarından oluşmaktadır. Bunlara uygun olarak kullanılacak teçhizat, donanım ve araçlar şu şekilde açıklanabilir (Mills, 2019; Solescu, 2020, s. 140):

- Silahlar: Yer altı, tünel ve mağaraların fiziken dar ortamları içermesi, uzun namlulu tüfek gibi silahlar yerine, taktik flaş ışık ve susturucu ile donatılmış otomatik hafif makineli tüfekleri daha kullanışlı bir hâle getirmektedir (Mills, 2019). Bıçaklar da dar alanlarda yakın dövüşme için fayda sağlar. Saldırı veya savunma amaçlı el bombaları kullanımında personeli olumsuz etkileyebilecek el bombasının aşırı basıncından sakınılmalıdır. Kullanılan el bombalarının yanıcı, sis, ses ve aydınlatma özelliklerinin her birinin operasyonun icrasına etkisinin farkında olunmalıdır (Rozman, 2019; Solescu, 2020, s. 140).

- Görüş için Işık Kaynağı ve Optik Ekipman: Yer altı, tünel ve mağaralarda operasyonlarının icrasında gerekli olan görüş ihtiyacı ışık kaynağı bulundurulur veya optik ekipman temin edilerek giderilir. Büyük mekânlar sınırlı hava koşuluna da dikkat edilerek jeneratör ile aydınlatılabilir. Operasyonun gizliliği karanlıkta hareket etmeyi gerektiriyor ise aydınlatma kullanılmamalıdır. Ortam ışığının durumuna göre gece görüş ve termal görüntüleme cihazlarından birlikte istifade edilmelidir. Ortamın karanlık olma durumunda göre göz kamaştırıcı ışık üreten cihazların kullanılması da fayda sağlayabilir.

- Işık Yansıtıcı ve Belirtici Cihazlar: Dost personelin bilinmesi ve tanınması için yansıtıcı veya kızılötesi halatlar kullanılabilir (Rozman, 2019; Mills, 2019; Solescu, 2020, s.140).

- Muhabere Sistemi: Yer altı, tünel ve mağaralar, VHF (Very High Frequency) telsizler ve Wifi için uygun ortamlar olmadığından bu ortamlarda telli iletişim, mers iletim sistemi veya birleşerek sinyal gönderen telsiz sistemleri ve Wifi tekrarlayıcı cihazların tercih edilmesi önem arz etmektedir (Cox, 2018; South, 2019c; Rozman, 2019).

- Topoğrafya kitleri: Yer altı, tünel ve mağaralarda içeri doğru yol aldıkça ve derinliğe inildikçe GPS'in ve pusulaların çalışmayacağı varsayımıyla personelin yanında ilave haritalama kitleri bulundurulmalıdır (Mills, 2019; Harper, 2019).

- Koruyucu Ekipman: Ani çıkan hedeflere karşı ve yakın dövüş gerektiren durumlar için balistik koruma ekipmanına ihtiyaç duyulmaktadır. Kask, kulaklık, dizlik, dirseklik ve balistik kalkanlar gibi bu ekipmanlar her ne kadar mağara ve tünel içerisinde hareket kabiliyetini kısıtlasa da mekândaki patlamalardan ve yakın hedeflerden personeli korumaktadır (Mills, 2019; Solescu, 2020, s. 141).

- Havanın Kalitesinin Tespiti: Yer altı, tünel ve mağaralarda personelin operasyonunun icrasında en önemli hususlardan birisidir. Personelin solunması için hava tüpü kullanma tercihi, ortamda patlama

riskinin yüksekliği doğrudan içerideki toksik gaz ve maddelerle ilişkilidir. Bu nedenle hava kalitesi ve miktarını izleyen cihazlarının bulundurulması zorunludur (Solescu, 2020, s. 141).

- Yere Nüfuz Eden Radar ve Sonar: Yer altında tünellerin varlığı, var ise derinliği ve genişliği gibi hususların tespiti amacıyla bir radar anteni ile iletilen 80 ve 1500 MHz üzeri yüksek frekanslı elektromanyetik dalgalar yere nüfuz eden radarlar kullanılır. Tünel ve mağara duvarlarının içini ve yüzeyden uzaklığını görebilmesi için taşınabilir cihazlar tercih edilmektedir (Springer, 2015; Barak, 2018, s. 136; Solescu, 2020, s. 141).

- Güvenlik ve Keşif Robotları: Yer altı, tünel ve mağaralarda sensör ve silahlar sayesinde ateş desteği, ortama ilişkin yerel durum bilgisi, kimyasal tehdit tespiti, lojistik destek, örtü ve gizleme için robotlardan faydalanılmalıdır (2018, s. 133; Collins, 2019; Harper, 2019).

- Köpekler: Yer altı, tünel ve mağara ortamlarında köpekler patlayıcı madde keşfi, üzerinde monte edilen kamera, kulaklık ve sensör sayesinde keşif ve gözetleme yapabilirler (Solescu, 2020, s. 141).

- Göz Yaşartıcı Gaz ve Sis: Yer altı, tünel ve mağaralarda personelin operasyonunun icrası esnasında görünürlüğünü düşürmek veya aldatma faaliyeti için sisten faydalanılabilir. Ayrıca, muhatabın kapalı mekândan çıkmasını sağlamak için 1993 yılı “Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşme’ye göre yasak olmayan biber gazı gibi gazlar (Aydın, 2015, s. 247) kullanılabilir.

Yer Altı, Tünel ve Mağara Ortamlarına Yönelik Personelin Hazırlık Eğitimleri

Yer altı, tünel ve mağara ortamlarında operasyon öncesi kolluk personelinin mekâna ilişkin hem psikolojik hem de bireysel ve birlik olarak taktik düzeyde eğitilmesi gerekir. Yer altı ve mağara ortamlarının darlığı, karanlığı ve kötü hava kalitesi personeli fiziksel olarak strese sokar, kaygısını ve yalnızlık hissini artırabilir, operasyona ilişkin dayanıklılığı ve etkinliğini azaltabilir (Shapir & Perel, 2014, s. 51; South, 2019a; Sachdev, 2019; Littlechild, 2020, s. 4). Bu nedenle, personel söz konusu hususlara karşı çevresel tehditlerin farkında olacak şekilde hazırlıklı olmalı, operasyonun icrasını olumsuz etkileyecek durumlardan kaçınacak şekilde eğitilmelidir. Bunun için eğitimlerde yer altı, tünel ve mağara ortamlarında icra edilecek operasyonlara ilişkin riskler belirlenmeli ve yönetilmelidir. Eğitimlerde operasyonlara yönelik öngörülen riskin maliyeti ve görevin icrası ile faydası arasında dengeleyici kararlar verebilme yeteneği öğretilmelidir. Yer altı, tünel ve mağara ortamlarında temel risk alanları:

çevresel ve atmosferik tehlikeler, bulundurulmuş donanım ve malzemelerin potansiyel tehlikeleri, yapılara özgü şartlar, personelin psikolojik durumları, taktik operasyonun bizzat kendisinin temel risk ve tehdit konuları olduğu anlatılmalıdır (US Army, 2019, s. 1-3; Luther, 2020).

Yer altı, tünel ve mağaraların ortamlarına ilişkin hazırlık eğitimlerinde bu ortamlara özgü dik yokuşlar, merdiven boşlukları, düzensiz zemin, çukurlar, zeminlerde ve duvarlarda doğal ve insan yapımı engeller gibi çok sayıda örtülü ve gizlenmiş tehlikeler olabileceği vurgulanmalıdır. Az ışık bu tehlikeleri göstermeyebilir. Yer altı, tünel ve mağaraların kavşak ve dönemeçlerine yerleştirilen engeller, önemli pusu alanlarıdır. Bu tehlikeler, operasyon öncesinde ve eğitimlerde planlanmalı ve biliniyorsa işaretlenmelidir. Özellikle mağaralarda; zehirli böcekler, sürüngenler veya hastalıklı kemirgenler gibi canlılara karşı hazırlıklı olunması anlatılmalıdır (US Army, 2019, s. 1-4; Bartolomeu, 2020, s. 39).

Yer Altı, Tünel ve Mağara Operasyonu Yönetimi

Doğal veya inşa edilmiş yer altı, tünel ve mağara ortamlarının her birinin genel olarak fiziki koşulları itibarıyla birbirine benzememeleri; bir taraftan bu mekânlara operasyon icra edecek yönetici personelin planlama ve uygulama bilgisinin önemini ortaya çıkarırken, diğer taraftan inisiyatif kullanma gibi liderlik yeteneklerine sahip olunmasının gerekli olduğunu göstermektedir. Yer altı, tünel ve mağara operasyonlarında lider personelin inisiyatif kullanma zorunluluğuna ilişkin en önemli hususlardan ilki; tünel veya mağarada faaliyet icra ederken operasyonun doruk noktasını doğru tespit edebilmesi ve operasyonun sürdürülebilirliğine ilişkin karar verebilmesidir. Operasyonun veya ekip personelinin eylemlerinin her birinin doruk noktasına ulaştığını doğru zamanda tespit etmesi hem operasyonu başarısızlıktan hem de personelin zarar görmesinden koruyacağı açıktır (US Army, 2019, s. 1-6).

Operasyonun icrasına karar vermek operasyona ilişkin bir risk değerlendirmesini önemli kılmaktadır. İcra edilecek operasyon ile operasyonun yapılmaması veya yapılması durumunda ortaya çıkacak maliyetin görevin faydası açısından değerlendirilmesi gerekir. Yer altı, tünel ve mağaraların güvenli hâle getirilmesi için mekân içerisinde operasyonun gerekliliği doğmuş ise söz konusu operasyonun planlama, hazırlık, icra ve değerlendirme safhaları takip edilerek gerçekleştirilmesi önemlidir.

Operasyonun icrasına karar verildiğinde adli birimlerle koordine kurulur ve ivedi olarak operasyonu gerçekleştirecek birime personelin kendisi ile teçhizat ve donanımını hazırlayabilmesi için öncelikle operasyonun gerçekleştirileceğine ilişkin bir ön emir verilmelidir. Ön emrin

alınmasını müteakip operasyon birimi, kendilerini operasyona psikolojik olarak hazırlaması yanında mekânın fiziki koşulları hakkında bilgilendirme talep etmelidir (US Army, 2019, s. 3-32-33).

Planlama Safhası

Operasyonun icrasına yönelik planlama safhasına operasyon emrinin alınmasını müteakip üst komutanlığın operasyona ilişkin niyet ve maksadı ile elde edilen istihbarat ayrıntılı olarak değerlendirilir. Operasyon planlanırken adli merciler ile gerekli koordine yapılır ve uygun yetkilendirme alınır. Göreve yönelik vazife tahlilinde mekân, operasyonun icrasına yönelik yetenek ve sınırlılıklar, operasyona esas muhatabın gücü ve durumu, mevcut teçhizat ve donanımın yeterliliği ve eksikliği tespit edilmektedir. İhtiyaç duyulabilecek ilave robotlar, hava kalitesi ve KBRN sensörleri, balistik kalkanlar, kızılötesi ve beyaz ışıklar, iletişim ekipmanı, solunum cihazları ve mühimmat gibi teçhizat ve donatımlar belirlenmelidir. Ayrıca operasyonun durumuna göre ihtiyaç duyulacak personel ve unsurların tespiti planlama aşamasında önem arz etmektedir. Köpek timleri, patlayıcı madde ve imha timi, KBRN birimi, elektronik harp unsurları gibi ilave birimlere ihtiyaç duyulup duyulmayacağı operasyonun planlanması sürecine dâhil edilmelidir. Operasyonun icrasına ilişkin planlamada; operasyon biriminin ateş ve manevra, istihbarat, komuta kontrol, lojistik destek ihtiyaç ve planlaması ayrıntılı olarak yapılmaktadır. Planlar ve bu aşamada verilen emirler durumun gerçeklerine ve olası varsayımlara dayandırılmalıdır. Operasyon planlamalarında yer altı ve mağara ortamına özgü ilave varsayımlar üzerinde durulmalıdır. Genellikle yer altı, tünel ve mağaraların içinin durumu ve şartları bilinemediğinden ortamın tasvir edilmesi sınırlı bilgilerle gerçekleştirilir. Bu mekânlardaki boşluklar, koridorların genişliği, sayısı ve uzunluğu, oda sayıları ve büyüklükleri, içerisinde bulunan insan ve varlıkların tehdit durumu ve hazırladıkları tuzaklar gibi hususlarda planlama aşamasında sınırlı bilgilerle hareket edilir. Bu nedenle operasyonun planlama aşamasında birden fazla beklenmedik duruma karşı farklı alternatif tarzlarının planlamaya dâhil edilmesi önem kazanmaktadır (Collins, 2019; South, 2019b; US Army, 2019, s. 3-15/23).

Hazırlık Safhası

Lider personelin operasyon için son kontrol ve denetimleri yaparak operasyonun icrasına ilişkin birimini hazırladığı aşamadır. Bu süreçte, operasyon esnasında kritik olan durumlar, en fazla zaman ve çaba gerektiren noktalar prova edilir. Personelin kendisi, psikolojik hazırlığı, teçhizat ve donanımı kontrol edilir. Operasyon biriminin yer altı, tünel veya mağarada birbirleri arasında olacak komuta kontrol usulleri ve ortam dışarıyla ile iletişimini sağlayacak koordineler belirlenir ve prova edilir. Bu süreçte

operasyona ilişkin yeni istihbarat gelirse operasyonun planlama ve icra safhalarına derhâl dâhil edilir (US Army, 2019, s. 3-43/44).

İcra Safhası

Operasyonun icrası safhasında operasyon gerçekleştirilir. Operasyon biriminin ortamda her bir faaliyetinin gerçekleşmesini sağlayacak içerideki insanların silahlı ve patlayıcıya sahip olup olmama durumu, ortamın hava kalitesi, hızlı tahliye noktaları, mekânın kendine özgü fiziki şartları sürekli sorgulanır. Ortamdaki tuzak ve tehlikelerin tespiti için robot ve benzeri sistemlerden yararlanılabilir. Operasyonun icra safhasında lider personel, faaliyetlerinin ve personelinin tehlikeye düşmemesi için operasyonun doruk noktasını doğru tespit etmeli, operasyon doruk noktasına ulaşmadan operasyonu sonlandırmalı veya destek kuvveti talep etmelidir. Ortamda ilerledikçe daha fazla destek kuvvete veya iletişim için daha fazla personel, kablo ve iletim sistemlerine ihtiyaç duyulabilir. Operasyon icrasında lider personelin uygun karar vermesine dikkat edilir. Lider personelin sabırlı davranmasını gerektiren durumlarla karşılaşılabilir. Ortamdaki hava kalitesinin uygun olmaması, toz ve duman ile görüş kaybı gibi koşullarda ortamın iyileşmesinin beklenmesi gerekebilir (US Army, 2019, s. 3-51). Operasyonun icrası sonrasında adli işlemler için delil niteliğinde bulunan doküman, eşya, silah ve teçhizat tespitleri yapılır.

Değerlendirme Safhası

Lider personel, birimiyle birlikte operasyon süresince edindikleri tecrübe ve bilgilerini operasyon sonrasında faaliyet sonu incelemesinde tartışır, müteakip operasyonlarda, planlarda değerlendirmek üzere kayıt altına alır. Operasyon sürecine katkı sağlayan ve dezavantajlı olay ve süreçleri ayrıntılı tahlil eder. Operasyonda tespit ve ele geçen her türlü malzeme adli işlemler için ilgili makamlara teslim edilir. Lider personel mümkün olduğu kadar personeli ile resmî ve gayriresmî görüşmelerde edinilen tecrübelerin bir sonraki operasyonlarda katkı sağlaması için değerlendirmeler yapması önem arz eder (Collins, 2019; US Army, 2019, s. 3-61).

SONUÇ

Yer altı, tünel ve mağaralar; geçmişten günümüze her zaman hasımlardan korunmak, faaliyetleri gizlemek ve yaşamın sürdürülebilirliği için bir sığınak imkânı sağlayan mekânlar olmuşlardır. Teknolojide gelişmeler, gün geçtikçe yer altı, tünel ve mağaralara ilgiyi azaltsa da son yıllarda yeryüzünde eylemleri gizlemek ve saklamak isteyenlerce tekrar rağbet edilir hâle gelmiştir. Günümüzde terör ve organize suç örgütleri; terör

eylemleri, kaçakçılık ve sınır dışı göç gibi birçok faaliyetler için yer altı, tünel ve mağaraları kullanmaktadır. Terör ve organize suç örgütleri, kolluğun kullandığı İHA ve diğer gözetleme sistemlerinden korunmak için yer altı, tünel ve mağaraları özellikle asimetrik bir avantaj olarak görmektedir. Bu durum; yer altı, tünel ve mağaraları iç güvenlik açısından güvenleştirilmesi ihtiyacını zorunlu kılmaktadır.

Bu kapsamda kolluk kuvvetlerinin yer altı, tünel ve mağaralara yönelik icra edecekleri operasyonlarda ilk olarak söz konusu mekânlara özgü şartları ve muhtemel riskleri doğru tespit etmesi gerekmektedir. Ardından söz konusu fiziki ve çevresel şartlarda operasyon gerçekleştirmeye fayda sağlayacak teknoloji ve teçhizata sahip olunmasına dikkat edilmelidir. Yer altı, tünel ve mağaraların kendine özgü şartlarının operasyonların icrasında daha fazla ilave donanım gerektirdiği açıktır. Bunlar genel olarak operasyonda keşif ve gözetleme, örtü ve korunma, ateş gücü ve muhabere ihtiyaçlarından oluşmaktadır.

Yer altı, tünel ve mağara ortamlarının fiziki ve çevresel koşullarının her birinin birbirine benzememesi bu ortamlarda operasyon icra edecek kolluk birimleri ve lider personelin planlama ve uygulama bilgisinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle operasyon icrası boyunca lider personelin her zaman inisiyatif kullanabilecek yeterlilikte olması gereklidir. Bu yetenek lider personelin operasyonun doruk noktasını doğru tespit edebilmesinde etkili olacaktır. Böylece, operasyonun doruk noktasının zamanının doğru tespiti, operasyonu başarısızlıktan kurtaracaktır. Yer altı, tünel ve mağaraların güvenli hâle getirilmesi için öngörülen bir operasyonda; operasyon biriminin uygulayacağı aşamalar planlama, hazırlık, icra ve değerlendirme safhaları takip edilmesiyle gerçekleşmektedir. Planlama safhasında, göreve yönelik vazife tahlilinin yapıldığı, birimin yetenek ve sınırlılıkların tespit edildiği, mevcut teçhizat ve donanımın yeterliliği ve eksikliğinin incelendiği aşamadır. Hazırlık safhası, operasyon öncesi son kontrol ve denetimlerin yapılarak operasyonun icrasına ilişkin birimin hazırlık gerçekleştirdiği aşamadır. İcrası safhası, operasyonun gerçekleştirildiği aşamadır. Değerlendirme safhası, operasyon biriminin operasyon sonrasında edindikleri tecrübelerin, karşılaştıkları beklenen ve beklenmeyen olayların analiz edildiği ve elde edilen kazanımların müteakip operasyonlarda kullanılmak üzere planlandığı aşamadır.

KAYNAKÇA

- Ak, T. (2018). Dünyada İç Güvenlik Yaklaşımın Değişimi ve İç Güvenlik Yönetimine Etkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(6) , 74-93.
- Aydın, D. (2015). Toplumsal Olaylarda Biber Gazı Kullanılmasının Hukuki Standartları. *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 241-261.
- Bartolomeu, J.P.S. (2020). *Operations in Subterranean Systems: Terrain and Weather Variable, Security & Defense Quarterly*, (29), 39-60.
- Barak, D.R. (2018). *Underground Warfare*, New York: Oxford University Press
- Bauman, Z. (1997). *Özgürlük*, (çev.Vasıf ERENUS), İstanbul: Sarmal Yayınları.
- Brimmer, E. (2006). From territorial security to societal security: implications for the transatlantic strategic outlook. Transforming homeland security: U.S. and European approaches. (Ed. E.Brimmer). Washington DC: Center for Transatlantic Relations.
- Cassar, C. (2019). *Subterranean Warfare: The New Frontier*, <http://www.risetopeace.org/2019/03/14/subterranean-warfare-the-new-frontier/ccassar/>(Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Collins, L. (2019). *Facing Our Underground Nightmares: Casting Light on the Subterranean Fight*, August 20, 2019, <https://www.ausa.org/articles/facing-our-underground-nightmares-casting-light-subterranean-fight> (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Cox, M. (2018). *Army is Spending Half a Billion to Train Soldiers to Fight Underground*, 24 Jun 2018, <https://www.military.com/daily-news/2018/06/24/army-spending-half-billion-train-troops-fight-underground.html> (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Dowd, A.W. (2020). *Tunnel Vision*, JUL 08, 2020, <https://www.legion.org/landingzone/249420/tunnel-vision> (Erişim tarihi: 21.05.2021)
- Gözler, K. (2008). *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Yayınları
- Harper, J. (2019). *What Lies Beneath: Inside DARPA's Subterranean Challenge*, 7/29/2019, <https://www.nationaldefensemagazine.org/articles/2019/7/29/darpa-subterranean-challenge> (Erişim tarihi: 21.05.2021)

- Haydock, W. (2016). *Levantine Labyrinth: Preparing for Subterranean Warfare in Iraq and Syria*, May 19 2016, <https://warontherocks.com/2016/05/levantine-labyrinth-preparing-for-subterranean-warfare-in-iraq-and-syria/> (Erişim tarihi: 21.05.2021)
- Herman, A. (2014). *Notes From the Underground: The Long History of Tunnel Warfare*, August 26 2014, <https://www.hudson.org/research/10570-notes-from-the-underground-the-long-history-of-tunnel-warfare> (Erişim tarihi: 22.05.2021)
- Hinchliffe, T. (2019). *Subterranean Wartime Blues: DARPA Preps for Battle Underground*, <https://sociable.co/technology/subterranean-wartime-darpa-battle-underground/> (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Ioanes, E. (2019). *DARPA is asking universities for access to their tunnels ASAP, and it's because the US military thinks its next war will go underground*, Aug 31, 2019, <https://www.businessinsider.com/darpa-underground-spaces-prep-urban-warfare-2019-8> (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Littlechild, M.R. (2020). *Going Underground-A Subterrenean Capability for the CAF*, Canadian Force College Service Paper.
- Luther, A. (2020). *Tunnel rats: Warfighters can now train in subterranean warfare*, September 1, 2020, https://www.army.mil/article/240605/tunnel_rats_warfighters_can_now_train_in_subterranean_warfare (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Mills, W. (2019). *The Elephant in the Tunnel: Preparing to Fight and Win Underground*, 03.19.19, <https://mwi.usma.edu/elephant-tunnel-preparing-fight-win-underground/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021)
- Rozman, J. (2019). *The Army Is Preparing to Go Underground*, July 03, 2019. https://www.realcleardefense.com/articles/2019/07/03/the_army_is_preparing_to_go_underground_114555.html (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Runkle, B. (2015). *Preparing for Warfare's Subterranean Future*, (16 April 2015) [https:// warontherocks.com/2015/04/preparing-for-warfares-subterranean-future/](https://warontherocks.com/2015/04/preparing-for-warfares-subterranean-future/) (Erişim tarihi: 20.05.2021)
- Sachdev, N. (2019). *US Military Prepping Robots for Underground Combat, Emergencies*. <http://sociable.co/technology/us-military-prepping-robots-underground-combat-emergencies/> (Erişim tarihi: 20.05.2021)

- Shapir, Y.S. & Perel, G. (2014). Subterranean Warfare: A New-Old Challenge. In: A. Kurz, and S. Brom (Ed.), *The Lessons of Operation Protective Edge* (pp. 51–57) Tel Aviv: Institute for National Security Studies. https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/Subterranean%20Warfare_%20A%20New-Old%20Challenge.pdf (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021)
- Solescu D. (2020). “Considerations Concerning Fighting Actions in the Subterranean Environment”, *International Conference, Knowledge-Based Organization*, 26(1), 136-142.
- South, T. (2019a). *The Subterranean Battlefield: Warfare is Going Underground, into Dark, Tight Spaces*, February 26, 2019, <https://www.militarytimes.com/news/your-army/2019/02/26/the-subterranean-battlefield-warfare-is-going-underground-into-dark-tight-spaces/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021)
- South, T. (2019b). *Here’s how the Marine Corps is dealing with the looming underground combat threat*, June 3 2019, <https://www.marinecorpstimes.com/news/your-marine-corps/2019/06/03/heres-how-the-marine-corps-is-dealing-with-the-looming-underground-combat-threat/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021)
- South, T. (2019c). *The tech it takes to fight subterranean*, February 26 2019, <https://www.militarytimes.com/news/your-army/2019/02/26/the-tech-it-takes-to-fight-subterranean/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021)
- Springer, P.J. (2015). *Fighting Under the Earth: The History of Tunneling in Warfare*, Apil 23 29015, <http://www.fpri.org/article/2015/04/fighting-under-the-earth-the-history-of-tunneling-in-warfare/> (Erişim Tarihi: 17 Mayıs 2021)
- US Army (2019). *ATP 3-21.51 Subterranean Operations*, Headquarters, Washington, DC: Department of the Army.
- Yıldırım, F. (2019). *Osmanlı Devleti’nin Yer altı, Savaşçıları: Lağımçılar*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2), 385-408.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Underground tunnels and caves have always been a haven for protection from enemies, hiding activities and sustaining life. Although developments in technology have reduced the interest in underground tunnels and caves over the years, they have become popular again in recent years with those who want to hide and hide actions on earth.

The Importance of Underground Tunnels and Caves for Internal Security

Today, terrorist and organized crime organizations use underground tunnels and caves for many activities, such as terrorist acts, smuggling and cross-border migration. Terrorism and organized crime organizations see underground tunnels and caves as an especially asymmetrical advantage to protect them from UAVs and other surveillance systems used by law enforcement. This situation necessitates the need for the securitization of underground tunnels and caves in terms of internal security. In this context, the study aims to determine the management principles of the operations to be carried out by law enforcement in underground tunnels and caves in order to ensure internal security.

Underground Tunnel and Cave Operation and Conditions Affecting the Operation

In this scope of work, three following questions will be answered: first, the importance of underground tunnels and caves and the reason for the insecurity they create in terms of internal security today; secondly, what are the conditions affecting underground tunnel and cave operations; and third, how underground tunnel and cave operations are carried out. With this study, it is aimed to define the management method for carrying out underground tunnel and cave operations in terms of internal security in Turkey today. The study was conducted on a theoretical basis by way of a literature review.

Conclusion

The results obtained as a result of the study are as follows: In the operations to be carried out by law enforcement against underground tunnels and caves, they must first correctly determine the conditions and possible risks specific to the places in question. Then, attention should be paid to the fact that the operational units have the technology and equipment

that will benefit the operation in physical and environmental conditions. It is clear that the unique conditions of underground tunnels and caves require more additional equipment in the execution of operations. These generally consist of reconnaissance and surveillance, cover and protection, firepower and communication needs in the operation.

The fact that the physical and environmental conditions of underground tunnels and caves are not similar to each other reveals the importance of planning and application knowledge in law enforcement units that will operate in these environments. Especially during the operation period, the lead personnel should always be competent to use the initiative. This ability will be effective in identifying the culmination of the operation by the leading personnel. Thus, an accurate determination of the time of the culmination of the operation will save the operation from failure. The stages to be implemented in an operation to secure underground tunnels and caves are planning, preparation, execution and evaluation.

Planning is the stage in which the task-oriented analysis is made, the capabilities and limitations of the unit are determined, and the adequacy and deficiency of the existing equipment and equipment are examined. Preparation is the stage where the final controls and inspections are made before the operation. The execution phase is the phase where the operation is carried out. Evaluation is the stage where the experience gained by the operation unit after the operation, the expected and unexpected events encountered are analyzed, and the gains obtained are planned to be used in subsequent operations.

SAVUNMA TEDARİK KONUSUNDA YAPILAN ÇALIşMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Beste DESTİCİOĞLU*, Merve ASILOĞULLARI AYAN**

Öz

Tedarik zinciri, üretimde ihtiyaç duyulan ham maddelerin temin edilmesi, bu maddelerin son ürüne dönüştürülmesi ve bu ürünlerin müşterilere dağıtımını içeren ağ şeklinde tanımlanabilir. Savunma tedariki ise, tanklar, savaş uçakları, insansız hava araçları, helikopterler, uçaklar, füzeler, elektronik sistemler gibi ulusal savunma için ihtiyaç duyulan ürün ve sistemlerin tasarlanması, test edilmesi, sözleşmeye bağlanması, üretilmesi, kullanıcıya teslim edilmesi, lojistik destek sağlanması, ömür devri sonunda kayıtlarının silinmesi süreci şeklinde tanımlanabilir. Savunma tedariki, gerek ülkelerin ulusal savunması için kritik olduğundan gerekse ürünlerin değişen teknolojiye uyum sağlaması nedeniyle klasik tedarik zinciri yönetiminden farklı stratejiler gerektirmektedir. Literatürde özellikle son yıllarda savunma tedariki konusu dikkat çeken konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmada da literatürdeki savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalar için bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Yapılan bibliyometrik analiz ile araştırmacıların hangi anahtar kelimelerle arama yapabileceği, hangi yayınları temel kaynak olarak alabileceği, hangi dergilerde bu konuya ait çalışmaların yoğunlaştığı, gelecek çalışmalar için hangi başlıkların önem kazanacağı gibi konularda araştırmacılara yol gösterici bir çalışma olması hedeflenmektedir. Araştırmada Web of Science veri tabanında savunma tedarik konusunda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaların bibliyometrik analizinin gerçekleştirilmesi için Web of Science'ta yer alan yayın bilgilerinden faydalanılarak VOSViewer programı kullanılarak analizler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise elde edilen sonuçlar yorumlanmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Anahtar Kelimeler: Savunma Tedarik, Savunma, Tedarik, Tedarik Stratejileri, Bibliyometrik Analiz.

Jel Kodu: F52, G34, H56, H57

Yazarın Notu: Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi'ne yazar imzaları ile beyan edilmiştir.

* Arş.Gör.Dr., Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Harekât Araştırması Anabilim Dalı, bdesticioglu@kho.msu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8321-4554

** Arş.Gör., Milli Savunma Üniversitesi, Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü, Savunma Yönetimi Anabilim Dalı, masilogullari@kho.msu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7522-0911

Abstract

The supply chain can be defined as the network that includes the procurement of raw materials needed in production, the conversion of these materials into the final product, and the distribution of these products to the customers. Defense acquisition includes designing, testing, contracting, producing, delivering to the user, providing logistic support, life cycle of products and systems needed for national defense such as tanks, warplanes, unmanned aerial vehicles, helicopters, airplanes, missiles, electronic systems. Defense acquisition requires different strategies from classical supply chain management, both because it is critical for the national defense of countries and because products adapt to changing technology. In the literature, especially in recent years, the subject of defense procurement is among the remarkable issues. In this study, bibliometric analysis was carried out for the studies on defense procurement in the literature. With the bibliometric analysis, it is aimed to be a guide for researchers on topics such as which keywords researchers can search for, which publications can be taken as the main source, in which journals the studies on this subject are concentrated, and which titles will gain importance for future studies. In the research, studies on defense procurement in the Web of Science database were examined. Web of Science database was used to perform the bibliometric analysis of the studies. Analyzes were performed using the VOSViewer program. In the last part of the study, the results obtained were interpreted and suggestions were made for future studies.

Key Words: Defense Acquisition, Defense Procurement, Defense Purchase, Acquisition, Acquisition Strategies, Bibliometric Analysis.

Jel Codes: F52, G34, H56, H57

Author's Note: This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We, as the authors of the article, signed our declaration certifying that there was no conflict of interest within the article preparation process.

GİRİŞ

Küreselleşme, yeni ve değişen tehditlerin ortaya çıkması, merkezî planlamanın değişmesi ve eski silah sistemlerine güvensizlik, savunma bakanlıklarıyla ilgili yaşanan sıkıntılar, silahlanma otoritelerinin kararları, dünya çapında silahlı kuvvetler için kendine has zorluklar yaratmaktadır. Silahlı kuvvetlerin yeteneklerini optimize etme arayışı tüm alternatifleri değerlendirecek ve askerî yetenekleri karşılayacak alternatiflerin değerlendirilmesi anlamında disiplinli bir yaklaşım gerektirmektedir. Bu alternatiflerin pek çok kısıtı vardır. Bunlar arasında, bütçe sınırlamaları, işlevini yitiren eskimeye yüz tutmuş silah sistemleri platformları ve yeni (veya zayıf) tanımlanmış yetenekler sayılabilmektedir (Wright, 2006). Bir diğer yandan küreselleşme, hem rekabeti yoğunlaştırması hem de karşılıklı üstünlüğü önceleyerek fırsatlar sağlaması açısından iki uçlu bir durum teşkil etmektedir (Tunca ve Can Yalçın, 2021).

Savunma tedarik stratejisi, alternatiflerin kapsamlı analizine dayanan yetenek temelli bir çözüm olarak düşünölmektedir. Savunma tedariki, savaş uçakları, helikopterler, uçaklar, avcı uçakları, füzeler, elektronik sistemler,

tanklar ve benzerleri gibi ulusal savunma için askerî teçhizatın elde edildiği mekanizmadır (Oudot, 2010). Wright'a (2006) göre savunma tedariki, savunma planlamasındaki ilerlemeye giden yolun "helikopter görüşü" olarak düşünülmektedir. Helikopter görüşü, yapılması gerekenler için en üst seviye görünüm olarak kabul edilmektedir. Karar vericilere, risk kısıtlamaları, zamanlama gereksinimleri ve performans ihtiyaçlarına karşı riskleri dengelemek için gerekli bilgileri sağlamaktadır. Hangi tedarik stratejisinin kullanılacağını belirlemek için, olası çözümler tanımlanmakta, en uygun adaylar değerlendirilmekte ve tedarik sürecinin "entegre" sonucunu optimize eden genel bir strateji seçilmektedir (Wright, 2006).

Gelişen teknoloji ile hızla değişen dünyanın vazgeçilemeyecek bir unsuru hâline gelen ve aynı zamanda yaşadığımız döneme de adını veren bilginin, elde edilmesinden elde tutulup işlenmesi ve geliştirilmesine kadar geçirdiği sürecin hem bireyler ve örgütler hem de ulusal/uluslararası düzeyde karar vericiler için hayati öneme sahip olduğu düşünülmektedir (Fayganoğlu, 2019). Kullanılacak olan bu bilgiyle beraber değişken ve dinamik şartlara uyum sağlayabilecek şekilde tasarlanmış olan askerî örgütler, ihtiyaca cevap verecek şekilde oluşturulan karmaşık sosyal sistemlerdir (Begenirbaş ve Can Yalçın, 2020). Bu karmaşık yapılara cevap verebilen sistemlerin kurularak ülke güvenliğini bu yapı etrafında şekillendirebilmek önem arz etmektedir. Ülke güvenliğinin esnek ve dinamik bir şekilde kurulması tedarik sistemlerini oluşturan ana unsurlardan geçmektedir. Bu ana unsurlar değişen koşullara farklı açılardan cevap verebilecek ülke ihtiyacına uygun şekilde geliştirilen sistemlerdir. Bununla beraber İngilizcede savunma tedarik faaliyetlerini ifade etmek için üç farklı kavram kullanılmaktadır; *acquisition*, *procurement* ve *purchase*. Tedarik, temin ve satın alma kavramları oldukça sık karıştırılmaktadır.

Savunma tedariki (*acquisition*) ihtiyaçlarının ortaya konmasından başlayarak, temin yönetimi ve işletim-destek yönetimini de içine alan ve sistem/malzeme/hizmetin tüm ömür devrini kapsayan bir süreç olarak ifade edilmektedir. Temin ise herhangi bir ürün, hizmet, malzeme veya sistemin satın alma, hibe, üretim, imal gibi elde edilme şekillerini ifade eden bir kavram olarak kullanılmaktadır. *Procurement* olarak ifade edilen temin şekli, herhangi bir malzeme/sistem/hizmeti proje yönetimi mantığı içerisinde projelendirip bütçelenmesini sağlayarak yapılan satın alma faaliyetlerini kapsamaktadır (Yücel, 2000). Satın alma (*purchase*) ise, bazı alanlardaki gereksinimleri karşılamak amacıyla, belirli bir para karşılığı satın alma yolu ile temin edilen malzeme/sistem/hizmetleri kapsamaktadır.

Farklı ölkeler tarafından değişken ve dinamik şartlara uyum sağlayabilecek küresel çapta uygulanan savunma tedarik stratejilerinden; geleneksel tedarik, akıllı tedarik, evrimsel tedarik, AR-GE'ye dayalı tedarik ve simülasyon tabanlı tedarik en sık tercih edilen tedarik stratejilerinden bazılarıdır.

Geleneksel tedarik stratejisi, faaliyetlerin bir mantıksal sıra çerçevesinde yukarıdan aşağı basamak gibi inen aşamalardan oluşmaktadır. Bu nedenle yöneticiler tarafından takibi kolay ve çabuk benimsenen bir strateji hâline gelmektedir (Palmquist vd., 2013). Geleneksel tedarik stratejisi, genellikle ihtiyaçların çok değişken olmadığı durumlarda/sistemlerde tercih edilen bir modeldir. Royce (1970) bu aşamaları; kullanıcıların ihtiyaçlarını belirleme, gereksinimleri tanımlama ve tasarlama, uygulama, doğrulama, kullanıma alma ve bakım/idame olarak sıralamaktadır. Bu modele getirilen en temel eleştiri geri besleme sisteminin zayıf olmasıdır. Ayrıca bu stratejide kullanıcı nihai ürün tamamlanana kadar ürüne sahip olamamaktadır. Ayrıca tehditlerde, teknolojiye, ihtiyaçlarda görölen değişimlere karşı esnekliğe sahip bir strateji olarak görölmemektedir (Royce, 1970).

Akıllı tedarik, yedi prensipten oluşan, silahlı kuvvetler ile ihtiyaç duyulan sistemlerin bütünleşik olarak yapacağı etkinin değerlendirilmesini sağlayan bir tedarik stratejisi olarak geliştirilmiştir. İngiltere'de 1958'de yapılan bir çalışmayla Birleşik Krallık savunması için teçhizat programlarının gerçek maliyetlerinin, bu programların başlangıçtaki tahmin edilen değerlerinin neredeyse üç katı olduğu bulunmuştur (House of Commons, 1998). Bu sonuçtan yola çıkarak yapılan düzenlemeler (Office of the Minister for Science, 1961) sonrasında savunma tedarik sürecinin kontrol altına alınması mümkün olmamıştır (Page, 2006). 20. yy. sonunda İngiltere daha ucuz, daha hızlı, daha etkin ve daha iyi bir sistem tedarik edebilmek için akıllı tedarik stratejisini ortaya koymuştur. Sistemin eleştirisi, sisteminin düz bir süreç olarak görölmelerinden ötürü savunma sistemlerinin karmaşık ve uzun vadeli yapılarını göz ardı etmesidir (Korkmaz, Topçu ve Begenirbaş, 2021).

Evrimsel tedarik stratejisinin temel amacı, kullanıcıya geleneksel tedarik stratejilerinden çok daha hızlı bir şekilde operasyonel olarak fayda sağlamaktır. Eski "tam kapasiteye tek adım" yaklaşımı yerine, evrimsel tedarik, şartlara uygun olarak uyarlanabilecek ara değişiklikler (Fox, 2012) veya adımlar izleyerek operasyonel olarak yararlı çok sayıda ara eşik yeteneğinin daha hızlı sahaya sürölmeleri yoluyla genel hedef olan nihai yeteneği elde etmeyi amaçlamaktadır (Lorell, Lowell & Younossi, 2006).

Bu nedenle Amerika Savunma Bakanlığına göre evrimsel tedarik, gelecekteki yetenek iyileştirmelerine duyulan ihtiyacı önceden fark ederek, kademeli olarak yetenek sağlayan bir yaklaşım olarak tanımlanır. Amaç, ihtiyaçları ve mevcut yetenekleri kaynaklarla dengelemek ve yeteneği hızlı bir şekilde kullanıcıya sunmaktır. Stratejinin başarısı, ihtiyaçların tutarlı ve sürekli tanımlanmasına ve bir malzeme konseptine yönelik artan yetenek sağlayan sistemlerin disiplinli bir şekilde geliştirilmesine ve üretilmesine yol açan teknolojilerin olgunlaşmasına bağlıdır (ABD Savunma Bakanlığı, 2003).

AR-GE'ye dayalı tedarikte önemli olan nokta, ülkenin ihtiyaç duyduğu sistemin geliştirilme noktasında, gereksinimlerin mümkün olduğunca yurt içi kaynaklarla karşılanması ve bu şekilde ülkenin sanayi, bilim ve teknoloji alanlarında yeteneklerinin geliştirilmesine imkân sağlanarak istihdamı destekleyip refahın yükseltilmesidir (Gökpınar, 2003). Son 60 yılın çoğunda politikaya hâkim olan savunma ile ilgili AR-GE programları, 20. yüzyılın önceki on yılından daha karmaşık bir dizi görevle başa çıkmak için tasarlanmakta ve buna bağlı olarak, temel bilimden silah prototiplerinin test edilmesine kadar daha çeşitli faaliyetleri kapsamaktadır (Mowery, 2012).

Simülasyon tabanlı tedarik, ABD Savunma Bakanlığı tarafından gelişmiş bilgi teknolojisinin (BT) uygulanmasıyla sağlanan önemli ölçüde geliştirilmiş bir tedarik süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu tedarik stratejisiyle beraber tasarım, üretim, destek ve istihdama ilişkin daha doğru, kapsamlı değerlendirmelerle daha erken ve daha bilinçli kararlar almak ve riski azaltmak amaçlanmaktadır. Bununla beraber kalıcı iş birliği ortamları, yeniden kullanılabilir, birlikte çalışabilir araçlar ve destekleyici kaynaklarla beraber ortak bir teknik mimari aracılığıyla bilmesi gereken tüm personel arasında ilgili bilgilerin gerçek zamanlı olarak otomatik paylaşılması hedeflenmektedir (Zittel, 2001).

Yapılan literatür taramasında, daha önce savunma tedarik konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik analizi hakkında herhangi bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmanın amacı, savunma tedarik konusunda yapılan çalışmaların taranması ve bu yayınların odaklandığı konuların belirlenmesidir. Yapılan bibliyometrik analiz ile araştırmacıların hangi anahtar kelimelerle arama yapması gerektiği, araştırmacıların hangi yayınları temel kaynak olarak alabileceği, hangi dergilerde bu konuya ait çalışmaların yoğunlaştığı, gelecek çalışmalar için hangi başlıkların önem kazanacağı gibi konularda araştırmacılara yol gösterici bir çalışma olması hedeflenmektedir. Bu sebeple çalışmada, Web of Science veri tabanında

savunma tedarik konusunda yapılan çalışmalar incelenmiş ve VOSviewer programı kullanılarak bu çalışmaların bibliyometrik analizi yapılmıştır.

Bu doğrultuda, çalışmanın birinci bölümünde bibliyometrik analiz kavramı ile literatür taramasına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise yapılan çalışmanın yöntemi, elde edilen veriler ve yapılan analizler dikkate alınmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, yapılan analizlerde elde edilen neticeler yorumlanmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

BİBLİYOMETRİK ANALİZ KAVRAMI VE LİTERATÜR TARAMASI

Atıf indeksleri, hem ülkelerin hem de araştırmacıların farklı alanlardaki yaptıkları çalışmaların etkilerini göstermektedir (Yavan, 2005). Bibliyometrik analiz, belirli bir konuda, belirli bir süre içerisinde, bir bölgedeki araştırmacılar tarafından yapılan yayımlar arasındaki ilişkinin sayısal olarak analiz edilmesidir (ULAKBİM, 2022). Araştırmacılar, değişik veri tabanlarında, belirledikleri anahtar kelimelerden faydalanarak bibliyometrik analizler yapmaktadır. Bibliyometrik analizlerin yapılma amacı, literatürde belirlenen bir konu hakkında yapılan çalışmaların belirlenen başlıklar ile analizlerinin gerçekleştirilmesi, elde edilen sayısal sonuçların bulunması ve yorumlanmasıdır. Bibliyometrik analizler, o konuda çalışan araştırmacılara, hangi anahtar kelimelere yönelmesi gerektiği, hangi çalışmalardan faydalanabileceği gibi konularda yol gösterici olmaktadır. Son yıllarda birçok konuda yapılan çalışmalar için bibliyometrik analizlerin yapıldığı dikkat çekmektedir. Yapılan literatür taramasında, araştırmacıların tedarik zinciri yönetimi konusunda yapılan araştırmaların bibliyometrik analizi hakkında çalışmalar yaptığı görülmüştür (Serdasan vd., 2020; Xu vd., 2020; Zhang vd, 2020; Mishra vd, 2018; Fahimnia vd., 2016).

Savunma tedariki ile tedarik zinciri yönetimi muhtevası bakımından farklı anlamlar içermektedir. Savunma tedariki, belirlenen görev ihtiyaçlarının karşılanması/desteklenmesi maksadıyla yararlanmak istenen sistem ve/veya silahların ikmal malzemesinin konseptinin düzenlenmesi, ilgili programın tasarlanması, üretilmesi veya satın alınması, geliştirmelerin ve güncellemelerinin yapılması ile başlayan bir süreçtir. Bu süreç, silahların/sistemlerin veya ham maddelerin ulaşımı, teslim alma faaliyetleri, stok kontrol faaliyetleri gibi ikmal ve sonrasını da ilgilendiren faaliyetlerin tümünü ilgilendirmektedir (Fox, 2012). Ayrıca savunma tedariki, uzun yıllara yayılarak yüksek maliyetler içermesi, ülkede yapılan diğer

yatırımların fırsat maliyetini oluşturması, kritik altyapı ve teknolojilere ihtiyaç duyulması, milli olması zorunlu bazı sistem ihtiyaçlarının bulunması, savunma sistemlerini geliştiren firmaların yüksek maliyetlere katlanma gerekliliğinden devlet desteğine yüksek oranda ihtiyaç duyulması gibi yönlerden ülkede yapılan diğer tedarik faaliyetlerinden ayrılarak kendine has özellikler taşımaktadır (Geroski, 1990; Korkmaz ve Topçu, 2019; Begenirbaş ve Can Yalçın, 2020). Literatürde bu konuda yapılan araştırmaların eksikliği çalışmamızın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Böylelikle yabancı literatür bazında diğer ülkelerde savunma tedariki alanında yapılan çalışmalara yer verilerek Türkçe literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Ulusal literatürde savunma tedariki konusunda 1990-2021 yılları arasında 17 yüksek lisans tezi, 4 doktora tezi ve doğrudan bağlantılı olarak kabul edilen 4 makale mevcuttur (MSÜ KHO Dekanlığı, 2022). Savunma alımlarının ülke kalkınmasına etkisinin ve rolünün incelendiği araştırmada, savunma tedarikinin Türkiye'deki durumu ortaya konmuş ve tedarik yöntemi önerisi olarak evrimsel tedarik stratejisinden bahsedilmiştir. Savunma alımlarının ülke kalkınmasındaki rolüne vurgu yapılarak SSB'ye portföy yönetimine geçilmesi ve evrimsel tedarik stratejisinin uygulanması yönünde önerilerde bulunulmuştur (Korkmaz ve Topçu, 2021). Tedarikçi seçimi için çok kriterli karar verme yönteminin uygulandığı bir başka makale, savunma sanayisinde stratejik ürün seçimi ile ilgilidir. Savunma sanayisinde AR-GE çalışmaları yapan bir kurumda tedarikçi seçim problemi ele alınmıştır (Aydın ve Eren, 2018). Savunma tedarik stratejilerini güncel bir yaklaşımla değerlendirerek Türkiye açısından bir inceleme sunan akademik bir çalışma da mevcuttur. Bu değerlendirmede evrimsel tedarikten bahsedilerek özellikleri ortaya konmuştur. Değerlendirme Türkiye için yapıldığında özellikle hukuki altyapının oluşturularak evrimsel tedarik anlayışının ihtiyaç duyduğu zeminin oluşturulması gerektiğinden bahsedilmiştir (Müslüm, Topçu ve Mala, 2010). Tarihsel süreçte savunma planlaması yaklaşımları ile savunma tedarik sistemleri arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir çalışma (Kahraman, 2016) ile savunma tedarik proje yönetiminde entegre proje ekiplerinin kullanımına yönelik bir model önerisi sunan bir makale de mevcut literatürde yer almaktadır (Topçu, 2021). Bunun yanında savunma sanayisine yönelik olarak tedarikçi seçimi çalışması (Demirtaş ve Akdoğan, 2014), savunma sanayisinde alternatif tedarik yöntemlerinin uygulanmasına yönelik uygulamalı bir araştırma da bulunmaktadır (İnemek, 2007). Ancak yapılan araştırmada "Savunma Tedarik" konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik yönden incelenmesi hakkında herhangi bir analiz çalışmasının daha önce yapılmadığı tespit edilmiştir.

Literatürde bu konuda yapılan araştırmaların eksikliği çalışmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Uluslararası literatür bazında savunma tedariki alanında yapılan çalışmalara yer verilerek ulusal literatüre katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu nedenle bu çalışmada, savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalar için bibliyometrik analiz yapılmıştır. Bibliyometrik analiz konusunda literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, araştırmacıların genelde VOSViewer programı ile analiz yaptıkları tespit edilmiştir. Bu yüzden, bu çalışmada da savunma tedarik konusunda yapılan çalışmaların bibliyometrik analizinin gerçekleştirilmesi için VOSViewer programı kullanılmıştır.

1. ARAşTIRMA YÖNTEMİ

Bibliyometri, belirlenen bir konu hakkında yapılan yayınların bibliyografik özelliklerinin sayısal ve istatistiksel analizidir. Bibliyometrik analiz ile bir konu veya bir bilim ile ilgili yapılan çalışmaların kaynaklarının incelenmesi, istatistiksel olarak değerlendirilmesi, analiz edilmesi, sonuçların yorumlanması ile gelecek çalışmalara yol gösterici olması amaçlanmaktadır (Tekin, Öztürk ve Bahar, 2021). Web of Science veri tabanı, hem tüm dünyadaki en önemli indekslerde yer alan yayınları taradığından hem de araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen veri tabanı olduğundan dolayı, bu çalışmada tercih edilmiştir. Web of Science başta, Science Citation Index (SCI), Science Citation Index Expanded (SCI-Expanded), Social Science Citation Index (SSCI), Emerging Sources Citation Index (E-SCI) gibi önemli indekslerde yer alan dergilerin yanında birçok önemli veri tabanını da tarayabilmektedir. Savunma tedariki ile ilgili Web of Science veri tabanında yapılan bibliyometrik analizin sonuçlarının, araştırmacıların savunma tedarik konusunda yapacakları yayınların gelişim ve oluşum süreçlerine istatistiksel ve matematiksel olarak katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Bu analizin gerçekleştirilmesi için, Web of Science veri tabanında “*Defense Procurement*”, “*Defense Acquisition*” ve “*Defense Purchase*” anahtar kelimeler kullanılarak arama yapılmıştır. Yapılan arama sonucunda Web of Science veri tabanında savunma tedariki konusunda yapılmış 2275 adet çalışmanın yer aldığı tespit edilmiştir. Savunma tedariki, teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesiyle özellikle son yıllarda gelişen bir konu olması nedeniyle, analizde 2000-2022 yılı verilerinin kullanılmasının uygun olacağı düşünölmüş ve bu doğrultuda yapılan tekrar arama sonucunda 2002 adet çalışmanın yapıldığı belirlenmiştir.

2. BULGULAR

Bu çalışmada Web of Science veri tabanında yer alan, 2000-2022 yılları arasında savunma tedariki konusunda yapılan 2002 çalışma incelenmiş ve bu çalışmalar için bibliyometrik analiz yapılmıştır. İncelenen çalışmaların yayın türlerine göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir. Tablo 1 incelendiğinde, ilgili veri tabanındaki savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalardan 1253 tanesinin makale, 688 tanesinin konferans kitabında basılmış tam metin bildiri, 74 tanesinin ise kitap bölümü olduğu görülmektedir. Diğer yayın türlerinden ise daha az miktarda çalışmanın veri tabanında yer aldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 1. Taranan Yayınların Türleri ve Miktarları

Yayın Türü	Yayın Sayısı
Makale	1253
Bildiri	688
Kitap Bölümü	74
Derleme	35
Editör Yazısı	24
Makale: Erken Görünüm	21
Kitap Derlemesi	14
Kitap	10
Haber Öğeleri	5
Veri Yayınları	2

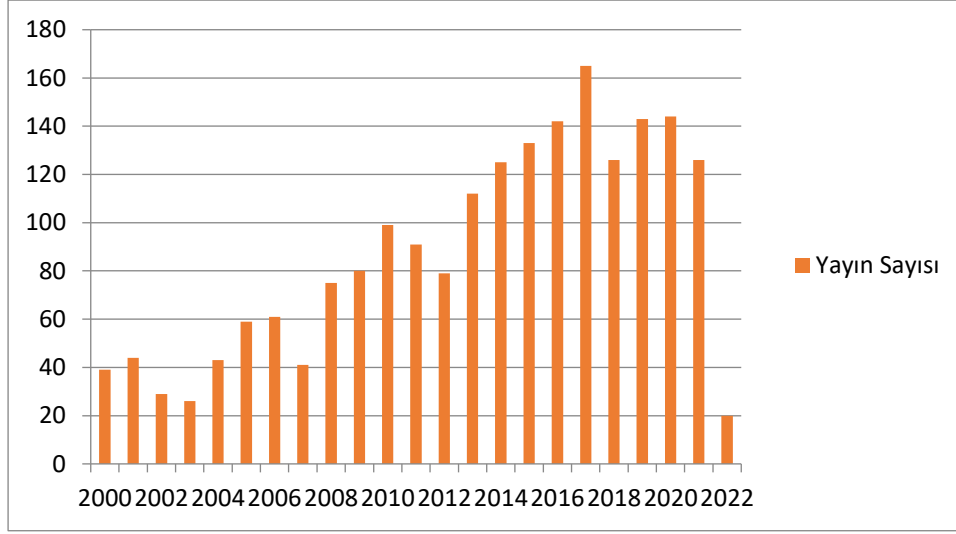
Yapılan araştırmada savunma tedariki konusunda 2000 yılı 6ncesinde 273 yayının yapıldığı, 2000 yılı sonrasında ise 2002 adet yayının yapıldığı tespit edilmiştir. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmaların yıllara g6re dağılımının belirlenebilmesi için Tablo 2 oluşturulmuştur.

Tablo 2. Yıllara G6re Yayın Sayıları

Yıllar	Yayın Sayısı	Yıllar	Yayın Sayısı	Yıllar	Yayın Sayısı
2000	39	2008	75	2016	142
2001	44	2009	80	2017	165
2002	29	2010	99	2018	126
2003	26	2011	91	2019	143
2004	43	2012	79	2020	144
2005	59	2013	112	2021	126
2006	61	2014	125	2022*	20
2007	41	2015	133		

* Mart 2022'ye kadar yapılan yayınlar çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 2'de g6r6ld6đu gibi, savunma tedariki 2000 sonrasında araştırmacıların dikkatini çeken bir konu hâline d6n6řm6řt6r. 6zellikle 2013 sonrasında bu konuda yapılan yayın sayısında artış olduğu dikkat çekmektedir. Savunma tedarik konusunda en çok yayının 2017 yılında yapıldığı g6r6lmektedir. Ancak Tablo 2 incelendiğinde 2015 sonrası yayın sayılarının artış trendinde olduğu ve rakamların birbirine yakın seyrettiği tespit edilmiştir. Yıllara g6re yapılan yayın sayısı arasındaki dağılımlar ile oluşan trendin belirlenebilmesi için Şekil 1 oluşturulmuştur.

Şekil 1. Yıllara Göre Savunma Tedariki Konusunda Yapılan Yayınların Dağılımı

Şekil 1 incelendiğinde, 2000'in ilk yıllarında savunma tedariki konusunda daha az sayıda yayın yapıldığı görülmektedir. 2009 sonrasında savunma tedariki konusunda yapılan yayın sayısında artış olduğu görülmektedir. 2015 sonrasında ise savunma tedariki konusunda her yıl yaklaşık 130-140 yayın yapıldığı dikkat çekmektedir. Çalışmada Nisan 2022'ye kadar yapılan yayınlar incelendiği için, 2022 yılında savunma tedariki konusunda yapılmış 20 adet yayının bulunduğu görülmektedir. Ancak yayın sayısında geçmiş yıllardaki trendin yakalanarak yılsonuna kadar yapılan yayın sayısının 130 civarına ulaşacağı düşünülmektedir.

Web of Science'da veri tabanı anahtar kelimeleri kullanılarak aratılan çalışmalar, alanlarına göre kategorilere ayrılmaktadır. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmaların ilgili veri tabanında oluşturulan kategorilere göre dağılımının belirlenebilmesi için Tablo 3 oluşturulmuştur.

Tablo 3. Savunma Tedariki Konusunda Yapılan Çalışmaların Kategorilerine Göre İncelenmesi

Kategori	Yayın sayısı
Elektrik Elektronik Mühendisliği	285

Uluslararası İlişkiler	224
Ekonomi	193
Multidisipliner Bilimler	181
Bilgisayar Bilimleri/ Bilgi Sistemleri	166
Siyaset Bilimi	161
Bilgisayar Bilimi Teorisi Yöntemleri	154
Yönetim	149
Yöneylem Araştırması	128
Telekomünikasyon	120

Yapılan çalışmalar konularına göre gruplandırıldığında ilk sırada “Elektrik Elektronik Mühendisliği” olduğu görölmektedir. Son yıllarda gelişen teknoloji ile beraber İHA ve SİHA’ların savunma alanında yaygın bir şekilde kullanılması, ülkeler tarafından bu araçların ithalatını ve ihracatını artırmıştır (Bakır, 2019). Bu konu “Savunma Tedariki” konusunda çalışan araştırmacıların da dikkatini çektiği için, özellikle araştırmacıların son yıllarda bu konuya odaklandığı görölmektedir (Karaağaç, 2014). Web of Science’da yapılan çalışmaların yoğunluğu gözlemlendiğinde “Elektrik Elektronik Mühendisliği”nin savunma tedariki konusunda yaptığı çalışmaların yoğun olduğu görölmüştür. Ülkelerin ulusal güvenliğini sağlaması ve bu konuda savunma tedariki faaliyetlerini gerçekleştirilmesi ile dış ülkelere gelen tehditlere karşı önlem alınması ve onlar üzerinde caydırıcı etki oluşturulması amaçlanmaktadır. Ülkelerin sınırları dışındaki tehditlere karşı önlem alması “uluslararası ilişkiler” konusunu etkilemektedir. Bu durum yapılan savunma tedariki faaliyetlerinde de etkili olmaktadır. Tablo 3’te göröldüğü gibi, yapılan yayınlar konularına göre gruplandırıldığında savunma tedariki başlığında ikinci sırada en fazla yayının Uluslararası İlişkiler alanında yapıldığı görölmektedir. Yine Tablo 3’ten yola çıkarak savunma tedariki genel olarak ülkelerin yönetim politikalarını ve savunma harcama politikalarını etkilediğinden, savunma

tedariki konusunda yapılan çalışmaların da genelde bu alanlarda (Siyaset Bilimi, Ekonomi, Yönetim, Kamu Yönetimi) yapıldığı tespit edilmiştir.

Web of Science veri tabanında savunma tedariki başlığı ile yapılan aramada bulunan yayınların tarandığı indekslere göre dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Savunma Tedariki Konusundaki Yayınların Tarandığı İndekslere Göre Dağılımı

İndeks	Yayın sayısı
Conference Proceeding Citation Index – Science (CPCI-S)	619
SSCI	459
SCI-Expanded	440
E-SCI	391
Conference Proceeding Citation Index – Social Sciences & Humanities (CPCI-SSH)	103
Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)	74
Arts & Humanities Citation Index	31
Book Citation Index –Science (BKCI-S)	19

Tablo 4'te görüldüğü gibi savunma tedariki konusunda yapılan yayınların çoğu CPCI-S, SSCI ve SCI-Expanded indekslerinde taranan dergilerde yayınlanmıştır. Ayrıca yapılan yayınların 1902 tanesi İngilizce, 33 tanesi İspanyolca, 23 tanesi Rusça ve 8 tanesi ise Fransızca dilinde yazılmıştır. Savunma tedariki konusunda yapılan yayınların 6 tanesinin ise Türkçe dilinde yazıldığı tespit edilmiştir. Yapılan yayınların yazıldığı dillere göre incelenebilmesi için Tablo 5 oluşturulmuştur.

Tablo 5. Savunma Tedariki Konusundaki Yayınların Yazıldığı Dillere Göre Dağılımı

Dil	Yayın sayısı
İngilizce	1902
İspanyolca	33
Rusça	23
Fransızca	8
Portekizce	7
Türkçe	6
Çince	5
Hırvatça	4

Tablo 5’te görüldüğü gibi en çok yayın İngilizce yapılmıştır. Tablo 5 incelendiğinde Savunma Tedariki konusunda Türkçe dilinde yazılmış 6 yayının bulunduğu görülmektedir.

Çalışmanın amacı, savunma tedariki ile ilgili olarak 2000 yılı sonrasında yapılan yayınların taranması ve yayınların yoğunlaştığı araştırmacıların, ülkelerin ve konuların belirlenmesidir. Bu yüzden bu çalışmada bu yayınlar için bibliyometrik analiz yapılmıştır. Literatürde benzer çalışmalarda araştırmacıların bibliyometrik analiz için genelde VOSViewer programını kullandıkları görülmüştür. Bu nedenle, bu çalışmada da yayınların bibliyometrik analizi için VOSViewer programı kullanılmıştır.

Analizde ilk olarak bu konuda çalışan araştırmacılar arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Savunma tedariki konusundan çalışan araştırmacılardan en fazla atıf alanlar arasındaki ilişkinin incelenmesi için Şekil 2 oluşturulmuştur.

Şekil 2. Savunma Tedariki Çalışmalarının Yazar Ağ Analizi

Şekil 2 incelendiğinde birbiriyle ilişkili olarak çalışan 5 tane araştırmacının bulunduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizlerde savunma tedarik konusunda 5 veya daha fazla yayın yapan 13 adet araştırmacının olduğu tespit edilmiştir. Savunma tedariki konusunda en çok yayın yapan 10 yazar Tablo 6’da verilmiştir. Tablo 6 incelendiğinde en çok yayının Sarkani ve Mazzuchi (12 adet) tarafından yapıldığı görülmektedir.

Tablo 6. Savunma Tedariki Konusunda En Çok Yayın Yapan Yazarlar

Yazar Adı	Yayın Sayısı
Sarkani, S.	12
Mazzuchi, T.	12
Renden, R.G.	10
Wylie, R.	9
Markowsky, S.	8
Buttler, Luke R.A.	8
Hall, P.	7
Snider, K.F.	6
Hartley, K.	5
Weiss, M.	5

Savunma tedariki konusunda yapılan yayınlardan en çok atıf alan yazarlar Tablo 7’de verilmiştir. Tablo 7 incelendiğinde en çok atıf alan yazarın yaptığı 10 çalışmaya aldığı 80 atıf ile Rendon’un olduğu görülmektedir. En çok atıf alan diğer bir yazar ise, yazdığı 5 esere aldığı 79 atıf ile Weiss’dir.

Tablo 7. Savunma Tedariki Konusunda Yapılan Yayınlardan En Çok Atıf Alan Yazarlar

Yazar Adı	Atıf Sayısı
Rendon, R.G.	80
Weiss, M.	79
Sarkani, S.	77
Snider, K.F.	55
Hartley, K.	50
Devore, M.R.	31
Melese, F.	16
Fiott, D.	12
Hall, P.	11
Markowski, S.	10

Savunma tedariki konusundaki yayınların yazarlarının hangi kurumlarda çalıştıklarına dair yapılan analizde, 5 ve daha fazla çalışma yapılan kurum/üniversite sayısının 87 olduğu tespit edilmiştir. En çok yayın yapılan 10 kuruluş Tablo 8’de verilmiştir. Analize göre en çok yayın yapılan kuruluşun 32 yayın ile United States Navy olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 8. Savunma Tedariki Konusunda En Çok Yayın Yapılan Kuruluşlar

Kuruluş Adı	Yayın Sayısı
United States Navy	32
United States Air Force	28
Naval Postgrade School	24
Cranfield University	23
George Washington University	20
Air Force Institute of Technology	15
Stevens Institute of Technology	13
Purdue University	13
Georgia University of Technology	13
University of Washington	13

Yapılan yayınlardan atıf alan kuruluşların atıf sayısı ile ilişkisinin incelenmesi için Tablo 9 oluşturulmuştur. Atıf sayısının en çok yapıldığı kuruluşun 1767 atıf sayısı ile University Cambridge College olduğu görülmüştür.

Tablo 9. Atıf Alan Kuruluşların Atıf Sayısı İle İlişkisi

Kuruluş Adı	Atıf Sayısı
University Cambridge College	1767
Harvard University	1488
University of Washington	1182
Purdue University	798
University of California Berkeley	797
University of Arizona	582
Russian Academy of Science	498
University of British Columbia	495
Iowa State University	449
University of Exeter	358

Savunma tedariki konusundaki çalışmaların hangi ülkelerden yapıldığının belirlenebilmesi için uygulanan analiz sonucunda 5 ve daha fazla yayın yapılan ülke sayısının 45 olduğu tespit edilmiştir. Türkiye de savunma tedariki konusunda yapılan 21 yayın ile bu listede yerini almıştır. En çok yayının yapıldığı 10 ülke yayın sayılarıyla birlikte Tablo 10'da gösterilmektedir. Tablo 10 incelendiğinde en çok yayın yapılan ülkenin 763 yayın ile ABD olduğu, İngiltere'nin ise 207 yayın sayısı ile 2. sırada yer aldığı belirlenmiştir.

Tablo 10. Savunma Tedariki Konusunda Yapılan Yayınların Ülkelere Göre Dağılımı

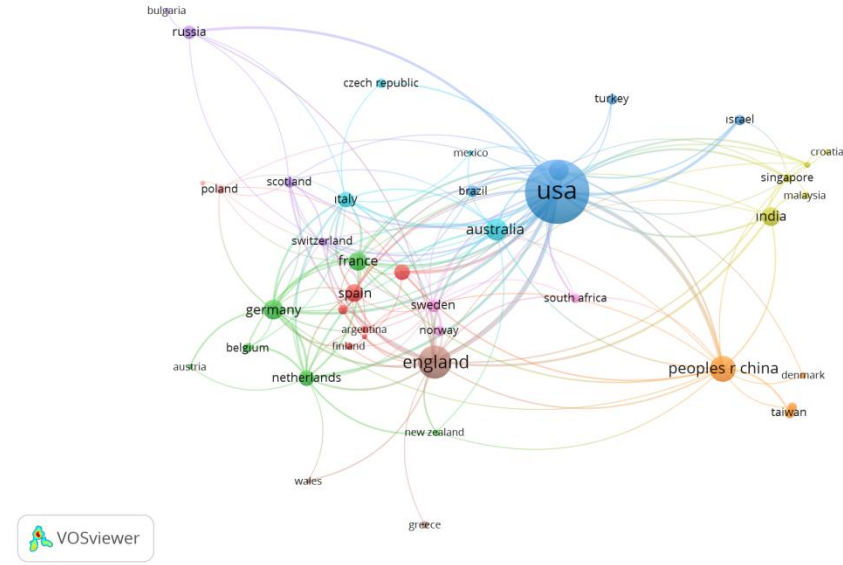
Ülke	Yayın Sayısı
ABD	763
İngiltere	207
Çin	129
Avustralya	95
Kanada	75
Almanya	73
Fransa	68
Hindistan	67
İspanya	62
Güney Kore	50

Ülkelerde yapılan yayınlara atıf sayısının belirlenebilmesi için, en çok atıf alan 10 ülke dikkate alınarak Tablo 11 oluşturulmuştur. Yayın sayısında olduğu gibi atıf sayısında da 12548 atıf ile ABD ilk sırada yer almaktadır. En çok atıf alan ülkeler sıralamasında, 2. sırada 3959 atıf ile İngiltere, 3. sırada ise 1439 atıf ile Hollanda bulunmaktadır. Türkiye ise yapılan 21 yayın ile aldığı 40 atıf ile listede yer almaktadır.

Tablo 11. Savunma Tedariki Konusunda Ülkelerde Yapılan Yayınların Atıf Sayısı

Ülke	Atıf Sayısı
ABD	12548
İngiltere	3959
Hollanda	1439
Çin	1164
Kanada	1096
Almanya	1013
Fransa	798
Avustralya	650
Hindistan	564
Rusya	528

Savunma tedariki konusunda yapılan yayınlarda yapılan atıfların ülkeler arası ilişkilerin belirlenebilmesi için Şekil 3 oluşturulmuştur.

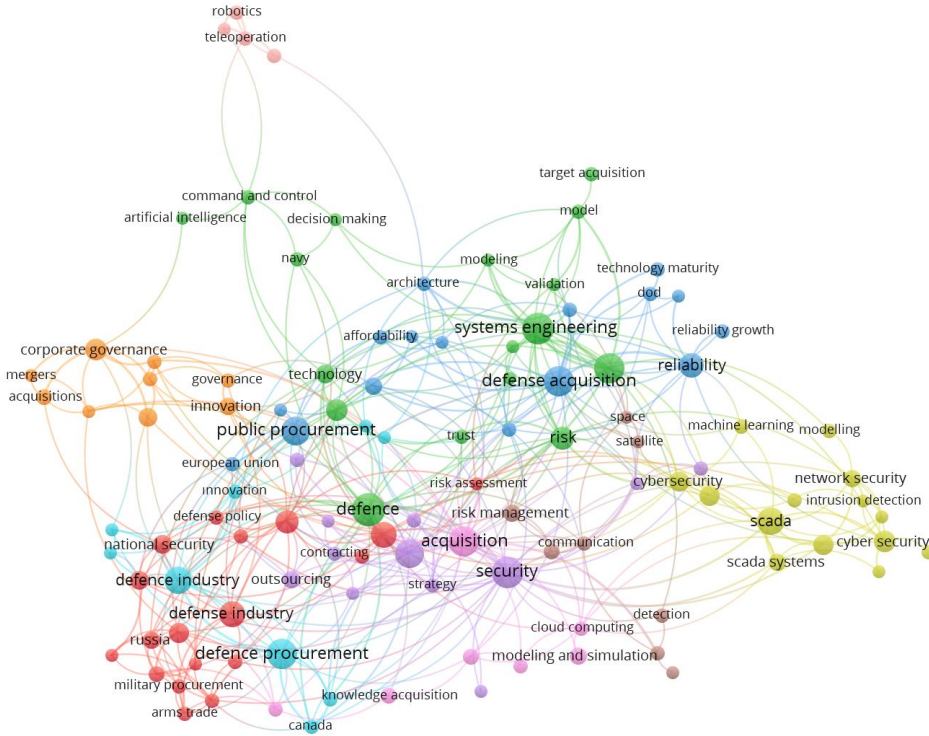

Şekil 3. Savunma Tedariki Konusunda Yayın Yapılan Ülkelerin Yayınlarına Yapılan Atıfların Ağ Analizi

Şekil 3 incelendiğinde savunma tedariki konusundaki çalışmalarda ülkeler arasındaki ilişkilerde en büyük bulutun ABD etrafında oluştuğu görülmektedir. Bulut incelendiğinde, ABD ile beraber atıf yapılan ülkelerin ilişkileri görülmektedir. Yapılan analiz ile, hangi ülkelerde yapılan yayınlara atıf yapıldığı belirlenerek, ülkeler arası bağlar oluşturulmakta, bu bağlar birleştirilerek de Şekil 3'te verilen bulut oluşturulmaktadır. Ülkeye yapılan atıf sayısı arttıkça ülkenin bulunduğu dairenin çapı artmakta ve ülkeler arası atıf sayısı arttıkça ise, aralarında yer alan çizgi kalınlaşmaktadır. Yapılan analizler sonucunda, savunma tedariki konusunda yapılan yayınlarda en çok atfın 1990'ların sonlarında yaygınlaşan simülasyon tabanlı tedarik, evrimsel tedarik stratejisinden önce planlı ürün geliştirme (Pre-planned product-P3) stratejisini kullanan (Korkmaz, Topçu ve Begenirbaş, 2021) ve tüm bu stratejileri yazılım tedarik stratejisiyle destekleyen (DoD, 2019) ABD'ye, ikinci sırada ise İngiltere'ye yapıldığı tespit edilmiştir. Şekil 3 incelendiğinde de en büyük çaplı iki dairenin sırasıyla ABD ve İngiltere olduğu görülmektedir.

Her makalenin giriş bölümünde anahtar kelimelere yer verilmektedir. Anahtar kelimeler çalışmanın konusu hakkında okuyucuya yol gösterici olmaktadır. Bu yüzden anahtar kelimelerin dikkatli seçilerek, makalede incelenen konular hakkında fikir oluşturacak şekilde belirlenmesi

gerekmektedir. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmaların anahtar kelimeleri arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için Şekil 4 oluşturulmuştur. Bu analizde kelimeler arası ilişkinin en az 4 olması istenmiş, buna göre savunma tedariki konusunda yapılan yayınlarda kullanılan anahtar kelimeler arası ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yol gösterici olabilmesi amacıyla savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelimeler de belirlenmiştir.

Şekil 4. Savunma Tedariki Konusundaki Yayınların Anahtar Kelimelerinin Ağ Analizi

Şekil 4 incelendiğinde araştırmacıların savunma tedariki konusunda yaptıkları çalışmalarda genellikle savunma ile ilgili anahtar kelimelere yer verdiği görülmektedir. Şekil 4'te yer alan her bir renk, kullanılan anahtar kelimeler ile oluşturulan bulutu göstermektedir. Şekil 4'te 10 farklı rengin yer aldığı, sonuç olarak savunma tedariki konusunda yapılan yayınların anahtar kelime analizinde 10 adet bulutun oluştuğu görülmektedir.

Oluşturulan bulutlar, bulutta yer alan diğer kelimelerin ortak kullanımları ile ilişkilerini göstermektedir. İki anahtar kelimenin ortak kullanımı ne kadar fazla ise aralarındaki çizgi o kadar kalın olmaktadır. Ayrıca en sık kullanılan anahtar kelimelerin daire çaplarının daha büyük olduğu da dikkat çekmektedir. Yapılan analizler sonucunda, savunma tedariki konusunda yapılan yayınlarda en sık kullanılan anahtar kelimelerin “Defense”, “Defense Procurement”, “Defense Industry”, “Acquisition” olduğu tespit edilmiştir. Oluşan bulutları incelediğimizde savunma tedariki ile ilgili yapılan çalışmaların bir kısmının tedarik halkalarıyla ilgili olduğu, bir kısmının dış kaynak kullanımı (outsourcing), offset uygulamaları gibi savunma tedariki yöntemiyle ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca savunma planlamacıları açısından aşılması en zor unsurlardan olan günümüz belirsizlik ortamının da etkisiyle yapılan araştırmalarda en sık geçen kelimeler içinde risk, belirsizlik, güven ve yolsuzluk gibi kelimelerin varlığı da dikkat çekicidir. Bununla beraber ülkelerin savunma tedariki stratejileri için önem arz eden inovasyon, araştırma geliştirme, ARGE’ye dayalı tedarik, simülasyon, simülasyon tabanlı tedarik gibi kelimelerin de sıklıkla tercih edildiği görülmektedir.

Ayrıca anahtar kelimelerin ortak kullanımları ile ilgili ilişkileri incelendiğinde, araştırmacıların bu çalışmalarda, savunma tedariki stratejileri ve savunma ile ilgili anahtar kelimeleri birlikte tercih ettikleri dikkat çekmektedir. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda en çok kullanılan anahtar kelimeler belirlenerek Tablo 12 oluşturulmuştur.

Tablo 12. Savunma Tedariki Konusunda Yapılan Yayınlar En Sık Kullanılan Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelime	Kullanılma Sayısı
Defense	50
Defense Procurement	42
Defense Industry	40
Acquisition	34
Security	29

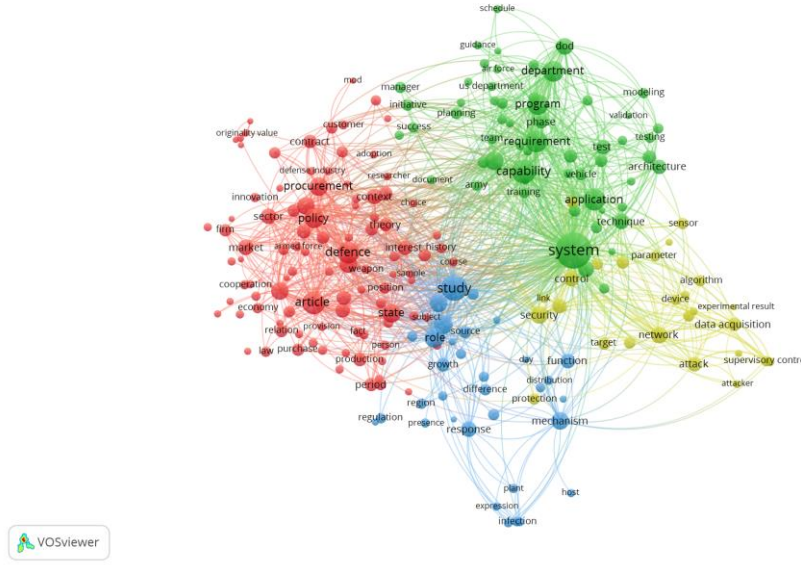

Systems Engineering	29
Defense Acquisition	28
Similation	26
Procurement	24
Public Procurement	24

Tablo 12’de görüldüğü gibi, kelimeler arası ilişki 5 olarak belirlendiği en çok kullanılan anahtar kelimelerin “Defense” ve “Defense Procurement” olduğu tespit edilmiştir. Bu anahtar kelime dışında “Defence Industry, Acquisition, Security” kelimeleri de savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda anahtar kelime olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Çalışmada yapılan çalışmaların özet bölümleri de analiz edilerek, özet bölümlerinde en çok kullanılan kelimeler belirlenmeye çalışılmıştır. Yayınların özet kısmında kullanılan kelimelerden 25 ortak kelimenin bulunmasıyla yapılan analiz sonucunda Şekil 5 oluşturulmuştur.

Yapılan analiz sonucunda yapılan yayınların özet bölümlerinde araştırmacıların, anahtar kelimelerden daha farklı kelimelere de odaklandıkları dikkat çekmektedir. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda araştırmacıların yayınların özet bölümünde en çok “system”, “study” ve “capability” kelimelerini kullandıkları görülmektedir.

Şekil 5. Savunma Tedariki Konusundaki Yayınların Özet Bölümünde En Sık Kullanılan Kelimelerin İncelenmesi

Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalardan en çok atıf alan çalışmaların belirlenebilmesi için Tablo 13 oluşturulmuştur. Tablo 13 incelendiğinde savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda araştırmacıların en çok Snider (2008) (2003) çalışmasından faydalanmaktadır. Bu çalışmayı 31 atıf ile Hartley'in 2006'da yaptığı çalışma izlemektedir. Sonuç olarak savunma tedariki konusunda Snider (2008) ve Hartley (2006) yaptıkları çalışmaların bu konuda çalışan araştırmacılar için yol gösterici olduğu söylenebilir.

Tablo 13. Savunma Tedariki Konusundaki Çalışmalarda En Çok Atıf Alan Çalışmalar

Çalışma	Atıf Sayısı
Snider (2008)	34
Hartley (2006)	31
Snider (2013)	19

Devore (2014b)	18
Weiss (2012)	16
Hartley (2010)	12
Weiss (2016)	11
Rendon (2016)	9
Fiott (2017)	8
Devore (2014a)	7

Savunma tedariki konusunda yapılan yayınların en çok hangi dergilerde yayınlandığının belirlenebilmesi için Tablo 14 oluşturulmuştur. Tablo 14 incelendiğinde savunma tedariki konusunda en fazla yayının Plus One ile Defence and Peace Economics dergilerinde yapıldığı görülmektedir.

Tablo 14. Savunma Tedariki Konusunda En Çok Yayın Yapılan Dergiler

Dergi Adı	Yayın Sayısı
Plus One	58
Defence and Peace Economics	53
Proceedings of the National Academy of Science of the United States	30
Scientific Reports	30
Journal of Public Procurement	21
Rusi Journals	20

Defence and Security Analysis	17
Journal of Defence Modeling and Simulations- Applications Methodology	17
Security Challenges	15
Systems Engineering	15

Savunma tedariki konusunda yapılan yayınlardan en çok atıf alan dergilerin belirlenmesi için Tablo 15 oluşturulmuştur. Tablo 15 incelendiğinde en çok atıf alan derginin 3804 atıf ile Proceedings of the National Academy of Science of the United States olduğu tespit edilmiştir. Tabloda sırasıyla savunma tedariki konusunda en çok atıf yapılan dergilere yer verilmiştir.

Tablo 15. Savunma Tedariki Konusundaki Çalışmalarda En Çok Atıf Alan Dergiler

Dergi Adı	Atıf Sayısı
Proceedings of the National Academy of Science of the United States	3804
Nature	2691
Plus One	1803
Science	1737
Nature Communications	852
Scientific Reports	360
Defence and Peace Economics	264

Systems Engineering	95
Research Policy	93
IEEE Access	89

SONUÇ

Savunma tedariki, insansız hava araçları, füzeler, savaş uçakları, helikopterler, uçaklar, tanklar ve elektronik sistemler gibi ulusal savunmada kullanılan ürün ve sistemlerin temininin gerçekleştirildiği bir süreçtir. Savunma tedariki, gerek ülkelerin ulusal savunması için kritik olduğundan gerekse ürünlerin değişen teknolojiye uyum sağlaması nedeniyle klasik tedarik zinciri yönetiminde farklı stratejiler gerektirmektedir.

Literatürde 2000 yılı sonrasında savunma tedariki konusunda yapılmış birçok yayın yer almaktadır. Bibliyometrik analiz, bir konu veya bir bilim ile ilgili yapılan çalışmaların kaynaklarının incelenmesi, istatistiksel olarak değerlendirilmesi, analiz edilmesi, sonuçların yorumlanması ile gelecek çalışmalara yol gösterici olması amacıyla yapılmaktadır. Savunma tedariki konusunda çalışacak araştırmacılara yol gösterici olması amacıyla, savunma tedariki konusunda yapılan yayınların bibliyometrik analizinin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Yapılan analizler ile savunma tedariki konusunda çalışacak araştırmacıların, en çok hangi anahtar kelimeler ile aramalar yapmaları gerektiği, temel kaynak olarak hangi yayınlardan faydalanmaları gerektiği, hangi alanlardaki çalışmalara odaklanmaları gerektiği konularında araştırmacıya yol gösterici olması amaçlanmıştır. Yapılan literatür araştırmasında savunma tedariki konusundaki yayınların bibliyometrik analiziyle ilgili herhangi bir yayın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu yüzden bu çalışmada, savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalar için bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Araştırmada Web of Science veri tabanında yer alan savunma tedariki konusundaki çalışmalar incelenmiştir. Tarama veri tabanında 2000-2022 yılları arası için yapılmış ve 2002 adet çalışmanın yer aldığı tespit edilmiştir. Savunma tedariki konusunda yapılan yayınların neredeyse hepsi İngilizce yazılmıştır. Web of Science veri tabanında yapılan arama sonucunda savunma tedarik konusunda 6 çalışmanın ise Türkçe yazıldığı dikkat çekmektedir. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu Conference Proceeding Citation Index – Science (CPCI-

S), SSCI ve SCI-Expanded indekslerinde yer alan dergilerde yayınlanmıştır. WOSViewer programı kullanılarak yapılan analiz sonucunda, savunma tedariki konusunda en çok yayının Plus One ve Defence and Peace Economics dergilerinde yapıldığı, bu çalışmalardan en çok atıf alan derginin ise Proceedings of the National Academy of Science of the United States dergisi olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada bibliyometrik analizin gerçekleştirilmesi için VOSViewer programı kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda savunma tedariki konusunda en çok çalışma yapan yazarın 12 çalışma ile Sarkani, S. olduğu, en çok atıf alan yazarın ise 80 atıf ile Rendon, R.G. olduğu görülmüştür. Savunma tedariki konusunda en çok yayınının United States Navy’de yapıldığı, savunma tedarik konusunda yapılan çalışmalarda en çok atıf alan kurumun ise 1767 atıfla University Cambridge College olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analizlerde ayrıca savunma tedariki konusunda en çok yayınının 763 yayın ile ABD’de yapıldığı, benzer şekilde savunma tedariki konusundaki en çok atfın da 12548 atıf ile ABD’de yapılan yayınlara olduğu tespit edilmiştir. Savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda araştırmacılar en çok “Defense” ve “Defense Procurement” kelimesini anahtar kelime olarak belirlemişlerdir. Bu anahtar kelime dışında “Defense industry, Acquisition, Procurement, Security” kelimeleri de savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda anahtar kelime olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. Ayrıca analiz sonucunda, savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalarda en çok atfın yapıldığı yayın ise Snider’in 2008 yılında yaptığı çalışmadır. Savunma tedariki konusunda yapılan yayınlarda en çok atıf alan derginin ise 3804 atıf ile Proceedings of the National Academy of Science of the United States dergisinin olduğu tespit edilmiştir.

Bu çalışmada Web of Science veri tabanında savunma tedariki konusunda yapılan çalışmalar için bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Gelecek çalışmalarda, Web of Science’ta makaleler için filtreleme yapılarak, yazılan makaleler için ayrıntılı analiz yapılabilir. Bu çalışmada bibliyometrik analizlerin yapılmasında WOSViever programı kullanılmıştır. Gelecek çalışmalarda Citespace, R, Sci2Tool programları bibliyometrik analizlerin yapılması için kullanılabilir. Çalışmada Web of Science veri tabanından ulaşılan yayınlar için bibliyometrik analiz yapılmıştır. Gelecek çalışmalarda Scopus, Elsevier, MDPI, Emerald, Springer gibi veri tabanları ile ulaşılan yayınların bibliyometrik analizi yapılabilir.

Yapılan çalışmalardan da görüldüğü gibi Türkiye’de savunma tedariki konusundaki kısıtlı yayın, ulusal literatür için bir eksiklik olarak

göze çarpmaktadır. Bu eksikliğin giderilmesi için araştırmacıların ölkemizde uygulanan savunma tedariki uygulamaları hakkında literatürü genişleterek akademik perspektiften reformlara, diğer öлке deneyim ve karşılaştırmalarına yer vermesi böylece uluslararası alanda yapılan çalışmaların takip edilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Savunma tedariki stratejilerinden, bu stratejilerin Türkiye uygulamalarından ve uygulanırken Türkiye'ye has özelliklerden de bahsedilerek ulusal literatürün genişletilmesi alana katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ABD Savunma Bakanlığı, Operation of the Defense Acquisition System, Instruction Number 5000.2 (DoDI 5000.2), 2003c. Online at <http://www.dtic.mil/whs/directives/corres/pdf2/i50002p.pdf> as of October 3, 2005.
- Aydın, Y. ve Tamer, E. (2017). Savunma Sanayiinde Stratejik Ürün İçin Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Tedarikçi Seçimi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 129-148.
- Bakır, G. (2019). İnsansız Hava Araçlarının Savunma Sanayi Harcamasında Yeri Ve Önemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 127-134.
- Begenirbaş, M. ve Can Yalçın R. (2020). Savunma Yönetimine Stratejik Bakış. Begenirbaş (Ed.), Can Yalçın R.(Ed.) ve Yenal S. (Ed.), *Strateji ve Güvenlik Alanında Temel ve Güncel Yaklaşımlar* içinde (157-191). Ankara: Nobel.
- Demirtaş, Ö., ve Akdoğan, A. (2014). Bulanık Ortamda Tedarikçi Seçimi: Savunma Sanayii'ne Yönelik Bir Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (43), 203-222.
- DoD, (2019). Software Is Never Done: Refactoring the Acquisition Code for Competitive Advantage, Defense Innovation Board, 21 March 2019.
- Fahimnia, B., Sarkis, J., & Davarzani, H. (2015). Green supply chain management: A review and bibliometric analysis. *International Journal of Production Economics*, 162, 101-114.
- Fayganoğlu, P. (2019). Bilgi Yoğun Örgütler Öznesinde Örgütsel Güç ve Örgüt İçi Koalisyon Kavramları. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(2), 119-138.
- Fox, J.R. (2012). *Defense acquisition reform, 1960-2009: An elusive goal* (Vol.51). Government Printing Office.
- Gökpınar, E.S. (2003). AR-GE'ye Dayalı Tedarik Projelerinin Başarımının Artırılması İçin Alınması Gereken Önlemler, *PPBUS ve Proje Yönetimi Esasları Sempozyumu*, Ankara.
- Hartley, K. (2006). Defence industrial policy in a military alliance. *Journal of Peace Research*, 43(4), 473-489.

- House of Commons (HOC) (1998). House of Commons. Defence Committee Eighth Report. London: The Stationery Office.
- İnemek, A. (2007). Leasingin Alternatif Bir Tedarik Yöntemi Olarak Savunma Tedarikinde Kullanılmasının Örnek Bir Uygulama İle İncelenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 6 (1) , 36-54.
- Kahraman, Ç.A. (2016). Tarihsel Süreçte Savunma Planlaması Yaklaşımları İle Savunma Tedarik Sistemleri Arasındaki İlişki. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 26(2),101-126.
- Karaağaç, C. (2014). Geleceğin Harekât Ortamında İHA Sistemleri: Askeri Uygulamalar & Teknoloji Gereksinimleri. III. *Ulusal Havacılıkta İleri Teknolojiler Konferansı, İstanbul*.
- Korkmaz, G., ve Topçu, M. K. (2019). Savunma Alımlarının Ülke Kalkınmasına Etkisi ve Rolü. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(2), 309-327.
- Korkmaz, G., Topçu, M. K. ve Begenirbaş M. (2021). Savunma Tedarik Stratejileri ve Trendleri. Polat M. (Ed.) ve Yurttaş A. (Ed.), *Lojistik Gelecek* içinde (291-330). Ankara: Nobel.
- Lorell, M. A., Lowell, J., and Younossi, O. (2006). *Evolutionary acquisition: Implementation challenges for defense space programs* (Vol. 431). Rand Corporation.
- Mishra, D., Gunasekaran, A., Papadopoulos, T., and Childe, S. J. (2018). Big Data and supply chain management: a review and bibliometric analysis. *Annals of Operations Research*, 270(1), 313-336.
- Mowery, D. C. (2012). Defense-related R&D as a model for “Grand Challenges” technology policies. *Research Policy*, 41(10), 1703-1715.
- MSÜ, Kara Harp Okulu Dekanlığı (2022). Savunma Araştırmaları Türkçe Yayınlar Bibliyografyası (1990-2021). 15.04.2022 tarihinde [https://kho.msu.edu.tr/MyImages/haberler/2022/bibliyografyalar/SAVUNMA%20ARA%C5%9ETIRMALARI%20T%C3%9CRK%C3%87E%20YAYINLAR%20B%C4%B0BL%C4%B0YOGRAFYASI%20\(TAM%20K%C4%B0TAP\).pdf](https://kho.msu.edu.tr/MyImages/haberler/2022/bibliyografyalar/SAVUNMA%20ARA%C5%9ETIRMALARI%20T%C3%9CRK%C3%87E%20YAYINLAR%20B%C4%B0BL%C4%B0YOGRAFYASI%20(TAM%20K%C4%B0TAP).pdf) adresinden alınmıştır.
- Müslüm, S., Topcu, M. K., ve Murat, M. (2010). Savunma Tedarikinde Güncel Yaklaşımlar: Evrimsel Tedarik Stratejisi Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(2), 91-115.
- OMS (1961). Office of the Minister for Science. Report on the Committee on the Management and Control of Research and Development.

- Oudot, J. M. (2010). Performance and risks in the defense procurement sector. *Journal of Public Policy*, 30(2), 201-218.
- Page, L. (2006). *Lions, Donkeys and Dinosaurs: Waste and Blundering in the Armed Forces*. Vintage.
- Palmquist, M. S., Lapham, M. A., Miller, S., Chick, T., and Ozkaya, I. (2013). *Parallel worlds: Agile and waterfall differences and similarities*. Carnegie-Mellon Univ Pittsburgh Pa Software Engineering Inst..
- Royce, W. W. (1970). Managing the Development of Large Software Systems [Managing the Development of Large Software Systems]. In *Proceedings of the 9th international conference on Software Engineering*, 26, 328-338.
- Serdarasan, Ş., Yılmaz, H., Doğan, E. B., Bülent, K.O.Ç., Kayır, M.H.H., ve Çatalyürek, M.B. (2021). Lojistik ve Tedarik Zinciri Alanında TR Dizin’de İndekslenen Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 68, 164-184.
- Snider, K. F. and Rendon, R. G. (2008). Public procurement policy: Implications for theory and practice. *Journal of Public Procurement*, 8(3), 310-333.
- Takin, M., Öztürk, D. ve Bahar, İ. (2021), Tersine Lojistiğin Bibliyometrik Analizi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 87-100.
- Topçu, M. K. (2021). Savunma tedarik proje yönetiminde entegre proje ekiplerinin kullanımına yönelik bir model önerisi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, (39), 211-248.
- Tunca, H. Ö. ve Can Yalçın R. (2021). Yönetimsel ve Siyasi Bir Mesele Olarak Geleceğin Lojistiği. Polat M. (Ed.) ve Yurttaş A. (Ed.), *Lojistik Gelecek içinde* (783-811). Ankara: Nobel.
- ULAKBİM Web Site [Online]. (2022). Available: <https://cabim.ulakbim.gov.tr/bibliyometrik-analiz/>.
- Wright, E. (2006). Twenty-First Century Defense Acquisition: Challenges and Opportunities. *Connections*, 5(1),71-80.
- Xu, S., Zhang, X., Feng, L., and Yang, W. (2020). Disruption risks in supply chain management: a literature review based on bibliometric analysis. *International Journal of Production Research*, 58(11), 3508-3526.

- Yavan, N. (2005). SCI ve SSCI Bağlamında Túrkiye'nin Cođrafya Biliminde Uluslararası Yayın Performansının Karşılaştırmalı Analizi: 1945-2005. *Cođrafî Bilimler Dergisi*, 3(1), 27-55.
- Yücel, E. (2000). *A New Approach to Defense Procurement: Smart Procurement and Readiness of Turkish Defense Procurement System*, İstanbul
- Zhang, X., Yu, Y., and Zhang, N. (2020). Sustainable supply chain management under big data: A bibliometric analysis. *Journal of Enterprise Information Management*.
- Zittel, R. C. (2001). *The Reality of Simulation-Based Acquisition-And an Example Of Us Military Implementation*. Defense Systems Management Coll Fort Belvoir Va.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

Globalization, the emergence of new and changing threats, the shift in central planning and reliance on old weapon systems, difficulties encountered with defense ministries, and decisions made by armaments authorities all present unique challenges for the world's armed forces. Given budgetary constraints, obsolete weapon systems platforms, and newly (or poorly) defined capabilities, quests to optimize the capabilities of national armed forces require a disciplined approach to analyze alternatives that can meet approved military capabilities (Wright, 2006). The defense acquisition strategy is conceived as a capabilities-based solution based on a comprehensive analysis of alternatives. Defense procurement is the mechanism by which military equipment for national defense is obtained, such as warplanes, helicopters, airplanes, fighters, missiles, electronic systems, tanks, and the like (Oudot, 2010).

Bibliometric analysis is the numerical analysis of the relationship between the publications made by researchers in a particular area within a certain period of time (ULAKBİM, 2022). Researchers perform bibliometric analysis in different databases by using the keywords they have determined. The purpose of bibliometric analysis is to analyze the studies on a determined subject in the literature with the determined titles, to find and interpret the numerical results obtained. Bibliometric analysis guides the researchers working on the subject in terms of which keywords they should focus on and which studies they can benefit from. It is seen that bibliometric analysis has been made for studies on many subjects in recent years.

In the literature review, it was seen that the researchers conducted studies on the bibliometric analysis of research on supply chain management. However, in the research conducted, it was determined that no analysis study has been done before on the bibliometric examination of the studies on defense procurement. Therefore, in this study, bibliometric analysis was performed for studies on defense procurement. When the studies in the literature on bibliometric analysis were examined, it was determined that the researchers generally analyzed with the VOSViewer program. Therefore, in this study, the VOSViewer program was used to perform the bibliometric analysis of the studies on defense procurement.

Method

In this study, studies on defense procurement in the Web of Science database were examined. Web of Science database is preferred because SCI, SCI-Expanded, SSCI, E-SCI, AHCI etc. It contains journals scanned in indexes and is the most preferred database by researchers all over the world. In order to carry out this analysis, the Web of Science database was searched using the keywords "Defense Procurement", "Defense Acquisition" and "Defense Purchase". As a result of the search, it was determined that there were 2275 studies on defense procurement in the Web of Science database. Since defense procurement is a subject that has developed, especially in recent years with the rapid development of technology, it was thought that it would be appropriate to use the data of the year 2000-2022 in the analysis, and the database was searched again within this narrowing. As a result, it was determined that 2002 studies were carried out on "Defense Procurement", "Defense Acquisition" and "Defense Purchase" between the years 2000-2022.

Conclusion

In this study, bibliometric analysis was carried out for studies on defense procurement. In the research, studies on defense procurement in the Web of Science database were examined. In the search, it was determined that there were 2002 studies made between 2000-2022 in the database. VOSViewer program was used to perform bibliometric analysis in the study.

It was determined that 1253 of the studies on defense acquisition in the Web of Science database were articles; 688 of them were full-text papers published in the conference book, and 74 of them were book chapters. Defense acquisition became an issue that attracted the attention of researchers after the 2000s. It is noteworthy that there has been an increase in the number of publications on this subject, especially after 2014. In the study, firstly, the relationship between researchers working on this subject was tried to be determined. In the analyzes made, it was determined that there were 13 researchers who had published 5 or more publications on defense procurement. Most publications on defense procurement were made by Sarkani, S. and Mazzuchi, T. (12 studies). As a result of the analysis, it was determined that the most cited author among the publications on defense procurement was Rendon, R.G. with 80 citations, while the other most cited author was Weiss, M. with 31 citations. According to the analysis, it has been determined that the most broadcast organization is the United States Navy with 32 publications. As in the number of publications, it was seen that the institution with the highest number of citations was University Cambridge College with 1767 citations. As a result of the analysis applied to determine from which countries the studies on defense procurement are carried out, the number of countries with 5 or more publications is 45. It has taken its place in this list with 21 publications on defense procurement in Turkey. As a result of the analysis, it has been determined that the country with the most publications is the USA with 763 publications, while England is in second place with 207 publications. As in the number of publications, the USA ranks first with 12548 citations in the number of citations. It has been determined that the most publications on defense procurement were made in the Plus One and Defense and Peace Economics journals, and the most cited journal was Proceedings of the National Academy of Science of the United States with 3804 citations. The most frequently used keywords in studies on defense procurement are respectively "Defense", "Defense Procurement", "Defense Industry", "Acquisition", and "Security". In studies on defense procurement, researchers mostly benefit from the study of Snider (2008). This study is

followed by Hartley (2006) with 31 citations. As a result, it can be said that the study by Snider (2008) on defense procurement is a guide for researchers working on this subject.

Bibliometric analysis aims to examine the sources of studies related to a subject or a science, to evaluate statistically, to analyze, to interpret the results and to guide future studies. In this study, studies on defense procurement in the Web of Science database were searched and bibliometric analysis was performed for these studies. The results of the bibliometric analysis on defense procurement will contribute to the development and formation processes of the publications that researchers will make on defense procurement, statistically and mathematically.

YAYIN POLİTİKASI

1. Dergi Millî Savunma Üniversitesi Kara Harp Okulu Dekanlığına aittir. 2006 yılından beri yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan Sosyal Bilimlerle ilişkili bilimsel makalelere yer veren çift-kör hakemli bir dergidir.
2. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi parayla alınıp satılamaz, yazarlardan makale işlem veya gönderim ücreti talep edilmez.
3. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde görünen isimler ve elektronik posta adresleri sadece bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır.
4. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde yayımlanan tüm çalışmaların, dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarlarına, yayın hakları SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine aittir. Yayımlanması için SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine gönderilen çalışmaların basım ve yayın hakları dergiye devredilmiş olur. Dergide yayımlanan çalışma, yayıncının yazılı izni olmaksızın kısmen veya tamamen herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, bir başka yayın organında yayımlanamaz ve kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Yayın Kurulu dergiye gönderilen yazıları yayımlayıp yayımlamamakta serbesttir.
5. Yayımlanan çalışmalarda görüşler yazara aittir ve kesinlikle Millî Savunma Üniversitesi, Millî Savunma Bakanlığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin resmî görüşünü yansıtmaz. Çalışmanın içinde olabilecek hatalı, eksik atıflardan veya çarpıtmalardan yazar sorumludur. Yayımlanan her araştırmaya ait verilerin 5 yıl süre ile yazar tarafından saklanması zorunludur. Dergiye gönderilen yazılara telif hakkı ödenmez.
6. Gönderilen çalışmalar, Yayın Kurulu tarafından öncelik sırasına konur ve yazılar derginin yayın ilkeleri ve yazım kurallarına uygunluğu bakımından değerlendirilmeye tabi tutulur. Bilimsellik ölçütlerine ve yayın ilkelerine uyulmadığı, olağanın üzerinde yazım yanlışlarının bulunduğu tespit edilen yazılar, hakeme gönderilmeden önce, yayın ilkeleri doğrultusunda düzeltilmesi için yazarına iade edilir. Yayın kurulu, gönderilen yazıları doğrudan reddetme hakkına sahiptir.
7. Yayın Kurulu'nun özel kararı dışında, 5000 kelimedenden az, 15000 kelimedenden fazla olan çalışmalar değerlendirilmeye alınmaz.
8. Dergiye gönderilen makaleler, yazım kurallarında belirtilen şekil şartlarını taşıması ve konu/alan açısından Dergi Yayın Kurulunun incelemesinden sonra uygun bulması hâlinde konunun uzmanı hakemlere (iki hakeme), çift-kör hakemlik gereği yazara ait bilgiler gizlenerek gönderilir. Hakem değerlendirmelerinin ikisi de olumlu sonuçlanırsa yayına kabul edilir. Birinin olumlu, diğerinin olumsuz olması hâlinde ise, makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Dergi editörlerinin veya hakemlerinin aday makale metninde biçim, yöntem ya da içerik açısından değişiklik/düzeltilme yapılması talebi hâlinde, bu durum yazara bildirilir ve en geç 10 gün içerisinde yeniden düzelterek teslim etmesi istenir. Yazar sadece hakemin değerlendirmeleri ve tespitleri doğrultusunda değişiklik yapabilir. Düzeltilmiş metin, hakemin gerekli gördüğü durumlarda tekrar incelenebilir.

SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine gönderilen makaleler, iki alan uzmanının “yayımlanabilir” onayından sonra Yayın Kurulunun son kararı ile yayımlanır. Yayımlanması uygun bulunmayan yazılar hakkında gerekçe, yayın kurulu adına editör tarafından yazara bildirilir. Ancak, Dergi, yayımlanmayan çalışmaların yazarlarına gerekçe sunmak zorunda değildir. Dergiye gönderilen makaleler, yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez ve reddedilen yazılar ileriki tarihlerde yeniden değerlendirmeye alınmaz.

PUBLICATION PRINCIPLES

1. The Journal belongs to Turkish Military Academy Deanery. The Journal of Defence and War Studies is a double-blind refereed, social sciences journal, published semiannually (June-December) by the Dean's Office of Turkish Military Academy since 2006.
2. The Journal of Defence and War Studies cannot be sold or bought. The journal doesn't charge the authors for any process of the publication.
3. The names and e-mails appearing in the Journal will only be used in compliance with the Journal's purpose.
4. The linguistic, scientific and legal responsibility of the articles published in The Journal of Defence and War Studies belongs to the author. Publication rights belong to The Journal of Defence and War Studies. The printing and publishing rights are transferred to the Journal once the article is submitted. The published article cannot be reprinted, reproduced, or reused in another publishing without the editor's permission and it can only be used by giving reference. Editorial Board is free to publish the submitted articles.
5. Ideas and opinions in these studies completely belong to the author and do not represent the official declarations or statements of National Defence University, National Defence Ministry or the Turkish Armed Forces. The author is completely responsible for erroneous information, deficient data or any other distortions. The data used on each study must be preserved by the author for following five years. There is no copyright payment for the article sent to the journal.
6. Submitted articles are put in the order of priority by the Editorial Board and evaluated in terms of their suitability to the Journal's principles and guidelines. If the submitted article doesn't comply with the scientific measures and ethical/publication principles of the Journal and has more spelling mistakes than acceptable, it is sent to the author before being sent to the referee. The Editorial Board has the right to reject the submitted article directly.
7. The articles less than 5000 words or more than 15000 words aren't accepted except for the Editorial Board's special consent.
8. The Articles submitted to the Journal are forwarded to the referees (two referees) of the particular scientific by hiding the identity of the author if the articles meet the formatting requirement mentioned in the text formatting section and the publication board finds it appropriate for the subject. As the necessity of double-blind referee system, the article is sent to the referees with no name and information of the author on it. Similarly, any information of the referee isn't given to the author of the article in this respect. If the evaluations of both referees turn out to be positive, the article is accepted for publication. In case one of the evaluations is positive and the other one is negative, the article is forwarded to a third referee. In the event that the editors or referees of the Journal request a change/correction in the text of candidate's article in terms of format, method or content, this situation is reported to the author and he/she is asked to amend the text again and deliver it in **10** days at the latest. The author can only make corrections in accordance with the referee's evaluations and findings. The amended text can be reviewed again in case the referee deems it necessary.

The articles submitted to the Journal are published with a final decision of the Editorial Board after two referees give approval as "publishable". The reasons why the articles are rejected are explained to the authors by the editors but the Journal doesn't have to give any reason why the article is rejected. The articles submitted to the Journal are not given back even they are published or not and the rejected articles aren't evaluated again.

ETİK KURALLAR

Yazarlar İçin

1. Dergiye gönderilen çalışmaların, özgün, bilimsel kuram ve metodolojiye uygun olması; mevcut uygulama ve kuramlara katkıda bulunması esastır. Çalışmalar Türkçe veya İngilizce hazırlanabilir. Dergiye gönderilen çalışmalar daha önce yurt içi ve yurt dışında herhangi bir yerde yayımlanmamış ve yayın için gönderilmemiş olmalıdır. Gönderilen çalışmaların daha önce başka bir yerde yayımlanıp yayımlanmadığını Dergi Yönetimi araştırmak mecburiyetinde değildir. Durumun etik sorumluluğu makale sahibine aittir. Çalışmanın dergimize yayımlanmak üzere gönderilmesi, yazarın bu konuda taahhüdü olarak değerlendirilir.
2. Bilimsel toplantılarda (kongre, sempozyum, seminer vb.) sunulmuş bir bildiriye dayanan aday makale, ilgili bildiri kitapçığında yayımlanmamış olması ve bu durumun belirtilmesi koşuluyla kabul edilebilir.
3. Dergiye gönderilen çalışma kapsamında gerçekleştirilmiş araştırma, veri toplama, analiz, araştırma sonuçları vb. bilgiler daha önce herhangi bir yerde yayımlanmış bir çalışmada kullanılmış ise makale içinde ve kaynakçada mutlaka belirtilmelidir.
4. Dergiye gönderilen çalışmaların birden fazla yazarı olması durumunda, makalenin yazarları, çalışmanın planlama, araştırma, hazırlama, yazıya dökme, düzenleme ve yayımlanacak son biçime getirme aşamalarında her birinin bizzat katkı sağladığını ve eşit sorumluluğa sahip olduklarını taahhüt ederler. Yazarların katkı oranları ve alanları farklı ise katkı oranı beyanı verilmelidir.
5. Dergiye gönderilen çalışmalar araştırma, veri toplama, analiz, araştırma sonuçları vb. konularda hiçbir şekilde uydurma (gerçekte olmayan) bilgi içeremez.
6. Yazarlar, sadece çalışmalarının ileri sürdüğü sonuçları ve çıkarımları destekleyen kaynaklardan değil, diğer bakış açılarını da destekleyen kaynaklardan da yararlandıklarını makalede ve kaynakçada göstermelidirler.
7. Bir araştırma kurumu/kuruluşu tarafından desteklenen çalışmalarda (TÜBİTAK, TÜİK, Türk Tarih Kurumu vb.), söz konusu kurumun/kuruluşun ve projenin adı, varsa, tarihi ve sayısı dipnotla belirtilmelidir.
8. Kongre ve sempozyum bildirilerinde toplantının adı, yeri ve tarihi belirtilmelidir.
9. Dergimize gönderilen çalışmalar düzenli bir şekilde intihal (plagiarism) taramasına tabi tutulmaktadır. Bu amaçla akademik çalışmalardaki intihalleri tespit etmek amacıyla *iThenticate* adlı intihal engelleme programından istifade edilmektedir.
10. Dergiye gönderilen çalışmalar Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Genel Kurulunun 10 Kasım 2016 tarihli ve 2016.23.497 sayılı *Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma Yayın Etiği Yönergesi*, 03 Kasım 2020 tarihli *Millî Savunma Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Esasları* çerçevesinde ve *COPE (Committee on Publication*

Ethics) (<http://publicationethics.org/international-standart-editors-and-authors>) standartlarında hazırlanmalıdır.

11. Dergiye gönderilen çalışmada insan ve/veya hayvanlar üzerinde yapılmış olan bir araştırma ya da araştırma sonunda paylaşılacak kişisel bilgiler var ise mutlaka yetkili etik kurulundan alınmış izin belgesi gönderilmelidir. İzin belgesi olmayan bu durumdaki çalışmalar kabul edilmez. Dergiye gönderilen çalışmalarda yetkili etik kurulundan izin alınmasını gerektiren durumlar şunlardır: Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar, insan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması, insanlar ve hayvanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar. Ayrıca olgu sunumlarında “Aydınlatılmış Onam Formunun” tesis edilip gönderilmesi, başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alındığının belgelenmesi gerekmektedir. Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulması zorunludur.

12. Herhangi bir değerlendirme aşamasında akademik ve etik ilkelere uygunsuzluk tespit edilirse çalışmaların, hangi aşamada olursa olsun, değerlendirme süreci derhal durdurulur ve çalışma reddedilir

13. Genişletilmiş özet, Öz’de olduğu gibi araştırma ile ilgili amaç, problem, yöntem, bulgular ve sonuç bilgilerini içermelidir. Makalenizin yurt dışında atıf alabilmesi için bu önemlidir. Araştırma metninde yer almayan herhangi bir bulgu veya sonuç bulundurmamalıdır. Genişletilmiş özetle metin içindeki bilgilere göndermede (Ör. Sayfa 2’de belirtildiği gibi; giriş kısmında da dile getirdiğimiz gibi vs.) bulunulmamalıdır.

14. Yazarlar makalelerinin öz bölümünde son paragrafta “*Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır. Çalışma ile ilgili herhangi bir çıkar çatışmasının bulunmadığı SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisine yazar imzaları ile beyan edilmiştir.*” ifadesini yazmak zorundadırlar. (Çalışmada izin alınması gereken bir içerik varsa, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) ilk sayfada verilecek ve izin belgeleri çalışmanın sonuna eklenecektir.)”

Hakemler İçin

1. Hakemler, dergimiz için aday çalışmanın, bilimsellik, derginin yazım kuralları, yayın ilkeleri ve etik kurallara uygunluğunu ve akademik kalitesini tespit edecek en temel unsurlardır. Hakemler, bu anlayışla hareket etmeli ve akademik kaliteyi artırma sorumluluğuyla değerlendirme yapmalıdır.

2. Hakemler, yalnızca uygun bir değerlendirmeyi yapmak için gereken uzmanlığa sahip oldukları çalışmanın hakemliğini kabul etmelidirler.

3. Hakemler, çift-kör hakemlik kurallarına uymalı ve çalışmaya dair detayları her şekilde gizli tutmalıdırlar.

4. Hakemler, inceledikleri çalışmaya dair herhangi bir bilgiyi hiçbir şekilde başkalarıyla paylaşmamalıdır.

5. Hakemler, değerlendirmelerini tarafsızlık ilkesine uygun olarak yapmalıdır. Yalnızca çalışmaların bilimselliğini, alana katkısını, içeriğinin doğruluğunu, yazım Şekil esaslarına ve akademik ltlere uygunluğunu değerlendirmelidir. Çalışmada ortaya konan fikirlerin hakemin fikirlerinden farklı olması değerlendirmeyi etkilememelidir.

6. Hakemler raporlarında hakaret içeren, kmseyici ve itham edici ifadelerden kesinlikle kaçınmalıdır.

7. Hakemler, raporlarında net ve çalışmayla ilgili detaylı ifadeler kullanmalıdırlar. Yayınlanmasını uygun görmedikleri çalışmalarla ilgili değerlendirmelerinde, kararlarının dayandığı eksik ve kusurlu hususları somut bir Şekilde göstermelidirler.

8. Hakemler, yazarların çalışmalarında tarafsızlık ilkesine bağlı kalıp kalmadıklarını değerlendirmeli; sadece çalışmanın ileri sürdüğü sonuçları ve çıkarımları destekleyen kaynaklardan değil, diğer bakış aıllarını da destekleyen kaynaklardan da yararlandıklarını takip etmelidir.

9. Hakemler en geç **30 gün** içinde çalışmaları değerlendirmelidir. Şayet değerlendirme yapmayacaklarsa, hakemlik talebini almayı müteakip 1 hafta içerisinde hakemlik ret kararlarını dergiye bildirmelidirler.

10. Hakemler, değerlendirdikleri makalede herhangi bir çıkar atışması olduğundan Őüphelendiklerinde değerlendirme süreci ile ilgili olarak dergi editrlğine bilgi vermeli ve gerekirse makale değerlendirmesini reddetmelidirler.

Editörler için

1. Editörler, dergi etik kuralları ve yazım Şekil esasları çerçevesinde gönderilen ve alana katkısı olacak çalışmaları değerlendirme sürecine kabul etmelidir.

2. Editörler, kabul veya reddedilen çalışmalar ile herhangi bir çıkar atışması/ilışkisi içinde olmamalıdır.

3. Editörler bir çalışmayı kabul etmek ya da reddetmek için tüm sorumluluğa ve yetkiye sahiptir.

4. Dergi Yayın Kurulu, Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Dergi Yayın Sekreteryası dergiye sunulan tüm çalışmaların mahremiyetini yayınlanana kadar temin etmekle yükümlüdür. alışmalarla ilgili yazar(lar)ı dışında hiç kimseye bilgi verilemez.

5. Çift kör hakemlik prensibi gereği, hakemlerin ve yazarların isimlerinin karşılıklı olarak gizli tutulması editörlerin sorumluluğudur.

6. Editörler, dergiye gönderilen çalışmaların intihal taramasını değerlendirme süreci başlamadan yapmalı ve intihal oluşumunun önüne geçmek için gerekli çabayı göstermelidir.

7. Dergiye gönderilen çalışmaların intihal taraması, ön inceleme, hakemlik, düzenleme ve yayımlama süreçlerinin vaktinde ve eksiksiz bir şekilde tamamlanması editörlerin görevidir.
8. Editörler dergiye gönderilen çalışmalarını kabul/ret ederken araştırma etik kurallara uygunluk ve akademik ölçütlere göre hareket etmelidir.

Okurlar İçin

Okurların SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde yayımlanan bir çalışmada önemli bir hata ya da yanlışlık fark ettiğinde ya da editöryal içerik ile ilgili herhangi bir tespiti (intihal, yinelenen makaleler vb.) hâlinde, durumu savsad@kho.msu.edu.tr adresine bildirmeleri memnuniyetle karşılanacak ve ivedi değerlendirmeye alınacaktır.

ETHICAL RULES

For Authors

1. To be accepted to the Journal, articles should be unique, convenient to scientific studies and methodologies, and should contribute to current applications and theories. Articles can be written either in English or in Turkish. The articles should not be published or sent to be published to any domestic or foreign party before. It is not under the Journal's responsibility to search this issue. Its ethical responsibility is the author's. The submission of the article is considered to be the commitment of the author in this respect.
2. The submitted articles that were presented in scientific meetings such as congress, symposium, seminar etc. can be accepted if they have not been published in the related proceedings document and this must be explicitly stated by the article author(s).
3. If any search, data collection, analysis, research result etc. within the context of the submitted article were used in any published study, it must be stated in both the article and its reference part.
4. In the event of having more than one author in the article, all authors undertake having equal responsibility and contributing equally to whole process of the article including planning, research, preparing, organizing, drafting, writing and submitting the last version of the article. If the participation rate differs, the authors must submit participation rate declaration.
5. The submitted articles cannot include fabricated (untrue) information in research, data collection, analysis, research results etc. issues.
6. The authors must show in their articles that they have not only referred to the sources supporting the idea/result of the article but also the ones supporting the opposing opinions in both the article and reference.
7. The articles that are supported by a research institute (TÜBİTAK, TÜİK, Türk Tarih Kurumu etc.) must state the name, date and number of the project in the footnote.
8. The name, place and date of the meeting must be stated in congress or symposium papers.
9. The articles sent to the journal are regularly examined against plagiarism. The application named *iThenticate* is used to prevent plagiarism.

10. The Articles submitted to the Journal have to be prepared in accordance with *The Directives of Scientific Search and Publication Ethics of the Board of Higher Education* (Date: 10 November 2016, Number: 2016.23.497) and *The Directives of Scientific Search and Publication Ethics of National Defense University* (Date: 03 November 2020) and with the standards of COPE (Committee on Publication Ethics) (<http://publicationethics.org/international-standart-editors-and-authors>).

11. If the submitted article includes any research applied on humans/animals or any personal information to be shared, the author of the article must submit the proper permission documents taken from an authorized Research Ethics Committee. Such articles will not be accepted without a proper permission document. The situations that necessitate Research Ethics Committee approval are as follows: The researches that are carried out with qualitative and quantitative approaches necessitating data gathering by using questionnaire, focus group work, observation, experiment, interview technics; using of humans or animals for experimental or another scientific purposes; clinical researches on humans or animals. Consent form must be submitted in case reports. A permission document signed by the participants whose scale, questionnaire, photos are put in the study must be submitted to the Journal. It is obligatory to abide by the copyright issues.

12. In the event of finding that a study doesn't comply with academic and ethical principles, the process is stopped and the study is rejected.

13. The extended summary must include the aim, problem, method, findings, and the result information of the research. It is important for your article to be referred from abroad. The extended summary mustn't include any findings or results that aren't given in the article. The author mustn't refer to the article in the extended summary (E.g.: As mentioned in page 2 of the article, as mentioned in the introduction part etc.)

14. The authors must certainly state "This study was prepared in compliance with the scientific search and publication ethics. There is no content necessitating any permission from Ethical Board or any legal/special permission in this study. We/I, as the author(s) of the article, signed our/my declaration certifying that there was no conflict of interest in our/my article." in the abstract.

For Referees

1. The referees are the fundamental elements to determine whether the submitted article is scientifically, grammatically, ethically and academically suitable to be published in the Journal of Defence and War Studies.

2. The referees must accept only the articles that they are qualified of evaluating according to their academic expertise.

3. The referees must abide by the rules of double-blind referee system and respect the confidentiality of the process and act accordingly.

4. The referees can't share any information in the article with the other parties.
5. The referees must abide by the principles of impartiality. They must evaluate the article in terms of scientific measures, its contribution to the field, the correctness of its content, its academic and grammatical suitability.
6. The referees must strongly abstain from using any kind of offensive, humiliating or accusatory statements in their reports.
7. The referees must use clear and detailed statements about the article. For the article they don't approve to be published, they must give concrete reasons explaining the missing or faulty points.
8. The referees must evaluate the authors' loyalty to the objectivity principles. The referees must feel content that the author does not only refer to the sources that support the argument in the article but also refer to the ones that support the other opinions as well.
9. The referees must evaluate the article within **30 days**. They must inform the Editorial Board as soon as possible if they can't evaluate.
10. When the referees realize/suspect that there is a conflict of interest in the study, they must inform the editorial board and if necessary reject the article.

For Editors

1. The editors must accept the articles that will contribute to the field in compliance with the search and ethical rules and text formatting of the Journal.
2. The editors mustn't be in any conflict of interest with the accepted/rejected articles.
3. The editors have the whole responsibility and authority to accept/reject the article.
4. The Publication Committee, Responsible Editor and Editorial Secretariat are obliged to keep all studies confidential until they are published. They can't give any details to anyone except the authors.
5. It is the editor's responsibility to keep any information of the referees and the authors mutually confidential in compliance with double-blind referee system.
6. The editors must check the article in terms of plagiarism before the evaluation process and take necessary measures to prevent plagiarism.

7. It is the editors responsibility to fulfill plagiarism scanning, pre-evaluation, referee process, editing and publishing process in time and flawlessly.

8. The editors must comply with the research and ethical rules and academic standards when accepting or rejecting the articles.

For Readers

If the readers find an important error or mistake in the article or find an editorial content problem (plagiarism, repeated article etc.), they will be highly welcomed when they inform the Editorial Board via savsad@kho.msu.edu.tr and it will be reacted immediately.

YAZARLAR İÇİN REHBER

1. Dergimize gönderilen çalışmalar müteakip maddelerde açıklanan yazım kurallarına ve biçimsel özelliklere göre hazırlanıp gönderilmelidir. Yayımlanmak üzere dergimize ulaşan bilimsel çalışmalar, ilk önce editörler tarafından yazım kuralları ve yayın ilkelerine uygunluk kriterleri esas alınarak incelenir. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi yazım kurallarına uygun olmayan çalışmalar hakem değerlendirmesine gönderilmeden önce yazım kurallarına göre tekrar gözden geçirilip düzenlenmesi için yazarlara geri gönderilir. Düzeltme sonrası dergimize tekrar gönderilen çalışmanın, dergimizin yazım ve biçim kurallarına uygunsuzluğunun tespiti halinde çalışma editör kurulunca doğrudan reddedilir.

2. Dergimize gönderilen çalışmalar yalın bir dil ve anlatımla yazılmalı, Türk Dil Kurumu Yayınları (2018) “Türkçe Yazım Kılavuzu” dikkate alınmalı ve dil bilgisi kurallarına uygun olarak hazırlanmalıdır.

3. Çalışmaların uzunluğu 5000-15000 kelime alt-üst sınırları arasında olacak şekilde hazırlanmalı, Times New Roman, 12 punto, iki yana yaslı, tek satır aralığında, A4 sayfa yapısına uygun yazılmalıdır. Kenar boşlukları sağ:4 cm, sol:4 cm, alt:4,6 cm, üst:4,6 cm ve cilt payı:0 olacak şekilde hazırlanmalıdır. Paragraflar bir sekme içeriden başlamalı ve paragraf aralığı 6 nk, ikinci seviye başlıklarda ise 12 nk boşluk, önce ve sonrasında olacak şekilde metin yapılandırılır. Çalışmanın başlığı Times New Roman, 14 punto, kalın ve ortalı olarak yazılmalıdır. Altına yan yana yazarların isimleri yazılmalı ve bir dipnot açılarak ⁽¹⁾ ilk sayfanın altında Times New Roman 9 punto olarak önce yazışma yapılacak irtibat yazarının unvanı, bağlı olduğu kurum/kuruluş adresi (okul, üniversite, fakülte ve bölümler açık olarak belirtilmelidir.) ile e-posta adresi ve ORCID, sonra diğer yazarların unvanı, bağlı olduğu kurum/kuruluş adresleri, e-posta adresleri ve ORCID yer almalıdır.

4. Türkçe çalışmalarda yazar isimlerinin altında 250 kelimeyi aşmayacak şekilde bir TÜRKÇE ÖZ yazılmalıdır (İngilizce Öz 300 kelimeyi aşmamalıdır). Türkçe özün altında MAKALENİN TÜRÜ belirtilmelidir. Alt satırda çalışmanın içeriğini yansıtacak şekilde ANAHTAR KELİMELER (3 ile 10 arasında) yer almalı, alt satırda JEL kodlama sistemine göre ilgili olduğu bilimsel alan kodu büyük harfle yazılmalı ve en alt satırda da YAZARIN NOTU başlığında “Bu çalışma bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışmada etik kurul izni veya yasal/özel izin gerektirecek bir içerik bulunmamaktadır.” ifadesi yazılmalıdır. (Çalışmada izin alınması gereken bir içerik varsa, izinle ilgili bilgiler (kurul adı, tarih ve sayı no) bu bölümde verilecek ve izin belgeleri çalışmanın sonuna eklenecektir.) Ardından İngilizce olarak başlık (12 punto, kalın, küçük harfle, ilk harfleri büyük), öz, makalenin türü, anahtar kelimeler ve jel kodu yazılmalıdır. İngilizce çalışmalarda da aynı kurallar geçerli olmak üzere önce İngilizce öz sonra Türkçe öz yer almalıdır. Çalışmadaki her iki öz de Times New Roman, 9 punto, italik ve tek satır aralığı olarak yazılmalıdır.

5. Kaynakça kısmından sonra bilimsel yazım kurallarına uygun 500-1500 kelime aralığında “Genişletilmiş Özet”e (Extended Summary) yer verilecektir. Giriş, ana konu başlıkları ve sonuç olarak yapılandırılacak Genişletilmiş Özet (Times New Roman, 12 punto, tek satır aralığı) Türkçe makaleler için İngilizce, İngilizce makaleler için Türkçe olarak hazırlanacaktır.

6. Teknik terimler tırnak içinde yazılmalı veya açıklanmalıdır. Kavramlar için kısaltma kullanımından kaçınılmalıdır. Değişken isimleri metin içerisinde mümkün olduğunca

kısaltmalarla değil, normal kelimelerle ifade edilmelidir. Kötüleyen, yanlış anlamalara sebep verecek ifade ve dil kullanımından kesinlikle kaçınılmalıdır.

7. Her tablo, şekil ve grafik için sıra numarası verilmeli (Tablo 1, Şekil 2, Grafik 1 gibi); tabloların başlığı üstte, şekiller ve grafiklerin başlığı ise altta yer almalı, başlıklar tablo veya şekle ortalanmış olarak ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Tablo, şekil ve grafikler ile ilgili verilecek kaynak ve diğer bilgiler tablo, şekil ve grafiklerin altına sola yaslı, italik ve başlıksız olarak verilecektir. Tablo başlık, bilgi ve şekil içeriği Times New Roman 10 punto olarak yapılandırılacaktır. İstatistikler için virgülden sonra üç haneden fazlası yazılmamalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası ayrıç içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır.

8. SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisinde GİRİŞ, SONUÇ, KAYNAKÇA, EXTENDED SUMMARY bölümlerinin dışında makalelere ait en fazla beş seviye başlık kullanılmaktadır. Zorunlu olmadıkça beş seviyenin dışına çıkılmamalıdır. Başlıklara numara verilmemelidir.

GİRİŞ

Birinci Seviye	[1. seviye]
İkinci Seviye	[2. seviye]
(1,25 cm)Üçüncü seviye	[3. seviye]
(1,25 cm)Dördüncü seviye	[4. seviye]
(1,25 cm)Beşinci seviye	[5. seviye]

SONUÇ

KAYNAKÇA

EXTENDED SUMMARY

9. Dipnot vermektten olabildiğince kaçınılmalıdır. Dipnot verilmesi gerekiyorsa dipnotlar numaralandırılarak verilmeli, ayrıca dipnotlara ilişkin kaynakça makale sonunda, makale kaynakçasından önce verilmelidir. Sıralamalarda her madde bir sekme içeriden başlanarak numaralandırılmalıdır. Herhangi bir öncelik sırası gerek görülüyorsa örnekte gösterilen madde işareti de kullanılabilir.

1. Çalışanların bağlılığı,
  2. Çalışanların motivasyonu...
- Madde işareti kullanılabilir.

10. Test edilen her hipotez ayrı ayrı ifade edilmelidir. Her hipoteze ayrı numara verilmelidir (Hipotez 1 veya Hipotez 1a, 1b gibi). Hipotezler bir boşluk içeriden ve italik olarak yazılmalıdır. Örneğin:

Hipotez 1: Kamu örgütlerinde çalışan yöneticilerin özel kuruluşlarda çalışanlara göre güç mesafesi daha yüksektir.

11. Ekler başlıklandırılırken; “Ek A”, “Ek B” şeklinde sıralanmalı ve ek içinde derginin bahsedilen başlıklandırma kurallarına uyulmalıdır. Ek içindeki tablolar “Tablo A1, B1” şeklinde sıralanarak isimlendirilmelidir.

12. Atıflar yazar soyadları esas alınarak alfabetik sıraya göre düzenlenmelidir. Aynı yazar veya yazarların farklı çalışmalarında, çalışma tarihi daha eski olan önce yazılmalıdır. Aynı yazarın veya yazarların aynı tarihlerdeki çalışmalarında “a”, “b”, “c” şeklinde harfler çalışmanın yapıldığı yılın yanına yazılmalıdır. Temel olarak atıf yapılan her çalışmanın referansı aşağıdaki örneğe uygun olarak verilir.

İsim ve yıl: Örgütsel Nitelikteki Öncüller, Örgütsel Adalet Algısı (Brewer ve Kramer, 1986; Cremer, 2005a, 2005b; Lipponen, 2001, 2006) gibi faktörlerden...

Sadece yıl: Mael ve Ashforth (1992) tarafından geliştirilen...

13. Metin içinde kullanılacak atıf biçimleri aşağıda belirtilmiştir:

Tek yazarlı çalışmalar:

(Yeşilyurt, 2015, s. 58)

İki yazarlı çalışmalar:

(Yıldız ve Şahin, 2014)

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalar:

Üç, dört ve beş yazarlı çalışmalara atıf yapılırken sadece metin içindeki ilk göndermede tüm yazarların soyadları verilir. Diğer göndermeler için ilk yazarın soyadının yanına “ve diğerleri” ifadesi eklenmelidir. İngilizce yazılan makalelerde üç, dört ya da beş yazarlı yayınlara gönderme yapılırken ve diğerleri yerine “et al.” ifadesi kullanılmalıdır.

İlk atıf : (Kara, Şenoğlu, Yalçın ve Doğan, 2012)

Sonraki atıflar: (Kara ve diğerleri, 2012)

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalar:

Altı ve daha fazla yazarı olan çalışmalara gönderme yapılırken sadece ilk yazarın soyadı belirtilir.

(Yılmaz ve diğerleri, 2006)

14. Bir yazarın düşüncelerinin yeniden ifade edilmesi zorsa veya anlamını yitirecekse 40 kelimedenden daha fazla olmayan atıflarda kaynaktan alınan ifade tırnak işareti içinde belirtilerek yazılmalı ve o ifadenin bulunduğu sayfanın numarası belirtilmelidir. Örneğin: (Öztürk, 2003, s. 147). Eğer 40 kelimedenden daha fazla atıf yapılması gerekiyorsa alıntı yapılan kısım, iki sekme içeriden, tırnak içinde yazılmalı, en sonuna alıntı yapıldığı yerdeki paragraf (para. 15) veya sayfa numarası (s. 25) belirtilmelidir.

15. Yazar ismi belirtilmemiş bir çalışmaya atıf yapılması gerekiyorsa ve bu çalışma süreli bir yayındaysa yayının ismi yazar olarak belirtilebilir. Örneğin; (Wall Street Journal, 2009), (Ticaret Bakanlığı, 1999). Aynı parantez içinde birden fazla çalışmaya atıf yapılacaksa çalışmalar alfabetik sıraya göre ve aralarına noktalı virgül konularak yazılmalıdır. Örneğin: (Abrams, 2000; Sullivan ve Hellman, 1999). İkincil kaynaklar, (Blau, 1964’ten akt. Tamer, 2003). Tamer’in (2003), Blau’dan (1964) aktardığına göre... şeklinde ifade edilerek ikincil kaynaklardan atıf yapıldığı belirtilmelidir.

16. Teşekkür notu: Eğer mali destek veya diğer yardımları için teşekkür etmek istediğiniz kişi veya kurumlar varsa, çalışmanın sonuna bir not ekleyerek teşekkürlerinizi iletebilirsiniz.

17. Elektronik kaynaklara atıf yaparken genel atıf kuralları geçerlidir (Yazar soyadı, yıl). Eğer bu bilgi mevcut değilse, kaynağa ulaşılan web adresi parantez içinde verilmelidir. Yani yazarı belli olmayan bir elektronik kaynağa atıf yapmak gerektiğinde web sitesi parantez içinde verilmelidir. Şayet profesyonel bir web sitesine, veri tabanına veya bir projenin web sitesine atıf yapmak gerekiyorsa, elektronik adres parantez içinde verilmeli, kaynakçada da aşağıda ilgili bölümde verilen örnekte görüldüğü gibi belirtilmelidir. Örneğin: UNICEF web sitesi dünya çapında çocukların iyiliği için çalışan çeşitli yararlı kaynaklara bağlantılar sunmaktadır (<http://www.unicef.org>).

18. Kaynakça 11 punto olarak düzenlenecektir. Kaynakça ile ilgili ayrıntılı hususlar için **APA 6 (Publication manual of American Psychological Association,)** bilimsel yazı kriterlerine bakınız. Yazım kurallarıyla ilgili örnekler aşağıdadır. Aşağıdaki kategori başlıkları örnekleri belirtmek için kullanılmıştır. Makale kaynakçaları kategorilere ayırmadan düzenlenecektir:

Kitaplar

- Brannick, M.T., Levine, E.L. ve Morgeson, F.P. (2007). *Job and work analysis*. London: Sage.
- Bloch S. ve Whiteley P. (2010). *Düz bir dünyada yöneticilik*. (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- O'Reilly, C., Snyder R. ve Boothe J. (1993). Effects of executive team demography on organizational change. İçinde G. Humber ve W. Glick (Ed.), *Organizational Change and Redesign: Ideas and Insights for Improving Performance* (s. 147-175). New York: Oxford University Press.

Makaleler

- Levine, E.L., Ash, R.A. ve Bennett, N. (1980). Exploratory comparative study of four job analysis methods. *Journal of Applied Psychology*, 3(1), 524-535.

Yayımlanmamış Çalışmalar (Yüksek Lisans ve Doktora Tezi)

- Dağ, İ. (1990). *Kontrol odağı, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Welch, K.E. (Basım aşamasında). *Technical communication and physical location: Topoi and architecture in computer classrooms*. *Technical Communication Quarterly*,14(3).

E-kitaplar

- Shotton, M.A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index> adresinden alınmıştır.

Kongre Bildirileri

- Gürbüz, S. (2008). *Stratejik insan kaynakları yönetiminin örgütsel performansa etkisi: Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu üzerinde bir araştırma*. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 16-18 Mayıs, Antalya, 899-903.

AUTHORS' GUIDELINES

1. Studies/articles should be prepared and sent to the journal according to the writing rules being explained in the following steps below. Studies/articles that are not due to the Journal of Defence and War Studies Guidelines will be sent back to the author before the referees' evaluation. If the article is not due again, it will be rejected.
2. The articles/studies should be prepared in plain language and in accordance with Turkish Spelling Dictionary(2018) of Turkish Language Society
3. Articles/studies should be in 5000-15000 word limits, Times New Roman 12 font, justified, single-spaced and convenient to A4 sheet. Spaces should be right:4 cm, left:4 cm, bottom:4,6 cm, top:4,6 cm, and gutter:0. The paragraphs should start at an indent; spacing should be 6 nk for the first level and 12 nk for the second level titles and applied both before and after. The title of the study should be Times New Roman 14 font size, bold and centered. The names of the authors should be stated below the title with a footnote. In the footnote, the liaison author's title, address of author's organization (school, university, faculty, and departments should be stated clearly), e-mail, and ORCID number. Other authors' titles and the addresses of their organizations, e-mails, and ORCID numbers should be stated followingly. Related JEL code of the studies/ articles should be put at the end of the title with capital letters in parenthesis
4. The studies/articles prepared in Turkish should include ABSTRACT (not more than 250-word, for English 300 words), ARTICLE TYPE, KEY WORDS (3 to 10 words), and JEL CODE in Turkish, followed by title (in small letters with first letters capital), abstract, article type, jel code and key words in English. The rules for the studies/articles in English should follow the same rules but vice versa for the language. Both of these abstracts should be in Times New Roman 12 font, single-spaced, and in italics.
5. A 500-1500-word Extended Summary that is convenient to scientific writing rules should be located after References. The Extended Summary (composed of Introduction, Main Titles, and a Conclusion) will be written in English for articles/studies in Turkish, and in Turkish for articles/studies in English (Times New Roman 12 font, single-spaced).
6. Technical words should be in quotation marks or be explained. Abbreviations should not be used for concepts. Variations should be explained with general statements, rather than using abbreviations. Any language that may cause misunderstandings should be avoided.
7. The tables, figures and graphs should be numbered (Figure 1, Table, and Graph 1). The titles of tables should be at the top, while the titles of figures and graphs should be at the bottom of the figure. These titles should be centered and the first letter should be uppercased. Reference or other information to be given for the tables, figures and graphs should be at the bottom, italic and with no title. The content, title, reference and information about the tables, figures graphs should be in Times New Roman 10 font size. For the statistics, no more than three numbers should be used after the comma. Equations should have a number that should be in brackets and located at the right side of the sheet.
8. Five title levels are used in the Journal of Defence and War Studies in addition to INTRODUCTION, CONCLUSION, REFERENCE, GENİŞLETİLMİŞ ÖZET parts and these five levels should not be exceeded, if it is not compulsory. Titles should not have numbers.

INTRODUCTION

First Level	[1. level]
Second Level	[2. level]
(1,25 cm)Third Level	[3. level]
(1,25 cm)Fourth Level	[4. level]
(1,25 cm)Fifth Level	[5. level]

CONCLUSION

REFERENCE

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

9. Endnotes should be avoided at the most possible level. If it is necessary to use endnotes, those endnotes must be given with numbers and references to the end notes must be given at the end of the article before References. Each article in listings should be in one indent and numbered. If there is no priority between the articles, the symbol shown below is also applicable:

1. The devotion of workers,
  2. The motivation of workers...
- This symbol is also applicable.

10. Each tested hypothesis should be indicated separately and numbered individually (Hypothesis 1, Hypothesis 1a, 1b). Hypotheses should be in one indent and in italics. For example;

Hypothesis 1: The managers working on public organizations have higher power space than the managers working on private institutions.

11. Appendixes should be titled as "Appendix A", "Appendix B" and should be convenient to titling rules. The tables in appendixes should be titled as (Table A1,B1).

12. Citations should be arranged alphabetically according to the last names of authors. In different studies of the same author/authors, the study with previous date should be stated before. The same studies of the same author/authors should include "a","b", "c" next to the year in which the study was completed. Fundamentally, any reference can be cited as in the example shown below:

Name and Year: Organizational Premises, Organizational Justice Perception (Brewer and Cramer, 1986; Cramer, 2005a, 2005b; Lipponen, 2001, 2006)

Only Year: Mael and Ashforth (1992)

In studies with multiple authors, the first citation should include the names of all authors. Following citations should be abbreviated by using "et. all" If there are six or more authors, it can be stated as "et. all" after the last name of the author.

13. Citation giving rules and examples in the article are below:

One-author article:

(Yeşilyurt, 2015, s. 58)

Two-author article:

(Yıldız ve Şahin, 2014)

Three-four or Five author article:

While giving citation to three-four or five author articles, the surnames of the authors must be given only for the first citation. For the following citations the first author's surname and "et al." must be used.

First citation : (Kara, Şenoğlu, Yalçın ve Doğan, 2012)

Following citations: (Kara and et al., 2011)

Six or more author article:

While giving citation to six or more author articles the first author's surname and "et al." must be used.

(Yılmaz and et al., 2006)

14. If paraphrasing is difficult or causing vagueness, the quoted text with less than 40 words should be in quotation marks and the page number of the original document should be written. For example: (Öztürk, 2003, s. 147). Quoted texts with 40 or more words should be in quotation marks, two times indented, and paragraph (para.15) or page (p.25) should be stated at the end.

15. In studies with no names, the name of the periodical can be used as the name of the author. For example: (Wall Street Journal, 2009), (The Ministry of Trade, 1999). To state multiple sources in the same parentheses, they should be in alphabetical order, and a semicolon should separate each. For example: (Abrahams, 2000; Sullivan and Hellman, 1999). Secondary sources should be stated as (Blau, from Tamer in 1963, 2003), according to Tamer (2003) referencing Blau (1964).

16. When citing electronic sources, general rules are valid (last name, year). If the information is not reachable, the link of the source should be stated in parentheses. When citing a very professional web site, database or the website of a project, the link should be stated in parentheses and the source should be stated in the References as shown in the example. For example: The web site of the UNICEF facilitates to reach various sources which operates for the welfare of the children worldwide (<http://www.unicef.org>).

17. Acknowledgements: If there is any party that you would like to mention for their fiscal or other contributions, you are allowed to add a note at the end of the study and express your gratitude.

18. The References should be in 12 font size. For detailed information, see **APA 6 (Publication Manual of American Psychological Association)** scientific writing rules. Some examples of writing rules are given below. The category titles below are to give example for each category. The references of the articles should not include titles:

Books

- Brannick, M.T., Levine, E.L. ve Morgeson, F.P. (2007). *Job and work analysis*. London: Sage.
- Bloch S. ve Whiteley P. (2010). *Düz bir dünyada yöneticilik*. (Çev. Ü. Şensoy), İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- O'Reilly, C., Snyder R. ve Boothe J. (1993). Effects of executive team demography on organizational change. İçinde G. Humber ve W. Glick (Ed.), *Organizational Change and Redesign: Ideas and Insights for Improving Performance* (ss. 147-175). New York: Oxford University Press.

Articles

- Levine, E.L., Ash, R.A. ve Bennett, N. (1980). Exploratory comparative study of four job analysis methods. *Journal of Applied Psychology*, 3(1), 524-535.

Unpublished Studies (Postgraduate and Doctoral Dissertations)

- Dağ, İ. (1990). *Kontrol odağı, stresle başa çıkma stratejileri ve psikolojik belirti gösterme ilişkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Welch, K.E. (Basım aşamasında). *Technical communication and physical location: Topoi and architecture in computer classrooms*. *Technical Communication Quarterly*,14(3).

Congress Announcements

- Gürbüz, S. (2008). *Stratejik insan kaynakları yönetiminin örgütsel performansa etkisi: Türkiye'nin en büyük 500 sanayi kuruluşu üzerinde bir araştırma*. 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi, 16-18 Mayıs, Antalya, 899-903.

E-Books

- Shotton, M.A. (1989). *Computer addiction? A study of computer dependency*. Retrieved from <http://www.ebookstore.tandf.co.uk/html/index>.